วารสาร
มนุษย์กับสังคม
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

Journal of Man and Society
Faculty of Humanities and Social Sciences

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
Faculty of Humanities and Social Sciences
Mahasarakham University
ISBN 2286 6779

วารสารมนุษย์กับสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

Journal of Man and Society

Faculty of Humanities and Social Sciences

ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (ก.ค.58 - ธ.ค.58)

เจ้าของ :	คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์	
อำนวยการผลิต :	รองคณบดีฝ่ายบริหารและบริการวิชาการ	
ที่ปรึกษา :	อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาสารคาม	
	คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์	
	ศาสตราจารย์ (เกียรติคุณ) ศรีศักร วัลลิโภดม	
ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก :	รศ.ดร.กนกวรรณ มโนรมย์	รศ.ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากูล
	ศ.ดร.บุญยงค์ เกศเทศ	ผศ.ดร.อรอุษา สุวรรณประเทศ
	ผศ.ดร.อภิรักษ์ เกษมผลกูล	ผศ.สมชาย นิลอาธิ
	ผศ.ดร.สมชาติ มณีโชติ	ดร.แก้วตา จันทรานุสรณ์
ผู้ทรงคุณวุฒิภายใน :	รศ.ดร.จารุวรรณ ธรรมวัตร	รศ.ดร.ปฐม หงษ์สุวรรณ
	รศ.ดร.ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ	รศ.วีณา วีสเพ็ญ
	ผศ.ดร.ธัญญา สังขพันธานนท์	
กองบรรณาธิการ :	ผศ.ดร.ภาคภูมิ หรรนภา	ดร.อภิราดี จันทร์แสง
	ดร.นิตยา วรรณกิตร์	ผศ.ดร.บัญญัติ สาลี
	ผศ.ดร.สาวิตรี รตโนภาส สุวรรณลี	อาจารย์นวรัตน์ สภานุชาต
บรรณาธิการ :	ดร.โสภี อุ่นทะยา	
ศิลปกรรม :	อาจารย์อิสเรส สุขเสนี	อาจารย์อัครครา มะเสนา
ประชาสัมพันธ์ :	อาจารย์วิรยา ตาสว่าง	
พิสูจน์อักษร :	อาจารย์พิมประไพ สุภารี	
เลขานุการ :	นางสาวธัญญาลักษณ์ ซาตา	

พิมพ์ทั้งหมด 1,000 เล่ม

สงวนลิขสิทธิ์ตามกฎหมาย

isbn 2286 6779

พิมพ์ที่: บริษัท มาตา การพิมพ์ จำกัด
77/261 หมู่ 4 ตำบลบางคูรัด
อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี 11110

บทบรรณาธิการ

วารสารสังคมมนุษย์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคามฉบับนี้ มีเนื้อหาสาระส่วนใหญ่เกี่ยวกับการศึกษาประวัติศาสตร์ สังคม ภาษา วรรณกรรม ศิลปะ และวัฒนธรรมอีสาน เริ่มจากบทความเรื่อง ถอดรหัสวัฒนธรรมในภาพผะเหวดอีสาน จากงานวิจัยด้านคติชนวิทยาที่ศึกษาผ้าวาดภาพผะเหวดในอีสานสิบสองชุมชน และจากชุมชนลาวในนครเวียงจันทน์หนึ่งชุมชน ภาพวาดทุกชุดมีความหมายที่ตีความได้หลายระดับ เป็นการถอดรหัสวัฒนธรรมสายตาที่รับรู้ และการเข้าใจในนิทานเวสสันดรชาดก ซึ่งทำหน้าที่นิทานศักดิ์สิทธิ์ในประเพณีบุญผะเหวดของชาวอีสาน ต่อมาเป็นบทความเรื่อง กูย : ว่าด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ ภาษา และตำนาน บทความนี้นำเสนอประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตของชาวกูย ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยและมีบทบาทอยู่ในอีสานใต้มาเป็นระยะเวลานาน แสดงให้เห็นสภาพทางวัฒนธรรมในวิถีชีวิตดั้งเดิม และในปัจจุบันที่กำลังเปลี่ยนแปลงเกิดการผสมผสานกับวัฒนธรรมอื่นๆ ไว้อย่างน่าสนใจ การปรับเปลี่ยนของคนกลุ่มน้อยที่กลายเป็นคนชายขอบในสังคมใหญ่ปรากฏในบทความเรื่อง วาทกรรมฤาษีภายใต้ยุคบริโภคนิยมในนวนิยายแนวหลังสมัยใหม่เรื่องลูกสาวฤษี เสนอว่าคนชายขอบในสังคมเมืองต้องปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ และวิถีปฏิบัติทางสังคม เพื่อความอยู่รอดในสังคมยุคทุนนิยมผ่านกระบวนการประกอบสร้างความเป็นฤษี วาทกรรมฤษีจึงถูกนิยามความหมายในมิติที่หลากหลาย แสดงนัยยะของการวิพากษ์สังคมแบบบริโภคนิยมอีกทางหนึ่ง

บทความวิจัยจากเอกสารวรรณกรรมท้องถิ่น วรรณกรรมปัจจุบัน และนิตยสาร ลำดับแรกคือเรื่อง ความเป็นวีรบุรุษของท้าวฮุ่งหรือเจือง : มุมมองจากมหากาพย์เรื่องท้าวฮุ่ง-ท้าวเจือง นำเสนอการสดุดีวีรกรรมของวีรกษัตริย์ลาวในสมัยโบราณ ท้าวฮุ่งหรือเจืองวีรบุรุษทางวัฒนธรรมที่ทรงมีพระปรีชาสามารถในการรบ อุดมบุญญานุภาพ ทรงมีภาวะผู้นำที่ยึดมั่นในหลักจารีตประเพณี และทรงเป็นที่เคารพรักยิ่ง บทความวิเคราะห์วรรณกรรมปัจจุบันเรื่อง สัมพันธบทในกวีนิพนธ์ หัวใจห้องที่ห้า : พันธกิจกวียุคหลังสมัยใหม่ พบว่ากวีใช้สัมพันธบทเพื่อประกอบสร้างตัวบทใน 4 ลักษณะ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงตัวตน

ประกอบสร้างความหมาย และสร้างความหมายใหม่ให้กับบทกวี และบทความเรื่อง ค่านิยม และความเชื่อของนักมวยไทย จากชื่อของนักมวย 800 คนที่ปรากฏในนิตยสารที่เกี่ยวข้องกับมวยไทย พบว่านักมวยไทยมีค่านิยมในการตั้งชื่อที่มีความหมายยอดเยี่ยม และเก่งกล้า สะท้อนให้เห็นความเชื่อของนักมวยไทยว่าต้องการความเก่งกล้ามากที่สุด ก่อนที่จะเข้าสู่การต่อสู้

นอกจากนี้ยังมีบทความวิจัยทางด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอีสาน 2 เรื่อง และบทวิจารณ์หนังสือ 1 เรื่อง บทความวิจัย ประวัติศาสตร์การขยายตัวของชุมชนในเขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ ระหว่าง พ.ศ. 2480 - 2556 นำเสนอให้เข้าใจถึงประวัติศาสตร์การก่อตั้งเมืองกาฬสินธุ์ และการขยายตัวของชุมชนออกไปด้วยปัจจัยด้านประชากร นโยบายของทางราชการ สภาพทางเศรษฐกิจ ความหลากหลายของระบบนิเวศและกลุ่มชาติพันธุ์ ส่วนอีกบทความหนึ่งเป็น บทสำรวจองค์ความรู้จากงานเขียนที่เกี่ยวกับ ส.ส.อีสาน ระหว่าง พ.ศ. 2530 - 2555 พบว่ากลุ่มที่ได้รับความสนใจศึกษามากที่สุดจะเป็นกลุ่มของนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ส่วนแนวคิดที่นำมาใช้ไม่ปรากฏว่ามีการใช้แนวคิดหรือทฤษฎีใดเป็นหลักอย่างชัดเจน แต่จะเป็นการให้คำอธิบายตามเนื้อหาของหลักฐานที่นำมาศึกษาเป็นหลัก ส่วนบทวิจารณ์หนังสือประวัติศาสตร์วิพากษ์ : สยามไทยกับปัตตานี ผู้แต่ง ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ ผู้วิจารณ์ได้เสนอไว้ในท้ายบทอย่างน่าสนใจว่า ประวัติศาสตร์เหล่านี้ได้เกิดขึ้นแล้วมาหลายชั่วอายุคน แต่ปัจจัยอะไรที่สามารถทำให้ประวัติศาสตร์ความขัดแย้งนี้ยังซ้ำรอยเดิมอยู่ในดินแดนภาคใต้ของไทยมาได้อย่างต่อเนื่อง

หวังเป็นอย่างยิ่งว่าผู้อ่านจะได้รับสาระความรู้จากวารสารฉบับนี้ และนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในการศึกษา การวิจัย งานวิชาการ และอื่นๆ ได้ต่อไป

โสภี อุ่นทะยา
บรรณาธิการ

สารบัญ

ถอดรหัสวัฒนธรรมในภาพผะเหวดอีสาน 6

จารุวรรณ ธรรมวัตร

กูย : ว่าด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ ภาษา และตำนาน 32

บัญญัติ สาลี

วาทกรรมฤษีภายใต้ยุคบริโภคนิยมในนวนิยายแนวหลังสมัยใหม่เรื่อง "ลูกสาวฤษี" 55

รังสรรค์ นัยพรม

ความเป็นวีรบุรุษของท้าวฮุ่งหรือเจือง : มุมมองจากมหากาพย์เรื่อง "ท้าวฮุ่ง-ท้าวเจือง" 75

ชูศักดิ์ ศุกรนันทน์

สัมพันธบทในกวีนิพนธ์ "หัวใจห้องที่ห้า" : พันธกิจกวียุคหลังสมัยใหม่ 90

อนุชา พิมศักดิ์

ค่านิยมและความเชื่อในชื่อของนักมวยไทย 110

ธนานันท์ ตรงดี

ประวัติศาสตร์การขยายตัวของชุมชนในเขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ ระหว่างปี พ.ศ. 2480-2556 123

โสภี อุ่นทะยา

บทสำรวจองค์ความรู้จากงานเขียนที่เกี่ยวกับ "ส.ส.อีสาน" ระหว่าง พ.ศ. 2530-2550 139

พรรณิกา ฉายากุล

บทวิจารณ์หนังสือ 157

อภิราดี จันทร์แสง

ถอดรหัสวัฒนธรรมในภาพผะเหวดอีสาน

Decoding culture in Isan Pha Wet Tradition

จารุวรรณ ธรรมวัตร[1] และคณะ Jaruwan Thammawat

บทคัดย่อ

การศึกษาประเด็น “ถอดรหัสวัฒนธรรมในภาพผะเหวดอีสาน” เป็นงานวิจัยด้านคติชนวิทยาโดยศึกษา ผ้าวาดภาพผะเหวดอีสานแบบม้วนยาวจากสิบสามชุมชนคือ ชุมชนอีสาน 10 แห่ง ชุมชนผู้ไท 2 แห่ง และชุมชนลาว ณ นครเวียงจันทน์ 1 แห่ง แนวคิดในการศึกษาคือ ผ้าวาดภาพผะเหวดอีสานเป็นศิลปะพื้นบ้าน (Folk Arts) ที่เหมือนโลกหลายใบที่ช่างพื้นบ้านสร้างขึ้นทับซ้อนกันอยู่ โดยช่างได้แรงบัลดาลใจจากนิทานเรื่องผะเหวดสันดรชาดก จากจินตนาการของตนเองและจากความทรงจำในวิถีสังคมและวัฒนธรรม ภาพวาดทุกชุดมีความหมายที่ตีความได้หลายระดับทั้งความหมายตรงและความหมายแฝงที่เหมือนการเล่นซ่อนหา เช่นภาพวาดกัณฑ์ทศพร เป็นภาพแสดงอำนาจของพระอินทร์ที่ให้พรสิบประการตามคำขอของพระนางผุสดี ความหมายโดยตรงคือการบอกเล่าความปรารถนาสิบประการของผู้หญิง แต่ความหมายแฝงคือล้อเลียนการเสพย์สุขทางสายตาบนเรือนร่างที่งามราวเทพสร้างให้เป็นเรือนร่างของผู้หญิง การให้ความหมายเป็นการถอดรหัสวัฒนธรรมสายตาที่ทบทวนการรับรู้และการเข้าใจในนิทานชาดกเรื่องที่สำคัญที่สุด ซึ่งทำหน้าที่นิทานศักดิ์สิทธิ์ในประเพณีบุญผะเหวดหรือบุญใหญ่ของชาวอีสาน ผลการศึกษาอธิบายข้อค้นพบในประเด็นต่อไปนี้

1) รูปลักษณ์ผ้าผะเหวดอีสาน
2) การเล่าเรื่องด้วยอนุภาคเหตุการณ์
3) ชุมชนและบุคคลตามจินตนาการแบบท้องถิ่น
4) การต่อสู้ด้านอุดมการณ์ในนิทานผะเหวดสันดรอีสาน
5) บรรทัดฐานทางสังคม
6) ความอนาจารในผ้าวาดภาพผะเหวด
7) ความหมายเชิงสัญญะของตัวละคร
8) ความเปลี่ยนแปลงของผ้าผะเหวด
9) การสร้างพิพิธภัณฑ์ผ้าวาดภาพผะเหวด

คำสำคัญ: *รหัสวัฒนธรรม, ภาพผะเหวดอีสาน*

[1]รองศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
Associate Professor Dr. , Department of Thai and Oriental Languages, Faculty of Humanities and Social Sciences Mahasarakham University

บทคัดย่อ

The study entitled "Decoding Cultural Codes in *lsan Phawed* Paintings" is a research study in the area of folklore, which studied Isan long-roll *Phawed* cloths (cloths painted with stories from Vessantara Jataka, found in *lsan* or the northeastern region of Thailand) from 13 communities including 10 *Isan* communities, two *Phuthai* communities, and one Lao communities in Vientiane. *Isan Phawed* cloths are regarded as folk arts comparable to several worlds created by folk artists who were inspired by stories from Vessantara Jataka, their own imagination, and their memories about social ways and cultural ways. All sets of the paintings can be interpreted at many levels, offering both direct meanings and hidden meanings. For example, the painting of *Kan Thossaporn* (*Kan* is like a chapter or an episode of a long story) illustrates the magical power of lndra, who is giving 10 blessings to Phussadee, a female character in the story. The direct meaning of this painting is to indicate 10 wishes of women. Meanwhile, the hidden meaning is to mock the indulgence in viewing a woman's body, who is so beautiful, as if she were created by an angel. Interpreting meanings is considered the decoding of visual culture which review the perception and understanding of the most important Jataka. This Jataka functions as the sacred story in *Boon Phawed* Festival, which is known as The Great Merit Festival of *Isan* people. The findings from this study explain the following issues.

1. Physical characteristics of *Isan Phawed* cloths
2. Narration by *Anuphaks* or events
3. Communities and people based on local imagination
4. Ideological fighting in *Isan* version ofVessantara Jataka
5. Social norms
6. Obscenity in *Phawed* cloths
7. Symbolical meanings ofthe characters
8. Changes of the roles of *Phawed* cloths
9. Creation of *Phawed* cloth museums

Key Words : *cultural codes, Isan Phawed paintings*

บทนำ

ผ้าผะเหวดอีสาน กัณฑ์จุลพน วัดศรีโพธิ์ชัย
อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี

ผ้าผะเหวดอีสาน กัณฑ์จุลพน
อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด

รูปลักษณ์ผ้าผะเหวดอีสาน

เมื่อสำรวจผ้าผะเหวดอีสานแบบผ้าวาดม้วนยาว สามารถพบได้ในชุมชนขนาดใหญ่ระดับตำบล เป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งคือมีวัดหลายแห่ง มีพระเณรบวชเรียนอย่างต่อเนื่องมีพระเถระที่ใส่ใจเรียนรู้ การอ่านใบลาน มีมรรคทายกมีผู้ใหญ่บ้านมีชาวบ้านที่ให้ความสำคัญแก่จารีตประเพณีที่เรียกว่าฮีตสิบสอง โดยให้ความสำคัญมากที่สุดแก่ประเพณีบุญผะเหวดซึ่งเรียกว่าประเพณีบุญใหญ่

ผ้าผะเหวดอีสานแบบม้วนยาวเป็นผลงานพุทธศิลป์ที่เขียนเล่าเรื่องเวสสันดรชาดก เป็นภาพวาดที่ใช้ประกอบการเทศน์ผะเหวด ใช้ในพิธีเชิญพระเหวดสันดรเข้าเมือง และใช้ประดับรอบศาลาการเปรียญหรือศาลาโรงธรรมในประเพณีบุญผะเหวดซึ่งเรียกว่าบุญเดือนสี่หรือบุญมหาชาติ ผ้าผะเหวดแบบโบราณพบได้ทั้งในชุมชนผู้ไทและชุมชนอีสาน ความงามด้านศิลปพื้นบ้านในผ้าผะเหวดมีระดับที่แตกต่างกัน ซึ่งนักวิชาการด้านจิตรกรรมปัจจุบันนิยมและยกย่องศิลปร่วมสมัยและศิลปของอารยชนที่เรียกว่างานวิจิตรศิลป์มากกว่าศิลปกรรมของชาวบ้าน (Folk Art)

การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยคัดสรรผ้าผะเหวดม้วนยาวจาก 13 ชุมชนในภาคอีสานและจากวัดศรีชมชื่นสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวมาศึกษาบทบาทหน้าที่ของผ้าผะเหวดม้วนยาว ผลพบว่าผ้าผะเหวดสามผืนจากสามชุมชนมีคุณค่าทั้งทางด้านความงามและความรู้ เป็นผ้าผะเหวดจากชุมชนผู้ไท 2 แห่งและชุมชนอีสาน 1 แห่ง ลักษณะเป็นศิลปแบบจารีตเป็นภาพสองมิติแบนๆ ส่วนผ้าผะเหวดอีกสิบผืนมีลักษณะเป็นภาพสีน้ำสามมิติแบบจิตรกรรมร่วมสมัย ซึ่งเป็นพุทธพานิชย์ผลิตจากกรุงเทพฯ

ผ้าผะเหวดอีสานกัณฑ์ชูชก วัดศรีโพธิ์ชัย
อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี

ผ้าผะเหวดอีสานกัณฑ์ชูชก
อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี

มีจำหน่ายในร้านสังฆภัณฑ์ทั่วไปและพบเกือบทุกชุมชนระดับตำบล ภาพผะเหวดสองมิติแบนๆเป็นภาพวาด สีน้ำมีลักษณะเรียบง่ายแบบพื้นบ้านไม่มีการปรุงแต่งด้านเทคนิค ช่างวาดอย่างอิสระ มีความรู้สึก มีจินตนาการ มีชีวิตจริงแบบพื้นบ้านแสดงผ่านฉากผ่านการแต่งกายผ่านประเพณีพิธีกรรมและผ่านงานรื่นเริง จุดมุ่งหมายของการวาดภาพผ้าผะเหวดคือเพื่อสนองประโยชน์ใช้สอยและประกอบการเล่าเรื่อง การเทศน์ การสอนหลักธรรมเป็นหลักใหญ่และเพื่อตกแต่งสถานที่เป็นหน้าที่รอง ช่างวาดมีศรัทธาเป็นพื้นฐานในการสร้างงานและได้รับค่าตอบแทนจากผู้ว่าจ้างให้วาดซึ่งมีศรัทธาในหลักธรรมคำสอนและเชื่อว่าการสร้าง ภาพผะเหวดได้อานิสงค์เช่นเดียวกับการฟังธรรม

ผ้าผะเหวดแบบม้วนยาวในการศึกษาครั้งนี้มีขนาดกว้างประมาณ 1 เมตร และมีขนาดยาวประมาณ 13-30 เมตร การวาดภาพจะวาดเป็นช่องตามแนวนอน ผ้าผะเหวดขนาดสั้นที่สุดมีพื้นที่ประมาณ 13 ช่อง ขนาดยาวที่สุดประมาณ 18 ช่องแต่ละช่องความยาวไม่เท่ากันขึ้นอยู่กับเหตุการณ์ที่บรรจุอยู่ในแต่ละช่อง หนึ่งเหตุการณ์เรียกว่าหนึ่งอนุภาค ภาพวาดที่เป็นภาพสามมิติจะวาดเต็มกรอบภาพเป็นภาพขนาด 6 นิ้วขึ้นไป ประกอบด้วยภาพวาดทั้งหมด 13 ช่องหรือ 13 กัณฑ์ ภาพวาดที่เป็นภาพสองมิติแบนๆวาดหลายอนุภาคในหนึ่งกรอบภาพวาดเต็มพื้นที่เต็มโครงสร้างขนาดภาพทั้งคนทั้งสิ่งมีชีวิตทั้งอมนุษย์และสิ่งของมีขนาดเล็กประมาณ 2 นิ้ว ภาพแนวนี้เป็นฝีมือของช่างพื้นบ้าน มีลักษณะคล้ายภาพวาดลายเส้นแบบโบราณที่ปรากฏในฝาผนังถ้ำและที่หน้าผาโดยทั่วไปเชื่อว่าเป็นภาพเขียนก่อนประวัติศาสตร์ โครงสร้างของนิทาน ผะเหวดสันดรเขียนเป็นโครงสร้างนิทานหรือไวยากรณ์นิทานได้ดังนี้

แบบที่ 1 เป็นโครงสร้างนิทานที่ยาวที่สุดประกอบด้วย 1) พระมาลัยรับดอกบัวบูชา+ พระมาลัยและ พระอินทร์นำดอกบัวบูชาพระธาตุเกศเกล้าจุฬามณี+พระพุทธองค์โปรดพระญาติพระวงศ์+เทศน์สังกาส+นิทานผะเหวดสันดร+พระมาลัยหรือพระพุทธองค์เสด็จโปรดสัตว์นรก

แบบที่ 2 2) พระมาลัยและพระอินทร์นำดอกบัวบูชาพระธาตุเกศเกล้าจุฬามณี +นิทานผะเหวดสันดร

แบบที่ 3 3) นิทานผะเหวดสันดร

โครงสร้างของนิทานคืออะไร ศิราพร ณ ถลาง (2544) อธิบายว่า หมายถึงสิ่งที่กำหนดความเป็นนิทานแต่ละประเภท ซึ่งประกอบด้วยพฤติกรรมหลักของตัวละครที่นำมาเรียงร้อยต่อกันอย่างมีระบบสัมพันธ์กัน การศึกษาโครงสร้างของนิทานวางอยู่บนความเชื่อที่ว่านิทานในแต่ละวัฒนธรรมมีกฎในการดำเนินเรื่องของตนเอง (Self regulation) เช่นเดียวกับที่ภาษาแต่ละภาษามีไวยากรณ์เป็นของตนเอง โครงสร้างของนิทานจะสะท้อนความคิดระบบคิดและวัฒนธรรมของเจ้าของนิทาน

เมื่อพิจารณาโครงสร้างนิทานในผ้าผะเหวดแบบที่ยาวที่สุด ความคิดที่กำกับเนื้อหาของนิทาน คือความคิดเรื่องนรกภูมิ มนุสสภูมิ สวรรค์ภูมิ อันได้รับอิทธิพลจากไตรภูมิพระร่วง ภาพวาดตอนต้นเรื่องส่วนที่เป็นปรารภเหตุการเล่านิทานผะเหวดสันดร พระมาลัยและพระพุทธเจ้าเป็นตัวแทนของพุทธศาสนามีสถานภาพสูงส่งกว่าพระอินทร์และเทวดาบนสวรรค์ แม้ตอนจบในนรกภูมิพระมาลัยและพระอินทร์ก็มีสถานภาพเทียบเท่าเทพเจ้าผู้ปลดปล่อยบาปและความทุกข์ให้กับผู้ทำผิดศีลในโลกมนุษย์ โครงสร้างนิทานที่กำกับภาพวาดผ้าผะเหวดคือความเชื่อเรื่องสวรรค์ภูมิ มนุสสภูมิและนรกภูมิ นิทานเรื่องผะเหวดสันดรประกอบด้วยอนุภาคย่อยที่เสนอตัวอย่างพฤติกรรมที่นำสู่สวรรค์ภูมิและนรกภูมิ เป็นแก่นแกนของเรื่องซึ่งไม่ตรงกับแก่นเรื่องในตัวบทลายลักษณ์ด้านวรรณกรรม และด้านกลอนเทศน์ผะเหวดที่มุ่งเน้นนิพพานหรือการหลุดพ้น ความแตกต่างของแก่นเรื่องแสดงว่าการเขียนภาพผะเหวดของแต่ละชุมชน เป็นสิ่งที่แสดงถึงการคิดต่างอย่างมีเสรีภาพแหวกจากแนวคิดของศูนย์กลางทางการเมืองทางศาสนาทางเศรษฐกิจในเขตนครและ เขตเมือง

ส่วนภาพผะเหวดแบบที่สอง ประกอบด้วยภาพพระมาลัยขึ้นไปไหว้พระเกศเกล้าจุฬามณีบนสวรรค์พร้อมกับพระอินทร์และเทวดาคู่กับภาพผะเหวด 13 กัณฑ์ โครงสร้างนิทานแนวนี้แสดงความเชื่อว่าการทำบุญ การบำเพ็ญปรมัตถทานหรือมหาทานเป็นปัจจัยนำไปสู่สวรรค์ ภาพวาดวิถีนี้ไม่กล่าวถึงนรกภูมิ ขนาดของภาพเน้นตัวละครโดยวาดเป็น

ภาพขนาดใหญ่แสดงพฤติกรรมและเล่าเรื่องราว แต่ภาพไม่สร้างความรู้สึกไม่สร้างจินตนาการ ภาพวาดมีลักษณะแข็งที่อเช่นเดียวกับโครงสร้างของภาพวาดแนวที่สามที่ไม่กล่าวถึงสวรรค์และนรก บอกเล่าเรื่องราวเฉพาะนิทานผะเหวดสันดรเท่านั้น เป็นการวาดโดยประหยัดวัสดุเพื่อวางจำหน่ายโดยเฉพาะ ผู้วาดดูเหมือนขาดศรัทธาในการสร้างงานในหนึ่งภาพจะบรรจุเหตุการณ์ หนึ่งอนุภาคเท่านั้น การวาดแนวนี้คล้ายกับการวาดจิตรกรรมฝาผนังประดับรอบศาลาโรงธรรม ซึ่งมีขนาดกว้างยาวใหญ่และมุ่งสอนพุทธศาสนาหลายเรื่องมีทั้งศาสนบุคคล ศาสนวัตถุ ศาสนธรรม ประดับรอบศาลาโรงธรรม โครงสร้างเฉพาะนิทานผะเหวดสื่อความคิดเรื่องอนิจลักษณ์ความเปลี่ยนแปรของชีวิตและการให้ทานไม่ยึดติดในทรัพย์สินทั้งปวง

ภาพพระมาลัยเสด็จสวรรค์ วัดศรีโพธิ์ชัย
อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี

ภาพพระพุทธองค์โปรดสัตว์นรก อำเภอสามชัย
จังหวัดกาฬสินธุ์

ภาพผะเหวดอีสานกัณฑ์กุมาร
อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด

ภาพผะเหวดอีสานกัณฑ์หิมพานต์
อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี

การเล่าเรื่องด้วยอนุภาคเหตุการณ์

ภาพผะเหวดในฐานะพุทธศิลป์ที่มีทั้งการวาดแบบผ้าพระบฏและแบบผ้าม้วนยาว แบบภาพพิมพ์และจิตรกรรมฝาผนังหรือฮูปแต้ม งานจิตรกรรมทุกรูปแบบมีหน้าที่สำคัญหลายประการ คือเป็นภาพประกอบการเล่านิทานเรื่องผะเหวดสันดรให้เข้าใจง่ายให้เห็นเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน นอกจากนี้ยังใช้ประดับศาลาโรงธรรมและใช้กั้นมุงสนามกลางแจ้งให้เป็นคีรีวงกตหรือเขาวงกต ซึ่งเป็นที่ประทับของพระเวสสันดร ขณะที่บำเพ็ญพรตเป็นดาบส ภาพผะเหวดม้วนยาวกรณีนี้ทำหน้าที่คล้ายฉากส่วนบทบาทแฝงเร้นที่สำคัญรองลงมา เกิดจากฝีมือของช่างวาดที่มีความสามารถสูง คุณภาพของภาพวาดเทียบได้กับวิจิตรศิลป์ เส้นและปลายพู่กันที่ระบายในพื้นผ้าสามารถสร้างอารมณ์สะเทือนใจเกิดเป็นรสมหัศจรรย์ตามเนื้อเรื่อง โดยเฉพาะภาพแนวอีโรติคในกัณฑ์ชูชก กัณฑ์มหาพน กัณฑ์มหาราช และกัณฑ์เพิ่มตอนพระมาลัยหรือพระพุทธเจ้าท่องแดนนรก ภาพแนวอีโรติคเหล่านี้ปรากฏเฉพาะฝีมือช่างพื้นบ้านอีสาน

ภาพผะเหวดที่มีอนุภาคเหตุการณ์อนุภาคเดียว ปรากฏในกัณฑ์ทศพร กัณฑ์จุลพล กัณฑ์มหาพน กัณฑ์วนปเวศน์และสักติกัณฑ์ ภาพผะเหวดที่มีอนุภาคเหตุการณ์หลายภาพหลายอนุภาคได้แก่ปรารภเหตุการเล่าเรื่องผะเหวดสันดร กัณฑ์หิมพานต์ ทานกัณฑ์ กัณฑ์ชูชก กัณฑ์มัทรี นครกัณฑ์ กัณฑ์เพิ่มคือพระพุทธองค์หรือพระมาลัยโปรดสัตว์นรก กัณฑ์ที่มีหลายอนุภาคเหตุการณ์คือ 3-7 อนุภาคคือ กัณฑ์มหาราช ความหลายอนุภาคของกัณฑ์นี้ส่งผลต่อการตีความแก่นหลักของเรื่องผะเหวดสันดร ภาพประกอบด้วยชูชกนำสองกุมารหลงทางสู่กรุงสีพี พระเจ้ากรุงสญชัยไถ่ตัวหลานทั้งสองจากชูชก ชูชกบริโภคอาหารจำนวนเจ็ดอย่างอย่างละเจ็ดหม้อ ชูชกธาตุไฟแตกตาย พระสงฆ์เณรอำมาตย์ชาวบ้าน ทำพิธีส่งสกานหรือเผาศพชูชก ชาวบ้านฉลองเล่นรื่นเริงในงานศพชูชก ภาพลักษณ์ของชูชกในกัณฑ์นี้เป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ความมั่งมีไม่อดอยาก ไม่ได้ตายเพราะทุกข์แต่ตายเพราะเสพสุขอย่างมหัศจรรย์ จึงมีผู้ศรัทธาบูชาเหรียญรูปชูชกเพื่อหวังผลความมั่งมีร่ำรวยเป็นสุข

ภาพผะเหวดอีสานกัณฑ์ทศพร
อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด
(แสดงอนุภาคเดียว)

ภาพผะเหวดอีสานกัณฑ์มหาราช วัดศรีโพธิ์ชัย
อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี
(แสดงความหลายอนุภาค)

ลำดับเรื่องราวจากภาพผ้าผะเหวดม้วนยาวที่สุดมีดังนี้

1) พระพุทธองค์โปรดพระญาติพระวงศ์
2) มานพถวายดอกบัว
3) พระมาลัยนำพระอินทร์และเทวดาไปไหว้พระธาตุเกศแก้วจุฬามณีบนสวรรค์
4) นางผุสดีขอพรสิบประการจากพระอินทร์
5) พราหมณ์เมืองกลิงคราษฎร์ขอช้างปัจจัยนาเคนทร์
    - พราหมณ์ขี่ช้างกลับเมือง ชาวสีพีชี้หน้าด่าว่าพราหมณ์
6) อำมาตย์ฟ้องพระเจ้าสัญชัยเรื่องพระเวสสันดรให้ทานช้างให้ขับออกจากเมือง
    - พราหมณ์ขอม้าเทียมราชรถ
7) พราหมณ์ขอราชรถ
    - สี่กษัตริย์ดำเนินสู่เขาคิรีวงกต
8) ชูชกนำนางอมิตดามาสู่เรือน
    - ชูชกเล้าโลมนางอมิตดา
    - นางพราหมณีด่าว่าทุบตี แสดงกิริยาหยาบคายต่อนางอมิตดา
9) พรานเจตบุตรถูกชูชกหลอก
    - พรานเจตบุตรยิงชูชกด้วยธนู
10) พระอัจจุตฤาษีชี้ทางแก่ชูชก
11) สองกุมารซ่อนตัวในสระบัว
    - พระเวสสันดรกรวดน้ำให้ทานสองกุมาร

- ชูชกจูงสองกุมารไป
- ชูชกหกล้มสองกุมารวิ่งหนี

12) นางมัทรีขอทางจากเสือโคร่ง
- นางมัทรีตามหาสองกุมาร
- นางมัทรีสลบ

13) พราหมณ์แปลงขอนางมัทรี
- เทวดานำรักษาสองกุมาร

14) ชูชกนำสองกุมารหลงทางสู่กรุงสีพี
- พระเจ้าสญชัยไถ่ตัวสองกุมาร
- ชูชกกินอาหารเจ็ดหม้อเจ็ดไห
- ชูชกท้องแตกตาย
- พิธีเผาศพชูชก
- งานงันศพ (ฉลอง) ชูชก

15) พระเจ้าสญชัยคัดเลือกช้างม้าเพื่อไปอัญเชิญพระเวสสันดรเข้าเมือง
- ขบวนช้างม้าไปยังเขาคีรีวงกต
- ขบวนมหรสพฉลองหกกษัตริย์เข้าเมือง

16) พระพุทธองค์โปรดเปรตในนรก
- ยมบาลไต่สวนความผิดของคนชั่ว
- การลงโทษผู้ผิดศีลห้าข้อ
- ภาพอีโรติก (Erotic) ลงโทษผู้ผิดศีลข้อสาม เปรตเปลือยกาย

เมื่อพิจารณาภาพผะเหวดม้วนยาวแบบสองมิติแบนๆแนวจารีต ช่างวาดได้เพิ่มเติมเรื่องราวซึ่งเป็นคติความเชื่อและเป็นวิถีจริยธรรมที่เป็นบรรทัดฐานสำคัญของชีวิตประจำวัน คือเรื่องการลงโทษคนชั่วการให้รางวัลคนดีและได้แสดงความเชื่อมั่นในบารมีของพระพุทธเจ้าบารมีของพระอรหันต์คือพระมาลัย ซึ่งเป็นศาสนบุคคลในประเพณีท้องถิ่น นับได้ว่าชุมชนท้องถิ่นที่เป็นเจ้าของผ้าผะเหวดสามารถประกอบสร้างทั้งพุทธศิลป์คือภาพวาดในผ้าขนาดยาวๆ และสามารถต่อเติมวรรณศิลป์ที่เป็นเรื่องเล่าตามคตินิยมของชุมชนโดยไม่ติดกรอบประเพณีบุญผะเหวดแบบวัฒนธรรมหลวง นอกจากนี้ภาพวาดบางผืนมีการ

ผนวกกัณฑ์และตัดทอนบางกัณฑ์ เช่นผนวกกัณฑ์จุลพนกับมหาพน หรือตัดทอนกัณฑ์วนปเวศน์และสักติกัณฑ์ การเรียงร้อยเรื่องแบบนี้คล้ายกับการเทศน์ผะเหวดในปัจจุบัน

ที่รวบรัดตัดตอนเนื้อเรื่องเพื่อประหยัดเวลาให้การทำบุญผะเหวดให้เสร็จโดยเร็ว เพราะต้องการเวลาไปทำงานอื่นในชีวิตประจำวัน และผู้ฟังเทศน์มีศรัทธาน้อยลงการทำบุญเป็นไปเพื่อสืบทอดประเพณีฮีตสิบสองโดยขาดสำนึกทางศาสนาอย่างเข้าถึงแก่นแกนของความหมายหรือปรัชญาธรรม

ชุมชนและบุคคลตามจินตนาการแบบท้องถิ่น

ประเพณีบุญผะเหวดและการวาดภาพผะเหวดมีทั้งในวัฒนธรรมหลวง (the great tradition) และวัฒนธรรมราษฎร์ (the little tradition) ผ้าผะเหวดแบบม้วนยาว12 ชุดมาจากชนบทใกล้ชานเมือง ยกเว้นผ้าผะเหวดชุดของลาวเท่านั้นที่มาจากวัดศรีชมชื่นนครหลวงเวียงจันทน์ ผ้าผะเหวดทุกชุดให้ความสำคัญแก่ต้นไม้ซึ่งกลายเป็นฉากที่สำคัญกว่ารูปหรือจุดสนใจถึง 10 กัณฑ์ ได้แก่ วนปเวศน์ ทานกัณฑ์ ชูชก จุลพน มหาพน กุมาร มัทรี สักติ มหาราช ฉกษัตริย์ มีเพียง 2 กัณฑ์เท่านั้นที่จุดเน้นอยู่ที่ตัวละครคือทศพรและพิมพานต์ ช่างวาดสามารถเขียนต้นไม้ได้อย่างสมจริงได้อย่างสดชื่น ภาพวาดมีความเขียวขจีในความอ่อนหวานของเส้นและฝีแปรงที่แต่งแต้มพุ่มไม้ โดยเฉพาะภาพจากชุมชนผู้ไททั้งสองแห่ง ชุมชนอีสานอำเภอตระการ ชุมชนลาวเมืองเวียงจันทน์ ช่างไม่ปล่อยให้มีพื้นที่ว่างเลยทุกแห่งมีต้นไม้ใหญ่กิ่งก้านใบเป็นทรงพุ่ม ภูมิประเทศที่มีสีเขียวของต้นไม้เป็นหลักนี้คล้ายกับภูมินิเวศของชุมชนชาวนาในฤดูฝน ความแห้งแล้งไม่ปรากฏในฉาก บ่อน้ำในภาพบางชุดเป็นบึงเป็นสระเป็นบ่อบาดาล ใต้ต้นไม้มีนกมีกวางมีหมูป่า มนุษย์และสัตว์และต้นไม้อยู่ร่วมกัน โดยมีป่าไม้เป็นหลักให้ชีวิตอื่นอาศัย สอดคล้องกับชุมชนเข้มแข็งทุกแห่งต้องมีป่าชุมชน มีทุ่งหญ้ามีดอนปู่ตาให้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน แต่ความเจริญเติบโตของเมืองความเติบโตของการสร้างเขื่อนสร้างถนนหลังปี พ.ศ. 2500 ลดทอนความสมบูรณ์ของป่าไม้ของธรรมชาติให้ลดน้อยลง เช่นเดียวกับภาพผะเหวดแบบสามมิติที่วาดคนวาดวัตถุเต็มพื้นที่ ฉากวังต้นไม้ใหญ่บดบังชีวิตในป่าทั้งที่ชีวิตตัวละครอยู่กลางแมกไม้สรรพสัตว์มากมาย ผ้าผะเหวดแนวนี้ไม่สามารถปลูกฝังสำนึกรักธรรมชาติได้อีกต่อไป นอกจากนี้ยังมีป่าในจินตนาการคือป่าหิมพานต์ในกัณฑ์มหาพนและกัณฑ์มัทรี ต้นไม้และดอกไม้ในป่าหิมพานต์คือ ต้นนารีผลที่มีรูปร่างทรวดทรงเป็นสาวน้อยหน้าแฉล้ม มีกินรีมีกินนรมีเทพบุตร มีสระโบกขรณี มีกวางมีนกอาศัยอยู่ร่วมกันภาพแบบนี้สร้างสำนึกเชิงบวกในระบบนิเวศได้เป็นอย่างดี

ภาพผะเหวดอีสานกัณฑ์จุลพน วัดศรีโพธิ์ชัย อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี

ภาพผะเหวดอีสานกัณฑ์มหาพน วัดศรีโพธิ์ชัย อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี

ส่วนภาพบุคคลในผ้าผะเหวดเป็นภาพที่แสดงความต่างของชนชั้น คือชนชั้นสูง ชั้นกลางและชั้นสามัญ ความเป็นชนชั้นแสดงผ่านรูปร่าง การแต่งกาย พฤติกรรมและตำแหน่งของภาพและฐานะของตัวละคร ชนชั้นสูงได้แก่ พระพุทธเจ้า พระอรหันต์ กษัตริย์ พระอินทร์ เทวดา ชนชั้นกลาง ได้แก่ เจ้าเมือง อำมาตย์ ทหาร ชนชั้นสามัญ ได้แก่ พราหมณ์ นางพราหมณี ชาวเมือง ชาวบ้าน

ภาพวาดชนชั้นสูงในผ้าผะเหวด ภาพกษัตริย์ภาพพระอินทร์ภาพเทวดาเหมือนกัน ทั้งรูปร่างและการแต่งกาย คือรูปร่างดีไม่อ้วนไม่ผอม ใบหน้ารูปไข่ผิวพรรณผ่องใสไม่หม่นหมอง แต่งกายแบบท้าวพระยาในละครนอกละครในและลิเกสิ่งที่บ่งบอกความเป็นชนชั้นสูงต่างจากชนชั้นอื่นคือการสวมชฎาสวมมงกุฎ สวมสังวาลย์ประดับร่างกายส่วนบน กษัตริย์ชายนุ่งผ้าโจงกระเบนส่วนกษัตริย์หญิงนุ่งผ้าถุงห่มสไบมีเครื่องประดับรอบคอรอบแขนรอบเอว

ภาพวาดทหารเป็นภาพที่ช่างแต่ละชุมชนมีจินตนาการต่างกันตามกาลเทศะ ภาพส่วนใหญ่ทหารนุ่งกางเกงคลุมเข่า สวมเสื้อแขนยาว สวมหมวก บางภาพถือดาบยาว ส่วนภาพทหารที่ทันสมัยที่สุดพบในภาพผะเหวดจากอำเภอมัญจาคีรี จังหวัดขอนแก่นแต่งกายเหมือนกับทหารราชวัลลภสวนสนามแบกปืนยาวในงานพระราชพิธี

ภาพพราหมณ์ไม่ว่าพราหมณ์ชูชก พราหมณ์ผู้ขอช้างปัจจัยนาเคนทร์พราหมณ์ผู้ขอม้าขอราชรถ ล้วนแต่งกายอย่างสมถะ มีผ้านุ่งเฉพาะท่อนล่างนุ่งเหน็บเตี่ยวแบบนุ่งผ้าข้าวม้า ตอนบนมีผ้าแพรพาดเฉียงไหล่ ผมยาวเกล้ามวยไว้ท้ายทอย การแต่งกายเช่นนี้เป็นแบบที่ผู้สูงวัยนุ่งห่มเมื่ออยู่บ้านเรือน แต่ใน ผ้าผะเหวดพราหมณ์ทุกคนแต่งกายเช่นนี้ในพื้นที่ทางสังคมที่เป็นพื้นที่สาธารณะแม้เมื่อเฝ้ากษัตริย์ ในตัวบทวรรณกรรมกษัตริย์แนะนำให้แต่งกายมอมแมมหม่นหมองเพื่อบรรลุประโยชน์ในการขอบริจาคทานและเพื่อแสดงว่ามาจากป่าจากชนบท

> “กตวา กระทำตนให้หม่นหมองด้วยผงธุลี
> เพื่อให้มีสัญญาว่ามาแต่เขตอรัญรัฐ
> .....
> ดั่งนี้ ดูราพราหมณ์ทั้งหลาย
> ตุมฺเห อันว่าท่านทั้งหลาย
> ปรุสฺหกจฺฉนขโลมา มีขนลักแฮ้แลเล็บมือยาว
> ปงฺกทนฺตา มีแข้วอันขาว แลมีหัวอันกลั้วเกล้าไปด้วยผงเผ่า
> เทาธุลีเป็นอันหม่นหมองนัก”

(ลำพระเวส-เทศน์มหาชาติ หรือมหาเวสสันดรชาดกภาคอีสาน 2557 หน้า 20-21)

ภาพชาวบ้านชายหญิงที่เป็นชนชั้นสามัญมีการนุ่งห่มสมตัว ผู้หญิงนุ่งผ้าซิ่นยาว สวมเสื้อทรงกระบอก บ้างแขนยาว บ้างแขนสั้น บ้างแขนกุดหรือแขนในตัว บ้างห่มสไบ ทุกคนแต่งกายดี คล้ายการแต่งกายในบุญประเพณีของชาวอีสาน มีภาพผะเหวดของอำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ดเท่านั้นที่นางพราหมณีเปลือยอกเปลือยเอว เปิดก้นแสดงกิริยาเหยียดหยามดูถูกนางอมิตดา ส่วนชาวบ้านชายนุ่งห่มสมตัวตามกาลเทศะ คือในงานศพในงานฉลอง นุ่งผ้าเหน็บเตี่ยว สวมเสื้อแขนยาวบ้าง แขนสั้นบ้าง การแต่งกายไม่แสดงถึงความยากขัดสน การแต่งกายและบุคลิกของพราหมณ์เท่านั้นที่แสดงถึงฐานะอันต้อยต่ำไม่สูงส่งเหมือน พระเวดสันดรซึ่งสูงส่งขั้นเทพเทวดาคู่กับฐานะทางเศรษฐกิจที่มีสินทรัพย์มากมาย

สามารถทำบุญให้ทานบริจาคโดยไม่มีข้อจำกัด ตัวละครในภาพผะเหวดจึงเป็นภาพแทนความต่างทางชนชั้นแสดงผ่านการแต่งกายและพฤติกรรมที่บอกรสนิยมและการเบียดขับทางสังคม

ภาพหกกษัตริย์ อำเภอสามชัย จังหวัดกาฬสินธุ์

ภาพทหารแบกปืน อำเภอสามชัย จังหวัดกาฬสินธุ์

ภาพพราหมณ์ในกัณฑ์หิมพานต์ อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร

ภาพนางกษัตริย์ วัดศรีชมชื่น นครเวียงจันทน์

ภาพนางพราหมณีเปิดก้น อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด อำเภอตระการพืชผล

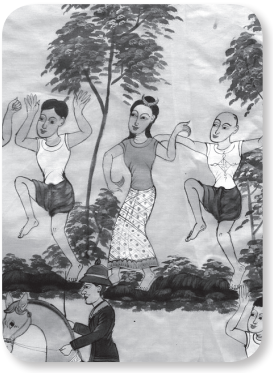

ภาพนครกัณฑ์หญิงชาวบ้าน ในงานรื่นเริง จังหวัดอุบลราชธานี

การต่อสู้ด้านอุดมการณ์ในนิทานผะเหวดสันดรชาดก

นิทานผะเหวดแสดงอุดมการณ์ในสังคมที่มีความต่างทางชนชั้น เป็นอุดมการณ์อำนาจที่อยู่ในบุคคลหลายภาวะ ประการแรกอำนาจรัฐ พระเจ้าสัญชัยและพระเหวดสันดรเป็นภาพแทนการใช้อำนาจรัฐของผู้นำด้วยพฤติกรรมและด้วยตัวบทลายลักษณ์ อำนาจผู้นำแม้นมีหลักศาสนธรรมกำหนดไม่ได้เปิดกว้างอย่างไม่มีข้อจำกัด การใช้ทรัพย์สินในท้องพระคลังต้องฟังคำทักท้วงของประชาชน ห้ามให้ทานช้างมงคลซึ่งเป็นทั้งช้างศึกและช้างมงคลที่บันดาลข้าวปลาอาหารเสื้อผ้าควรให้เพียงน้อยนิดให้พอสมควร ในขณะที่พระเหวดสันดรมีความมุ่งมั่นที่จะให้ทานสินทรัพย์ทั้งหมด แม้อวัยวะสำคัญเช่นดวงตา เลือดเนื้อ ชีวิต ความสุขสบายก็สละเพื่อทานได้ทั้งสิ้น เมื่อพระองค์ทำทานดังความตั้งใจ ประชาชนชาวเมืองเห็นว่าผิดให้ขับออกจากเมืองไปอยู่ป่า อำนาจสูงสุดจึงอยู่ที่ประชาชนซึ่งวิพากษ์กษัตริย์ตนว่า

“โสปุตโต อันว่าลูกสมเด็จบุพิตรแก่นเหง้า เวสสันดรเจ้าจอมกษัตริย์ ทชฺชา ท่อควรให้เข้าน้ำโภชนะอาหาร เข้าเปลือกเข้าสาร อันตระการด้วยเสื้อผ้า เป็นทานด้วยอันน้อยก็หากค่อยสมควรงาม แม่นว่าทานผู้ฮับทานก็ดูชอบ ประกอบแท้ดีหลี ส่วนว่าพระภูมีบุตราช เป็นเชื้อชาติขัตติยวงศากถัภาเชติ ดังฤาแลมาให้แล้ว ยังช้างแก้วคุณเมืองแก่พราหมณ์ฝูงเดินเทศ เหตุการณ์สิ่งใด นี้จา.....สีวิโย อันว่าชาวสีพีราษฎร์ อามาตย์พร้อมเสนากฑฺธา มีใจกริ้วโกรธ สาโหดว่าลูกมหาราชเจ้ากระทำผิด” (ลำพระเวส-เทศน์มหาชาติ มหาเวสสันดรชาดกภาคอีสาน 2557, หน้า 26)

ประการที่สอง อำนาจในครอบครัว นิทานผะเหวดสันดร เสนอครอบครัวสองรูปแบบ ชนชั้นสูงเช่นกษัตริย์ ผู้หญิงเช่นนางผุสดีนางมัทรีพยายามต่อรองอำนาจในครอบครัวปิตาธิปไตยที่ผู้ชายเป็นใหญ่ ให้ผู้หญิงในฐานะมารดาและภริยาสามารถร่วมทุกข์ร่วมสุขสร้างมหาทานคือให้ทานเงินทอง ข้าทาส บริวาร ตลอดจนบุตรทาน โดยไม่เป็นมารขัดขวางปณิธานของสวามี นางมัทรีสามารถใช้ชีวิตในป่าเขาวงกตคีรีแบกภาระหนักกว่าสามีได้อย่างสง่างาม นางมัทรีมีวิถีชีวิตแบบผู้หญิงแกร่งแม้อยู่ในวรรณกษัตริย์ ส่วนนางอมิตดาและนางพราหมณีผู้มีวิถีชีวิตอยู่ในวรรณพราหมณ์ ทุกนางปรารถนาหลุดพ้นจากความทุกข์ที่ต้องทำงานหนักในครอบครัว ต้องการให้สามีรับใช้ตนและให้จัดหาทาสบริวารมารับใช้ ให้ผู้หญิงมีชีวิตสะดวกสบาย ภาวะชายเป็นใหญ่หรือหญิงเป็นใหญ่ในครอบครัวจึงขึ้นอยู่กับหลายเงื่อนไขเช่น วัย ฐานะ ชนชั้น ไม่ได้มีการผูกขาดอำนาจแบบตายตัว มีการต่อสู้ต่อรองระหว่างความเป็นชาย ความเป็นหญิงเพื่อความมีอำนาจในครอบครัว ซึ่งในภาพผะเหวดพื้นที่ทางกายภาพช่างกำหนดให้อยู่ในตำแหน่งต่ำกว่าและอยู่ด้านหลังสามีไม่ว่าจะนั่งหรือ

เดิน นางอมิตดาจึงเป็นภาพการต่อรองอำนาจในครอบครัวระหว่างภรรยาเด็กกับสามีที่แก่มากๆ

ประการที่สาม อำนาจของทุน (Capital) ในการศึกษานี้ใช้ความหมายทุนหรือ Capital ของ บูร์ดิเยอ ซึ่งใช้ทุนในความหมายของความสามารถในการกำหนดหรือกำกับชะตากรรมของตัวเองและของผู้อื่น ทุนในความหมายนี้จึงเป็นรูปแบบหนึ่งของอำนาจและทุนเป็นแรงขับทางสังคมที่มีลักษณะสำคัญ 4 ประการ 1) ทุนวัฒนธรรม (a culture capital) หมายถึงสถานภาพหรือตำแหน่งแห่งที่ของบุคคลในสังคม เช่น พระเวสสันดรเกิดในวรรณกษัตริย์ ชูชกเป็นพราหมณ์ขอทานสัญจรเร่ร่อน 2) ทุนเศรษฐกิจ (an economic capital) ได้แก่ทรัพยากรและความมั่งคั่งทางการเงินเช่นพระเวสสันดร เพียบพร้อมด้วยเงินทอง ช้าง ม้า ข้าทาส บริวาร เสื้อผ้าอาภรณ์ที่มากมายเพียงพอที่จะเลี้ยงประชาชนทั้งบ้านเมือง ส่วนชูชกก็ขอทานจนมีเงินทองได้นับร้อยนำไปฝากเพื่อนบ้านไว้แต่บ้านเรือนเป็นกระท่อมน้อยจวนพังดังตัวบทกล่าวว่า “อิสฺสโร เฮือนมันมีที่เสาอูยองแอย่ง หมาขึ้นแกว่งหางก็ไหว แมวจามไอก็ซ้าย” 3) ทุนสังคม (a social capital) คือทรัพยากรที่แต่ละบุคคลแต่ละกลุ่มมีเช่น บุคลิก หน้าตา ฐานะทางชนชั้น ชูชกถูกกำหนดให้ขาดทุนทางสังคม มีความอัปลักษณ์ น่ารังเกียจ มีลักษณะบุรุษโทษถูกเรียกว่าเฒ่าผีเผต เฒ่าฮ้ายก่ำปานกาดังตัวบทพรรณนาว่า “อยำ อันว่าพราหมณ์ผู้นี้ ชิฌฺโณ เถ้าแก่ฮ้ายซวดหิบหี่-หิบหี่ ตาเบื้องหนึ่งตี่พานลาน-พานลาน เนื้อหนังยานลอยเด้ง ปูมเพ้งท่อไหไฟ เมื่อมันไปมันก็ไกวโอ้นเอ้นโอ้นเอ้นโหย้นเหย้นไปมา ขี้ตาปานเกล็ดเต่า เหม็นขี้แฮ้ปานน้ำเน่าผีตาย ดังฤามึงนางแลมาหาญเป็นเมียมันได้นี้จา” 4. ทุนสัญลักษณ์(a symbolic capital)คือสถานภาพชื่อเสียงการได้รับการยอมรับในสังคม ชูชกมีกลลวงสร้างสถานภาพให้พรานเจตบุตรและฤาษีอัจตุดาบสเชื่อว่าตนคือราชทูต ส่วนพระเหวดสันดรได้รับการยอมรับทั้งจากเพื่อนมนุษย์และเทวดา เมื่อพิจารณาทุนในนิทานผะเหวด พระเหวดสันดรมีทุนเศรษฐกิจ ทุนวัฒนธรรม ทุนสังคม ทุนสัญลักษณ์เหนือกว่าชูชก แต่ไม่ได้ใช้ทุนที่เหนือกว่ากดขี่แต่ใช้ครอบงำ ชูชกขาดทุนทางสังคม ขาดมารยาทในการบริโภค ทุนเศรษฐกิจจึงเป็นภัยแก่ชูชกคือท้องแตกตาย สินทรัพย์ไม่มีทายาทมารับกลายเป็นทรัพย์สินของรัฐ ทุนสังคมคืออุปนิสัยบุคลิก รสนิยมการกินของชูชกเป็นสิ่งที่ทำให้ชูชกต้อยต่ำมีความต่างทางชนชั้นยิ่งกว่าทุนเศรษฐกิจ ส่งผลให้ชูชกมีสภาพที่น่าเวทนาที่สุด

“โสอสกฺโกนฺโต เถ้าก็กินลื่นลันพันประมาณ จวบอาหารหอมฮื่น ใจเถ้าชื่นชมยินดี เถ้าก็เก็บขาหมูใส่ลีไล่-ลีไล่ เก็บขาไก่ใส่ลีลัน-ลีลัน ขาหมูมันพราหมณ์เถ้าผัดแฮ่งเคี้ยว ปาก

พราหมณ์เบี้ยวหนีกัน ขี้มูกมันก็ไหล น้ำลายมันก็ย้อย น้อยบ่นาน อาหารก็ไค่คุงคาง เถ้าฟางตายใจสิขาด ธาตุสิแตกเฮฮน หนหวายหลายลื่นลัน ตาเถ้าก็เหลือซ้นอยู่พานลาน พานลาน แลนา" (ลำพระเวส— เทศน์มหาชาติ หรือมหาเวสสันดรชาดกภาคอีสาน 2557, หน้า 192)

การใช้ทุนเศรษฐกิจของพระเหวดสันดร เป็นการสร้างหนทางสู่นิพพานที่มีผู้รับประโยชน์หลายระดับ ทั้งภายในอาณาจักรและภายนอกอาณาจักร คือประชาชนได้รับข้าว ปลาอาหาร เสื้อผ้า เพื่อนบ้านที่ประสบปัญหาขาดแคลนอาหาร ฝนแล้ง ข้าวกล้าตาย ก็ได้รับความช่วยเหลือ แม้วัตถุอันไม่ควรให้ทานเช่นอิตถีทาน อุสุภทานพระเหวดก็ทาน "ปฏิยาเทหิ เจ้าจงตกแต่ง สรรพะแผ่งเครื่องของทาน ดูตระการแวนยิ่ง ให้ได้แลสิ่งแลเจ็ดฮ้อย คือว่า ช้างก็ให้ได้เจ็ดฮ้อย ม้าก็ให้ได้เจ็ดฮ้อย รถก็ให้ได้เจ็ดฮ้อย นางก็ให้ได้เจ็ดฮ้อย แม่งัวนมก็ให้ได้เจ็ดฮ้อย ข้าชายก็ให้ได้เจ็ดฮ้อย ข้าหญิงก็ให้ได้เจ็ดฮ้อย" จากเนื้อความดังกล่าวนี้ทุนเศรษฐกิจ โดยการจัดการแบบไร้ขอบเขตของพระเหวดสันดรทำให้สังคมใช้ความรุนแรงกับพระองค์คือขับไสให้อยู่ป่าในเพศของดาบสผู้ถือศีลบริสุทธิ์ และส่งผลให้มเหสีและโอรสธิดาถูกสังคมใช้ความรุนแรงอย่างป่าเถื่อนจนขาดความสุข ทุนจึงส่งผลหลายด้านในเรื่องนี้ คือทุนเป็นเงื่อนไขในการสร้างอำนาจและเปลี่ยนแปลงตำแหน่ง การกระจายทุนระหว่างชนชั้นไม่เท่าเทียมกัน ภาพวาดของชูชกเปรียบเหมือนพื้นที่ทางสังคมอันไม่มีใครต้องการ ชูชกจึงช่วงชิงอำนาจผ่านทุนที่มีอย่างจำกัด

ภาพชูชกได้ตัวนางอมิตดา อำเภอสามชัย จังหวัดกาฬสินธุ์

ภาพพราหมณ์เจตบุตรกับชูชก อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร

บรรทัดฐานทางสังคม

บรรทัดฐานทางสังคมคือแบบแผนพฤติกรรมที่เป็นมาตรฐานของสังคม มีไว้เพื่อแก้ปัญหาพื้นฐานของสังคมและมีหน้าที่ทำให้สังคมคงสภาพอยู่ได้ ภาพวาดนิทานผะเหวดสันดรแสดงบรรทัดฐานทางสังคมผ่านจารีต (More) และวิถีชีวิตชาวบ้าน (Folkway) จารีตเป็นบรรทัดฐานทางสังคมที่มีความสำคัญมาก ผู้ที่ไม่ทำตามจะมีผลกระทบต่อสังคมจึงมีข้อห้ามต่างๆมากมาย ในภาพผะเหวดตอนมาลัยหมื่นมาลัยแสนและพระมาลัยโปรดสัตว์นรก มีภาพแสดงการห้ามฆ่าคนห้ามฆ่าสัตว์ ห้ามทำร้ายกัน ห้ามลักขโมย ห้ามประพฤติผิดประเวณี ผู้ทำผิดข้อห้ามเหล่านี้คือผิดศีลห้า ซึ่งเป็นธรรมขั้นพื้นฐานของพุทธศาสนา ผู้ทำผิดจารีตเมื่อตายแล้วมีโทษรุนแรง กลายเป็นเปรตตกนรกถูกทรมานให้เจ็บปวดทุกข์ทรมาน เช่นเอาน้ำร้อนกรอกปาก ถูกสุนัขดุร้ายรุมกัด ถูกคมหอกคมดาบทิ่มแทง ถูกเหยี่ยวถูกแร้งถูกกาใช้จงอยปากแหลมคมจิกตี ถูกคมหนามงิ้วทิ่มแทง ภาพวาดบางชุดแสดงปัญหาลักขโมยและอาชญากรรมในชุมชน เช่น การฆ่าช้างเอางา การฆ่าสุนัขเอาฟัน การขโมยพืชผักสวนครัว ข้อห้ามเหล่านี้เป็นการขู่ด้วยภาพ เป็นบทลงโทษที่รุนแรงและเป็นภาพที่ช่างเน้นมาก ยกเว้นภาพที่มีจุดมุ่งหมายวาดเพื่อขายจะตัดทอนคำสอนนอกเรื่องนิทานผะเหวดสันดรออก ส่งผลต่อแกนเรื่องที่ขาดหายไป ส่วนวิถีชาวบ้านที่แสดงผ่านเรื่องคือ วิถีชีวิตของผู้หญิงในการเลือกสามีที่ไม่เหมาะสม หรือวิถีชีวิตของผู้หญิงที่ถูกเลือกไม่อาจเป็นฝ่ายเลือกได้ เช่นนางอมิตดาผู้มีสามีแก่อัปลักษณ์ เป็นการทำผิดวิถีชาวบ้าน จึงถูกลงโทษด้วยการนินทาด่าว่าถูกทุบตี ไม่คบหาสมาคม ซึ่งข้อห้ามเช่นนี้ชุมชนมีไว้เพื่อวางกรอบพฤติกรรมของคนแก่และคนสาวเช่น “เฒ่าแก่แล้วหลงโลภเมียสาว เฒ่าหัวขาวฟ่าเฟือนนำชู้ เฒ่าซูหลู่นอนแต่ส้วมนำเมียเฒ่าซำเซียนำสาวส่ำน้อย” (กาพย์หลานสอนปู่)

อย่างไรก็ตามวิถีประชาที่โดดเด่นในภาพวาดนิทานผะเหวด คือภาพแสดงประเพณีละเล่นรื่นเริงในงานศพและงานฉลอง เป็นภาพวาดที่มีความแจ่มใสมีชีวิตชีวา คือภาพการเล่นดนตรีและการฟ้อนในขบวนแห่ ภาพแสดงเครื่องดนตรีอีสาน การแต่งกายของหมอฟ้อนและท่าฟ้อน เครื่องดนตรีในภาพได้แก่แคน กลองยาว ฉาบ ปี่ ส่วนการฟ้อนเป็นการฟ้อนเกี้ยวกันชายหญิงและในขบวนแห่รื่นเริงมีการหามไหเหล้าพื้นบ้านที่เรียกว่าอุ ส่วนการเล่นพื้นบ้านมีการเล่นหัวล้านชนกัน ฉากที่แสดงวิถีชาวบ้านคือ กระท่อมชูชก บ่อน้ำ สระน้ำ ที่ชาวบ้านตักน้ำดื่มน้ำใช้ร่วมกัน เป็นพื้นที่ทางสังคมของหญิงแม่บ้านที่มาดักทำร้ายนางอมิตดา ภาพวาดนิทานผะเหวดที่ช่างพื้นบ้านวาดสามารถบันทึกวัฒนธรรมท้องถิ่นไว้อย่างกลมกลืนกับเนื้อเรื่อง ในขณะที่ภาพวาดจากส่วนกลางซึ่งเป็นพุทธพานิชจะขาดภาพประกอบ

เหล่านี้ ภาพนี้ไม่อาจเรียกว่าภาพกากได้เพราะเป็นภาพที่วาดเต็มโครงสร้างของกรอบภาพ ไม่ใช่ภาพย่อยเพียงเล็กน้อย ประเพณีพื้นบ้านนับเป็นสิ่งบ่งชี้ความเป็นศิลปพื้นบ้าน (Folk Arts)โดยแท้ ยิ่งเมื่อพิจารณาตัวบทลายลักษณ์จะเห็นความกลมกลืนระหว่างภาพกับวิถีชุมชนเช่น รายการอาหารอันหลากหลายที่ชูชกกินจนท้องแตกตาย

"ภุญชิตวา เถ้าก็กินเข้าน้ำโภชนะอาหารอันหวานจ้อยจืด เครื่องประณีตน้ำนมงัวของกินนัวหลายหลาก มีมากยิ่งหนักหนา อันพระญาบุรมศรีสญชัยให้แต่งแปลงไว้ คือว่าเข้าต้มแลเข้าหนมแหนบเข้าเขี้ยบแลเข้าทรายหอมหลายเข้ามธุปายาสเข้าปาดแลเข้ามันเข้าหนมตาควายใส่หมากพร้าวเข้าจ้าวใส่มันหมูสตฺตุภตฺตญจ คือ เข้าสตุก้อนสตุย่อย อ่อยห่อยกับมันปลาเข้าแดกงาอันหอมยิ่งยวด เข้าขวดแลสาลีวงเข้าผงปันเป็นกลีบ เข้าลีบกับน้ำตาล เป็นเครื่องหวานแก่อี่เถ้า ภุตฺตสูปี บ่ท่อแต่น้ำ แม่นว่าข้าวแลแกงทั้งหลาย อันนายครัวหลวงหากแต่งแปลงไว้ คือว่าจืนไข่แลจืนมัน สัพพะสรรพ์ปิ้งจี่หมกหมอกหมี่แลกระหนาบลาบชว้าแลซุบยำผักนำตับกับปลาบ้ำกุ้งหม้ำกับงาปิเครื่องจิแลเครื่องจ้ำน้ำแจ่วกับซี้นต้มแกงส้มใส่เข้าปุ้นลาบขุ้นใส่ตับหลาย ลาบควายใส่เพี้ยย่อหมกหมอกหม้อใส่เข้าเบือหมากเขือกับปลาแดกถั่วแปบกับน้ำผัก อี่เถ้าพราหมณ์มักพาโล" (ลำพระเหวด-เทศน์มหาชาติหรือ มหาเวสสันดรชาดกภาคอีสาน 2557, หน้า 192)

ภาพการฟ้อนรำในตอนนครกัณฑ์ วัดศรีโพธิ์ชัย อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี

ภาพชูชกเล้าโลมนางอมิตดา อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร

ความอนาจารในผ้าวาดภาพผะเหวด

ผ้าวาดภาพผะเหวดแบบสองมิติและสามมิติที่ช่างพื้นบ้านวาดอย่างมีอิสระ มีภาพโป๊ภาพเปลือยหลายภาพจัดได้ว่าเป็นภาพศิลป์แนว Erotic มีภาพการเปลือยกายโชว์อวัยวะเพศชาย มีภาพการเปลื้องเสื้อผ้าของฝ่ายหญิง มีภาพการนุ่งสั้นเปิดช่วงขาด้านหน้าที่งาม มีภาพการเล้าโลมหญิงของชายผู้เป็นสามี มีภาพเปลือยของสัตว์นรกที่เรียกว่าเปลือยกาย

เหมือนเปรตภาพ Erotic แนวนี้ในศิลปประเพณีที่เคร่งจารีตโดยเฉพาะภาพจิตรกรรมฝาผนังที่ปรากฏมี ความรู้สึกของชาวบ้านเมื่อเพ่งดูภาพเหล่านี้ที่พราหมณ์ชูชกแสดง จึงรู้สึกขันไม่เห็นว่าเป็นผิด ความโป๊ความเปลือยในภาพเป็นสิ่งแสดงภาวะต่ำต้อยไร้สกุลมิใช่เป็นสภาพอนาจารเท่านั้น ส่วนภาพเปรตเปลือยในนรกเป็นภาพที่สร้างความรู้สึกน่ากลัว สร้างบทบาทของยมบาลในฐานะผู้ลงโทษคนชั่ว ด้วยหอกยาวปลายแหลมคมทิ่มแทงคนบาปให้เลือดตกอาบร่างกาย ปัจจุบันภาพส่วนนี้หายไปจากผ้าผะเหวดและหายไปจากภาพจิตรกรรมที่ตกแต่งวัดเพราะชาวบ้านกลัวไม่สนับสนุนให้วาดภาพนรก เน้นภาพสวรรค์แทน แสดงความคิดที่มุ่งสุขนิยมไม่เน้นการกล่อมเกลาทางสังคมผ่านข้อมูลสองทางทั้งด้านบวกและลบ

ภาพเปลือยนางพราหมณี วัดศรีโพธิ์ชัย
อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี

ภาพการลงโทษในนรก วัดศรีโพธิ์ชัย
อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี

ความหมายเชิงสัญญะของตัวละคร

นิทานผะเหวดสันดรมีกระบวนสื่อสารหลายรูปแบบ เช่นการเทศน์เสียงเดี่ยว การเทศน์หลายธรรมาสน์ การประกอบพิธีอัญเชิญพระเหวดสันดรเข้าเมือง การเล่าด้วยภาพวาดผ้ายาวซึ่งคล้ายภาพยนตร์มีทั้งภาพมีทั้งเพลง (เทศน์แหล่) มีการกระทำ ทั้งเสียง ทั้งเรื่อง ทั้งภาพวาด สามารถสื่อความหมายหลายแบบ โดยตัวละครเป็นสัญญะที่แสดงมุมมองต่อระบบสังคมวัฒนธรรม ตัวละครเป็นรูปสัญญะที่แสดงความหมายสัญญะ

ภาพวาดกัณฑ์ต้นๆ เป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับเทพบนสวรรค์ คือพระมาลัยและพระพุทธองค์กับพระอินทร์และเทพบริวารอันได้แก่เทพบุตรเทพธิดา ความหมายโดยตรงคือการปรารภเหตุการเล่านิทานผะเหวดสันดรว่าหากฟังเทศน์เรื่องนี้จบภายในหนึ่งวันผู้ฟังจะได้ไปสวรรค์ ส่วนความหมายที่แฝงอยู่คืออำนาจหรือบารมีของพระอรหันต์และพระพุทธเจ้าสูงส่งเทียมเท่าเทพในศาสนาพราหมณ์คือพระอินทร์ นับเป็นการสร้างคติความเชื่อใหม่ซึ่งทำให้คติความเชื่อเดิมหมดคุณค่าหรืออ่อนตัวลง เช่นเดียวกับพฤติกรรมที่พราหมณ์เมืองกลิงคราษฎร์ พราหมณ์ชูชกพราหมณ์แปลงขอช้างขอม้าขอรถขอโอรสธิดา

ขอมเหสี ความหมายโดยตรงเป็นการสร้างทานบารมีของพระเหวดสันดร แต่ความหมายแฝงที่ซ่อนอยู่เหมือนการเล่นซ่อนหา คือการสร้างกษัตริย์ธรรมาภิบาลที่ยอมรับการเปลี่ยนทุนเปลี่ยนอำนาจให้ประชาชนและขุนนางหากทำผิดฮีตบ้านคลองเมืองตามความเห็นของประชาชน อำมาตย์และขุนนาง

ส่วนตัวละครผู้หญิงได้แก่นางผุสดี นางมัทรี นางอมิตดา นางพราหมณี เมื่อตีความหมายโดยตรงคือผู้คนที่เกิดมาไม่ได้มีอิสระชีวิตเป็นสมบัติของผู้อื่น คือเป็นสมบัติของผู้ชายที่เป็นพ่อและสามีด้วยกฎเกณฑ์ของสังคมที่ผู้ชายเป็นฝ่ายได้แต่ผู้หญิงเป็นฝ่ายเสีย หากค้นหาความหมายแฝงที่ซ่อนอยู่พฤติกรรมของผู้หญิงมีลักษณะล้อเลียนประชดประชันค่านิยมที่ปลูกฝังในสังคมที่ไม่มีใครลุกขึ้นมาคัดค้าน เช่นการเสพย์สุขในเรือนร่างที่งดงามราวเทพสร้างของผู้หญิงคือ ตาดำสนิท ขนคิ้วดำสนิท หน้าท้องแบนราบ นมเต่งตึง ผมไม่หงอก สืบเผ่าพันธุ์มีทายาทดีมีชื่อเสียง สามารถช่วยนักโทษประหารได้และเป็นมเหสีของพระราชา นอกจากนี้มีการล้อเลียนอำนาจของผู้ชายในครัวเรือนที่ครอบงำผู้หญิงด้วยการลุกขึ้นมาต่อรองเพื่อเปลี่ยนแปลงอำนาจของผู้ชายที่กดขี่บังคับกายใจของผู้หญิง ความหมายของรูปสัญญะที่ตัวละครสื่อความหมายสัญญะจึงมีทั้งความหมายที่เป็นเรื่องราวของนิทาน และความหมายที่เป็นระบบสังคมวัฒนธรรมที่แฝงอยู่โดยความหมายเป็นกลไกของการสื่อสารและการต่อสู้ทางสังคม

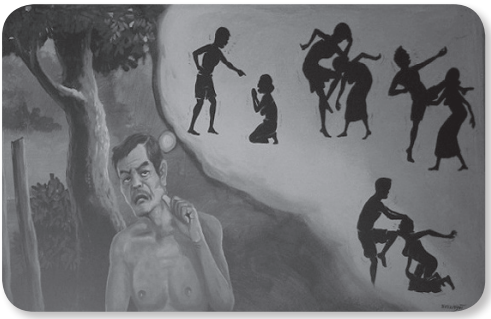

ภาพสามีนางพราหมณีทุบตีภรรยา
วัดศรีชมชื่น นครเวียงจันทน์

ภาพนางมัทรีสลบ วัดศรีชมชื่น นครเวียงจันทน์

ความเปลี่ยนแปลงของผ้าผะเหวด

ผ้าผะเหวดเป็นศิลปกรรมของชาวบ้าน (Folk Art) ที่มีการประกอบสร้างอย่างต่อเนื่องนับร้อยปี บทบาทหน้าที่สำคัญคือเป็นส่วนหนึ่งของประเพณีบุญผะเหวดหรือบุญมหาชาติ หน้าที่โดยตรงคือบอกเล่านิทานผะเหวดสันดรผ่านภาพเขียนในหลายลักษณะ เช่น

เป็นผ้าศักดิ์สิทธิ์ในพิธีอัญเชิญพระเหวดสันดรเข้าเมือง ในชุมชนขนาดใหญ่ชาวบ้านทุกวัยจะพร้อมใจกันกระทำพิธีอัญเชิญสี่กษัตริย์หรือหกกษัตริย์ คือพระเหวดสันดร นางมัทรี กัณหา ชาลี นางผุสดี พระเจ้าสัญชัยจากเขาคีรีวงกตซึ่งเป็นป่าเข้าสู่เมืองคือกรุงสีพีหรือวัดในหมู่บ้าน ชุมชนชาวนาที่พระภิกษุและผู้สูงอายุเข้มแข็งบรรยากาศตอนแห่พระเหวดสันดรเข้าเมืองจะสนุกและชาวบ้านรวมกลุ่มแสดงความสามัคคีอย่างเข้มแข็ง โดยเชื่อว่าการเกษตรกรรมจะได้ผลดีข้าวปลาอาหารสมบูรณ์ แต่ในชุมชนเมืองที่ผู้คนค้าขายและรับราชการการแห่ผ้าผะเหวดไม่มีความหมาย ไม่มีความสำคัญ บางแห่งตัดพิธีแห่ผ้าผะเหวดออกไปโดยให้เหตุผลว่าเสียเวลา ต้องทำงานอื่น บทบาททางสังคมของผ้าผะเหวดจึงลดลง นอกจากนี้หากวัดสร้างศาลาการเปรียญขนาดใหญ่จะวาดจิตรกรรมฝาผนังเรื่องผะเหวดสันดรไว้รอบ ผ้าผะเหวดจึงหมดบทบาทด้านการประดับตกแต่งซึ่งเป็นประโยชน์ใช้สอยสำคัญอีกประการหนึ่ง เยาวชนรุ่นลูกหลานจึงขาดโอกาสได้เห็น ได้สัมผัสกับผ้าผะเหวดในพิธีอัญเชิญสี่กษัตริย์เข้าเมือง ซึ่งเป็นการแสดงบทบาทสมมติที่ชาวบ้านเป็นผู้แสดงร่วมกันด้วยศรัทธาและเชื่อมั่นในผลบุญ เมื่อขาดพิธีความคิดมุมมองที่มีต่อผ้าผะเหวดจึงเปลี่ยนไปเช่นศรัทธาน้อยลง ความเชื่อมั่นในอานิสงส์ของการฟังเทศน์ให้ครบสิบสามกัณฑ์แล้วได้ขึ้นสวรรค์ก็สั่นคลอน คงเหลือเฉพาะผู้มีอายุมากที่ฟังธรรม ในชุมชนขนาดเล็กบางวัดมีพระภิกษุเพียงรูปเดียว ความต่อเนื่องของประเพณีและการทำบุญให้ครบทุกขั้นตอนแทบเป็นไปไม่ได้ ขั้นตอนที่ถูกตัดออกคือการแห่ผ้าและการเทศน์ธรรมแบบครบถ้วนมีคุณธรรม การทำบุญเปลี่ยนแปลงจากการทำบุญเพื่อฟังธรรมเป็นการทำบุญให้ทานที่เน้นการบริจาคให้บรรพบุรุษที่ล่วงลับแล้ว เสียงการเทศน์แถมสมภารคือประกาศยกย่องให้พรผู้บริจาคเงินดังกลบเสียงเทศน์ผะเหวดจนแทบไม่ได้ยินเสียงเทศน์ผะเหวด ส่งผลให้ตัวบทหรือคัมภีร์ผะเหวดขาดการสื่อสารไปยังชาวบ้าน การกล่อมเกลาทางศีลธรรมด้วยนิทานผะเหวดจึงลดทอนไม่ถูกผลิตซ้ำในด้านการรับสาร การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ วิธีการเขียนภาพผะเหวด วิธีการเขียนในจารีตเดิมใช้การวาดภาพลายเส้นแล้วระบายสีน้ำ ผู้วาดต้องอ่านนิทานผะเหวดสันดรให้จบให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ แล้วกำหนดว่าแต่ละกัณฑ์มีรูปประกอบเป็นอะไรมีฉากเป็นอะไร ฉากส่วนใหญ่จะเป็นสีเขียวของต้นไม้แซมแทรกในทุกบริบทไม่ว่าจะเป็นเมืองเป็นบ้านเป็นป่า โดยพื้นที่ป่ามีต้นไม้ นก ช้าง กวาง สัตว์ป่าและสัตว์น้ำมีมากกว่าพื้นที่อื่นๆ อย่างไรก็ตามภาพวาดแบบเก่าที่เป็นสองมิติฉากที่เป็นพื้นที่ธรรมชาติมีมากกว่ารูปตัวละครในทุกกัณฑ์ ส่วนภาพวาดยุคหลังที่เป็นภาพสามมิติมีเฉพาะรูปตัวละครไม่มีฉากจึงขาดพื้นที่สีเขียวและพื้นที่ทางวัฒนธรรม ขาดมิติที่ผสานกลมกลืน

ระหว่างฉากและรูป รูปตัวละครแข็งทื่อไม่สร้างความรู้สึกเชิงสุนทรียภาพ และภาพไม่สอดคล้องกับตัวบททางวรรณกรรม เป็นพุทธพานิชที่มีความง่ายแต่ไม่งาม ภาพวาดถูกลดทอนความศักดิ์สิทธิ์ลง แนวโน้มในอนาคตภาพวาดผ้าผะเหวดอาจเป็นเพียงภาพอดีตที่เก่าแก่ทรุดโทรมตามเวลา สำนึกของกลุ่มชาติพันธุ์ทางพุทธศาสนาในหมู่คนรุ่นใหม่อาจเลือนลางขาดความสืบเนื่องกับประเพณีบุญผะเหวด โดยเชื่อว่า พ.ศ. 2550 เป็นกึ่งพุทธกาลที่พยากรณ์ว่าพุทธศาสนาจะสิ้นสุดเมื่อมีอายุครบ 5,000 ปี

ภาพวาดสองมิติกัณฑ์กุมาร ตอนอมิตดาไปตักน้ำ
วัดศรีโพธิ์ชัย อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี

อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด
ภาพวาดสามมิติ ตอนอมิตดาไปตักน้ำ

การสร้างพิพิธภัณฑ์ผ้าวาดภาพผะเหวดสันดร

ชุมชนหมู่บ้านขนาดใหญ่ห้าร้อยหลังคาเรือนขึ้นไปจะมีวัดประจำหมู่บ้านที่สามารถดำรงอยู่ได้อย่างเข้มแข็ง มีความต่อเนื่องและมีความเปลี่ยนแปลงในชีวิตประจำวันอยู่ตลอดเวลา ชุมชนระดับตำบลทุกแห่งให้ความสำคัญกับประเพณีบุญผะเหวดหรือบุญใหญ่ โดยถือว่าเป็นกิจที่ต้องทำเพราะพ่อแม่ปู่ย่าตายายพาทำ ส่วนการเรียนรู้ การเข้าใจแก่นสารของประเพณีแตกต่างกันตามวัย คนรุ่นใหม่ต้องการให้ประเพณีสนุกเพลิดเพลินมีเสียงดนตรี มีการฟ้อน มีการเต้น คู่กับการทำบุญให้ทานคู่กับการสวดมนต์และรับพร แต่ไม่ประสงค์จะฟังเทศน์ผะเหวดสันดรไม่ว่าจะฟังหนึ่งกัณฑ์หรือสิบสามกัณฑ์ ซึ่งเป็นเรื่องที่ผู้อาวุโสและพระเถระผู้อาวุโสหนักใจ วัดบางแห่งคณะกรรมการวัดรวบรวมวัตถุที่ใช้ในประเพณีบุญผะเหวดไว้แต่ไม่เป็นระเบียบระบบ วัตถุที่รวบรวมไว้คือผ้าวาดภาพผะเหวด ธง วงฉัตรหรือพวงฉัตร ต้นฉัตร กระดาษสีที่ตัดลวดลายต่างๆ ตุ่มน้ำมนตร์หรือขันน้ำมนตร์ ธรรมาสน์เทศน์ ทางมะพร้าวสานเป็นรูปนก รูปปลา ทำเป็นพวงห้อยระย้าอย่างสวยงาม รังต่อเสือ

รังผึ้ง รังนก ดอกไม้แห้งร้อยเป็นพวงเช่นดอกจานแห้ง ดอกสะแบงแห้ง ดอกสโนแห้ง ตัวต่อที่ประดิษฐ์จากลูกมะพร้าว นอกจากนี้ยังมีพวงฉัตรที่ประดิษฐ์จากหลอดกาแฟ สัตว์น้ำสัตว์ปีกที่ประดิษฐ์จากขวดน้ำแก้วน้ำพลาสติก จุดมุ่งหมายในการรวบรวมเพื่อเก็บไว้ใช้ในปีต่อไป

วัดบางแห่งวัตถุที่ใช้ประดับตกแต่งศาลาโรงธรรมสามารถจัดเป็นพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านได้ โดยให้มีจุดเน้นที่ภาพวาดผะเหวดที่มีพลวัตรหลากหลายรูปแบบ ทั้งภาพวาดแบบเน้นเส้น ภาพวาดแบบเน้นสี ภาพสองมิติ ภาพสามมิติ ภาพจิตรกรรมฝาผนัง โดยให้ชุมชนและโรงเรียนมีส่วนร่วมในการจัดพิพิธภัณฑ์จัดการเรียนรู้ ทั้งจากภาพและจากตัวบทวรรณกรรม รวมทั้งจัดให้มีกิจกรรมการอ่านทำนองเสนาะ การอ่านทำนองเทศน์จากปราชญ์พื้นบ้านทั้งในเวลาปกติธรรมดาและเวลาที่เป็นช่วงนักขัตฤกษ์หรืองานบุญ การจัดพิพิธภัณฑ์ภาพผะเหวดและการจัดกิจกรรมฝึกอ่านนิทานผะเหวดสันดรทำนองต่างๆจะเป็นการช่วยพัฒนาทักษะการอ่านการเขียนของฝ่ายสมณะให้สูงยิ่งขึ้น และสามารถใช้สุนทรีภาพในการสืบสานการสอนศาสนธรรมได้ด้วย ดังนั้นชุมชนหมู่บ้านจึงควรมีพิพิธภัณฑ์ที่แสดงประเพณีบุญผะเหวดร่วมกับประเพณีอื่นๆไว้เป็นสถานศึกษาของชุมชน โดยชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดแบบบ้านวัดแห่งภูมิปัญญาสืบไว้

อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม
ภาพตัวบทผะเหวดสันดร วัดสว่างมงคล

ภาพตัวอักษรธรรม วัดศรีชมชื่น
นครเวียงจันทน์

ภาพเครื่องจักสานรูปสัตว์ วัดจันทร์ประดิษฐ์ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม

วัดจันทร์ประดิษฐ์ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ภาพรังต่อและตัวต่อที่ใช้ประดับงานบุญผะเหวด

ข้อมูลผ้าวาดภาพผะเหวดสันดรชาดก

1. ผ้าวาดจากวัด อ.ตระการพืชผล จ.อุบลราชธานี
2. ผ้าวาดจากวัด อ.พิบูลมังสาหาร จ.อุบลราชธานี
3. ผ้าวาดจากวัด อ.อาจสามารถ จ.ร้อยเอ็ด
4. ผ้าวาดจากวัด อ.เมือง จ.ร้อยเอ็ด
5. ผ้าวาดจากวัด อ.หนองสูง จ.มุกดาหาร
6. ผ้าวาดจากวัด อ.สามชัย จ.กาฬสินธุ์
7. ผ้าวาดจากวัด อ.มัญจาคีรี จ.ขอนแก่น
8. ผ้าวาดจากวัด อ.เมือง จ.ขอนแก่น
9. ผ้าวาดจากวัดบ้านโนนสะแบง อ.กันทรวิชัย จ.มหาสารคาม
10. ผ้าวาดจากวัดบ้านมะกอก อ.กันทรวิชัย จ.มหาสารคาม
11. ผ้าวาดจากวัดบ้านท่าแร่ อ.บรบือ จ.มหาสารคาม
12. ผ้าวาดจากวัดบ้านขามเฒ่า อ.กันทรวิชัย จ.มหาสารคาม
13. ผ้าวาดจากวัดศรีชมชื่น กำแพงนครเวียงจันทน์สปป.ลาว

.....

บรรณานุกรม

กุลนิจ คณะฤกษ์. (2542). **การศึกษาร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก พระราชนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส.** วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย...บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

คงเดช ประพัฒน์ทอง. (2527). พระบฏ. **ในพระบฏและสมุดภาพไทย**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์.

คณะสงฆ์ภาค 9. (2557). **ลำพระเวส-เทศน์มหาชาติ**. มหาสารคาม: สารคามการพิมพ์.

จักรพันธ์ วิลาสินี. (2547). **พลังการวิจารณ์ทัศนศิลป์.** กรุงเทพฯ: มิ่งมิตร.

เฉลิม สุขเกษม. (2509). **สารานุกรมมหาเวสสันดรชาดก**. พระนคร: แพร่พิทยา.

ชัยณรงค์ ดีอินทร์. (2544). พระเทวาภินิมมิต (ฉ่าย เทียมศิลป์ไชย). **วารสารศิลปากร**, 49(2), 16-29.

ชนิต อยู่โพธิ์ และศิลปะ พีระศรี. (2502). จิตรกรรมบนผืนผ้า หรือพระบฏ. **นิตรสารศิลปากร,** 3(4), 39-48.

นัดดา หงส์วิวัฒน์. (2549). **ทศชาติชาดกกับจิตรกรรมฝาผนังเวสสันดรชาดก ภูริทัตชาดก จันทกุมารชาดก นารทชาดก วฑุรชาดก.** กรุงเทพฯ: แสงแดดเพื่อนเด็ก.

ปฐม หงษ์สุวรรณ. (2554). **คติชนกับชนชาติไท.** มหาสารคาม: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

ปรมินท์จารุวร. (2554). **กาญจนนิมิต : คติชนเนื่องด้วยความเชื่อและประเพณีสวดพระมาลัยที่บ้านหนองขาว**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

มณี พยอมยงค์. (2519). **การวิเคราะห์และเปรียบเทียบมหาชาติฉบับภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคอีสานและภาคใต้.** วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

วินัยธร มานพ ปาละพันธ์, พระครู. (2551). **รูปแบบการสื่อสารและการพัฒนาทำนองแหล่เทศน์มหาชาติภาคกลาง.** วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

ศิราพร ณ ถลาง. (2551). **ทฤษฎีคติชนวิทยา : วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน-นิทานพื้นบ้าน.** กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สมชาย นิลอาธิ. (2530). "พระเทวาภินิมมิต จิตรกรเอกชาวอีสานในราชสำนักจักรีวงศ์." **วารสารเมืองโบราณ,** 13(1).

สุภาพรรณ ณ บางช้าง. (2524). มหาชาติและประเพณีเทศน์มหาชาติ. ใน **มหาชาติเอกสารประกอบการประชุมวิชาการและการเทศน์มหาชาติ 21-22 มีนาคม 2524.** ธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Kaiser, Thomas. (2012). **Painted Songs.** Arnoldsche Art Publishers. Stuttgart, EthnographicMuseum of the University of Zurich.

Bonnie Pacola Brereton and SomroayYencheuy. (2010). **Buddhist Marols of Northeast Thailand Reflections of Isan Heartland.** Chiangmai, Mekong Press.

Lefferts, Heledom, (2006/2007). The Bun Phra Wet Painted Scrollo of Northeastern Thailand in the Walters Art Museum. **Journal of the Walters Art Museum,** 64(65) : 99-118.

กูย : ว่าด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ ภาษา และตำนาน

Kui : The Study on Ethnic Group,Language and Myth

บัญญัติ สาลี[1] Banyat Salee

บทคัดย่อ

ประวัติความเป็นมาที่ยาวนานของกลุ่มชาติพันธุ์กูยหรือกวยทำให้ทราบพื้นที่ที่อพยพและตั้งถิ่นฐานหลายแห่งผ่านชื่อบ้านนามเมืองที่ปรากฏในพื้นที่ต่างๆ ในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ กูยหรือกวยถือว่าเป็นชนกลุ่มแรกๆ ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณพื้นที่นี้ การอพยพย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณภาคอีสานของประเทศไทยแม้ว่ายังไม่มีหลักฐานและกาลเวลาที่จะตอบคำถามให้ชัดว่า “กูยหรือกวยมาเมื่อใด มาจากไหน เพราะเหตุไรจึงอพยพมาและมาจำนวนเท่าไร” ก็ตาม แต่กลุ่มชาติพันธุ์กูยหรือกวยถือว่ามีบทบาทในพื้นที่อีสานตอนใต้ และอาศัยอยู่มาเป็นเวลานาน กลายเป็นชุมชนกูยหรือกวย และที่หนาแน่นที่สุดก็คือพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ นอกจากนี้ยังมีหัวหน้าชาวกูยหรือกวยหลายคนมีบทบาทการเมืองการปกครองจนได้รับยศฐานันดรศักดิ์เป็นเจ้าปกครองเมือง ได้แก่ พระยาสุรินทร์ภักดีศรีณรงค์จางวาง, พระศรีนครเตา, พระสังฆบุรี และพระไกรศรีนครลำดวน

คำว่า “เขมรป่าดง” และ “ส่วย” เป็นคำนิยามที่คนไทยเรียกจนคุ้นชินจากโดยอาศัยพื้นที่ที่อาศัยอยู่และการทำหน้าที่ในสังคมที่การปกครองไทยมอบให้คือการส่งส่วย แต่ชาวกูยหรือกวยก็ยังมั่นคงในคำเรียกชื่อตนเองว่า “กูยหรือกวย กวย โกย หรือ กุย” ซึ่งมีความหมายว่า “คน” ที่มีภาษา วัฒนธรรม และวิถีชีวิตที่แสดงเห็นถึงอัตลักษณ์ของกูยหรือกวยจนเป็นที่ยอมรับในกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ว่า “สุรินทร์เป็นดินแดนที่ชาวกูยหรือกวยสร้างสรรค์ผลงานไว้อย่างมาก”

วัฒนธรรมกูยหรือกวยที่เด่น ได้แก่ ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ ที่เรียกว่า ยะจูฮ์, การทำนายเพื่อสืบหาสิ่งของทรัพย์สินที่หายไป ชาวกูยหรือกวยเรียกว่า “โปล”, การรักษาโรคด้วยวิธีการบำบัดตามแนวความเชื่อ กูยหรือกวยเรียกว่า “แกลมอ” และพิธีกรรม ความเชื่อเกี่ยวกับการเลี้ยงช้าง

สถานภาพวัฒนธรรมกูยหรือกวยในปัจจุบันอาจถือว่าอยู่ในช่วงที่ก้าวไปสู่วัฒนธรรมวิกฤต เพราะอิทธิพลจากวัฒนธรรมชาติอื่นๆ เข้ามามีบทบาทต่อสังคมมากและครอบงำวัฒนธรรมกูยหรือกวยดั้งเดิม กลายเป็นวัฒนธรรมผสมผสานระหว่างกูยหรือกวยกับวัฒนธรรมอื่น จึงควรมีมีหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องช่วยอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมกูยหรือกวยให้เหลือตกทอดเป็นมรดกสู่ลูกหลายกูยหรือกวยในอนาคต

คำสำคัญ: *กูย, ชาติพันธุ์, ภาษา, ตำนาน*

[1]ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
Assistant Professor Dr. , Department of Thai and Oriental Languages, Faculty of Humanities and Social Sciences Mahasarakham University

Abstract

The long history of Kui or Kuay ethnic groups reflect migration and settlement appearance name of their villages and town in other regions in Southeast Asia.The Kui or Kuay assumed that the first group settlers in this area. Their migration in I-sarn area of Thailand, although there aren't evidence and timing for answer some question that "where did they come, when did they come, what was reason of their migration and how many people came to here", have the role in area South I-sarn and live here for long time. Their crowded community is Surin province.

Some in the part, Head of their was role in Siam government. There are Phrayasurinphaktisrinarongcangwang, Phrasrinagaratau, Phrasangaburi and Phrakraisrinagaralamduan.

Khmer Padong and Sauy are words that Thai peopleknow and call them. But they call themselves that Kui, Kuay, Koy or Kuy that mean human. They have language culture and the way of life themself. Thier Identity is perception of other ethnic group that Surin is town which made by them.

Their dominant Culture namely, the belief in ancestral spirits called Yachuh, the prediction to detect any lost property called Pol, the therapeutic treatments based on a belief called Kael Mo and ritual beliefs about elephants, the current status of their culture may be considered in the move towards a cultural crisis. The Cultural mix of their culture with other cultures occurs because of the influence of other cultures into the role of social and cultural domination. So there are various organizations that help preserve and inherit a legacy passed down to their offspring in the future.

Keyword: Kui, Ethnic, Language, Myth

บทนำ

กูย หรือ กวย เป็นคำเรียกชื่อตัวเองของกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่มีอัตลักษณ์ด้านภาษา วัฒนธรรม และวิถีชีวิต อาศัยอยู่อาณาบริเวณลุ่มน้ำโขงและเทือกเขาพนมดงรัก นักภาษาศาสตร์จัดภาษากูยอยู่ตระกูลออสโตรเอเชียติก สาขามอญ-เขมร ประเสริฐ ศรีวิเศษ (2521 :) ได้แบ่งกลุ่มภาษากูย โดยใช้ระบบเสียงเป็นเกณฑ์ เป็น 2 กลุ่ม คือกลุ่มภาษากูย (กูย-กูย) และกลุ่มภาษากวย (กูย-กวย) ทั้ง 2 กลุ่มนี้ถือว่าที่มีจำนวนมากที่สุดอยู่ในจังหวัดศรีสะเกษ สุรินทร์ และบุรีรัมย์ บางส่วนอาศัยอยู่ในจังหวัดร้อยเอ็ด มหาสารคาม สระแก้ว ปราจีนบุรี และอุบลราชธานี นอกจากนี้ยังพบว่า มีคนพูดภาษากูยอาศัยอยู่หมู่บ้านแต้ หมู่บ้านสกุณปักษี หมู่บ้านหนองบัว ตำบลตลิ่งชัน อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี (จิรัฐ เจริญราษฎร์, 2525) และพบมีพูดภาษากูยแยกย่อย แต่เป็นเพียงกลุ่มเล็ก ๆ (ปิยวัฒน์ พันธมาศ,พระมหา., 2548) ได้แก่

1) กูยเยอ พูดในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ ได้แก่ ในอำเภอไพรบึง จำนวน 5 หมู่บ้าน และในอำเภอราษีไศล จำนวน 4 หมู่บ้าน มีจำนวน 8,000 คน

2) กูยไม พูดกันใน 5 หมู่บ้านในอำเภอราษีไศล 9 หมู่บ้านในบริเวณใกล้เคียงอยู่ในเขต อำเภออุทุมพร อาศัยปะปนกันอยู่กับกลุ่มลาว

3) กูยปรือใหญ่ พูดกันใน 5 หมู่บ้านของตำบลปรือใหญ่ อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ

กลุ่มชาติพันธุ์กูยหรือกวยส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ประเทศลาวตอนใต้ และประเทศกัมพูชาตอนเหนือ(www.ethnologue.com/language/kdt) มีประมาณ 432,812 คน (www.joshuaproject.net) แบ่งเป็น

1) ประเทศไทย

ประมาณ 350,444 คน

2) กัมพูชา

ประมาณ 23,633 คน

3) ลาว

ประมาณ 58,735 คน

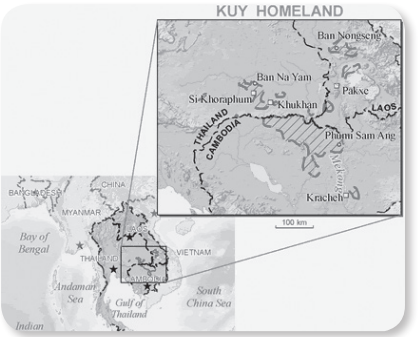

ภาพแสดงแผนที่กลุ่มชาติพันธุ์ในเอเชียอาคเนย์
ที่มา : www.joshuaproject.net

1. ว่าด้วยชื่อกลุ่มชาติพันธุ์ "กูย" และ "ส่วย"

กลุ่มชาติพันธุ์นี้เรียกชื่อตัวเองว่า กูย แต่สำเนียงพูดอาจแตกต่างกันไป บางครั้งออกเสียงว่า กวย กุย หรือ โกย (ประเสริฐ ศรีวิเศษ, 2521 : จ) แม้ชนพื้นเมืองเหล่านี้จะออกเสียงสระแตกต่างกันตามละท้องถิ่นอย่างไรก็ตาม ความหมายของคำเรียกชื่อนั้นมีความหมายเดียวกัน คือ "คน" (สมทรง บุรุษพัฒ, 2538) และการเรียกชื่อตัวเองว่า กูย นี้ กลุ่มชาติพันธุ์จะใช้เรียกก็ต่อเมื่อได้พูดและสนทนากับกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันหรือกับกลุ่มชาติพันธุ์เขมร แต่เมื่อสนทนากับกลุ่มอื่นที่พูดภาษาไทยและลาวในประเทศไทย จะใช้เรียกตัวเองว่า "ส่วย" ซึ่งเป็นการเรียกชื่อตามกลุ่มชาติพันธุ์ไทยและลาว

คำว่า "ส่วย" เป็นชื่อที่ได้จากการเรียกกลุ่มชาติพันธุ์กูยของคนไทยสยามตั้งแต่มีการแบ่งเขตการปกครองอย่างเป็นทางการของสยามในสมัยอยุธยาตอนปลาย เนื่องจากในสมัยก่อนหน้านี้ไม่มีการเรียกชื่อกลุ่มชาติพันธุ์กูยว่า "ส่วย" ดังความตอนหนึ่งในกฎหมายอยุธยาฉบับ พ.ศ. 1974 ว่า "กษัตริย์ของเขมรที่นครธมได้ขอให้เจ้ากูยแห่งตะบองขะมุมเมืองสำคัญตอนใต้ของนครจำปาศักดิ์ส่งทหารไปช่วยพระองค์ปราบขบถ" (ไพฑูรย์ มีกุศล, 2527 : 17)

หลักฐานการเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ว่า "ส่วย" เริ่มมีปรากฏขึ้นในรัชสมัยพระที่นั่งสุริยามรินทร์(พ.ศ. 2301 — 2310) แห่งกรุงศรีอยุธยา ซึ่งเหตุการณ์เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2302 พระยาช้างเผือกแตกโรงหนีมาทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือเข้าสู่เขตเมืองพิมายและเข้าถึงถิ่นที่อยู่ของกูย เจ้าเมืองพิมายจึงพาคณะติดตามช้างเผือกมาพบกับหัวหน้ากลุ่มชาวกูยที่บ้านกุดหวาย เชียงสี บ้านคูปะทาย เชียงปุม บ้านอัจจะปึง เชียงฆะ และบ้านลำดวนเชียงขัน หัวหน้ากลุ่มชาวกูยทั้ง 4 คนเป็นญาติพี่น้องกัน

หัวหน้าคณะกลุ่มชาวกูยได้ช่วยคณะผู้ติดตามช้างจับพระยาช้างเผือกส่งคืนถวายสมเด็จพระสุริยามรินทร์ จึงมีความดีความชอบและได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น "หลวง" คือให้ เชียงสี(บ้านกุดหวาย) เป็น "หลวงศรีนครเตา" เชียงปุม (บ้านคูปะทาย) เป็น "หลวงสุริทรภักดี" เชียงฆะ (บ้านอัจจะปึง) เป็น "หลวงเพชร" เชียงขัน (บ้านลำดวน) เป็น "หลวงสุวรรณ"

นับแต่นั้นมาผู้นำชาวกูยได้ทำราชการขึ้นอยู่กับเมืองพิมาย มีบทบาทสำคัญในการส่งสิ่งของต่างๆ ตามความต้องการของส่วนกลาง ได้แก่ นำช่าง แก่นสน ยางสน ปีกนกนอรมาด งาช้าง และขี้ผึ้ง สิ่งของดังกล่าวเรียกว่า "ส่วย" กลุ่มชาติพันธุ์กูยจึงมีชื่อว่า "ผู้ส่งส่วย" ตลอดจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 กลุ่มชาวกูยยัง

เป็นข้าไพร่แผ่นดินสยาม ได้ถูกเกณฑ์แรงงานและจัดส่ง เมื่อถึงคราวจัดเก็บส่วยและเกณฑ์ไพร่พลยากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในสมัยปลายรัชกาลที่ 4 ก็เข้ารอบวิกฤตอีกครั้ง คือ กูยไม่มีส่วยเป็นสิ่งสิ่งของส่งแก่ทางราชการ ผู้นำจึงเอาตัวคนกูยส่งส่วยแทน คนกูยได้ชื่อว่า “คนส่วย” และถูกคนไทยสยามเรียกว่า “ส่วย” ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

คนกูยจะใช้ชื่อเรียกว่า “ส่วย” ก็ต่อเมื่อคุยกับคนที่พูดภาษาไทย และใช้เป็นคำเรียกชื่อในภาษาไทย และลาว แต่ในภาษาเขมรยังใช้คำเรียกตนเองว่า “กูย” เช่นเดิม อย่างไรก็ตามการยอมรับในคำเรียกว่า กูย และ ส่วย นี้ชาติพันธุ์กูยบางคนอาจไม่ได้คำนึงถึงว่าชื่อที่คนไทยเรียกนั้นมีประวัติความเป็นมาอย่างไร หรือคนไทยเรียกชื่อนี้ด้วยอคติทางชาติพันธุ์ หรือเรียกเพื่อดูถูกดูหมิ่น แต่หากเข้าใจว่า “คนกูยเรียกตัวเองว่า “กูย” คนเขมรเรียกกูยว่า “กูย” คนลาวและไทยเรียกกูยว่า “ส่วย” เท่านั้น

ต่อมากลุ่มชาติพันธุ์กูยหลายแห่งเริ่มมีความสำนึกรักในความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ เนื่องจากลักษณะการถูกเบียดขับด้านชาติพันธุ์ จึงมีความรู้สึกว่า คำเรียกชื่อว่า กูย จากคนเขมรเรียก คนไทยและลาวเรียกว่า “ส่วย” อาจมีความนัยแฝงอยู่ด้วย จึงร่วมกันฟื้นฟูและต้านการเรียกชื่อว่า “ส่วย” ของคนไทยและลาว ให้เรียกชื่อตามที่ตนเองเรียกว่า “กูย” แต่กลุ่มชาติพันธุ์กูยบางคนก็ยังติดปากกับคำว่า “ส่วย” เมื่อสนทนากับคนไทยและลาวเช่นเดิม

2. ว่าด้วยประวัติศาสตร์และการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์กูย

หลักฐานของ ปอล เลวี ชาวฝรั่งเศส (อ้างถึงในจิตร ภูมิศักดิ์, 2535 : 473) ได้ขุดค้นร่องรอยอารยธรรมบริเวณ มลูไพร ทางภาคเหนือของเขมร พบว่า ชาวกวยเป็นกลุ่มข่าที่เขมรเรียกว่า กุย หรือ สำแร เปือร์ พนอง เสตียง คือ พื้นฐานประชากรส่วนใหญ่ที่เป็นทาสในสังคมกึ่งทาสของเขมรโบราณ เป็นผู้ขุดเหล็ก ตีเหล็กเป็นอาวุธ หล่อสำริดและยังใช้เครื่องมือหินด้วย ทั้งนี้เพราะขุดได้เครื่องมือหิน เบ้าหิน เครื่องสำริดและเหล็กรุ่นก่อนประวัติศาสตร์ ตลอดจนพบโรงหล่อและสร้างอาวุธ ซึ่งอาวุธของนักรบเขมรโบราณ ก็คงจะได้จากชาวกุย ที่เป็นทาสเหล่านี้ นอกจากนี้พวกกุยยังชำนาญการจับช้าง (เป็นพวกเดียวกับ ส่วยโพน หรือ ส่วยช้าง ในจังหวัดสุรินทร์ รวมทั้งพวกที่มีอาชีพจับช้างในแขวงอัตตะปือที่ลาวใต้) พวกนี้คงจะต้องจับช้างศึกให้เจ้านายเขมร นอกจากนั้นก็ยังต้องถูกเกณฑ์ไปทำหน้าที่สกัดหิน ก่อสร้างปราสาท ขุดสระน้ำมหึมาที่มีอยู่มากมายในบริเวณนครธมและที่อื่นๆ

จากหลักฐานดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ชนชาติกูยเคยเป็นรัฐอิสระในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20 เคยส่งทูตมาค้าขายกับราชสำนักอยุธยาและเคยช่วยกษัตริย์เขมรแห่งนครธมปราบขบถ แต่ต่อมาเขมรได้ใช้อำนาจทางการปกครองปราบกลุ่มชาติพันธุ์และผนวกอาณาจักรกูยเข้าเป็นส่วนหนึ่งของเขมร ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา (สมทรง บุรุษพัฒน์ : 2538)

ในพงศาวดารเมืองละแวกได้กล่าวถึงกลุ่มชาติพันธุ์ว่า “ครั้งหนึ่งกษัตริย์กัมพูชาได้ขอความช่วยเหลือไปยังกษัตริย์กูยให้มาช่วยปราบอริราชศัตรู กษัตริย์กูยได้ยกกองทัพไปช่วยรบจนได้รับชัยชนะ อาณาจักรกัมพูชาและอาณาจักรกูยได้ยกกองทัพไปช่วยรบจนได้รับชัยชนะ อาณาจักกัมพูชาและอาณาจักรกูยจึงมีความสัมพันธไมตรีดีต่อกันเรื่อยมา (ไพฑูรย์ มีกุศล, 2527 : 45) ในส่วนของราชอาณาจักไทยได้กล่าวถึงชนกลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งอยู่ในกฎหมายลักษณะอาญาหลวง พ.ศ. 1974 (ปีกุน) ประกาศห้ามไพร่ฟ้าประชาชนไม่ให้ยกลูกสาวให้คนต่างชาติต่างศาสนาเหล่านี้คือ ฝรั่ง อังกฤษ กัมตัน วิลันดา กุลา มลายู แจก กวย และแกว ยังมีกฎหมายลงปีเดียวกันอีกในมาตรา 25 กล่าวถึงคนต่างชาติที่มาสู่พระบรมโพธิสมภารและทำการติดต่อซื้อขายทางบก ทางเรือกับราชอาณาจักรไทยมี แขก พราหมณ์ ญวณ ฝรั่ง อังกฤษ จีน จาม วิลัดดา ชวา มลายู กวย ขอม พม่า มาริญ (จิตร ภูมิศักดิ์, 2519 : 447)

ประมาณ พ.ศ. 2200 ซึ่งน่าจะตรงกับรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ชนกลุ่มชาติพันธุ์ได้อพยพมาจากเมืองอัตปือแสนแป แคว้นจำปาศักดิ์ มาตั้งดินแดนอยู่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนใต้ ในสมัยก่อนดินแดนบริเวณนี้เป็นที่ปลอดจากการครองครองของราชอาณาจักรใดๆ กลุ่มชาติพันธุ์กูยปกครองกันเองอย่างอิสระ ต่อมารัชสมัยพระที่นั่งสุริยามรินทร์ (พ.ศ.2303) แห่งกรุงศรีอยุธยา พระยาช้างเผือกแตกโรงหนีมาทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ เข้าสู่เขตเมืองพิมายและหนีเลยมาถึงถิ่นที่อยู่ของกูย เจ้าเมืองพิมายจึงได้พาคณะติดตามช้างเผือกมาพบกับหัวหน้ากลุ่มชาติพันธุ์ที่บ้านกุดหวาย บ้านโคกอัจจะปึงและบ้านลำดวน หัวหน้ากลุ่มกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ประกอบด้วย เชียงสี เชียงปุม เชียงฆะ และเชียงขัน ทั้ง 4 คนเป็นญาติพี่น้องกัน คณะหัวหน้ากูยได้พาพรรคพวกบริวารออกติดตามจับช้างเผือกส่งคืนถวายสมเด็จพระที่นั่งสุริยามรินทร์ จึงมีความดีความชอบได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น “หลวง” พร้อมกับทรงพระกรุณาโปรดกล้าฯแต่งตั้งให้เป็นหัวหน้าปกครองชนกลุ่มชาติพันธุ์และได้เลื่อนจาก “หลวง” เป็น “พระ” พร้อมกับโปรดยกบ้านเป็นเมืองในโอกาสต่อมา ดังนี้

บ้านคูปะทาย เป็นเมืองสุรินทร์ ให้หลวงสุรินทร์ภักดี เป็น พระสุรินทร์ภักดีศรีณรงค์จางวาง

บ้านกุดหวาย เป็นรัตนบุรี ให้หลวงศรีนครเตา เป็น พระศรีนครเตา
บ้านอัจจะปึง เป็นเมืองสังฆะ ให้หลวงเพชร เป็น พระสังฆบุรี
บ้านลำดวน เป็นเมือง ขุขันธ์ ให้หลวงแก้วสุวรรณ เป็นพระไกรภักดี ศรีนครลำดวน

ในสมัยกรุงธนบุรี คนไทยเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ว่า “เขมรป่าดง” สันนิษฐานว่าเพราะบริเวณตั้งแต่ลุ่มแม่น้ำมูลไปจนถึงเมืองจำปาศักดิ์ สาละวัน อัตปือ ซึ่งเป็นที่อยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์เป็นพื้นที่ป่า และอยู่ห่างไกลจากศูนย์กลางการปกครอง (สมทรง บุรุษพัฒน์, 2528) เหตุการณ์บางส่วนที่เกิดขึ้นในสมัยนี้ เช่น พ.ศ. 2319 เมืองจำปาศักดิ์ เกิดวิวาทกับพระวอ ซึ่งอยู่ที่ดอยมดแดง (ปัจจุบันในจังหวัดอุบลราชธานี) เจ้ากรุงศรีรัตนาคนหุต โปรดฯให้พระยาสุโพ คุมกองทัพมาตี พระวอสู้ไม่ได้และถูกจับฆ่าเสีย ท้าวก่ำโอรสของพระวอร่วมกับพวกได้แก่ ฝ่ายท้าวหน้า ท้าวคำผง และท้าวทิดพรหมหนีออกมาได้ และเขียนสารหนังสือไปกรุงธนบุรีๆ ได้โปรดเกล้าฯให้สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก เป็นแม่ทัพนำทับไปสมทบกับกองกำลังที่เกณฑ์จากเมืองสุรินทร์ ขุขันธ์ และเมืองสังฆะ ซึ่งเป็นผู้นำชาวกูยตามตีกองทัพของพระยาสุโพ กองทัพสยามตีเมืองต่างๆ ในแถบลุ่มแม่น้ำโขงได้ทั้งหมด อาณาจักรเวียงจันทร์และนครจำปาศักดิ์ จึงตกเป็นเมืองขึ้นของไทยตั้งแต่นั้นมา ปีเดียวกันนี้ได้โปรดเกล้าฯให้เจ้าเมืองสุรินทร์ เจ้าเมืองขุขันธ์ และเมืองสังฆะเป็นตำแหน่ง “พระยา” เจ้าเมืองสุรินทร์ชื่อว่า “พระยาสุรินทร์ภักดีศรีณรงค์จางวาง” เจ้าเมืองขุขันธ์ชื่อว่า “พราไกรภักดีศรีนครลำดวน” เจ้าเมืองสังฆะชื่อว่า “พระยาสังฆะบุรีศรีนครวัด” ทางเมืองเขมรนั้นทางกองทัพไทยได้ยกไปตีเมืองเสียมราฐ กำปงสวาย เมืองบรรทายเพชร เมืองบรรทายมาศ เมืองรูงตำแร็ย เมืองเหล่านี้ยอมแพ้ต่อกองทัพสยาม

ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นเมื่อดินแดนเขมรป่าดงถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรสยาม สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ (พ.ศ. 2325-2352) ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาล 3 กลุ่มชาติพันธุ์กูยเป็นข้าไพร่แผ่นดินสยามถูกเกณฑ์แรงงานและจัดส่งส่วยให้แก่ทางราชการ การนำส่งส่วยและการเกณฑ์แรงงานในบริเวณมณฑลพิมายเริ่มประสบความยุ่งยากเพราะหนุ่มฉกรรจ์ชาวกูย มักหลบหนีการเกณฑ์ บางครั้งถึงกับซุ่มโจมตีทำร้ายเจ้าพนักงานแล้วหนีเข้าป่า อาจถูกเรียกว่า “พวกเขมรป่าดง” ในสมัยนี้ บางครั้งก็ก่อการกบฏขึ้น เช่นกบฏเชียงแก้ว พ.ศ. 2334 ได้เกิดเหตุในแขวงเขตจำปาศักดิ์ และในเขตหัวเมืองต่างๆ ในอุบลราชธานี กบฏสาเกียดโง้ง พ.ศ. 2363 เป็นกบฏของข่า (อาจเป็นกลุ่มชาติพันธุ์กูย ซึ่งในสมัยนั้นเรียกว่า ข่า เป็นภาษาลาวมีความหมายว่า คนรับใช้ตรงกับคำว่าว่า ข้า) เกิดขึ้นในพื้นที่ลาวใต้ และบริเวณอีสานใต้ ทางกรุงเทพฯ ได้ให้เจ้า

อนุวงศ์ เจ้าเมืองเวียงจันทน์ยกทัพไปปราบและจับสาเกียดโง้งและชาวข่า(กูย) พร้อมทั้งครอบครัวจำนวนมากส่งมากรุงเทพฯ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย โปรดเกล้าฯ ให้จำสาเกียดโง้งไว้ตลอดชีวิต ส่วนครอบครัวกูยโปรดเกล้าฯให้เป็นตะพุ่นหญ้าช้าง ตั้งบ้านเรือนที่บางบอนเขตธนบุรี เมื่อรัฐไทยได้เข้าไปทำการจัดเก็บภาษีในบริเวณอีสานใต้ โดยมีการพัฒนาจัดเก็บภาษีเป็นควาย ซึ่งนอกเหนือจากภาษีของคนป่า เพื่อนำส่งไปยังกรุงเทพมหานคร ดังเช่นปี พ.ศ. 2402 เมืองสุรินทร์ได้จัดส่งควาย 61 ตัว เมืองรัตนบุรี 163 ตัว และกองพระยาภักดีชุมพลเมืองสุรินทร์ 32 ตัว การจัดเก็บได้ทวีเพิ่มความรนแรงขึ้นเมื่อชาวกูยไม่มีสิ่งของเป็นส่วยให้กับทางราชการ และพอถึงปลายรัชกาลที่ 4 เริ่มถึงคราววิกฤต กูยไม่มีส่วยสิ่งของส่งให้จึงเอาตัวคนกูยส่งส่วยแทน จนกระทั่งถึงรัชสมัยราชกาลที่ 5 เกิดกบฏผีบุญขึ้นใน พ.ศ. 2444-2445 มีการต่อสู้ระหว่างฝ่ายกบฏกับฝ่ายรัฐบาลสะพือ (ปัจจุบันอยู่ในอำเภอตระกาลพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี) หัวหน้าฝ่ายกบฏคือ องค์ลูกน้องขององค์แก้ว หัวหน้าพวกข่า(กูย) ในลาว องค์มั่น มีชาวบ้านเข้าด้วยหลายพันคน เมื่อปะทะกับกองกำลังประมาณ 100 คน ของกรมขุนสรรพสิทธิประสงค์ ข้าหลวงสำเร็จราชการอีสานในวันที่ 4 เมษายน ค.ศ. 1902 (พ.ศ. 2445) ที่บ้านสะพือ องค์มั่นก็สั่งให้พรรคพวกนั่งลงภาวนาเอาบารมีบุญกุศลเป็นที่พึ่ง จะแคล้วคลาดจากกระสุนปืนใหญ่ ปรากฏว่าฝ่ายผู้มีบุญถูกกระสุนปืนใหญ่ตายนับร้อย ที่เหลือถูกจับหรือแตกหนีไป เมื่อพิจารณาสาเหตุการเกิดกบฏ ถ้ามองการปกครองรัฐบาลไทย ซึ่งนำเอาอย่างประเทศอาณานิคม คือ อังกฤษ ด้านวัฒนธรรมไม่เอาใจใส่ หรือไม่สนใจกับรากฐานทางวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ตนเข้าไปปกครอง ขณะเดียวกันก็มีความพยายามที่จะกดดันวัฒนธรรมเดิมให้อ่อนด้อยลงพร้อมกับการนำเอาวัฒนธรรมใหม่เข้าไปแทน ปัจจัยดังกล่าวน่าจะมีผลกระทบต่อชาวกูยเพราะสอดคล้องกับผลการสำรวจของเอเจียน แอมอนิเยที่กล่าวว่า ชนเผ่ากูยเป็นเผ่าที่ยากจนที่สุด ไม่มีไร่นาจะเพาะปลูก เขามีเพียงไร่ผืนเล็กๆกลางป่าเพื่อปลูกข้าว ต่อมาฝรั่งได้ขยายอำนาจสู่บริเวณอินโดจีน รัฐไทยมีนโยบายเพื่อความมั่นคง โดนเฉพาะชายแดนในอีสานตอนใต้ที่มีชนชาติกูยได้ถูกผนวกเข้ากับรัฐไทย ได้เปลี่ยนสัญชาติกูยเป็นไทย การสำรวจสำมะโนครัว หรือหากมีราษฎรติดต่อราชการที่จะต้องใช้แบบพิมพ์ทางราชการให้ปฏิบัติโดยกรอกในช่องสัญชาติว่าไทย บังคับห้ามมิให้ลงหรือเขียนในช่องสัญชาติว่า ชาติลาว ชาติเขมร ชาติส่วย (กูย) ผู้ไทย ดังที่เคยปฏิบัติมาแต่ก่อนเด็ดขาด อาจกล่าวได้ว่าประวัติชนชาติกูย มีบทบาทสำคัญยิ่งในบริเวณอีสานตอนใต้ ลาวใต้ และกัมพูชาตอนบน (ตะวันออกเฉียงเหนือทะเลสาบเขมร) มีความเป็นมาและได้มีการพัฒนาวิถีชีวิตความเป็นอยู่ผสมกลมกลืนกับชาวกัมพูชา

ลาว และไทยตลอดมา โดยเฉพาะกับชนชาติไทยปัจจุบัน ชาวกูยมีถิ่นฐานอยู่ในเขตจังหวัดสุรินทร์ ศรีสะเกษ บางอำเภอในจังหวัดบุรีรัมย์ บ้านสะเดาหวาน อำเภอพยัคฆ์ภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม และบางอำเภอในเขตจังหวัดอุบลราชธานี

กลุ่มชาติพันธุ์กูยในปัจจุบัน ตั้งถิ่นฐานปะปนอยู่กับกลุ่มชาติพันธุ์เขมรและลาว จึงมีการติดต่อแลกเปลี่ยนปฏิสัมพันธ์กันระหว่างชาติพันธุ์ด้านวัฒนธรรม จึงเกิดมีการผสมผสาน กลมกลืน และยอมรับวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน กลุ่มชาติพันธุ์กูยมีการปรับตัวเพื่อการอยู่ร่วมกับกลุ่มอื่นได้อย่างดี ดังจะเห็นได้จากข้อมูลประวัติศาสตร์ เมื่อครั้งมีการโปรดเกล้าฯตั้งเมืองสุรินทร์ใหม่ๆ นั้นมีคนกูยทั้งเมืองเข้ามามีอิทธิพลเหนือวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์เขมร แต่กลุ่มชาติพันธุ์กูยก็ปรับตัวเข้ากับกลุ่มชาติพันธุ์เขมรซึ่งเป็นผู้อาศัยอยู่ก่อนและเป็นกลุ่มใหญ่ ไม่เพียงในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ ในปี พ.ศ. 2450 จังหวัดศรีสะเกษยังเป็นเมืองที่กลุ่มชาติพันธุ์กูยเป็นส่วนใหญ่ เมื่อกลุ่มชาติพันธุ์ลาว(สาขาเวียงจันทน์) ปะปนอยู่บ้างบางหมู่บ้าน แต่วัฒนธรรมลาวได้เข้ามามีอิทธิพลเหนือกลุ่มชาติพันธุ์ จึงทำให้มีการผสมผสานวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่มชาติพันธุ์พูดภาษาลาวด้วยสำเนียงส่วย โดยสามารถใช้สระเออได้ในขณะที่ภาษาลาวเวียงเดิมมีแต่สระเอีย ร่องรอยแสดงว่า ศรีสะเกษเดิมเป็นเมืองที่กลุ่มชาติพันธุ์อาศัยอยู่กันทั้งเมือง (จิตร ภูมิศักดิ์, 2424) กลุ่มชาติพันธุ์กูยที่อาศัยอยู่บริเวณพื้นที่แม่น้ำมูลกับเทือกเขาพนมดงรัก ครอบคลุมพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ จนถึงอุบลราชธานี เชื่อกันว่า บริเวณนี้เป็นเส้นทางอพยพมาจากตอนใต้ของประเทศลาวสู่ประเทศไทยและยังเชื่อกันว่า กลุ่มชาติพันธุ์ที่กูยอยู่ในจังหวัดอุบลราชธานีเป็นกลุ่มชาติพันธุ์กูยที่ตกค้างอยู่ตั้งแต่ครั้งอพยพมาจากลาว(ประเสริฐ ศรีวิเศษ, 2521)

3. ทยะจูฮ : ว่าด้วยความเชื่อ

กลุ่มชาติพันธุ์มีความเชื่อผสมผสานระหว่างศาสนาพุทธกับการนับถือผี (animism) กลุ่มชาติพันธุ์บูชาผีบรรพบุรุษที่เรียว่า “ยะจูฮ” บนบ้านจะมีหิ้งบูชาผีมีธูปเทียน กรวยที่ทำจากใบตองหรือใบตาล ซึ่งเรียกว่า “ครู” ทุกคนที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์จะต้องมีครู ลักษณะความเชื่อนี้เหมือนกับความเชื่อของชาวเขมรซึ่งจะต้องมีครูเหมือนกัน แต่เขมรเรียกว่า “ครูมะม็วด”

ภาพแสดงโรงยะจูฮ์ หรือศาลปู่ตาประจำหมู่บ้าน

กลุ่มชาติพันธุ์กูยจะไหว้ผีบรรพบุรุษผีละครั้ง เริ่มพิธีด้วยการนำเอาข้าสุก เหล้า เนื้อสัตว์ กรวยใบตอง ผ้า สตางค์ หมากพลู เอามาวางไว้ใต้หิ้งบูชา ทำพิธีเซ่นโดยเอาน้ำตาลโรยบนข้าวสุก จุดเทียนปักลงที่ข้าวสุกแล้วกล่าวขอให้ผีบรรพบุรุษคุ้มครองรักษาครอบครัวให้เจริญรุ่งเรือง ในระดับชุมชน กลุ่มชาติพันธุ์จะมีศาลเจ้าประจำหมู่บ้าน กลุ่มชาติพันธุ์จะเรียกว่า “เหรียนยะจูฮ์” เป็นศาลประจำหมู่บ้าน จะสร้างสัญลักษณ์ด้วยแกะเป็นรูปหน้าคนทั้งผู้ชาย ผู้หญิง และเด็ก ทำพิธีเซ่นไหว้ในคราวเสร็จหน้าเก็บเกี่ยวประมาณเดือน 3 ประเพณีการเซ่นไหว้ยะจูฮ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ ทุกคนจะต้องมีส่วนร่วม และจะต้องนำหัวไก่ไปเพื่อทำการทำนายการทำเกษตรกรรม และกิจการครอบครัวในปีนั้นจะเป็นอย่างไร

4. ว่าด้วยพิธีแกลมอ : พิธีกรรมแห่งการทำนายและการรักษาโรค

กลุ่มชาติพันธุ์มีความเชื่อว่า ถ้าหากใครเกิดเจ็บป่วยขึ้นมาโดยไม่มีสาเหตุ หรือเกิดมาโดยปัจจุบันทันด่วน แสดงว่าจะต้องถูกผีบรรพบุรุษลงโทษ เพราะทำผิดศีลหรือละเมิดข้อห้ามลบหลู่ผี วิธีแก้ของกลุ่มชาติพันธุ์เริ่มต้นด้วยการทำนาย โดยการนำเอาข้าวสาร 1 ถ้วย และเงินเหรียญ 1 บาท วางบนข้าวแล้วนำไปให้แม่เฒ่าผู้ทำหน้าที่ให้ดูว่า ความเจ็บไข้หรือปัญหาที่เกิดมีขึ้นมาจากสาเหตุอะไร จากนั้นแม่เฒ่าจะเอาข้าวสารนั้นโปรยไปรอบๆ ข้างๆ ตัว พร้อมพูดคาถาพึมพำ แล้วเอาข้าวสารเล็กน้อยใส่ในฝ่ามือซ้ายแล้วจับกระปุกปูนแกว่งค่อยๆ เหนือข้าวสารนั้น แล้วทำนายสาเหตุของปัญหา กูยเรียกการทำนายนี้ว่า “โปล” นอกจากนี้ก็มีผู้เก่งทางไสยศาสตร์เรียกว่า “ถัม” มาจากคำว่า “ธรรม” บางแห่งเรียกว่าอาจารย์ ซึ่งเป็นผู้มีคาถาอาคมสามารถแก้ปัญหาทั้งเจ็บไข้ได้ป่วยและปัญหาชีวิตของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ได้

“แกลมอ” เป็นความเชื่อที่สืบต่อกันมาตั้งแต่บรรพชนของลุ่มชาติพันธุ์กูยซึ่งเชื่อว่า “ทุกคนจะมีดวงวิญญาณของบรรพบุรุษคอยปกป้องคุ้มครอง ปกปักรักษาอยู่ตลอดเวลา” ในทุกๆ ปีจะจัดให้มีพิธีกรรมการแสดง “แกลมอ” เพื่อบูชาดวงวิญญาณบรรพบุรุษและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพื่อเป็นการเสริมสร้างกำลังใจ ตลอดถึงการรักษาผู้ป่วยไข้เช่นเดียวกับการ “โจลมะม็วด” ของชาว

ภาพแสดงพิธีแกลมอของชาวกูยสุรินทร์

เขมร หรือ “โส้ทั่งบั้ง” ของชาวไทโส้ ในอำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร ซึ่งพิธีแกลมอ จะมีอยู่ 3 ประเภท คือ

1. การบูชาดวงวิญญาณบรรพบุรุษเพื่อเป็นการสร้างขวัญกำลังใจ

2. การประกอบพิธีกรรมเพื่อรักษาผู้ป่วย ซึ่งเป็นการอัญเชิญดวงวิญญาณของบรรพบุรุษมาให้ความช่วยเหลือ ขอคำแนะนำผ่านล่าม หรือ คนทรงเพื่อหาสาเหตุของการเจ็บป่วยและหาทางรักษาตามความเชื่อ

3. การประกอบพิธีกรรมเพื่อเป็นการแก้บน หรือ สักการะตอบแทนดวงวิญญาณบรรพบุรุษที่ดลบันดาลให้ได้รับความสำเร็จตามคำขอของลูกหลาน

สรุปว่าการแสดง “แกลมอ” นี้ เป็นพิธีกรรมที่ส่งผลให้เกิดความร่มเย็น การอยู่เย็นเป็นสุขของคนในชุมชน โดยจะมีผู้นำประกอบพิธีกรรม หรือ “แม่หมอ” ทำหน้าที่ในการอัญเชิญดวงวิญญาณประทับร่าง มีนักดนตรีประมาณ 5-7 คน นางรำตามความเหมาะสม นอกจากนี้ยังมีเครื่องบวงสรวง เซ่นสังเวย จำนวน 1 ชุด ประกอบด้วย เสื้อผ้าอาภรณ์ เครื่องประดับ พานบายศรี ดอกไม้ธูปเทียน เงิน ทอง เหล้า บุหรี่ หมากพลู ชุดขัน 5 ดาบ 1 เล่ม ไข่ไก่ 1 ฟอง ข้าวสาร และเครื่องประกอบอื่นๆ แล้วแต่ความเชื่อของแต่ละชุมชน

พิธีกรรมจะเริ่มต้นจากการอัญเชิญดวงวิญญาณบรรพบุรุษมาเข้าประทับร่างแม่หมอ หรือ คนทรง ร่างของแม่หมอจะสั่นเทิ้มไปทั้งร่าง จากนั้นลูกหลานที่ร่วมพิธีจะผูกข้อมือให้แม่หมอ และแจ้งถึงความประสงค์ที่ได้อัญเชิญดวงวิญญาณของบรรพบุรุษมา เสร็จแล้วแม่หมอ หรือ คนทรงก็จะดื่มกินเครื่องเซ่นสังเวย ก่อนที่จะลุกขึ้นฟ้อนรำไปรอบๆ เครื่องสักการะ ผู้ที่ร่วมอยู่ในพิธีก็จะมีอาการสั่นเทิ้มไปตามๆ กัน คนที่อยู่ใกล้ก็จะผูกข้อมือรับและผู้ที่มีอาการดังกล่าวก็จะลุกขึ้นฟ้อนรำไปรอบๆ เครื่องสักการะ เช่นเดียวกับแม่หมออย่างสนุกสนาน กินเวลาข้ามวันข้ามคืนเช่นเดียวกับพิธี “โจลมะม็วด” ของชาวเขมร นั่นเอง

5. กูยสุรินทร์กับช้าง

พิธีกรรมและความเชื่อที่สำคัญเป็นลักษณะเฉพาะตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ ได้แก่ พิธีกรรมไหว้ครูและความเชื่อในการเลี้ยงช้าง โดยเฉพาะกูยที่อยู่ในเขตจังหวัดสุรินทร์ จะเห็นได้ชัดในกลุ่มชาวกูบที่เรียกว่า “กูยอาจึง, หรือ กูยอาเจียง” เขมรสุรินทร์เรียกว่า “กูยดำเร็ย” นับถือผีปะกำ กลุ่มชาติพันธุ์ที่เลี้ยงช้างเกือบทั้งหมดในปัจจุบันมีพื้นเพเดิมอยู่ที่บ้านตากลาง ตำบลกะโพ อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ได้สืบทอดวิธีการเลี้ยงช้างมาจากบรรพบุรุษ ถือว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง กลุ่มชาติพันธุ์ที่เลี้ยงช้างจะเลือกทำเล

ที่เหมาะสมในการเลี้ยงช้าง เช่น พื้นที่ป่าลุ่มน้ำ และมีพืชพันธุ์ไม้อาหารของช้างเพียงพอในการเลี้ยงช้าง

กลุ่มชาติพันธุ์จะออกไปจับช้างในป่าด้วยการคล้องช้าง เรียกว่า “โพนช้าง” เป็นการจับช้างโดยหมอช้าง ใช้บ่วงมาศที่เรียกว่า “เชือกปะกำ” ทำจากหนังควายถือเป็นของศักดิ์สิทธิ์เป็นที่สิงสถิตของดวงวิญญาณบรรพบุรุษ ครูบาอาจารย์คล้องเท้า ช้างแล้วผูกกับต้นไม้ และนำมาฝึกใช้งานในการคล้องช้างกระทำปีละครั้ง ราวเดือน 11-12 ช้างที่ตายลงจะมีการฝังอย่างดีและจะขุดกระดูกขึ้นมา ทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ มีระบบระเบียบพิธีกรรมก่อนออกไปจับช้างอย่างเคร่งครัดโดยมีการตกลงมอบหมายอำนาจให้แต่ละคนกระทำเหนือกลุ่มหรือคณะดังนี้

มะหรือจา มีหน้าที่เป็นผู้ช่วยควาญ เป็นผู้ถือท้ายหรือผู้ที่ช้างต่อ

หมอสะเดียง เป็นผู้ชำนาญในการควบคุมช้าง มีประสบการณ์ในการจับช้างป่า จะขี่ช้างอยู่ตรงคอ

หมอสะดำ ทำหน้าที่ควาญ เรียกว่าควาญเบื้องขวา มีฐานะสูงกว่าสะเดียงสะดำต้องมีประสบ การณ์เคยออกจับช้างป่า มาแล้วอย่างน้อย 11 เชือกขึ้นไป บางทีเรียกว่าหมอใหญ่

กูยเลี้ยงช้าง

ครูบา เป็นหมอช้างใหญ่ เป็นหัวหน้าในกลุ่มย่อยหรือหมู่ช้างต่อจะออกจับช้างป่าได้ เมื่อได้รับอนุญาตจากครูบาใหญ่ บางครั้งครูบาออกจับช้างได้ตามลำพัง

ครูบาใหญ่ เป็นหมอช้างใหญ่ หรือประกำหลวง หรือ หมอเฒ่า เป็นผู้อำนายการออกจับช้างแต่ละครั้ง เป็นประธานในพิธีเซ่นผีประกำ และประกอบพิธีกรรมทั้งหลายทั้งปวง ในขณะเดินป่าก็จะเป็นผู้ชี้ขาด และตัดสินใจ ขณะกระทำการจับช้างป่ามีกฤตาคมสูง สามารถป้องกันภัยทั้งจากภูตผี และสัตว์ป่าด้วยเวทมนต์ ในการออกจับช้างป่าแต่ละครั้ง ครูบาใหญ่จะต้องแสดงความรู้ความสามารถอย่างเต็มที่

6. การแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์

การแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ หญิงสูงอายุจะนุ่งผ้าที่มีลายใส่เสื้อคอกระเช้า ใส่สร้อยคอลูกปัด เงิน นิยมใส่ดอกไม้หอมไว้ที่ ติ่งหู กลุ่มชาติพันธุ์นิยมทอผ้า เช่น ผ้าจิกกะน้อย เป็นผ้าที่มีลักษณะคล้ายผ้าหางกระรอกมีสีเดียวเป็นผ้าสำหรับผู้ชายนุ่งในพิธีสำคัญๆ

ลักษณะการนุ่งจะนุ่งพับจีบด้านหน้า เหมือนการนุ่ง โสร่ง ผ้านุ่งสตรีนิยมทอหมี่คั่นเป็นทางแนวดิ่งยืนพื้นสีน้ำตาลอมมีหัวซิ่น พื้นสีแดงลายขิด ตีนซิ่นสีดำมีริ้วขาวเหลืองแดง ผ้าจะกวีเป็นผ้าคล้ายอันลูซีม ของเขมรมีลายทางยาวเป็น ผ้าที่สตรีใช้นุ่งในงานสำคัญ

ภาพแสดงการนุ่งห่มผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์กูย
ในหมู่บ้านกระเทียม อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์

7. ที่อยู่อาศัย

บ้านในภาษาส่วยเรียกว่า ดุง บ้านของกลุ่มชาติพันธุ์กูยจึงค่อนข้างแปลกกว่าของชนกลุ่มอื่น โดยบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์กูยจะเป็นที่อยู่อาศัยที่ง่ายๆ เรียบๆ ไม่มีเครื่องประดับบ้านแต่อย่าใด กลุ่มชนของกลุ่มชาติพันธุ์กูยจะไม่พิถีพิถันสนการตกแต่งบ้านเรือนจะอยู่แบบธรรมชาติมากที่สุด และจะยังคงสภาพเหมือนที่สร้างแรกๆ จะไม่มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม บ้านเรือนของกลุ่มชาติพันธุ์กูยจะเน้นที่ความแข็งแรงเป็นอันดับแรกเพราะนอกจากจะเป็นที่อยู่อาศัยของคนแล้วยังเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์เลี้ยงอีกด้วย เช่น เป็นคอกโค กระบือ เล้าไก่ โดยจะใช้ส่วนที่เป็นใต้ถุนบ้านสำหรับเป็นคอกสัตว์เลี้ยง เพราะกลุ่มชนส่วนเชื่อว่าจะเป็นที่ป้องกันอันตรายแก่สัตว์เลี้ยงได้เนื่องจากอยู่ใกล้กับคนเลี้ยงจะสะดวกในการดูแล ความเชื่อเหล่านี้ยังคงปฏิบัติต่อมาจนถึงปัจจุบัน นอกจากเรือนที่ใช้อยู่อาศัยแล้วด้านข้างบ้านเรือนยังปลูกเป็นเพิงสำหรับเก็บอุปกรณ์ทางการเกษตร บ้านของกลุ่มชนส่วนจะเป็นบ้านหลังเล็กๆ มีห้องไม่เกิน 2 ห้อง เป็นห้องนอนของลูกสาวหรือเจ้าของบ้านแต่ส่วนมากจะนิยมนอนที่ห้องโถงเพราะเป็นส่วนที่โล่งที่สุดของตัวบ้าน อีกห้องเป็นห้องครัวสำหรับเก็บอุปกรณ์ในการทำครัวและเก็บอาหาร แต่บางครัวเรือนจะทำครัวที่ใต้ถุนบ้านเพราะจะไม่เหม็นกลิ่นควันไฟ โดยกลุ่มที่ทำครัวใต้ถุนบ้านจะไม่นิยมใช้เตาแต่จะใช้หินก้อนใหญ่ 3 ก้อนมาวางเป็นสามเหลี่ยมใช้หินก้อนใหญ่ๆ เพื่อจะได้สอดฟืนเข้าไปได้สะดวก

ฉะนั้นการปลูกสร้างที่อยู่อาศัยของกลุ่มชาติพันธุ์กูยไม่ว่าจะปลูกสร้างเป็นแบบถาวรหรือเป็นกระท่วมเพื่ออยู่ชั่วคราว จะหันหน้าเรือนไปทางทิศตะวันออกและจะทอดบันไดไปทางทิศตะวันออกเช่นกัน เพราะเชื่อว่าจะนำไปสู่ความสว่างหรือความเจริญรุ่งเรือง ห้ามหันหน้าเรือนไปทางทิศตะวันตกโดยเด็ดขาดเพราะเชื่อทางทิศตะวันตกเป็นทางผ่านของ

ภูตผีปีศาจและวิญญาณทั้งหลาย โดยกลุ่มชาติพันธุ์กูยจะเชื่อคำโบราณที่ว่าการตั้งบ้านเรือนในที่เหมาะสมโดยจะเชื่อโบราณว่าพื้นที่จะปลูกเรือนต้องมีรูปร่างดุจดวงจันทร์ รูปเรือสำเภา หรือรูปสี่เหลี่ยมคางหมู

ในการแยกเรือนไปเพื่อจะปลูกเรือนใหม่จะนิยมปลูกเรือนใกล้ๆ กับเรือนของพ่อแม่ มีข้อห้ามคือปลูกเรือนของลูกอยู่ทางทิศใต้ของเรือนพ่อแม่ หากจำเป็นก็มีการแก้เคล็ดโดยการให้พ่อแม่ขึ้นไปอยู่ก่อนสักระยะหนึ่ง นอกจากบ้านเรือนที่อยู่อาศัยแล้วกลุ่มชาติพันธุ์กูยยังนิยมปลูกยุ้งข้าวด้วย โดยยุ้งข้าวจะไม่นิยมหันไปทางทิศเหนือหรือทิศตะวันตก เพราะเชื่อทิศทั้งสองนี้เป็นที่อยู่ของช้าง จะทำให้ช้างมากินข้าวในยุ้งหมด บ้านเรือนของกลุ่มชาติพันธุ์กูยจะสร้างในลักษณะสูงโปร่ง เพื่อให้เหมาะกับสภาพอากาศแถบนั้น ในส่วยของตงจะมีลักษณะที่แปลกกว่าของชนกลุ่มอื่นคือมีรูปหน้าตัดเป็นสามเหลี่ยมใช้ฐานวางบนรอดส่วนยอดรับพื้นที่ เพราะบริเวณที่อยู่อาศัยของกลุ่มชาติพันธุ์กูยจะมีตัวเลือกมากเนื่องจากอยู่ในบริเวณใกล้ป่า จึงต้องใช้ตงเป็นสามเหลี่ยมเพื่อไม่ให้ตัวเลือกมาอาศัยอยู่ได้ บันไดของเรือนจะใช้ไม้จริงทั้งลูกบันไดและแม่บันได และจะนิยมขั้นบันไดเป็นจำนวนคี่เพราะเชื่อว่าคู่บันไดผีคี่บันไดคน กลุ่มชาติพันธุ์กูยจะเชื่อคำสอนของคนโบราณมาก หากโบราณมีข้อห้ามอย่างไรจะปฏิบัติด้วยความเคร่งครัด จะมีบ้างที่ขัดกับคำสอนโบราณแต่กลุ่มชาติพันธุ์กูยก็จะทำพิธีแก้เคล็ดเพื่อความอยู่เย็นเป็นสุขของครอบครัว ลักษณะบ้านเรือนของกลุ่มชาติพันธุ์กูยที่อพยพเข้ามาอยู่ที่บ้านโพนทองในช่วงแรกๆ จะเป็นการสร้างกระท่อมอยู่แบบชั่วคราวก่อนเป็นเรือนติดพื้น บริเวณที่ใช้ประโยชน์จะอยู่ติดกับพื้นดินการสร้างกระท่อมเป็นการสร้างเพื่อรอการปลูกเรือนหลังใหญ่ที่ถาวร หรือบางครอบครัวที่ยังไม่มีดินเป็นของตนเองต้องขออาศัยที่ดินของญาติเพื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัยจึงต้องสร้างกระท่อมเป็นที่อยู่อาศัยชั่วคราว

ภาพบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์กูย
ในหมู่บ้านกระเทียม
อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์

ตารางประเพณีพิธีกรรมตามปฏิทินของเขมร กูย และลาว

เดือนตามปีปฏิทินสุริยคติ	เดือนตามฮีตสิบสอง	เดือนชาวเขมร	ประเพณีพิธีกรรมของชาวเขมร	ประเพณีพิธีกรรมของกูย	ประเพณีพิธีกรรมลาวอีสาน
ธันวาคม	อ้าย	แคเมียกตูจ	รัวพเงียว	-	บุญข้าวกรม
มกราคม	ยี่	แคเมียก	ตีฮ์มหาเจียด	เซาะพาแทน	เข้าปริวาส
กุมภาพันธ์	สาม	แคเมียกทม	บ็อนซร็อว	แซนยะจูฮ์	บุญคูณลาน
มีนาคม	สี่	แคปะกุน	บ็อนมาฆบูชา	-บุญมาฆะ	บุญข้าวจี่
เมษายน	ห้า	แคแจ้ด	บ็อนแคแจ้ด	-	บุญพระเวส
พฤษภาคม	หก	แคปะชา	บ็อนวิสาขบูชา	แซนยะจูฮ์	บุญสงกรานต์
มิถุนายน	เจ็ด	แคเจด	แซนเนียะตา	-	บุญบั้งไฟ
กรกฎาคม	แปด	แคอะซาด	บ็อนโจลพันชา	แซนยะจูฮ์เพรียม	บุญเข้าพรรษา
สิงหาคม	เก้า	แคซราป	กันซ็อง	-กันซง	บุญชำฮะ
กันยายน	สิบ	แคเบ็น	แซนโฏนตา	แซนโฏนตา	บุญข้าวสาก
ตุลาคม	สิบเอ็ด	แคจะแน็ง	บ็อนแจ็งพันชา	-หลอฮ์พสา	บุญออกพรรษา
พฤศจิกายน	สิบสอง	แคกะเดิ๊ก	บ็อนกันเท็น	-บุญกฐิน	บุญกฐิน

ตารางเปรียบเทียบเดือนและประเพณีประจำเดือนของกลุ่มชาติพันธุ์เขมร กูย และลาว ในประเทศไทย

หน่วยอรรถ	กูย	กวย
ไหน	เหนีย	นา
หนึ่ง	มูย	มวย
บาป	เบียบ	บาบ
ร้อย	รวย	รอฺย
ฝน	เหมีย	มา

8. ภาษากูย

ภาษากูยจัดอยู่ตระกูลออสโตรเอเชียติก สาขามอญ-เขมร กลุ่มกะตู เป็นภาษาที่ไม่มีวรรณยุกต์ ไม่มีตัวอักษรเขียน มีระบบเสียง คำ วลี และประโยคที่เป็นลักษณ์เฉพาะแต่สำเนียงบางครั้งแตกต่างกับ โดยเฉพาะหากใช้ระบบเสียงเปรียบเทียบกัน แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มกูย และ กวย ตัวอย่างเช่น

ระบบเสียงภาษากูย

หน่วยเสียงภาษากูย แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ หน่วยเสียงพยัญชนะ หน่วยเสียงเรจิสเตอร์ (register) และหน่วยเสียงสระ

8.1.1 หน่วยเสียงพยัญชนะ

หน่วยเสียงพยัญชนะภาษากูยมีทั้งหมด 22 หน่วยเสียง ได้แก่ p , t , c, k, ʔ, ph, th, ch, kh, b, d, f, s, h, m, n, ɲ, ŋ, w, j, l, r เป็นหน่วยเสียงพยัญชนะท้าย 14 หน่วยเสียง ได้แก่ -p ,-t , -c, -k, -ʔ, -c -h –m -n -ɲ -ŋ -w -j -l -r ตัวอย่างเช่น

/pɔɔj/	ปอย	“อาบ(น้ำ)”	/paar/	ปารฺ	“บิน”
/phuuj/	พูย	“ผ้าห่ม”	/phuuʔ/	ผูก์	“เยอะแยะ”
/bŭ:aj/	บ๋วย	“หา”	/bu:aʔ/	บวก์	“ปอก”
/mŭh/	หมุฮ์	“จมูก”	/măt/	หมัด	“ตา(นาม),มัด(กริยา)”

8.1.2 หน่วยเสียงสระ

หน่วยเสียงสระในภาษากูยแบ่งออกเป็น 2 ชุด คือ สระก้อง (voiced)-ปกติ และสระก้อง-มีลม เสียงสระในภาษากูยมีลักษณะพิเศษ (voice quality) ของเสียงสระ เรียกว่าเรจิสเตอร์ (register) ซึ่งเป็นลักษณะของการสั่นของเส้นเสียง (modes of vocal fold vibration หรือ phonation types) ทำให้เกิดเสียงชนิดต่าง ๆ อันเนื่องจากการทำงานของเส้นเสียงและลักษณะการทำงานของเส้นเสียงนั้นจะต้องอธิบายด้วยลักษณะการทำงานของกล่องเสียง (laryngeal activities) จึงแบ่งหน่วยเสียงสระในภาษากูยออกเป็น 2 ชุด โดยใช้สัทอักษรเป็น (˘) อยู่บนเสียงสระชุดที่ 2 คือ สระก้อง-มีลม (เสียงเหมือนวรรณยุกต์จัตวาของไทย) ดังตัวอย่างคำคู่เทียบเสียงต่อไปนี้

สระก้อง-มีลม		สระก้อง-มีลม	
สัทอักษร	ความหมาย	สัทอักษร	ความหมาย
/mah/ มะฮ์	นิ่ว	/măh/ หมะฮ์	ปลุก
/te:t/ เทด	ผ้า	/thĕ:t/ เถด	เทศน์, สอน
/clah/ จฺละฮ์	เช้า	/clăh / จฺล๋ะฮ	ชัด
/mu:aŋ/ มวง	มอง(เครื่องจับปลา)	/mŭ:aŋ/ หมวง	คุณ, ท่าน

8.2 การพูดภาษากูย

ประโยคคำพูดภาษากูยมีทำนองเสียงเป็นระดับกลางๆ ทั้งประโยค เช่น

ʔa: cɑ: ca: chĭm อาจอฺ จา ฉิม “หมากินหมด”

ku:j kpaj mprɔ:ɲ wăj กูย กไป มฺปรอญ์ ไหว “ผู้หญิงวิ่งเร็ว”

บางครั้งก็จะลงต่ำที่พยางค์ก่อนพยางค์ท้าย เช่น

thre:ɲ nă:w pi ku: เถรญ์ หนาว ปิ กู “เจ้าของเขาไม่อยู่”

ʔa: cɑ: ca: chĭm อาจอฺ จา ฉิม “หมากินหมด”

บางครั้งก็เลื่อนสู่ขึ้นตอนท้ายประโยคบอกเล่า เช่น

sɛ:m sa:j ca: dŏ:j ʔɛm cmăt แซมซาย จาโด๋ย แอม จะหมัด “พี่น้องกินข้าวอร่อยมากเลย”

ประโยคคำถาม มีคำลงท้ายว่า thĕ: และ bɔ̆: มักมีเสียงสูงขึ้นในตอนท้ายประโยค เช่น

ʔa: mɛ mŭaŋ ci: dŭŋ thĕ: อาแมะ หมวง จี ดุ๋ง เถ “แม่, แม่จะไปบ้านไหม”

măːj pɔ:j diaʔ lĕ:w bɔ̆: หมาย ปอย เดียะ แหลว บ๋อ “มึงอาบน้ำหรือยัง”

9. ภาษากูยเพื่อการฝึกช้าง

กลุ่มชาติพันธุ์กูยยังสามารถสร้างภาษาที่ใช้ในการฝึกช้างอีก เรียกว่า “ภาษาผีปะกำ” ภาษานี้เป็นภาษาพิเศษของกลุ่มชาติพันธุ์กูยช้าง ใช้สื่อสารกันเฉพาะระหว่างกำลวง พืด หมอช้าง และมะช้างกับเทพเจ้าผีปะกำและบริวารของผีปะกำ ได้แก่ เทวด้า (ช้างป่า) และภูตผีปีศาจอื่นๆ โดยจะใช้ภาษาผีปะกำในระหว่างการเดินทางไปคล้องช้าง ซึ่งตามปกติเมื่ออยู่บ้านจะใช้ภาษากูย จากการรวบรวมภาษาผีปะกำของสุรินทร์จำนวน 365 คำ และการศึกษาเชิงเปรียบเทียบพบว่า ตรงกับภาษาบาลี-สันสกฤต ประมาณร้อยละ 20 ต่างกันเฉพาะสำเนียงร้อยละ 40-50 เป็นภาษาเขมรโบราณ อีกร้อยละ 30 ยังหาที่มาไม่ได้

ตัวอย่างเทียบระหว่างภาษาไทย ภาษากูยทั่วไป กับภาษาผีปะกำ

ภาษาไทย	ภาษากูยทั่วๆ ไป	ภาษาผีปะกำ
ผัว-สามี	กยะ	อันโทน
เมีย-ภรรยา	กันแตล	อันจึง
ลูก	กอน	เจลย
ไฟ	อู้	กำโพด
น้ำ	เดียะห์ (เสียงยาว)	อวน
ห้วย	เบี่ยง	ลองจาว
ช้าง	อาจึง	เทวเดีย/เทวะด้า
คน	โกย/กูย/กวย	มานุด(มนุษย์)
ช้างต่อ	อาจึงทะเนียะ	ทนะ
อาบน้ำ	ปอยเดียะ/ปอยดะห์	ปอยตวน
กินข้าว	จาโดย	กริโกรด

10. ตำนานเกี่ยวกับตัวอักษรกูย

กลุ่มชาติพันธุ์กูยมีภาษาพูด แต่ไม่ปรากฏมีภาษาเขียน ชาวกูยบางคนพูดติดตลกว่า “อาจอจาฉิม” แปลว่า สุนัขกินหมด ซึ่งได้เล่าตำนานเกี่ยวกับตัวอักษรที่กูยไม่มีไว้ว่า

“มีชายหนุ่มสี่คนเดินทางเข้าป่าเพื่อแสวงหาถิ่นกำเนิดของตน แต่ละคนต่างก็พูดกันไม่รู้เรื่องเพราะต่างคนต่างมาและมุ่งมั่นที่จะหาถิ่นกำเนิดของตัวเองให้พบ ครั้นถึงเวลาพลบค่ำมาที่กระท่อมร้างแห่งหนึ่ง ทั้งสี่ก็เข้าพักในกระท่อมนั้น

ตกดึกเงียบสงัด พระอินทร์แปลงกายเป็นชายชราคนหนึ่งปรากฏตัวขึ้นในกระท่อม แล้วพูดขึ้นว่า “พวกเจ้าทั้งสี่คนกำลังค้นหาภาษาของตัวเองอยู่ใช่ไหม”

ชายทั้งสี่ตอบพร้อมกันว่า “ใช่” ชายชราก็บอกกับทุกคนว่า “ถ้าพวกเจ้าอยากรู้ภาษาของตนเองพวกเจ้าจงไปหาไม้กระดานมาคนละแผ่น”

ชายทั้งสี่คนพากันแยกย้ายไปหาไม้กระดาน ชายสามคนได้ไม้กระดานมาคนละแผ่น ส่วนอีกคนหนึ่งไม่ได้แผ่นกระดานมา แต่ได้หนังสัตว์แห้งมาหนึ่งแผ่น พร้อมแล้วทั้งหมดก็มาหาชายชราที่กระท่อมร้าง

พระอินทร์แปลงกายนั้นก็บอกชายทั้งสี่ว่า “พวกเจ้าจงตั้งใจฟังให้ดีแล้วเขียนลงในกระดานและหนังสัตว์นั้นไว้ แล้วนำเอาไปสอนลูกสอนหลานของพวกเจ้าสืบต่อไป”

ชายชรานั้นบอกชายคนที่หนึ่งให้เขียนอักษรลงบนไม้กระดาน ซึ่งภาษาที่อ่านออกเขียนได้คือ ภาษาไทย แล้วบอกชายคนที่สองให้เขียนอักษรลงในไม้กระดานคือ ภาษาลาว ให้ชายคนที่สามเขียนอักษรลงไปคือ ภาษาเขมร และชายคนที่สี่ซึ่งเป็นคนสุดท้ายให้เขียนอักษรลงไปในหนังสัตว์แห้งคือ ภาษากูย

ชายชราคนนั้นกำชับชายทั้งสี่ว่าพวกเจ้าจงเก็บรักษาอักษรเหล่านี้ไว้ให้ดี เพื่อวันข้างหน้าจะได้ใช้สอนลูกสอนหลานได้แล้วก็หายตัวไป

ชายทั้งสี่คนรู้สึกดีใจมากที่พวกตนได้รู้ภาษาและกำเนิดของตนเองแล้วก็พากันเข้านอนด้วยความสบายใจ ชายคนที่สี่ซึ่งเขียนอักษรของตนลงบนหนังสัตว์แห้ง ได้เอาหนังสัตว์ไปแขวนไว้กับเสากระท่อมก่อนจึงเข้านอน ด้วยความอ่อนเพลียทุกคนก็หลับสนิท เมื่อตื่นขึ้นมาชายสามคนได้แผ่นอักษรของตนเองกลับบ้านไป ส่วนชายคนที่สี่กลับหาหนังสัตว์ที่แขวนไว้ไม่เจอ เดินตามหาจึงพบว่าหนังสัตว์ของตนเองถูกหมาป่าขโมยไปกัดกินเสียแล้วเหลือเศษเล็กเศษน้อยตกเกลื่อนกลาดอยู่ก็หยิบมาปะติดปะต่ออ่านออกเป็นตัวอักษรได้ตัวเดียวคือ จ. จาน ก็เลยเอา “จ” เป็นอักษรหลักในภาษาของตน เช่น

จอ แปลว่า หมา

เจา แปลว่า มา

จา แปลว่า กิน

จิม แปลว่า หมด

คำที่พูดออกมาคือ “จอเจาจาจิม” หมายถึง หมามากินหมด ภาษากูยหรือภาษาส่วยจึงไม่มีภาษาเขียนมาจนทุกวันนี้

ส่วนชายทั้งสามคนก็เดินทางกลับสู่ถิ่นฐานบ้านเกิดพร้อมด้วยไม้กระดานที่มีตัวอักษร ครบถ้วนใช้สอนลูกสอนหลานสืบต่อมา ชายคนแรกคือภาษาไทย ชายคนที่สองคือภาษาลาว และชายคนที่สามคือพื้นฐานภาษาเขมร ส่วนคนที่สี่ คือ ชาวกูยหรือส่วยที่ “อาจอเจาจาจิม” ไม่มีอักษรกูยเพราะหมากินหมดแล้ว”

สรุป

กลุ่มชาติพันธุ์กูยกลุ่มใหญ่ตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำโขงและเทือกเขาพนมดงรัก ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนใต้ของไทยและบริเวณใกล้เคียง คือ ในลาวตอนใต้และกัมพูชาตอนเหนือ มีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์ลาว เขมร และไทยเรื่อยมา โดยเฉพาะในสมัยอยุธยาซึ่งตรงกับรัชสมัยของพระที่นั่งสุริยามรินทร์ (พ.ศ. 2301 - 2310) ความดีความชอบของกลุ่มชาติพันธุ์กูยได้จับช้างเผือกไว้ถวายคืน จึงได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าเมือง และทำให้จังหวัดสุรินทร์มีชื่อเสียงในเรื่องช้างจนถึงปัจจุบัน

ในขณะที่วัฒนธรรมกูยในเรื่องการเลี้ยงช้างได้ถูกประดิษฐ์สร้างซ้ำกันมาเพื่อประโยชน์ในการท่องเที่ยว แต่วัฒนธรรมด้านภาษากูยกลับตกอยู่ในภาวะวิกฤต การสืบทอดด้านภาษาเริ่มหายไป เนื่องจากกลุ่มชาติพันธุ์กูยอาศัยอยู่ในประเทศที่ต่างมุ่งให้คนในประเทศเรียนภาษามาตรฐานทั้งไทย ลาว และกัมพูชา เด็ก ๆ เริ่มหันพูดภาษาอื่นกลุ่มใหญ่กว่าและเห็นว่าสำคัญกว่า คนอายุสิบห้าปีลงมาบางชุมชนอาจไม่สามารถพูดภาษากูยได้ อย่างไรก็ตาม กลุ่มชาติพันธุ์กูยหลายแห่งมีความสำนึกในชาติพันธุ์ ร่วมกันสร้างกระบวนการเรียนรู้ อนุรักษ์ และฟื้นฟูภาษากูยให้ลูกหลาน เช่น

- สภาวัฒนธรรมอำเภอสำโรงทาบ ร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลสำโรงทาบ จัดทำโครงการ “หมู่บ้านอนุรักษ์วัฒนธรรมชาวกูย” ตั้งแต่วันที่ 6 เดือน พฤศจิกายน พ.ศ. 2550 ณ หมู่บ้านอาลึ หมู่ที่ 4 ตำบลสำโรงทาบ

- โครงการศึกษากลุ่มเยาวชนกับการฟื้นฟูและอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีชาติพันธุ์กวย (ส่วย) : กรณีศึกษาชุมชนวัดไตรราษฎร์สามัคคี (บ้านตาตาและบ้านซำ) ตำบลโพธิ์กระสังข์ อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ โดยการสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย การวิจัยครั้งนี้ได้สร้างภาพยนตร์สั้น เรื่อง “กอนกวย ส่วยไม่ลืมชาติ”

นอกจากนี้ยังมีการรวมตัวกันเพื่อการอนุรักษ์และเผยแผ่วัฒนธรรมกูยหรือกวย เช่น ศูนย์กลางการเผยศูนย์กลางการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมกวย (ส่วย) วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ คณะสลัก 3 ถนนหน้าพระธาตุ แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร และมีโครงการสร้างอุทยานเรียนรู้กวยที่อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์

ปฏิบัติการทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์กูยหรือกวยเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมและภาษาของตนเอง ท่ามกลางการสูญหายไปของภาษาและวัฒนธรรม จึงควรยกระดับภาษาเป็นภาษามรดกทางสังคม เพื่อจะได้สนับสนุนและเสริมแรงใจให้กลุ่มชาติพันธุ์กูยหรือกวยได้ร่วมสร้างสำนึก อนุรักษ์ และฟื้นฟูวัฒนธรรมของตนเองสืบไป

บรรณานุกรม

กนกวรรณ ระลึก. (2002). **การฟ้อนสะเอิงของชาวไทยกูย**. The 8th International Conference on Thai Studies.

เครือจิต ศรีบุณนาคและคณะ. (2536). ความเชื่อและระบบสัญลักษณ์เกี่ยวกับผ้าไหมไทยกูย. **เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการระดับชาติ เรื่อง ผ้าไทย : อดีต ปัจจุบัน และอนาคต,** ณ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย.

จิรัฐ เจริญราษฎร์. (2525). **ภาษากวย(ส่วย) ที่จังหวัดสุพรรณบุรี.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจารึกภาษาไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ดำเนิร เลขะกุล, พลโท. (2546). **สุรินทร์ในอดีต.** อนุสาร อ.ส.ท. 6(3), 8-9,66-68.

นฤมล จิตต์หาญ. (2546). **ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีบวชนาคช้างของชาวกูย : กรณีศึกษาหมู่บ้านตากลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์.** หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิตสาขาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

นิคม วงเวียน. (2533). บทวิเคราะห์วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อของชาวส่วย. **วัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำมูล : กรณีศึกษา เขมร ลาว ส่วย**, กรุงเทพฯ: บริษัท สารมวลชนจำกัด. 181-197.

นิรัญ สุขสวัสดิ์. (2541). **เปรียบเทียบพิธีกรรมการแต่งงานของกลุ่มชาติพันธุ์กูย และเขมรบ้านโพนทองกับบ้านโจรก ตำบลด่าน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์.** หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา เน้นสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

นพวรรณ สิริเวชกุล. (2541). **ข้อมูลและพัฒนาการทางสังคม การปรับตัวต่อปัญหาเบื้องต้นที่เกี่ยวกับการดิ้นรนเพื่อมีชีวิตอยู่และการผลิตของ ชาวกูยที่บ้านตากลาง อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์.** สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ.

บัญญัติ สาลี. (2552). **การปรับตัวกลุ่มชาติพันธุ์เขมรและนัยการบริหารจัดการพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา กรณีศึกษาช่องจอม จังหวัดสุรินทร์.** สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

_____. (2552). **แซนโฎนตา: บทบาทศูนย์รวมใจแห่งกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดสุรินทร์.** คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์.

ประเสริฐ ศรีวิเศษ. (2521). **พจนานุกรมกูย (ส่วย) - ไทย - อังกฤษ.** กรุงเทพฯ: โครงการวิจัยภาษาไทยและภาษาพื้นเมืองถิ่นต่าง ๆ สถาบันภาษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ปิยพันธุ์ สรรพสาร. (2546). **วิเคราะห์บทสู่ขวัญของชาวกูย อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์.** หลักสูตรปริญญาศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ปิยะวัฒน์ พันธมาศ, พระมหา. (2548). **ภาษากูย ที่บ้านสาวย ตำบลสวาย อำเภอปราง กู่ จังหวัดศรีสะเกษ.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาจารึกภาษาไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ไพฑูรย์ มีกุศล. (2527). **ประวัติศาสตร์สังคมวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยศึกษากรณีหัวเมืองเขมรป่าดอย สุรินทร์ สังขะและขุขันธ์.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยวอชิงตัน.

ภาพแสดงแผนที่กลุ่มชาติพันธุ์ในเอเชียอาคเนย์. [ออนไลน์]. ได้จาก http://www.joshuaproject.net [สืบค้นเมื่อ วันที่ 12 กันยายน 2557].

สะอิง แสงมีน. (2535). **ภาษากูย(ส่วย) ที่บ้านเย้ยปราสาท อำเภอหนองกี่ จังหวัดบุรีรัมย์.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจารึกภาษาไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สมทรง บุรุษพัฒน์. (2538). **สารานุกรมชนชาติกูย.** นครปฐม: โรงพิมพ์สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล.

โสพส ศิริไสย์ และคณะ. (2538). **สารานุกรมชนชาติกูย.** สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล: นครปฐม.

สมเกียรติ อินทอำภา. (2543). **บทบาทเชิงเศรษฐกิจของสตรีชาติพันธุ์ไทย-กูย บ้านตรึม ตำบลตรึมอำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์.** สาขาวิชาไทยคดีศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

วันชัย คำาพาวงศ์. (2546). **การศึกษาเปรียบเทียบพิธีกรรมการเล่นแกลมอของกลุ่มชาวกูยบ้านตรึมและกลุ่มชาวกูยบ้านแตล อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์.** สำนักงานคณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ.

วิลาศ โพธิสาร. (2546). การปรับตัวของชาวกูยในบริบทพหุวัฒนธรรมในเขตอีสานใต้. **รวมบทความทางวิชาการไทศึกษา,** มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. 152-189.

อิศราพร จันทร์ทอง. (2537). **บทบาทหน้าที่ต่อชุมชนและวิถีชีวิตในพิธีแก็ลมอของชาวกูยบ้านสำโรงทาบ ในด้านระบบความเชื่อที่เกี่ยวข้อง เพื่อทำความเข้าใจสภาพสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนที่ทำการศึกษา.** หลักสูตรปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยวิทยา ภาควิชามานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

อรัญญา พงศ์สะอาด. (2544). **อิทธิพลของวัฒนธรรมท้องถิ่นต่อพฤติกรรมทางการเมือง กรณีศึกษาพิธีแซนยะของชุมชนชาวกูย ตำบลแจนแวน กิ่งอำเภอศรีณรงค์ จังหวัดสุรินทร์.** หลักสูตรปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการเมืองและการปกครองบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

เอกวิทย์ จิโนวัฒน์. (2526). **ศึกษาเปรียบเทียบการสร้างคำในภาษากูย บรู และโซ่.** บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Johnston, Bealah M. (1976). **"Kuy." Phonemes and Orthography : Language Planning in tenMinority Language of Thailand**. ed. By William A. Smalley.

Pailin, Yantreesingh. (1980). **"The Phonology of the Kuay Language of Suphanburi with Comparison to The Kuy Langluage of Surin."** Master's thesis of Mahidol University.

วาทกรรมฤษีภายใต้ยุคบริโภคนิยมในนวนิยายแนวหลังสมัยใหม่เรื่อง "ลูกสาวฤษี"

Impressionism discourse under the age of consumerism in postmodern novel "Daughter of hermit"

รังสรรค์ นัยพรม[1] Rangsan Naiprom

บทคัดย่อ

ภายใต้สังคมแบบหลังสมัยใหม่ถูกนิยามว่าเป็นยุคของการบริโภคนิยมที่ได้ก่อให้เกิดปรากฏการณ์ทางสังคมในหลายมิติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการช่วงชิงความหมายของคนชายขอบที่วิถีปฏิบัติถูกทำให้กลายเป็นสินค้าในเชิงวัฒนธรรมเพื่อสนองตอบความปรารถนาของสังคมเมือง บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์วาทกรรมฤษีภายใต้ยุคบริโภคนิยม โดยใช้ตัวบทคือ นวนิยายแนวหลังสมัยใหม่เรื่อง ลูกสาวฤษี ของปริทรรศหุตางกูรผลการศึกษาพบว่า คนชายขอบในสังคมเมืองต้องปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์และวิถีปฏิบัติทางสังคมเพื่อให้อยู่รอดในยุคทุนนิยมผ่านกระบวนการประกอบสร้างความเป็นฤษี วาทกรรมฤษีจึงถูกนิยามและช่วงชิงความหมายในมิติที่หลากหลาย เช่น ตัวฤษีเองนิยามว่าลักษณะดังกล่าวคืออาชีพ ขณะที่คนนอกให้ความหมายทั้งในเชิงบวกและเชิงลบผ่านความแปลกประหลาดเพี้ยน บ้า เป็นลัทธิกลายพันธุ์ เป็นคลื่นวิกฤตศรัทธาศาสนา เป็นสภาวะหลงผิดหรือจิตหลอน เป็นพวกนอกรีตเดียรถีย์ เป็นปรากฏการณ์เหล้าเก่าปรุงขวดใหม่ ยุคบริโภคนิยมจึงประกอบสร้างความหมายให้ฤษีคือสินค้าและเป็นมหรสพทางสังคม นอกจากนี้ภาพของฤษียังถูกสร้างความหมายใหม่ในรูปแบบสภาวะความจริงเสมือน (simulation) และกลายเป็นสัญลักษณ์ของการหลุดพ้นจากระบบทุนนิยม วาทกรรมฤษีจึงเป็นการปะทะกันระหว่างโลกสัจนิยมและโลกมหัศจรรย์ และแสดงนัยยะของการวิพากษ์สังคมแบบบริโภคนิยมได้อีกทางหนึ่ง

คำสำคัญ : *วาทกรรม, ยุคบริโภคนิยม, หลังสมัยใหม่, การช่วงชิงความหมาย, คนชายขอบ,สัจนิยมมหัศจรรย์*

[1]อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
[1]Lecturer, Thai Language, Department of Thai and Oriental Languages, Humanities and Social Sciences, Ubon Ratchathani University

Abstract

Under the post-modern society, it is defined as the era of consumerism that has caused a social phenomenon in several dimensions particularly in meaning contestation of the marginalized which become a cultural product to satisfy the desires of society. This article aims to analyze the discourse recluse under the age of consumerism using chapter i.e., Postmodern novel impressionism, daughter of hermit of ParithasHutangkun. The results of the study found that the marginalized in society should modify social identities and practices in order to survive in the age of capitalism through the process of creating a recluse. Impressionism discourse can be defined and dominant meanings in various dimensions such as hermit defines it by himself as a career. As for outsiders, they define both in positive and negative, through a bizarre distortion, crazy, cult mutations, a delusion or hallucination conditions, a heretic Old Wine, New Bottles phenomenal cook. The era of consumerism create meaningful social entertainment products i.e., a hermit. In addition, an image of Impressionism has created a new meaning in a virtual reality environment (simulation) and became a symbol of liberation from capitalism. Discourse Impressionism is a collision between the realist and magical world and shows the implications of social critique of consumerism and the other one.

Keywords: *Discourse, consumerism, postmodern, meaning contestation, marginalize, magical realism*

บทนำ

นวนิยายแบบหลังสมัยใหม่ เป็นกลวิธีสร้างเรื่องเล่าอีกแบบหนึ่งที่แสดงนัยยะของการวิพากษ์ปรากฏการณ์ทางสังคม โดยมีลักษณะที่สำคัญคือ การแสดงความตระหนักรู้ถึงการเป็นเรื่องแต่งการปฏิเสธการเล่าเรื่องตามรูปแบบปกติ การล้อ การสร้างความเป็นสหบท การผสมผสานความจริงกับความมหัศจรรย์ และการใช้รูปแบบวรรณกรรมยอดนิยม (เสาวณิต จุลวงศ์. 2550 : 43) ส่วนในมิติของเนื้อหานั้นเน้นไปที่สำนึกในความเป็นเรื่องแต่ง วาทกรรมอำนาจ ปรากฏการณ์สังคมบริโภค การเปลี่ยนผ่านของยุคสมัย ภาวะความจริง-ความลวงในสังคม ข้อมูลข่าวสารและสังคมมหรสพ รวมไปถึงภาวะความหลากหลายทางสังคมวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นเรื่องของวาทกรรมอำนาจกับปรากฏการณ์สังคมบริโภคที่นำเสนอให้เห็นว่าวรรณกรรมอยู่ในฐานะของเรื่องเล่าที่เป็น “วาทกรรม” ที่สร้างความรับรู้และความทรงจำ นำเสนอและเผยแพร่ความคิดไปสู่สังคม ทั้งยังแสดงนัยยะของการเมืองเชิงอำนาจที่แฝงมากับเรื่องเล่า

ทั้งนี้ในสังคมบริโภคแบบหลังสมัยใหม่ วัตถุแห่งการบริโภคถูกทำให้เป็นสัญญะ (sign) ที่เน้นเรื่องของการสื่อความหมายในเชิงสังคมวัฒนธรรมมากกว่าเรื่องของประโยชน์ใช้สอยในเชิงกายภาพ และได้ส่งผลต่อวิถีปฏิบัติของผู้คน ผู้เขียนได้หยิบยกนวนิยายของปริทรรศหุตางกูร เรื่อง ลูกสาวฤษีมาเป็นตัวบทในการวิเคราะห์ โดยนวนิยายดังกล่าวได้รับรางวัลชมเชยจากคณะกรรมการพัฒนาหนังสือแห่งชาติ พ.ศ. 2550 ซึ่งมีกลวิธีในการเล่าเรื่องและนำเสนอเนื้อหาในรูปแบบหลังสมัยใหม่ภายใต้สังคมบริโภคนิยมผ่านชุดวาทกรรมฤษี ตัวบทเล่าเรื่องราวของลุงโมกที่เคยได้ภรรยาเป็นชาวต่างชาติ และมีลูกสาวด้วยกันคนหนึ่งชื่อเวนดี้ ต่อมาภรรยาได้ทิ้งเขาและลูกสาวกลับไปยังต่างประเทศ ลุงโมกแต่งงานกับบุหงาและมีลูกด้วยกันคนหนึ่งชื่อน้องฟ้า ภายใต้สังคมที่เต็มไปด้วยการแข่งขันเพื่อการยังชีพทำให้อาชีพขับสามล้อไม่สามารถรองรับรายจ่ายที่เพิ่มขึ้นภายในครอบครัวได้ ระหว่างปั่นสามล้อลุงโมกได้รับหนังสือแปลจากลูกค้าวัยรุ่นคนหนึ่ง ทำให้เขาเกิดแรงบันดาลใจจึงได้ผันตัวไปเป็นฤษีภายในวัดและได้ประกาศตนแบบอหิงสาที่จะไม่พูดตลอดชีวิต ยกเว้นคืนวันเพ็ญ การเปลี่ยนอาชีพดังกล่าวทำให้ฐานะทางบ้านของลุงโมกดีขึ้น ทำให้ชาวบ้านที่ส่วนใหญ่ยากจนเริ่มเอาแบบอย่าง ทำให้วัดกลายเป็นชุมชนฤษี เช่น ฤษีที่คลานแบบสุนัข ฤษีที่หมุนรอบตัวเอง ฤษีที่อมสาก ฤษีที่กอดต้นไม้ แต่เมื่อถึงคืนเดือนเพ็ญทั้งหมดจะกลับมาปฏิบัติกิจเยี่ยงมนุษย์ ทำให้รายการต่างๆ ใช้พื้นที่ฤษีในการโฆษณาเพื่อสรรหาเงินในฐานะแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม อย่างไรก็ตามมีบางกลุ่มคนที่ออกมาประท้วงโดยอ้างว่าฤษี

คือผู้หลบหลู่ดูหมิ่นพุทธศาสนา ในที่สุดฤษีเหล่านั้นถูกตำรวจจับกุม เวนดี้จึงออกมาประท้วง โดยอดข้าวเหมือนคานธีส่งผลให้ฤษีเหล่านั้นพ้นโทษและได้ย้ายพื้นที่ไปยังบริเวณป่านอกเมืองในตอนท้ายปรากฏว่าฤษีกลายเป็นผู้มีอิทธิฤทธิ์สามารถเหาะบนท้องฟ้าและหายตัวได้

การศึกษาเรื่องเล่าหลังสมัยใหม่จะเป็นการเปิดพื้นที่ในการวิพากษ์ปรากฏการณ์ทางสังคมวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อการประกอบสร้างอัตลักษณ์ของผู้คน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนชายขอบที่ต้องต่อสู้และต่อรองกับอำนาจรัฐ และสภาวะเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่สร้างมนุษย์ในกลายเป็นสินค้าในเชิงพาณิชย์ โดยผู้เขียนจะใช้กรอบแนวคิดเรื่องวาทกรรมและการบริโภคเชิงสัญญะเป็นมโนทัศน์หลักในการศึกษาเพื่อเผยให้เห็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจของผู้คนที่ถูกครอบงำโดยลัทธิบริโภคนิยม

จากคนชายขอบถึงวาทกรรมฤษี : กระบวนการช่วงชิงความหมายภายใต้สังคมหลังสมัยใหม่

ความเป็นชายขอบ (marginality) เป็นกระบวนการศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจของผู้คนในสังคมที่ไม่ใช่เรื่องของการถูกกีดกันให้ไปอยู่ในตำแหน่งทางสังคมที่ด้อยโอกาสในทางเศรษฐกิจ หรืออำนาจ หรือไม่เข้าประเภทแต่เพียงอย่างเดียว หากแต่เป็นเรื่องของความรู้และความจริงที่คนอื่นสร้างขึ้นมา กลายเป็น “สามัญสำนึก” ที่รับรู้เข้าใจกันในสังคมโดยไม่ต้องตั้งคำถาม ผู้ที่อยู่ในตำแหน่งชายขอบเอง อาจรับหรืออ้างอิงไปเป็นความจริงเกี่ยวกับตัวเองด้วย รวมทั้งการต่อต้านโต้แย้งปฏิเสธในเวลาเดียวกัน ซึ่งสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกัน (nymmetrical relations) ที่ดำรงอยู่ในสังคม ซึ่งทำให้คนบางกลุ่มถูกทำให้คนกลุ่มอื่นพูดแทน หรือสร้างภาพให้แทนผ่านปฏิบัติการทางวาทกรรม (ปริตตา เฉลิมเผ่า กออนันตกูล. 12-13) ซึ่งวาทกรรมในที่นี้หมายถึง ระบบการสร้างความหมายหรืออัตลักษณ์ให้กับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือกลุ่มบุคคลใดบุคคลหนึ่งในยุคสมัยและสังคมวัฒนธรรมเฉพาะหนึ่งผ่านทางการใช้ภาษา เช่น การพูด การเขียน และการปฏิบัติจริงทางสังคมในแง่จารีต ประเพณี ค่านิยม สถาบัน โดยที่การสร้างความหมายหรือ อัตลักษณ์นั้นถือเป็นการใช้อำนาจด้วยเสมอ เพราะอาจไปกดทับหรือลดทอนความหมายหรืออัตลักษณ์แบบอื่นๆไม่ให้มีโอกาสปรากฏ แม้ว่าการสร้างหรือกำหนดความหมายเป็นสิ่งที่ไม่สามารถกำหนดได้อย่างตายตัวและอาจเปลี่ยนแปลงได้ในความสัมพันธ์เชิงสังคม จึงเปิดโอกาสให้เกิดการช่วงชิงการสร้างความหมายโดยกลุ่มต่างๆ ซึ่งรวมถึงกลุ่มคนที่เสียเปรียบทางสังคมวัฒนธรรมด้วย (ถนอมนวล หิรัญเทพ. 2551 : 2)

ในนวนิยายเรื่อง ลูกสาวฤษี ตัวละครเอกในเรื่องถูกนำเสนอผ่านการประกอบสร้างความหมายให้เป็นคนชายขอบผ่านมิติทางเศรษฐกิจคือ เรื่องของความยากจนที่ผู้คนยังคง

หลงใหลกับการบริโภคสินค้าภายใต้ระบบทุนนิยม โดยเฉพาะการนำเสนอผ่านอาชีพของตัวละครเอกที่ชื่อ “ลุงโมก” ที่ประกอบอาชีพถีบสามล้อรับส่งผู้โดยสารที่เป็นนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ ซึ่งมีลักษณะย้อนแย้งกับปริบทในสังคมปัจจุบันที่เน้นความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและความรวดเร็วสะดวกสบายของกระบวนการขนส่งและเดินทาง ทำให้อาชีพที่เคยเจริญรุ่งเรืองและมีรายได้สูงในอดีตถูกประเมินค่าว่าไม่สามารถสร้างความมั่นคงให้กับครอบครัวได้ ดังตัวอย่าง

“สุดายุ หรือเวนดี้ ทองนวย วัย 15 กำลังย่างสาวแรกแย้ม เธอเหมือนมีอาการทางจิต เมื่อไม่ได้ดังใจจะวิ่งไปดื้อเงียบในห้อง ยาระงับความเครียดอย่างเดียวคือเงินสัก 20-30 บาท เอาไปบำบัดเยียวยาที่ร้านค้า 24 ชั่วโมงใกล้ๆบ้าน วันนี้เธอกรี๊ดใส่ลุงโมกหรือพ่อเพราะไม่ได้เงิน แต่เธอไม่มีวันเข้าใจพ่อผู้เพียรถีบสามล้อดำเนินชีวิตให้รอดในสังคมสมัยใหม่กับความเปลี่ยนแปลงที่มาเร็วเหลือเกิน ลองนึกดูสิยังมีใครอีกถีบสามล้อรับจ้างแลกเอาเงิน70-80 บาท ซึ่งถือว่าแพงแล้วแต่ละเที่ยว ในละอองฝุ่นสายลมแดดที่ปลิวฟุ้งถนน ไหนต้องต่อสู้กับสองแถวรับจ้างออกใหม่พุ่งแซงเร็ว ค่าโดยสารถูกกว่าแค่ 9-10 บาทสามล้อจึงรอเวลาเข้ากรุหรือสุสาน ที่มีไม่กี่คันต้องนับเป็นสายอมตะเหนียวแน่นตั้งแต่รุ่นปู่ย่าตาทวดเพิ่งไม่นานที่ทางการเริ่มโปรย ยาหอมจะสนับสนุนเข้าส่วนงานอนุรักษ์ เพราะดูเข้ากันดีกับวัดพระวิหารเจดีย์ทอง แหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานซึ่งทำเงินมากมายให้แก่จังหวัด” (ลูกสาวฤษี. 2549 : 10)

ตัวอย่างข้างต้นสะท้อนให้เห็นการเปลี่ยนผ่านของยุคสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจซึ่งทำให้สังคมมุ่งไปในทางการผลิตวัตถุสิ่งของเพื่อการบริโภคและความสุข วาทกรรมการพัฒนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งการเน้นไปที่การท่องเที่ยวในเชิงวัฒนธรรมได้ส่งผลกระทบต่ออาชีพบางประเภท คนถีบสามล้อถูกสร้างให้เป็นชายขอบ เนื่องจากการนำไปเปรียบเทียบกับคู่ตรงกันข้ามคือ “รถสองแถว” ที่ให้ทั้งเรื่องของความสะดวกสบายและความประหยัด นอกจากนี้การที่รัฐพยายามใช้นโยบายการท่องเที่ยวผ่านการอนุรักษ์อาชีพถีบสามล้อซึ่งอาจส่งผลดีในเรื่องการเสริมสร้างรายได้ แต่อีกนัยหนึ่งลักษณะดังกล่าวคือการกดทับอัตลักษณ์ของผู้คนโดยการสร้างให้เป็นวัตถุในการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม นอกจากนี้ภาพของเวนดี้ ยังถูกอธิบายผ่านอาการโรคจิตที่ต้องระบายออกกับสัญลักษณ์ (symbol) ของระบบทุนนิยมคือร้านสะดวกซื้อ อันกลายเป็นพื้นที่ทางสังคมในการสร้างความหมายให้กับอัตลักษณ์สมัยใหม่ของผู้คนที่ต้องการความสะดวกสบายและการก้าวข้ามพื้นที่เข้าสู่วัฒนธรรมเมือง

นอกจากนี้ตัวบทยังเสนอภาพความยากจนของฤษีตนอื่นๆนอกจากฤษีโมก ที่ได้ผลกระทบจากสภาวะเศรษฐกิจตกต่ำจนต้องเปลี่ยนอาชีพเป็นฤษีเพื่อขอรับเงินบริจาคมาใช้ยังชีพภายในครอบครัว ดังตัวอย่าง

"และทั้งหมดของค่ำคืนนี้หรือแม้แต่หลายคืนก่อนหน้า ได้ถูกบันทึกไว้เป็นข้อมูลสำคัญยิ่งของชายผู้หนึ่งนามว่าลุงผล ผู้เป็นเพื่อนเรือนเคียงอีกคนในชุมชนท้ายวัด แกอาศัยอยู่ในบ้านโทรมๆกับเมียที่ขายขนมครกและลูกวัยรุ่นติดเหล้า ตัวแกเคยมีอาชีพเป็นภารโรง แต่โดนใส่ความว่าขโมยของเลยต้องออกมาอยู่บ้านหลายปีแล้ว ชีวิตมีแต่นั่งๆนอนๆ หูก็ตึงขึ้นทุกวัน บางทีนึกครึ้มจึงทำห่อหมกปลาขาย แต่ความรำคาญใบหูตัวเองที่ตึงจนเกือบไม่ได้ยินเสียงทำให้อยากอยู่เฉยๆ ใครจะสื่อสารกับแกแต่ละทีต้องพูดเสียงดังกรอกเข้าไป สภาพจนยากในยุคน้ำมันแพงทุกอย่างดูเป็นอุปสรรคในการดำรงชีวิตไปหมด เงินเก็บได้น้อยนิดต้องถูกควักออกหมุนวันต่อวันให้พอเพียง อีกอย่าง ช่วงหลังแกหันไปเล่นพนันบอลจนมีหนี้สินรุงรัง กว่าจะรู้ตัวผีพนันพาความเครียดมาเยือนจนสมองแทบแตก และจากการสังเกตของแก ยามที่ใครๆ พากันเดือดร้อน หน้ามือกับภาวะเศรษฐกิจ มีเพียงครอบครัวของสองฤษีที่เจริญผิดหูผิดตา" (ลูกสาวฤษี. 2549 : 79)

ความยากจนกลายเป็นเหตุผลหลักในยุคสภาวะเศรษฐกิจตกต่ำที่ทำให้คนจนในฐานะคนชายขอบในสังคมที่ด้อยการศึกษาและถูกกีดกันในการเข้าถึงทรัพยากรทางสังคมได้พยายามแสวงหาหนทางในการสร้างรายได้เพื่อยังชีพ โดยผู้ที่เริ่มต้นในการเข้าสู่กระบวนการฤษีคือลุงโมก เนื่องจากแกได้รับหนังสือจากเด็กหนุ่มคนหนึ่งขณะที่ถีบสามล้อไปส่งเขาที่บ้าน ดังตัวอย่าง

"แกบ่นในใจ "ไอ้เด็กเลวมันโยนหนังสืออะไรให้ฟะ" ลุกโมกหยิบมาพลิกดู หนังสือเล่มนั้นชื่อ ครึ่งทางชีวิต อ่านไปมามีคำขยายว่า "วรรณกรรมของนักเขียนรางวัลโนเบลปี 2001" มีบรรยายเล็กๆว่า "การค้นหาสัจธรรมอย่างไร้จุดหมาย การเดินทางไกล และคำตอบที่รอคอยชั่วชีวิต" ส่วนชื่อคนเขียนเป็นภาษาอังกฤษ เมื่อเปิดข้างในดูตรงคำนำ บอกคนเขียนคือ วี. เอส. ไนพอล "จะสนุกเท่าเพชรพระอุมาเร้อ" ลุกโมกคิด เพราะทั้งชีวิตที่เคยอ่านพ็อกเก็ตบุ๊ก เป็นของพนมเทียนสมัยนานนม เมื่อก่อนอ่านได้อ่านดี เพราะชวนให้เตลิดไปกับไรเฟิล ผจญป่าล่าสัตว์ มันคือชีวิตพรานลูกผู้ชายโรแมนติกที่พบรักกับหม่อมราชวงศ์หญิงดารินแสนสง่า ช่างต่างกับชีวิตแกในปัจจุบันลิบลิ่ว ชีวิตที่มีไว้สำหรับถอดถอนใจให้บุหงา เธอไม่ใช่เจ้าหญิง แม้จะเคยสวยระดับดาวรำวงตอนสาว แต่ตอนนี้แก่ลงเยอะพอๆกับตัวแกที่เหี่ยวย่นลง "เฮ้อ...ชีวิต" ลุงโมกบ่น ถุยๆสองสามทีแล้วถีบสามล้อต่อ" (ลูกสาวฤษี. 2549 : 15)

ลักษณะชุดเหตุการณ์ที่ปรากฏในข้อความดังกล่าว แสดงนัยของความเป็นหลังสมัยใหม่ในทางวรรณกรรมผ่านการสร้างความเป็นสหบท (intertextuality) คือ การมองงานประพันธ์เป็นตัวบท (text) ที่ประกอบสร้างขึ้นจากตัวบทหรือรหัสวัฒนธรรมต่างๆที่ปรากฏมาก่อนแล้วในวรรณกรรม ในศิลปะแขนงอื่นๆ หรือในบริบทสังคมวัฒนธรรมนั้นๆ และการประกอบสร้างความหมายของตัวบทใหม่ขึ้นอยู่กับการตีความหรือการอ่านเชื่อมโยงรหัสวัฒนธรรมเข้าด้วยกัน ซึ่งทำให้เกิดโครงข่ายความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทขึ้น (เสาวณิต จุลวงศ์. 2550 :45) เรื่องเล่านำเสนอความเป็นสหบทกับนวนิยายเรื่อง “หมานคร” ของ คอยนุช ตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2546 โดยนำเสนอประเด็นหลักในเรื่องการปรับตัวของคนในช่วงเปลี่ยนผ่านของยุคสมัยภายใต้สังคมเมืองหลวงคือกรุงเทพฯ ในตอนที่จินนางเอกของเรื่องได้รับหนังสือปกสีขาวที่หล่นลงมาจากเครื่องบิน เธอจินตนาการว่าหนังสือดังกล่าวเป็นคัมภีร์แห่งความหวังที่จะนำเธอไปสู่การเปลี่ยนแปลงเช่นเดียวกับลุงโมกที่ต้องการมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้น ต่างกันตรงที่ว่าหนังสือปกขาวของจินคือหนังสือลามกอนาจารที่ไม่ใช่สัญลักษณ์ที่สื่อถึง “ความดี” เหมือนกับสีขาวบนหน้าปก และภาษาต่างประเทศไม่ได้สร้างความหมายของเนื้อหาที่ปรากฏในหนังสือในเชิงบวกแต่ประการใด ผิดกับหนังสือวรรณกรรมโนเบลที่ ลุงโมกได้รับที่กลายเป็นแรงบัลดาลใจในการเปลี่ยนอาชีพเข้าสู่ความเป็นฤษี นอกจากนี้ตัวบทยังได้แสดงการล้อ (parody) วรรณกรรมเรื่องเพชรพระอุมากับชีวิตจริงของลุงโมกที่นอกจากจะเป็นกลวิธีเพื่อสร้างความตลกขบขันแล้ว ยังเป็นอีกรูปแบบหนึ่งในการผลักดันเข้าสู่ความเป็นชายขอบของตัวละครได้อีกประการหนึ่ง

เมื่อลุงโมกกลับไปปรึกษาเรื่องการเปลี่ยนอาชีพกับครอบครัว ทุกคนพยายามประกอบสร้างความเป็นฤษีให้มีตัวตนในโลกแห่งความเป็นจริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเวนดี้ได้ไปค้นคว้าหาข้อมูลในอินเทอร์เน็ตเพื่อสร้างความน่าเชื่อถือให้กับความเป็นฤษี อันแสดงนัยยะของการต่อสู้และประนีประนอมระหว่างความเป็นวิทยาศาสตร์และโลกทางไสยศาสตร์ที่เน้นการให้คุณค่าเรื่องจิตวิญญาณและอำนาจเหนือธรรมชาติที่ตรรกะในทางวิทยาศาสตร์ไม่สามารถหาข้อพิสูจน์ได้ ดังตัวอย่าง

“เมื่อเวนดี้โผล่ไป พ่อท่าทางเริ่มเพี้ยนขึ้นมาจริงๆ แกพยายามเอาผ้าห่อหัวห่อตัวเหมือนนักบวชในยุคมืดของคริสเตียน ผ้าคลุมที่เอามาทำชุดก็ดูแปลกๆเหมือนพ่อมด เมื่อเวนดี้เดินเข้ามา แกทำหน้าตาขยุกขยิกถาม

“ตอนนี้พ่อต้องเลือกชุดก่อน ลูกว่านุ่งขาวห่มขาวแล้วโพกผ้าแดง หรือนุ่งดำห่มดำแบบชุดนี้ หรือแต่งตัวแบบคนป่าดี” ลุงโมกพูดจบก็หมุนตัวในชุดดำ มีลูกประคำโตๆที่ไม่รู้หามาจากไหนสวมคล้องคอไว้

“ไม่เลวนี่พ่อ แต่นี่พ่อจะทิ้งพวกเราไปแล้วใช่มั้ย”

“ก็ลูกอยากให้ให้พ่อเปลี่ยนอาชีพไง จำไม่ได้รึ เป็นหัวหน้าครอบครัวต้องหาเงินหาทองให้มากขึ้น พ่อถีบสามล้อมายี่สิบปีแล้ว ยังไม่มีอะไรดีไปกว่านี้นอกจากความจนลง แม่เองก็บอกว่าหมดยุคอาชีพสามล้อแล้ว ถึงตอนนี้พ่อไม่อยากฝืน” (ลูกสาวฤษี. 2549 : 33)

ตัวอย่างข้างต้น ความเป็นฤษีถูกมองว่าคืออาชีพชนิดหนึ่ง และสามารถเป็นได้โดยง่ายโดยเพียงหยิบเครื่องแต่งกายที่สื่อสัญญะ (sign) ถึงความเป็นฤษีมาสวมใส่ ชุดฤษีจึงไม่ได้สื่อความหมายเฉพาะเชิงประโยชน์ใช้สอยที่เป็นเครื่องนุ่งห่มเท่านั้น แต่ยังสื่อถึงการเปลี่ยนผ่านอัตลักษณ์ทางสังคมจากคนชายขอบในพื้นที่เมืองเข้าสู่กระบวนการสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ (sacred space) ทางสังคมอีกด้วย และอีกลักษณะหนึ่งที่ฤษีต้องมีคือ การทำตัวให้แปลกแยกทางสังคมผ่านพฤติกรรมที่ไม่ปกติโดยการไม่พูดตลอดชีวิต ยกเว้นตอนพระจันทร์เต็มดวง 15 ค่ำ โดยพูด 10 นาที ดังตัวอย่าง

“สิ่งที่ตูรู้คือทำตัวให้แปลกเข้าไว้ เหมือนไม่สนใคร ไม่สนสังคม ปล่อยให้คนอื่นๆ เขาวุ่นวายกันไป แย่งกิน แย่งซื้อ แย่งรัก แย่งเกลียด แย่งกันหาเงิน บางทีการไม่พูดน่าจะมาจากโลกสมัยนี้ทำให้ทุกคนเหนื่อย ชีวิตมันเหนื่อยมากเกินไปแล้ว และทุกคนก็ต้องการความสบายเหมือนกับเดินซื้อของตามห้าง นี่ลูกถามพ่อว่าอะไรนะ การนิ่งเงียบของพ่อทำไปทำไมใช่มั้ย ไม่รู้ตรงคำถามหรือเปล่า แต่พ่อนอนคิดทั้งคืนว่าการประกาศว่าจะนิ่งเงียบตลอดชีวิตจะทำให้ผู้คนหันมาสนใจ เหมือนชายผู้สมถะแบบในหนังสือดำรงตนถือพรหมจรรย์ เมื่อกี้หนูว่าพ่อกำลังเป็นฤษี ไม่รู้ที่พูดไปพอจะเข้ากันได้มั้ยฮ่ะๆ แต่ความจริงที่สุดที่ลูกต้องจำคือ พ่อต้องการเงินๆๆๆ เงินบริจาคท่าทางแบบนี้” (ลูกสาวฤษี. 2549 : 35)

การเข้าสู่ความเป็นฤษีของลุงโมกมีวัตถุประสงค์หลักคือขจัดความยากจนออกจากครอบครัวและวิธีการปฏิบัติตนของลุงโมกคือการสร้างอัตลักษณ์ความเป็นฤษีให้ดูแตกต่างไปจากคนอื่นผ่าน “การสร้างความเงียบ” โดยเลือกที่จะไม่พูดตลอดชีวิต เพราะมองว่าความเงียบคือการพักผ่อนจากความวุ่นวายของโลกสมัยใหม่ที่เต็มไปด้วยการเร่งรัดของพื้นที่และเวลา ทุกคนต้องแข่งขันเพื่อให้มีชีวิตอยู่รอด ตัวบทใช้ความเปรียบ (simile) ความเงียบกับการเดินซื้อของตามห้างสรรพสินค้าที่เต็มไปด้วยความสะดวกสบายภายใต้ระบบเงินตราที่แสดงนัยของการวิพากษ์ทุนนิยม นอกจากนี้รหัส (code) ชุดหนึ่งที่ซ่อนแฝงภายใต้ความเงียบคือ การไม่มีสิทธิ์มีเสียงในทางสังคมของคนชายขอบในการเข้าถึงทรัพยากรทางสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปลี่ยนแปลงฐานะทางเศรษฐกิจนั่นเอง

ทั้งนี้นอกจากลุงโมกแล้ว ยังมีฤษีตนอื่นๆที่พยายามสร้างอัตลักษณ์ของตนให้แตกต่างจากคนอื่นเพื่อหวังเงินบริจาคมาช่วยจุนเจือครอบครัว เช่น ฤษีออดผู้ยอมคลานเหมือน

หมา ยกเว้นพระจันทร์เต็มดวง 15 ค่ำ เวลา 21.00 น. จะยอมลุกขึ้นมาเดินครึ่งชั่วโมงเท่านั้น ฤษีผลที่เอามือดึงหูทั้งสองข้างของตนเองอยู่ตลอดเวลาฤษีด้าวผู้อมสาก ฤษีผึ้งที่เอาตัวกลิ้งไปมาตามลานวัด ฤษีชมที่ทรมานร่างกายโดยใช้หัวไถไปมาตามพื้นดินของลานวัด ฤษีชิตผู้เอาขาล่ามไว้กับตุ้มเหล็กหนักหลายกิโล และฤษีทบผู้กอดต้นไม้ไว้ตลอดเวลา โดยความเป็นฤษีดังกล่าวถูกประกอบสร้างความหมายผ่านวาทกรรมในชุดที่หลากหลาย เช่น เวนดี้ ที่มองโดยอิงกับระบบคิดขององค์ความรู้ที่ว่า ฤษีต้องเคร่งครัดกาย วาจา ใจ แต่ไม่ต้องอุปสมบท ถือว่าเป็นนักบวชพิเศษที่ถือศีลน้อยกว่าพระ ซึ่งปรากฏอยู่ในสมัยโบราณตามสำนักต่างๆ ที่แม้แต่พระพุทธเจ้ายังเคยเสด็จไปฝากตัวเป็นศิษย์ยังสำนักเหล่านั้นก่อนตรัสรู้ ประเด็นสำคัญคือ ผู้ที่สร้างวาทกรรมความเป็นฤษีคือ เวนดี้ซึ่งถ้ามองผ่านวิธีคิดแบบบูรพาคดีศึกษา (orientalism) คือ การวิเคราะห์เกี่ยวกับกระบวนการสร้างความรู้และขยายอำนาจทางความรู้ในเรื่อง “ความเป็นตะวันออก” ที่เกิดจากการประกอบสร้างความรู้ในลัทธิอาณานิคมตะวันตก ผ่านการมองตะวันออกในลักษณะของคนอื่นที่ด้อยกว่าและล้าหลัง และแสดงนัยยะถึงความชอบธรรมที่จะเข้าครอบงำขูดรีดปกครองโลกตะวันออก เว้นดี้จึงเป็นภาพแทน (representation) ของการผลิตความรู้ผ่านชุดวาทกรรมฤษีให้กับโลกตะวันออกผ่านภาพลักษณ์ของความเป็นชายที่สื่อถึงนัยทางอำนาจ ขณะที่ลุงโมกถูกสร้างภาพลักษณ์ที่สื่อถึงความเป็นหญิงที่อ่อนแอ/ด้อยอำนาจ และถูกผู้คนในสังคมนำชุดวาทกรรมดังกล่าวไปปรับใช้ผ่านปฏิบัติการทางสังคมในลักษณะของการช่วงชิงความหมายในทางวัฒนธรรมที่ต้องเคลื่อนไหวเพื่อสร้างและปรับเปลี่ยนความหมายในภาวะที่ตกอยู่ภายใต้อำนาจของกลุ่มต่างๆในรูปแบบของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

ในวาทกรรมบางชุด ฤษีถูกนิยามและสร้างความหมายในเชิงลบ ผ่านความประหลาด เพี้ยน บ้า ลัทธิใหม่กลายพันธุ์ เป็นคลื่นวิกฤตศรัทธาศาสนาลูกใหม่ ขณะที่นักวิชาการสายจิตวิเคราะห์มองว่าเป็นภาวะจิตเภทในระยะที่ 2 ที่สร้างภาวะหลงผิดหรือจิตหลอน รายการสารคดีบางชุดมองว่าคือพวกนอกรีตเดียรถีย์ ขณะที่นักวิชาการสายโพสต์โมเดิร์นมองในเชิงบวกว่าเป็นปรากฏการณ์เหล้าเก่าปรุงขวดใหม่ ดังตัวอย่าง

“มีคำถามว่าทำไมฤษีถึงไม่ไปปลีกวิเวกในป่า ประเด็นนี้ได้ถกกันทางหน้าหนังสือพิมพ์ มีบทความนักวิชาการสายโพสต์โมเดิร์นบางท่านบอกให้ใจเย็นๆ ลองให้โอกาสกันก่อน เพราะปรากฏการณ์นี้ถือเป็นเหล้าเก่าปรุงขวดใหม่ เหมือนการแก้ปัญหารถซิ่งแบบโพสต์โมเดิร์นของรัฐมนตรีท่านหนึ่งด้วยการจัดเลนซิ่งให้แข่งเสียเลย เรื่องเช่นนี้ อยากให้ตัดความผิดถูกตามเกณฑ์เก่าๆ ไปก่อน เพราะกลุ่มฤษีใหม่เกิดขึ้นในสังคมไฮเทคอันมีเงื่อนงำต่างจากสมัยพระเจ้าอโศก สมัยอยุธยา หรือยุคล่าอาณานิคม กรณีฤษีไม่เข้าป่า ทว่า

ได้รับการยอมรับ น่าจะมาจากจิตวิทยามวลชนในโลกทุนนิยมถูกโบยตีจนจิตวิญญาณบิดเบี้ยว พวกฤษีเข้ามาอย่างถูกจังหวะยิ่ง เลยได้รับการโอบอุ้มจากมวลชนแทนที่จะปล่อยให้อยู่ตามป่าเขาโดดเดี่ยวหิวโซหนาวตายเหมือนก่อน เมื่อฤษีบำเพ็ญทุกรกิริยา กลายเป็นผลดีต่อจิตใจเสมือนได้นำโลกแห่งจิตวิญญาณกลับมาประจักษ์อีกครั้งโดยปราศจากการขายโฆษณาชวนเชื่อเหมือนลัทธิสินค้าแบรนด์ดังต่างๆในโลกธุรกิจ อนาคตจึงอยู่ที่พวกเขานั่นแล้วว่าเป็นของจริงหรือแค่จำอวด" (ลูกสาวฤษี. 2549 : 107)

ตัวอย่างข้างต้น วาทกรรมฤษีถูกอธิบายในเชิงวิชาการผ่านชุดความรู้ทางประวัติศาสตร์ รวมไปถึงแสดงนัยยะของการวิพากษ์สังคมยุคบริโภคนิยมที่เป็นเสมือนการสร้างลัทธิสินค้าแบรนด์ต่างๆที่ผู้คนหันมาบริโภคความหมายในเชิงสัญญะ (sign) คือความหมายในเชิงสังคมวัฒนธรรมมากกว่าความหมายในรูปแบบของประโยชน์ใช้สอย ฤษีแสดงความพยายามในการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ให้เข้ากับสังคมมวลชนในโลกทุนนิยมที่เปลี่ยนผ่านความหมายเชิงพื้นที่จากเดิมที่เคยอยู่ป่าอย่างแร้นแค้น กลายเป็นการบำเพ็ญเพียรโดยต่อสู้กับสภาพสังคมเมืองที่เต็มไปด้วยโลกของการโฆษณาและชวนเชื่อ

นอกจากนี้วาทกรรมฤษียังถูกช่วงชิงและประกอบสร้างภายใต้สังคมแบบบริโภคนิยมที่เน้นการสร้างพื้นที่ทางความบันเทิงโดยมองว่า ฤษีคือดารา ดังตัวอย่าง

"ขณะฤษีโมกกำลังพูดตรึงใจคนให้เหมือน 15 ค่ำคราวแรก ถัดไปอีกวงไม่ไกลมีเสียงเฮสนั่น ทำให้ฝูงชนมากมายที่ฟังแกอยู่แตกวงไปดู ตรงนั้นมีกลุ่มไทยเทศมุงดูฤษีออดผู้ลุกเดินกำลังทำท่าสนุกต่อหน้าฝูงชนโดยกระโดดตีลังกา 3-4 รอบ แล้วเปลี่ยนท่าเลียนแบบพิธีกรละครสัตว์จนผู้คนปรบมือลั่น ผู้ควบคุมแสงสีสปอตไลท์ถูกสั่งให้หันไฟจับร่างฤษีออดสว่างจ้า ฤษีออดยิ่งคึกหนัก พยายามนึกท่าทางแบบเพาะกายในวัยหนุ่ม ต่อด้วยท่าเต้นมูลวอล์คเกอร์ของไมเคิล แจ๊คสัน ที่ลากปลายเท้านิ่มๆสไลด์ถอยหลังยาวตีวงโค้งนิ่มๆจนคนเฮมากกว่าเดิม ตามด้วยการเดินเต๊ะไขว้ขาเหมือนนายแบบ อารมณ์ขันของแกทำให้ผู้ชมบางคนหัวเราะจนน้ำมูกน้ำตาเล็ด แม้รู้ดีว่าเป็นฤษีควรสำรวม แต่การรู้ธรรมชาติคนยุคนี้ชอบตลกคาเฟ่หรืออะไรที่ดูสนุก เมื่อบวกลบคูณหารกับการบำเพ็ญเพียรด้วยการคลานทุกวี่วัน อารมณ์ดีเมื่อมาถูกจังหวะน่าจะดีกว่าท่าเครียดๆหงอย น่าเบื่ออย่างฤษีโมก ถึงตอนนี้ฤษีออดซื้อใจผู้คนจนกลายเป็นดาราฤษีบนลานวัด" (ลูกสาวฤษี. 2549 : 77)

ตัวอย่างข้างต้นฤษีอออดถูกนิยามว่าคือดาราที่คอยสร้างความบันเทิงให้กับผู้ชมภายใต้ยุคบริโภคนิยมที่ระบบความเชื่อทางไสยศาสตร์หรืออำนาจทางธรรมชาติถูกทำลายลงพร้อมกับระบบวิทยาศาสตร์ ฤษีถูกทำให้เป็นเรื่องตลกผ่านภาพลักษณ์ที่หลากหลาย เช่น นักเพาะกาย นักร้อง พิธีกรละครสัตว์ เป็นต้น ซึ่งแสดงนัยยะเรื่องภาวะของปัจเจกบุคคลใน

สังคมร่วมสมัย โดยแนวคิดกลุ่มหลังสมัยใหม่มองภาวะตัวตนของปัจเจกบุคคลในฐานะสิ่งประกอบสร้าง มิได้เกิดมีขึ้นด้วยตัวเอง ความมีตัวตนของมนุษย์เกิดขึ้นเป็นกระบวนการต่อเนื่อง ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์และวาทกรรมสังคมที่มนุษย์แต่ละคนเข้าไปมีส่วนร่วม ด้วยเหตุนี้ตัวตนของปัจเจกบุคคลจึงเป็นสิ่งประดิษฐ์สร้าง มีความเลื่อนไหล ไม่คงที่ ไม่แน่นอน หลากหลาย และเปลี่ยนแปลงได้ (Berney. 2004 : 150-151) วาทกรรมฤษีจึงกลายเป็นกระบวนการช่วงชิงความหมายภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ปัจเจกบุคคลตกอยู่ในฐานะของผู้ถูกกระทำที่ต้องปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ไปตามการเปลี่ยนผ่านของยุคสมัยทางสังคม

ฤษีกับกระบวนการกลายเป็นสินค้าทางวัฒนธรรม

ในโลกหลังสมัยใหม่ (postmodern world) มนุษย์ต้องเผชิญกับภาวะความหลากหลายของตัวตน (multiple self) อย่างที่ไม่เคยเป็นมาก่อน รวมไปถึงการที่ทุกสิ่งทุกอย่างได้ถูกทำให้กลายเป็นสินค้าอย่างขนานใหญ่ เป็นยุคที่ตัวสินค้าเองกลับกลายเป็นวัฒนธรรมหลักท่ามกลางกระแสอัตลักษณ์ที่หลากหลาย สินค้าได้ทำหน้าที่โดยคอยเป็นสื่อกลางที่ปัจเจกชนใช้นิยามตัวตนระหว่างกัน (นรชิต จิรสัทธรรม. 2553 : 139) โดยวิถีการบริโภคได้ถูกแทนที่ด้วย “มูลค่าสัญญะ” (sign value) คือ การไม่ให้ความหมายของสินค้าในเชิงวัตถุใช้สอย หากแต่เน้นความแตกต่างของการให้ความหมายทางสังคมโดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของสัญญะต่างๆ

ในโลกยุคนี้ได้พยายามสร้างความแปลกประหลาดหรือความเป็นชายขอบของกลุ่มคนบางประเภทให้เป็นสินค้าในเชิงพาณิชย์ผ่านระบบประชาสัมพันธ์และโฆษณาชวนเชื่อของเทคโนโลยีสมัยใหม่ ในตอนนี้ผู้เขียนจะได้ชี้ให้เห็นถึงลัทธิบริโภคนิยมที่ทำให้ฤษีในฐานะภาพแทนของความเชื่อเหนือธรรมชาติและตำนานท้องถิ่นกลายเป็นสินค้าในทางวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว

อย่างไรก็ตามสังคมบริโภคมีลักษณะที่สำคัญคือ การจัดสภาพแวดล้อมของพื้นที่ให้เต็มไปด้วยวัตถุมากมายที่ลวงให้ผู้คนอยู่ในพื้นที่แห่งความบันเทิง และหลงลืมโลกแห่งความเป็นจริงภายนอก โดยเฉพาะอย่างยิ่งโลกที่เต็มไปด้วยการแข่งขันเพื่อช่วงชิงการนำในเชิงอำนาจทางเศรษฐกิจ ก่อให้เกิดวาทกรรมความจน และผลักดันกลุ่มคนดังกล่าวสู่ความเป็นชายขอบ ดังเห็นได้จากรายการต่างๆตลอดจนนายทุนทางเศรษฐกิจและการเมืองเข้ามาจัดระเบียบชุมชนฤษี และสร้างวาทกรรมฤษีให้เป็นผู้สร้างลัทธิสมัยใหม่ และตัวของฤษีเองต้องปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ให้เข้ากับสังคมเมืองเพื่อความอยู่รอด ดังตัวอย่าง

"ถึงตอนนี้ความโชคดียังคงต่อเนื่อง เมื่อมีเศรษฐีบ่อทรายแถวอำเภอใกล้เคียงชื่อบุญเคี้ยง ปรารถนาวงศ์ ผู้ซึ่งเป็นนายทุนอุดหนุนพรรคการเมืองเก่าแก่ของจังหวัด และเป็นหัวคะแนนคนสำคัญของนายก อบจ. คนปัจจุบัน อีกด้านเขาเป็นคนใจบุญสุนทาน เลื่อมใสศรัทธาศาสนา ถึงกับซื้อเวลาทีวี-วิทยุท้องถิ่นเพื่อสร้างสรรค์รายการ "เรารักศาสนา" ออกอากาศทุกวัน เว้นเสาร์อาทิตย์ เขาเชื่อว่าการปรากฏกายของฤษีโมกเพลานี้อาจเป็นปรากฏการณ์มหัศจรรย์ซึ่งมิอาจปล่อยดาย เมื่อคิดว่าโลกกำลังกลับตาลปัตรอ่อนแอ ฤษีโมกอาจเป็นนิมิตใหม่มากระตุ้นผู้คนในโลกปัจจุบันคืนสู่ยุคแสวงหาของพระพุทธองค์ในวัยก่อนตรัสรู้ นั่นคือยุคบำเพ็ญทุกรกิริยาซึ่งได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายในช่วงก่อนหน้าพุทธกาล ท่านเศรษฐียังเชื่อเรื่องการบำเพ็ญตบะแรงกล้าของฤษีอาจนำไปสู่มิติที่ไม่คาดคิดอย่างโลกของอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ ไม่วันใดก็วันหนึ่ง" (ลูกสาวฤษี. 2549 : 46)

ตัวอย่างข้างต้น ปรากฏการณ์ฤษีถูกมองผ่านโลกของความศักดิ์สิทธิ์และอาจกลายเป็นพื้นที่ทางเลือกในโลกแบบทุนนิยมที่ผู้คนให้ความสำคัญกับวัตถุมากกว่ามิติทางศาสนา วิถีปฏิบัติและพฤติกรรมของฤษีจึงถูกสร้างให้เป็นมหรสพแห่งความบันเทิงของผู้คนเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างรายการในรูปแบบของเรียลลิตี้โชว์ที่เน้นการนำเสนอภาพแทนของผู้คนแบบสมจริง ลักษณะดังกล่าวคือการสร้างสภาวะความจริงเสมือน (simulation) คือสื่อและเทคโนโลยีมีอิทธิพลเชิงอำนาจในการผลิตสร้างภาพตัวแทนของวัตถุหรือปรากฏการณ์บางอย่างทางสังคมโดยการจำลองความเสมือนจริง ภายใต้เงื่อนไขที่ว่า ของจริงจะมีหรือไม่หรือเป็นเช่นไรไม่สำคัญ เพราะเทคโนโลยีสามารถสร้างขึ้นได้ให้กลายเป็นความจริงของตัวมันเอง (reality of its own) (กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน. 2551 : 472) ฤษีภายใต้วิธีคิดในยุคสภาวะเหนือจริง (hyperreality) จึงไม่ได้อยู่ที่ว่ามีจริงหรือไม่มีจริง มีอิทธิฤทธิ์หรือไม่มีอิทธิฤทธิ์ แต่ฤษีกลายเป็นพื้นที่ในการบริโภคของมนุษย์ภายใต้ระบบทุนนิยมที่สร้างลักษณะของความแปลกตาแปลกใหม่ (novelty) โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลวิธีในการเล่าเรื่องของผู้ดำเนินรายการที่สามารถทำให้เกิดความตื่นเต้นเพิ่มขึ้นกว่าเดิมได้ ดังตัวอย่างในตอนที่ปรากฏการณ์ฤษีถูกสร้างสรรค์ผ่านรายการสารคดี และมีการจัดทำเป็นซีดีพากษ์ไทย-อังกฤษออกทีวีและจำหน่าย โดยใช้พิธีกรคือนางสาวไทยคนล่าสุดเพื่อสร้างภาพลักษณ์ของความเป็นไทย ดังตัวอย่าง

"สารคดีจะเริ่มจากการคิดสคริปต์ซึ่งทางรายการ "เรารักศาสนา" มีความชำนาญดีอยู่แล้ว จากนั้นส่งต่อให้กระทรวงพิจารณา ส่วนพรีเซ็นเตอร์สาวหรือพิธีกรของงานได้

ตกลงว่าจ้างนางสาวไทยคนล่าสุดมาสร้างภาพลักษณ์แลนด์ออฟไมล์ไปพร้อมๆกัน การถ่ายทำสารคดีไม่มีอะไรซับซ้อน ทุกอย่างปล่อยให้เป็นความสามารถของพิธีกรแสนสวยนำผู้ชมไปเหยียบโลกฤษีแต่ละตน การถ่ายทำจะมาจบในคืนฟูลมูนฤษีปาร์ตี้ไนต์ ซึ่งคืนนั้นทุกตนจะหยุดทรมานกายชั่วคราว และคาดได้เลยว่าสารคดีนี้คงได้เห็นผิวเหี่ยวๆ ผมเผ้าเครายาวของแต่ละตนตัดกับผิวพรรณงามขาวเนียนของนาวสาวไทยอย่างโดดเด่น เป็นเวลาหนึ่งเดือนกว่าการถ่ายทำก็เสร็จสิ้นสู่กระบวนการตัดต่อให้กระชับเพื่อออกฉายทางทีวี 90 นาที หรือสองตอนต่อเนื่อง และตอนนี้กำลังอยู่ในส่วนกระทรวงปรับแก้" (ลูกสาวฤษี. 2549 : 90-91)

เห็นได้ว่ารายการฤษีได้ถูกผลิตสร้างในเชิงพาณิชย์ภายใต้ระบบทุนนิยมแบบเต็มขั้น มีการเขียนสคริปรายการ มีพิธีกรที่มีชื่อเสียง รวมไปถึงการสร้างกระบวนการประชาสัมพันธ์และโฆษณา เน้นกิจกรรมในคืนวันเพ็ญซึ่งล้อกับวิธีคิดของพุทธศาสนาที่มองว่าวันดังกล่าวคือเวลาแห่งความศักดิ์สิทธิ์ที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้และเทศนาธรรมทั้งยังเป็นการสร้างสัมพันธบทที่สื่อถึงงานสังสรรค์ของชาวตะวันตกในคืนพระจันทร์เต็มดวง โดยที่ตัวฤษีเองในฐานะสินค้าทางวัฒนธรรมยินยอมกับการครอบงำดังกล่าวเพื่อความอยู่รอดในสังคมและพฤติกรรมดังกล่าวได้ดึงดูดผู้ชมในฐานะผู้บริโภคสินค้าทั้งโดยตรงและโดยอ้อมผ่านการสร้างภาพนิมิตให้เสพวัฒนธรรมทางสายตาอย่างต่อเนื่อง ฤษีถูกสร้างภาพลักษณ์ในฐานะดาราที่มีหน้าที่คือการแสดงเพื่อความบันเทิงของผู้ชม ดังตัวอย่างการแสดงของลุงโมกฤษีคนแรกที่ปฏิญาณตนไม่พูดตลอดชีวิต ยกเว้นคือวันเพ็ญที่การพูดแต่ละครั้งถูกนำไปเชื่อมโยงกับวรรณกรรมเรื่องเพชรพระอุมาของพนมเทียนเพราะแกไม่เคยอ่านหนังสือเรื่องอื่นเลย ดังตัวอย่าง

"ในที่สุดฤษีโมกก็นั่งลงที่เก้าอี้ไม้หรู มือคว้าไมล์ขึ้นมา ผู้คนเหยียบพันพากันปรบมือสนั่นก่อนจะเงียบกริบรวดเร็ว ฤษีโมกสูดลมหายใจลึก นึกถึงบางสิ่งที่พอนึกได้ตอนนี้ในนิยายเรื่องเพชรพระอุมา แกชอบอยู่ตอนหนึ่ง

"ความรู้สึกของคนเรานี่นะเหมือนพราน" แกเริ่มยานๆช้าๆเหมือนพระเทศน์ ดวงตาลอยไปสบจันทร์กลมเหลืองในง่ามโพธิ์ แกพูดต่อ

"เพราะมีอันตรายที่สุดที่ล่าอยู่ในป่า เป็นป่าตามความรู้สึกของเรา" ผู้คนเริ่มปรบมือสนั่นสมใจคิดที่ได้มาฟังปรัชญาคมกริบจากท่านฤษีโมก ฤษีหลับตาคิดท่อนต่อไป" (ลูกสาวฤษี. 2549 : 59)

ตัวอย่างข้างต้น นำเสนอภาพของผู้คนมากมายที่หลั่งไหลกันมาฟังการพูดของ

ฤษีโมก และเนื้อหาของการพูดได้แสดงนัยยะที่สื่อความหมายว่า ชีวิตในสังคมทุนนิยมภายใต้พื้นที่เมืองเปรียบเสมือนการผจญภัยที่เต็มไปด้วยอันตราย แต่ต่างกันตรงที่ในเรื่องเพชรพระอุมาอันตรายเกิดจากสัตว์ป่า ขณะที่ชุมชนเมืองอันตรายเกิดจากการเปลี่ยนผ่านของยุคสมัยที่เน้นการบริโภคเชิงสัญญะที่ทุกอย่างถูกประกอบสร้างความหมายให้เป็นวัตถุแห่งการค้าเพื่อสนองตอบความปรารถนาของมนุษย์นั่นเอง

โดยสรุปจะเห็นได้ว่า ในโลกที่เต็มไปด้วยสัญญะ สินค้าไม่ได้ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการในเชิงกายภาพในฐานะที่เป็นวัตถุสนองความพอใจ (material utility) เท่านั้น หากแต่เป็นเรื่องของการบริโภคเพื่อแสวงหาความหมายและการคงอยู่ (existence) ของตัวตนในอาณาจักรแห่งสัญลักษณ์ (the realm of symbolic) เป็นการบริโภคความหมายทางสัญลักษณ์ (symbolic meaning) เพื่อแสดงภาพลักษณ์ของตน (นรชิต จิรสัทธรรม. 2553 : 155) ฤษีจึงถูกสร้างให้เป็นสัญลักษณ์ของความหลุดพ้นจากระบบทุนนิยมผ่านปฏิบัติการโฆษณาให้เป็นสินค้าที่น่าปรารถนา ส่งผลให้ผู้บริโภคเกิดแรงจูงใจและต้องการที่จะเข้ามามีความสัมพันธ์กับสินค้านั้นๆ การสร้างสินค้าผ่านความแปลกใหม่จึงกลายเป็นพื้นที่แบบหนึ่งในการวิพากษ์ระบบทุนนิยม พื้นที่ของวัดจึงถูกประกอบสร้างความหมายใหม่ให้กลายเป็นห้างสรรพสินค้าที่ให้บริการความแปลกใหม่และสะดุดตาเพื่อกระตุ้นการบริโภคของผู้คนในสังคม

สัจนิยมมหัศจรรย์กับนัยของการวิพากษ์ลัทธิบริโภคนิยม

สัจนิยมมหัศจรรย์ (magical realism) เป็นลักษณะเด่นอีกแบบหนึ่งของเรื่องเล่าแนวหลังสมัยใหม่ ที่เน้นการผสมผสานความจริงกับความมหัศจรรย์เพื่อมุ่งลดทอนการยึดมั่นในศูนย์กลางโดยทำให้ความแตกต่างระหว่างโลกความจริงกับโลกที่มหัศจรรย์สื่อนัยสำคัญถึงการเป็นพื้นที่ของการปะทะสังสรรค์ระหว่างความหลากหลาย ทำให้ความแตกต่างทางวัฒนธรรมและบทบาทของการเมืองเชิงอำนาจปรากฏอย่างเด่นชัด ทั้งนี้วรรณกรรมสัจนิยมมหัศจรรย์แตกต่างจากวรรณกรรมแนวสัจนิยมในแง่ที่เหตุการณ์เหนือธรรมชาติในเรื่องมิได้ถูกแปรให้กลายเป็นเรื่องปกติด้วยชุดคำอธิบายตามหลักเหตุผลเชิงประจักษ์และหลักวิทยาศาสตร์ ขณะเดียวกันก็ต่างจากวรรณกรรมแนวแฟนตาซีที่เหตุการณ์มหัศจรรย์ถูกอธิบายด้วยอำนาจลึกลับที่อยู่เหนือธรรมชาติ(mode of narration) วรรณกรรมแนวสัจนิยมมหัศจรรย์จึงเป็นวิถีแห่งการบ่อนทำลายความชอบธรรมและอำนาจของญาณวิทยาที่อิงอยู่กับหลักเหตุผลนิยม และความจริงเชิงประจักษ์ที่ทำหน้าที่เป็นรากฐานทางความคิดค้ำจุน

วรรณกรรมแนวสัจนิยม อีกทั้งยังเป็นวิถีแห่งการขัดขืนและการต่อต้านการตกไปอยู่ในกับดักของคู่ตรงข้ามระหว่างความจริงกับความมหัศจรรย์ เหตุผลกับความเชื่อ ตะวันออกกับตะวันตก สมัยใหม่กับดั้งเดิม ศูนย์กลางกับชายขอบ ฯลฯ โดยการนำคู่ตรงข้ามมาประสานงากันบนระนาบเดียวกัน ทำให้วรรณกรรมดังกล่าวมีลักษณะพันธุ์ผสมหรือพันทาง (hybridity)(ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิชย์. 2555 :54) และเมื่อวรรณกรรมไทยรับเอามโนทัศน์ดังกล่าวมาใช้ย่อมมีการปรับตัวให้เข้ากับบริบททางสังคมและวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมไทยที่ยังคงไว้ซึ่งระบบความเชื่อเหนือธรรมชาติในรูปแบบของตำนาน หรือเรื่องเล่าประจำถิ่น รวมถึงการกลายเป็นเครื่องมือในการวิพากษ์ปรากฏการณ์ทางสังคมในชุดต่างๆ

ในวรรณกรรมเรื่อง ลูกสาวฤษี เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่แสดงนัยยะของความเป็นสัจนิยมมหัศจรรย์โดยการนำเอาชุดเหตุการณ์ที่ไม่ปกติของตัวละครฤษีมานำเสนอผ่านโลกแนวสัจนิยม ซึ่งเหตุการณ์ดังกล่าวแม้มีสาเหตุมาจากลัทธิทุนนิยมที่ผู้คนต้องแสวงหารายได้เพื่อการยังชีพในสภาวะเศรษฐกิจตกต่ำจนต้องผันตัวมาเป็นฤษีเพื่อหวังเงินบริจาค แต่ชุดพฤติกรรมที่ฤษีทุกตนแสดงออกถูกสร้างความหมายใหม่ผ่านความแปลกประหลาดมหัศจรรย์ ภายใต้โลกที่ทุกคนมุ่งหวังกำไรในเชิงพาณิชย์ การบำเพ็ญเพียรจึงเป็นเรื่องที่ต่อต้านกับวิธีคิดดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเงียบของฤษีโมกที่ไม่สามารถทำได้ในยุคของของมูลข่าวสารที่พรมแดนทางความรู้และความคิดถูกเชื่อมต่อทั่วโลก ความเงียบจึงถูกประกอบสร้างให้เป็นปรากฏการณ์มหัศจรรย์เพราะทุกคนในโลกทุนนิยมไม่สามารถกระทำได้ หรือในตอนที่ฤษีถูกจับกุมในข้อหาทำลายพุทธศาสนา เว้นดี้ในฐานะลูกสาวของฤษีได้ออกมาประท้วงโดยยึดหลักอหิงสาตามแบบมหาตมะ คานธี ของอินเดีย ปรากฏการณ์ดังกล่าวถูกกล่าวขวัญถึงอย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะในระดับสื่อมวลชนจนทำให้ผู้เป็นแม่ชาวต่างชาติเมื่อได้รู้เรื่องจากรายการโทรทัศน์ถึงกลับบินมารับเธอไปอยู่ด้วยที่ต่างประเทศ ดังตัวอย่าง

“เช่นกัน งานนี้เธอจำต้องสู้เพื่อเกียรติศักดิ์ศรีของพ่อและฤษีอื่นๆทุกคน เธอนอนคิดทบทวนหลายตลบเรื่องพ่อ และกลุ่มฤษี พวกเขาถูกทำให้ปราชัยโดยสิ้นเชิงจากฝ่ายที่มีอำนาจเหนือกว่า ด้วยอำนาจวาจาที่ใส่ความ อำนาจที่กัดไม่ปล่อย อำนาจเงินสร้างสถานการณ์ อำนาจการตลาดหรือเศรษฐกิจ อำนาจสื่อและการเมืองที่โถมใส่ฤษียากจนผู้ไร้อำนาจต่อรอง เธอเกิดไฟแค้นสุมทรวง

“งานนี้ฉันจะไม่ยอม”

เธอคิดระหว่างลูกผู้หญิงตัวเล็กๆกับทางการ เมื่อต้องการชัยชนะต้องสร้างแรงกดดัน บางทีผู้หญิงตัวเล็กๆ อย่างเธอที่ตัดสินใจอดอาหารประท้วง และคิดตายเป็นตายเพื่อผดุงความยุติธรรมตามแนวทางรัฐบุรุษมหาตมะ คานธี อาจจะสร้างแรงกระเพื่อม" (ลูกสาวฤษี. 2549 : 155)

ปรากฏการณ์ที่เวนดี้อดอาหารแสดงนัยยะของการบริโภคเชิงสัญญะในอีกรูปแบบหนึ่งคือ การสร้างมายาคติของความเป็นนักสตรีนิยม (feminism) ที่เข้าปะทะกับอำนาจ (power) ชุดต่างๆทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งอำนาจรัฐ และอำนาจทุนนิยม ที่กดทับกลุ่มฤษีให้เป็นชายขอบทางสังคม โดยไร้สิทธิ์ในการต่อสู้และต่อรองกับกลุ่มอำนาจดังกล่าว ข่าวเวนดี้อดอาหารเพื่อทวงพื้นที่ทางสังคมให้กับกลุ่มฤษีกลายเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่น่าตื่นตาตื่นใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิ่งหนึ่งที่ทำให้เธอต่างจากคนอื่นคือ "ความเป็นลูกครึ่ง" ซึ่งเป็นเรื่องของความแตกต่างทางชาติพันธุ์ ที่สังคมยุคบริโภคนิยมเริ่มให้การยอมรับเนื่องจากลักษณะดังกล่าวถูกสร้างให้เป็นสินค้าในสื่อบันเทิงอย่างแพร่หลายและได้รับความนิยมในวงกว้าง ดังตัวอย่าง

"เวนดี้นั่งลงขัดสมาธิ ปล่อยให้ป้ายที่วางล้อมได้ทำหน้าที่ของมัน หลายๆคนที่เป็นพ่อค้าแม่ค้าและคุ้นเคยกับเธอดีแอบยิ้มน้อยยิ้มใหญ่ บ้างเข้ามาทักทายและตกใจ บ้างคิดตลก สายๆมีนักท่องเที่ยวเดินเตรดเตร่มาเจอเธอนั่งกลางศาลาเห็นป้ายล้อมดูแปลกๆก็ถามไถ่จนได้ความ จากนั้นจึงพากันกดชัตเตอร์ขอถ่ายรูปคู่ สายแก่ๆมีการพูดกันปากต่อปาก นางบุหงาแม่เลี้ยงเพิ่งได้ข่าวเวนดี้ประท้วงอดอาหาร เธอมายืนร้องอ้อนวอนกับน้องฟ้าขอให้เลิกรากันเถอะ ประยนต์เพิ่งรู้เหมือนกันตั้งแต่ได้จุ๊บปากเธอเย็นวาน เขารู้สึกช็อกกับข่าวนี้จึงรีบทิ้งงานในเมืองมาเฝ้า ตอนเย็นๆเธอกลายเป็นจุดสนใจที่ไม่ธรรมดาอีกต่อไป มีผู้คนหมุนเปลี่ยนเวียนชมตรงศาลาไม่ขาดสาย และเช่นเคย เมื่อมีข้อมูลใหม่ๆมากองตรงหน้าอย่างมีน้ำหนัก นักข่าวพากันตอมหึ่งตามหน้าที่ ข่าวเธอถูกแพร่ออกอากาศในช่วงเย็นและกลายเป็นที่ฮือฮาทันที อย่างแรกด้วยดีกรีความเป็นลูกครึ่งหน้าตาค่อนข้างสวย ข้อสองเธอต้องการประท้วงเพื่อพ่อตามเจตนารมณ์ต่างๆ อย่างที่สามคนสวยๆไม่น่ามาอดอาหารประท้วงแบบคานธี มีหลายๆสำนึกงานวิเคราะห์เจาะลึกตบท้ายด้วยการหัวเราะก๊าก บอกว่าการกระทำแบบนี้เป็นการกระทำที่ล้าสมัย ในยุคที่ทุกอย่างอยู่ภายใต้กฎกติกาสากลและมีความยืดหยุ่นมากแล้ว ดังนั้นการประท้วงอาจถือเป็นความซวยของผู้ว่าซีอีโอที่ประเมินฝ่ายฤษีต่ำไปหน่อย" (ลูกสาวฤษี. 2549 : 156-157)

จากตัวอย่างข้างต้น สังคมข้อมูลข่าวสารในปัจจุบันได้สร้างการต่อสู้และการต่อรองของกลุ่มคนชายขอบให้กลายเป็นกิจกรรมเพื่อความบันเทิงของคนดู โดยไม่ได้เน้นที่วัตถุประสงค์หลักของการประท้วง แต่มุ่งเน้นไปที่ความเป็นลูกครึ่งและวาทกรรมความงามที่สร้างพื้นที่ในเชิงพาณิชย์ได้เป็นอย่างดีในโลกทุนนิยม นอกจากนี้การประท้วงของเธอยังถูกใช้ประโยชน์จากทั้งนักวิชาการ และกิจการค้าขาย รวมไปถึงนักท่องเที่ยวที่เน้นการได้สัมผัสกับวัฒนธรรมที่แปลกประหลาดของสังคมแบบตะวันออก อย่างไรก็ตามท้ายที่สุดฤษีเหล่านั้นก็โดนปล่อยตัว และมีพื้นที่อย่างเป็นระบบในการอยู่อาศัยภายใต้การจัดการของรัฐ

ในตอนท้ายของเรื่องที่เวนดี้ได้กลับมาเยี่ยมเยือนผู้เป็นพ่ออีกครั้งหลังจากที่เธอได้ไปอาศัยอยู่กับแม่ที่ต่างประเทศ ประยนต์ได้พาเธอไปชมนิคมฤษีที่อยู่ภายนอกเมืองที่เต็มไปด้วยต้นไม้น้อยใหญ่ปกคลุมเพื่อให้เหมาะแก่การปฏิบัติกิจของฤษี รวมทั้งมีการออกกฎอย่างเคร่งครัดในการห้ามเยี่ยมชมในช่วงสี่เดือนคือ สิงหาคม กันยายน ตุลาคม และพฤศจิกายน เพื่อให้ฤษีได้ปฏิบัติธรรมอย่างเต็มที่ ลักษณะดังกล่าวแสดงนัยยะของการควบคุมและจัดระเบียบในเชิงพื้นที่ของรัฐให้กับกลุ่มคนชายขอบโดยมองว่า คนเหล่านี้จะต้องใช้ชีวิตอยู่ในพื้นที่พิเศษเท่านั้น ไม่สามารถก้าวข้ามมาสู่พื้นที่ในสังคมเมืองได้ เนื่องจากสังคมเมืองในเรื่องเล่าถูกนิยามว่าคือโลกของทุนนิยมที่เน้นมิติการบริโภคเชิงสัญญะ ขณะที่ชุมชนฤษีคือความพยายามในการต่อต้านชุดวิธีคิดดังกล่าว ชุมชนฤษีจึงเปรียบเสมือนแหล่งท่องเที่ยวที่แปลกพิสดารและให้ความบันเทิงสำหรับผู้ที่ต้องการสัมผัสกับโลกเหนือธรรมชาติหรือโลกแห่งความมหัศจรรย์ที่ไม่สามารถอธิบายได้ด้วยตรรกะทางวิทยาศาสตร์ อย่างไรก็ตามเรื่องเล่าได้เน้นย้ำโดยพยายามวิพากษ์โลกทุนนิยมในตอนท้ายว่า คนที่อยู่ในสังคมดังกล่าวจำเป็นที่จะต้องดิ้นรนเพื่อต่อสู้และต่อรองกับอำนาจของความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่สร้างคนให้เป็นสินค้าเพื่อความบันเทิง ขณะที่โลกของฤษีคือโลกแห่งการบำเพ็ญเพื่อการหลุดพ้นจากอุดมการณ์และการครอบงำจากวิธีคิดดังกล่าว ดังตอนท้ายของเรื่องที่บรรดาฤษีได้บำเพ็ญเพียรจนสามารถสร้างอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ภายใต้โลกแบบสัจนิยมได้สำเร็จ ดังตัวอย่าง

“จากนั้นเวนดี้และประยนต์ได้ยินเสียงเหมือนอะไรบางอย่างโผล่พุ่งพรวดขึ้นจากดงไม้ และเธอแทบไม่เชื่อสายตาเพราะอีกห้าร่างที่เหลือคือฤษีโมก ฤษีชิต ฤษีผล ฤษีหอย ทั้งหมดกำลังลอยขัดสมาธิกลางอากาศ และร่างอื่นๆที่โผล่ขึ้นมาก่อนหน้าก็ลอยไปรวมกันครบฤษีแปดตน

เวนดี้ไม่อยากจะเชื่อ เธอพร่ำบ่นแต่คำฝรั่ง “มายก็อด เวอรี่วันเดอร์ฟูล โอ มายก็อด เวอรี้เวอรี่ วันเดอร์ฟูล”

ประยนต์ยืนกอดอกยิ้ม เขารู้ดีว่าการมาถึงระดับนี้เพราะความเคร่งครัดในวัตรปฏิบัติและการบำเพ็ญเพียรตบะอย่างหนักในหลายปีที่ผ่านมา ฤทธิ์เดชได้เกิดขึ้นแล้วหลังความพยายามอย่างหนัก ทั้งหมดเป็นเรื่องเหลือเชื่อ แม้เขาจะเคยเห็นฤษีบางตนแสดงอิทธิฤทธิ์อยู่บ้าง แต่ไม่เคยเห็นแจ่มแจ้งขนาดนี้ เวนดี้รีบยกกล้องดิจิทัลขึ้นถ่าย และเธอขอให้ประยนต์ช่วยถ่ายภาพเธอที่มีฤษีลอยอยู่แปดตนเป็นแบ็กกราวด์" (ลูกสาวฤษี. 2549 : 183-184)

ตัวอย่างข้างต้น อิทธิฤทธิ์ของฤษีเกิดจากการบำเพ็ญปฏิบัติในสถานที่ที่เหมาะสม เวนดี้ถูกสร้างให้เป็นภาพแทน (representation) ของโลกตะวันตกที่อยู่ภายใต้วิธีคิดแบบวิทยาศาสตร์ที่ได้สัมผัสโลกตะวันออกอันลี้ลับผ่านเรื่องเล่า ตำนานพื้นถิ่น ตลอดจนภูมิปัญญาพื้นบ้าน การบรรลุของฤษีแสดงนัยยะของการหลุดพ้นจากลัทธิทุนนิยม แต่พฤติกรรมดังกล่าวกลับถูกชุมชนเมืองทำให้ฤษีกลายเป็นสินค้าในทางวัฒนธรรมเพื่อขายความบันเทิงและความแปลกประหลาดที่ไม่สามารถพบเห็นได้ในโลกของชุมชนเมืองการนำเสนอเรื่องเล่าโดยใช้วิธีคิดแบบสัจนิยมมหัศจรรย์นอกจากจะเป็นการสลายพื้นที่ของความจริงกับความมหัศจรรย์ในรูปแบบของปรากฏการณ์ฤษีแล้ว ยังแสดงนัยยะของการวิพากษ์สังคมแบบบริโภคนิยมอีกด้วย

บทสรุป

ในเรื่องเล่าหลังสมัยใหม่ที่มีกลวิธีในการเล่าเรื่องที่หลากหลาย เช่น การล้อ การใช้สัมพันธบท หรือรูปแบบสัจนิยมมหัศจรรย์ ได้นำเสนอการวิพากษ์การเปลี่ยนผ่านของยุคสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งปรากฏการณ์ของลัทธิทุนนิยมที่ได้สร้างโลกแห่งสัญลักษณ์ชุดหนึ่งขึ้นมา ปรากฏการณ์ฤษีในเรื่องเล่าได้สะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการเข้าสู่ความเป็นชายขอบของผู้คนผ่านระบบเศรษฐกิจและวาทกรรมการพัฒนาที่ทำให้คนจนขาดโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรของรัฐ คนชายขอบจึงต้องแสวงหาวิธีการต่อสู้และต่อรองผ่านชุดวาทกรรมฤษี ซึ่งถูกนิยามและช่วงชิงความหมายในมิติที่หลากหลายทั้งในเชิงบวกและเชิงลบ วาทกรรมฤษียังคงถูกครอบงำด้วยลัทธิบริโภคนิยมที่ทำให้ปรากฏการณ์แปลกประหลาดมหัศจรรย์ดังกล่าวกลายเป็นสินค้าในทางวัฒนธรรมเพื่อตอบสนองความปรารถนาในการบริโภคเชิงทวิลักษณ์ (dualism) ของผู้คนที่ไม่ได้เน้นด้านที่ซ้ำซากวนเวียน (repetition) เท่านั้น แต่ระบบทุนนิยมได้พรางตาเรื่องความซ้ำซากจำเจดังกล่าวโดยสร้างความตื่นตาแปลกใหม่ (novelty) ขึ้นมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างภาพนิมิตของฤษีผ่านเทคโนโลยีการสื่อสาร อย่างไรก็ตาม การต่อสู้และการสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจของคนชายขอบยังคงตกอยู่ภายใต้อุดมการณ์แบบทุนนิยมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ชุมชนฤษีที่มีอิทธิฤทธิ์จริงจากการบำเพ็ญเพียรถูกจัดระเบียบเชิงพื้นที่โดยรัฐให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของชาวไทยและชาวต่างชาติที่ปรารถนาจะบริโภคความแปลกประหลาดพิสดารจากคนชายขอบที่ไม่สามารถสัมผัสได้ในพื้นที่เมือง นวนิยายแนวหลังสมัยใหม่จึงแสดงบทบาทในการเปิดพื้นที่ให้คนชายขอบได้ต่อสู้และต่อรองกับอำนาจทางสังคม รวมไปถึงแสดงนัยยะในการวิพากษ์ยุคบริโภคนิยมได้อีกทางหนึ่ง

บรรณานุกรม

กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน. (2551). **สายธารแห่งนักคิดทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมือง กับสื่อสารศึกษา.** กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.

จันทนี เจริญศรี. (2544). **โพสโมเดิร์นกับสังคมวิทยา.** กรุงเทพฯ: วิภาษา.

ชญาน์ทัต ศุภชลาศัย. (2556). **ความใกล้ชิดของความหมายแห่งชีวิต : สังคมวิทยาชีวิตประจำวัน.** กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์.

ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิชย์. (2555). สัจนิยมมหัศจรรย์ไทยในคาถาภูมิปัญญาท้องถิ่น. **อ่าน,** 4(1), 38-62.

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2554). **แนะนำสกุลความคิดหลังโครงสร้างนิยม.** กรุงเทพฯ: สมมติ.

ถนอมนวล หิรัญเทพ. (2551). **วาทกรรมความพิการในเรื่องเล่าสมัยใหม่ของไทย**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวรรณคดีและวรรณคดีเปรียบเทียบ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นรชิต จิรสัทธรรม. (2553). **โพสต์โมเดิร์นกับเศรษฐศาสตร์ : บทวิพากษ์สมมุติฐานความมีเหตุผลทางเศรษฐศาสตร์**. กรุงเทพฯ: วิภาษา.

ปริตตา เฉลิมเผ่า กออนันตกูล. (2544). **ชีวิตชายขอบ : ตัวตนกับความหมาย กรณีศึกษาเกย์หญิงรักหญิง คนชรา คนเก็บขยะ วัยรุ่น เด็กข้างถนน**. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยา.

ปริทรรศหุตางกูร. (2549). **ลูกสาวฤษี.** กรุงเทพฯ: แพรสสำรักพิมพ์.

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. (2550). **การเดินทางของสินค้าสมัยใหม่**. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.

เสาวณิต จุลวงศ์. (2550). **ความซับซ้อนของการเล่าเรื่อง : ลักษณะหลังสมัยใหม่ในบันเทิงคดีร่วม สมัยของไทย.** วิทยานิพนธ์อักษณศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวรรณคดีและวรรณคดีเปรียบ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Berney, Darin. (2004). **The network society.** Cambridge: Polity.

ความเป็นวีรบุรุษของท้าวฮุ่งหรือเจือง:มุมมองจากมหากาพย์เรื่อง "ท้าวฮุ่ง-ท้าวเจือง"

The heroic of Thao Houng or Chueng: A viewpoint towards the epic entitled,"Thao Houng-Thao Chueng"

ชูศักดิ์ สุกรนันทน์[1] Chusak Sukaranandana

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ความเป็นวีรบุรุษของท้าวฮุ่งหรือท้าวเจือง จากมุมมองในมหากาพย์เรื่องท้าวฮุ่งหรือเจือง มหากาพย์เรื่องนี้เป็นวรรณคดีวีรบุรุษที่มีชื่อเสียงมากแห่งอุษาคเนย์ ได้นำเสนอการสดุดีสรรเสริญวีรกรรมของวีรกษัตริย์ในสมัยโบราณ พบว่า มีผู้ศึกษาเรื่องราวของมหากาพย์เรื่องนี้ในแง่มุมต่างๆเป็นจำนวนมาก ส่วนการวิเคราะห์ความเป็นวีรบุรุษของท้าวฮุ่งหรือท้าวเจืองนั้นพบว่า ท้าวฮุ่งหรือเจืองนั้นเป็นวีรบุรุษทางวัฒนธรรมและสามารถประมวลความเป็นวีรบุรุษโดยรวมได้แก่ ทรงมีพระปรีชาสามารถในการรบ ทรงมีความกล้าหาญเด็ดเดี่ยว ทรงอุดมบุญญานุภาพ ทรงมีภาวะผู้นำที่ดี ทรงยึดมั่นในหลักจารีตประเพณี ทรงเป็นที่เคารพรักและมีความรักที่มั่นคง

คำสำคัญ: *ความเป็นวีรบุรุษ, ท้าวฮุ่ง-ท้าวเจือง, มหากาพย์*

[1]ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
Assistant Professor, Thai Language, Department of Thai and Oriental Languages, Faculty of Humanities and Social Sciences, Mahasarakham University

Abstract

This article aims to analyze the heroic of Thao Houng or Thao Chueng towards the epic entitled, "Thao Houng-Thao Chueng". As a notable heroic chronicle literature to praise the ancient valiance in Southeast Asia, it is found that there are many different viewpoints referred to this epic. In view of the story analysis, Thao Houng or Chueng held for the cultural heroic who had wisdom in martial obligations. He was regarded to doughtiness, righteousness, leadership, and conservativism. So Thao Houng or Chueng became respectable and durably benevolent.

Keyword: *The heroic, Thao Houng-Thao Chueng, epic entitled*

บทนำ

“ท้าวฮุ่งหรือเจือง”เป็นมหากาพย์ที่มีชื่อเสียงของลาว เป็นวรรณคดีวีรบุรุษที่ได้นำเสนอการสดุดีสรรเสริญวีรกรรมวีรกษัตริย์ของชนชาติในสมัยโบราณ บริเวณลุ่มน้ำกกจังหวัดเชียงราย คือท้าวฮุ่งหรือเจืองที่ได้ทำศึกสงครามปกป้องบ้านเมืองและขยายอาณาเขตแผ่แสนยานุภาพ ครอบคลุมดินแดนกว้างใหญ่ไพศาล ผู้รจนาเรื่องนี้ไม่ปรากฏนามสันนิษฐานว่าเป็นกวีนิรนามจากราชสำนักล้านช้าง ซึ่งมีความชำนาญในการแต่ง มีลีลาการแต่งที่ไพเราะเพราะพริ้ง มีนักวิชาการนำเรื่องนี้มาศึกษา อภิปรายและวิพากษ์วิจารณ์กันอย่างกว้างขวาง สุจิตต์ วงษ์เทศ (2538 : 16) กล่าวว่า ท้าวฮุ่งหรือขุนเจืองเป็นชื่อของวีรบุรุษทางวัฒนธรรมข้ามพรมแดน เผ่าพันธุ์สองฝั่งโขง ดวงเดือน บุญยาวง (2538 : 183) กล่าวว่ามหากาพย์เรื่องนี้แต่งขึ้นระหว่างศตวรรษที่ 14-16 โดยนักกวีลานช้าง ส่วนจิตร ภูมิศักดิ์(2538 : 127) กล่าวว่า ขุนเจืองในมหากาพย์นั้นกวีลุ่มน้ำกกแต่งขึ้นเพื่อสรรเสริญวีรบุรุษ

ส่วนประคอง นิมมานเหมินท์ (2538 : 10) ได้กล่าวไว้ว่า “ท้าวเจืองหรือที่มักเรียกกันว่า ขุนเจือง หรือพญาเจืองนับว่าเป็นวีรกษัตริย์ที่เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายที่สุดในกลุ่มชนชาติไทหลายกลุ่มที่อาศัยอยู่ในบริเวณใกล้ลำน้ำโขง มีเรื่องราวปรากฏในตำนานประจำถิ่นต่างๆ เช่น ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ตำนานเมืองพะเยา และตำนานพื้นเมืองสิบสองพันนา เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีวรรณกรรมในดินแดนชนชาติไทหลายแห่งที่แต่งขึ้นเพื่อเสนอเรื่องราวของวีรบุรุษ ผู้นี้โดยเฉพาะมีทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง ที่เป็นร้อยแก้วได้แก่ ตำนานพญาเจือง และที่เป็น ร้อยกรองได้แก่ คำขับเจืองหาญ ที่แต่งขึ้นในสิบสองพันนา บทประพันธ์เรื่องเจืองหาญที่แพร่หลายอยู่ในกลุ่มไทดำในเวียดนาม บทประพันธ์เรื่องท้าวยี่บาเจือง และเรื่องท้าวบาเจือง หรือที่รู้จักกันว่าเรื่องท้าวฮุ่งท้าวเจือง ซึ่งแต่งขึ้นในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นต้น

นอกจากนี้ ธิดา สาระยา (2538 : 174) กล่าวถึงเรื่องของท้าว ขุน พญา ไว้ว่า ขุนเจือง ถูกเรียกด้วยคำว่า “ขุน” นำหน้าในฐานะ “นาย” ของกลุ่มชนชาติ บางแห่งได้รับความนิยมนำด้วย คำว่า “ท้าว” หรือ “พญา” แล้วแต่ลักษณะทางวัฒนธรรม เอกสารของไตยวนมักเรียกว่า “ขุน” ในขณะที่ไตลื้อเรียก “พญา” แต่ของลาวเรียก “ท้าว” เห็นได้จากกลอนพื้นท้าวฮุ่ง-ท้าวเจือง ตำนานอีกหลายฉบับในภาคเหนือเรียกขุนเจืองว่า “พระยา” ซึ่งประการหลังนี้คงเป็นเรื่องการบันทึกคัดลอกแบบแปรรูปคำต่างกันไป

ท้าวฮุ่ง หรือ ขุนเจืองเป็นวีรบุรุษทางวัฒนธรรม ตามความหมายที่ว่า culture

Hero เป็นวีรบุรุษที่เป็นผู้นำทางวัฒนธรรม ผู้ซึ่งได้สร้างแบบแผน พฤติกรรม วิถีชีวิต จารีตประเพณี ความเชื่อให้แก่ชุมชนวีรบุรุษประเภทนี้ไม่มีชื่อปรากฏในประวัติศาสตร์ แต่จะพบในตำนาน(myth) พงศาวดาร นิทานประจำถิ่น(Legend) และไม่สามารถระบุสมัยได้แน่ชัด ได้แต่เพียงประมาณอย่างคร่าวๆ ว่าจะอยู่ยุคสมัยใดสมัยหนึ่ง มักมีชีวิตที่โลดโผน มีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ จนกลายเป็นกึ่งเทพกึ่งมนุษย์ (สุกัญญา สุจฉายา , 2542)

จากการศึกษาประวัติท้าวฮุ่งหรือขุนเจือง พบว่ามีความสอดคล้องกับหลักการข้างต้น กล่าวคือในสมัยโบราณก่อนประวัติศาสตร์ ท้าวฮุ่งหรือเจืองได้เป็นผู้นำในการสร้างบ้านแปลงเมืองเล็กๆ สอนให้ชาวเมืองเรียนรู้การกสิกรรม ได้แก่ การทำนาหาเนื้อหาปลา การถนอมอาหาร การคมนาคม สร้างแบบแผนพฤติกรรมการอยู่ร่วมกัน สอนระเบียบจารีตประเพณี พิธีกรรมการนับถือผี วิถีชีวิต ความเชื่อ ตลอดจนการทำศึกสงคราม การปกครอง จนกระทั่งต่อมาได้ทำสงครามรวบรวมนครรัฐต่างๆเข้าด้วยกันจนเป็นปึกแผ่น ได้สร้างวีรกรรมในด้านต่างๆเป็นอันมาก ชนชาติไทบริเวณลุ่มน้ำโขง ได้แก่ไทลื้อ สิบสองปันนา ล้านนา ล้านช้างและภาคอีสานของไทยได้นำเอาวีรกรรมของท้าวฮุ่งมาเล่าสู่กันฟังเป็นนิทานวีรบุรุษประจำเผ่า เล่าสืบต่อกันมาโดยไม่ขาดสายและได้สร้างอภินิหาร อิทธิฤทธิ์ผนวกเข้าด้วย ครั้นต่อมาภายหลังได้มีผู้บันทึกเป็นนิทานปรัมปรา หรือตำนานเรื่องท้าวฮุ่งขุนเจืองจึงปรากฏเป็นลายลักษณ์ (ธวัช ปุณโณทก, 2541)

เรื่องราววีรบุรุษท้าวฮุ่งหรือขุนเจืองได้ขยายออกไปเป็นบริเวณกว้าง ธิดา สาระยา (2538) กล่าวว่า ในพรมแดนของชนชาติได้กล่าวถึงขุนเจืองจากตำนานประวัติศาสตร์หลายถิ่นอย่างกว้างขวางซึ่งกระจายการตั้งถิ่นฐานในบริเวณลุ่มน้ำโขงตอนกลางตามแนวตะวันตกตะวันออก ตั้งแต่รัฐฉานของพม่า ทางตะวันตกเฉียงใต้ของจีนแถบสิบสองปันนา ทางเหนือของประเทศไทย ตอนเหนือของลาวและเวียดนาม หรือตามชื่อเมืองที่มีประวัติการเคลื่อนไหวในยุคโบราณของภูมิภาคนี้ ได้แก่ เชียงตุง เชียงรุ่ง เชียงแสน พะเยา เชียงใหม่ ลาว เชียงขวาง และแกวปะกัน คือ ญวน

ขอบเขตการขยายตัวของตำนานวีรบุรุษขุนเจืองได้แผ่ขยายครอบคลุมกลุ่มลาว เวียดนามนามขุนเจืองจึงเป็นวีรบุรุษในตำนานลุ่มน้ำโขงโดยสมบูรณ์ การบันทึกเรื่องราวลายลักษณ์อักษร ที่เกิดขึ้นในสมัยหลัง ช่วยแพร่เรื่องขุนเจืองสู่ดินแดนอื่นของชนชาติไตอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น ที่เห็นได้ชัดเจนคือ เชียงรุ่ง ได้ยกย่องขุนเจืองอยู่ในฐานะวีรบุรุษต้นประวัติศาสตร์ของบ้านเมือง ที่สำคัญคือ เรื่องราววีรกรรมของท้าวฮุ่งหรือเจืองได้รับการถ่ายทอดออกมาเป็นวรรณกรรมทั้งที่เป็นมุขปาฐะและวรรณกรรมลายลักษณ์ซึ่งต่อมาได้รับการยกย่องว่าเป็นมหากาพย์

มหากาพย์ที่มีชื่อเสียงของโลกมีไม่มาก ได้แก่มหากาพย์รามายณะ มหาภารตะ อีเลียด โอเดสซี่ และ โรลองค์ ซึ่งมีลักษณะร่วมที่เห็นได้ชัดก็คือ เป็นเรื่องยาว มุ่งสดุดีวีรกรรมของ ผู้กล้าหาญของชาติ หรือสังคม

ช่วงเวลาที่จะเกิดเป็นมหากาพย์ได้นั้นมักจะเป็นช่วงที่บ้านเมืองยังไม่เป็นปึกแผ่นหรือยังไม่สงบเรียบร้อย จินตนา ยศสุนทร (2521 : 28) กล่าวว่า มหากาพย์เป็นลักษณะของวรรณกรรมสมัยเมื่อชาติบ้านเมืองยังไม่เป็นปึกแผ่นจึงถือเรื่องเกียรติเป็นเรื่องสำคัญ ดังเช่นในยุคของอัศวินเมื่อพ้นสมัยนั้นแล้วก็ไม่เป็นที่นิยม

ในการศึกษามหากาพย์เรื่องท้าวฮุ่งหรือเจืองนั้นพบว่าท้าวฮุ่งหรือเจืองนั้นมีลักษณะความเป็นวีรบุรุษอย่างหลากหลายและสามารถประมวลผลเพื่อเสนอข้อค้นพบได้ดังต่อไปนี้

ความเป็นวีรบุรุษของท้าวฮุ่งหรือเจือง

1.ทรงมีพระปรีชาสามารถในการรบ

ทรงเชี่ยวชาญในการรบ ท้าวฮุ่งหรือเจืองมีความสามารถในการรบ และมีคุณลักษณะพิเศษคือมีอาวุธสำคัญคู่บุญบารมี คือ ดาบฮางเซ็ง และมีช้างศึกที่เก่งกล้าสามารถ มีความแข็งแรงมาก คือ ช้างเผือกพานคำ นอกจากนี้ยังได้ของวิเศษจากนางง้อมหญิงคนรัก นางเล่าให้ฟังว่าเป็นของบิดาให้ไว้ ใช้ออกศึกทำให้ปลอดภัยและได้รับชัยชนะ การสงครามในสมัยนั้นนิยมชนช้างท้าวฮุ่งหรือเจืองนั้นมีความสามารถในการชนช้างเป็นอย่างยิ่ง ดังบทประพันธ์ที่ว่า

	“…กาก่องเนื้อเจ้าฮุ่ง	เจืองหาญ
	คึงมือยอยื่นแหวน	ผายชี้
	เลยผันช้างพานคำ	คุงกว่า
บ่ฮู้	กี่หมื่นฮ้อยฮุมพร้อม	พาบชน

(สิลา วีระวง, 2548 : 100)

จากบทประพันธ์ที่ยกมาจะเห็นได้ว่าท้าวฮุ่งหรือเจืองต้องรับศึกหนักเพราะเป็นการทำศึกชนช้างที่เป็นกองทัพใหญ่เป็นหมื่นร้อย เท่ากับ หนึ่งล้านและก็สามารถเอาชนะได้ นอกจากนี้ก็ยังบัญชาการทัพได้ดี กำกับแม่ทัพต่างๆในการโจมตีให้ได้ชัยชนะ ข้าศึกก็กลัวเกรง ดังบทประพันธ์ที่ว่า

“…ท่อว่า	ยะหว่างไว้ช้างใหญ่	คูนเมือง นั้นเนอ
กูจัก	มวลแพนกวนหมู่หลวง	ไหลเข้า
บอกแก่	ขุนพลพร้อมขุนนาย	เนื่องนั่ง
	ขุนใหญ่พร้อมโดยเจ้า	อยู่ฟัง
		(สิลา วีระวง, 2548 : 98)
แต่นั้น	พระบาทท้าวซมซื่น	ยินสงวน
	คูนพางเป็นเขื่อนแข็ง	ขนงต้น
มาจัก	แปงพลล้วนเดาดี	ดาแต่ง
	เห็นที่แกวมากล้น	ลุงเจ้าซู่ภาย
		(สิลา วีระวง, 2548 : 98)

จากบทประพันธ์ที่ยกมา แสดงให้เห็นถึงการออกคำสั่งบัญชาการรบแก่แม่ทัพและกองทหารว่าควรจะเป็นแบบใดจึงจะเอาชนะได้ ท้าวฮุ่งจะสู้รบเคียงบ่าเคียงไหล่กับไพร่พลทุกครั้ง บางครั้งท้าวฮุ่งก็จะตะลุยด้วยตนเองก็มี มีความสามารถในการใช้อาวุธได้ดีและแม่นยำ มีความถนัดและคล่องตัวในการใช้ดาบฮางเซ็งซึ่งเป็นดาบคู่บารมี

2.ทรงมีความกล้าหาญเด็ดเดี่ยว

ท้าวฮุ่ง หรือ เจืองมีความกล้าหาญเด็ดเดี่ยวในการทำศึกสงครามไม่เกรงกลัว ความตาย ยอมตายอย่างกล้าหาญ มีบทประพันธ์หลายแห่งที่กล่าวถึงความกล้าหาญเด็ดเดี่ยวของท้าวฮุ่ง หรือ เจือง เช่น

…ท้าวอวายหน้าเตินป่าว	ทุกภาย
เฮาจักกองกันตาย	ไฮ่เดียว ลางแล้ว…
	(สิลา วีระวง, 2548 : 244)

…แต่นั้น	หนักเนื่องช้างฟ้าฮ่วน	พังมา
	เจืองจักฝืนตัวตาย	ไซ่ลือ เลยห้าม
		(สิลา วีระวง, 2548 : 245)

3.ทรงอุดมบุญญานุภาพ

ท้าวฮุ่งหรือเจืองมีพระบุญญานุภาพเพียบพร้อมไปด้วยพระเกียรติ พระยศ พระเดช พระกรุณาธิคุณ พระเมตตาและพระบารมี มีบุญวาสนา ประชาชนยกย่องสรรเสริญ ในตอน “อุบัติบั้น”ได้กล่าวถึงท้าวฮุ่งหรือขุนเจืองเป็นเทพบุตรจุติมาเกิด โหรทำนายว่าดีเลิศจะได้เป็นใหญ่ มีชื่อเสียงก้องจักรวาล มีสิ่งของคู่บารมี ได้แก่ช้างเผือกพานคำ ฆ้องเงินคู่และดาบฮางเซ็ง มีผู้นำสิ่งของมาถวายมิได้ขาด ยิ่งเจริญพระชันษามากก็ยิ่งทรงอุดมบุญญานุภาพมากขึ้นเป็นที่เลื่องลือ ทั่วจักรวาล ดังบทประพันธ์ที่ว่า

ลือยี่เจ้าติ่วสร้อย เซ็งทั่ว จักรวาล

(สิลา วีระวง, 2548 : 153)

การที่จะทรงอุดมบุญญานุภาพได้นั้นต้องเป็นที่เกรงขามของเมืองอื่นๆจนกระทั่งต้องมาขอเป็นเมืองขึ้นเพื่อพึ่งพระบรมโพธิสมภาร ปรากฏว่าในเรื่องได้กล่าวถึงเมืองต่างๆทั่วสารทิศได้เดินทางมาเข้าเฝ้าท้าวฮุ่งหรือเจืองและได้ถวายส่วยเครื่องบรรณาการเป็นจำนวนมาก ทั้งทองคำ เงิน ช้าง ม้า ที่มาจากแดนไกลก็มี จีน จาม มอญม่าน เป็นต้น แสดงให้เห็นว่าทรงอุดมบุญญานุภาพเป็นอย่างยิ่ง

การที่ผู้ทรงอุดมบุญญานุภาพจะเสด็จไปไหนมาไหนย่อมมีขบวนแห่อย่างสมพระเกียรติ ในเรื่องราวนี้ได้มีบทร้อยกรองที่กล่าวถึงการเสด็จของท้าวฮุ่งหรือเจืองว่าประกอบไปด้วยขบวนแห่ยิ่งใหญ่ งดงาม อลังการ สมพระเกียรติ การเป็นผู้ทรงอุดมบุญญานุภาพด้วยบุญบารมีนั้นจะต้องมีเครื่องประกอบแสดงเป็นจำนวนมาก ในการแห่แหน มีการเชิญเครื่องสูงต่างๆ เช่น พัดโบก จามร เครื่องประโคมแตร สังข์และอื่นๆ มีคนเข้าเฝ้า กราบไหว้เป็นจำนวนมากแสดงถึงความยิ่งใหญ่สังเกตได้จากบางตอนของบทประพันธ์ดังต่อไปนี้

…เพราะเมื่อภูวนาถท้าว จักจาก เมืองหลวง
ผายแคงบัวออกมา เกยกว้าง
พังงามห้างเดาดา เฮียงแทบ
พระบาทเจ้าติ่วช้าง ใจแจ้ง นั่งเนา
……
…ฌั่งฌั่งเหลื้อมไกวแกว่ง จามร
แตรสังข์เพลงพาทย์แคน เสียงห้าว

กุญชรช้างพานคำ ยกย่าง
อาวสั่งท้าวทองล้าน ที่ทาง

(สิลา วีระวง, 2548 : 160)

...ญาบญาบเบื้องฟ้าเบิก ยอมือ
สานสานเสียงล่ามแหน ทุกก้ำ
ลือเซ็งเจ้าเงินยาง ยศมาก
ทุกที่ซ้ำขอไหว้ อ่อนเจือง

(สิลา วีระวง, 2548 : 183)

4.ทรงมีภาวะผู้นำที่ดี

ลักษณะของความเป็นวีรบุรุษ อีกประการหนึ่งก็คือ การที่ทรงมีลักษณะความเป็นผู้นำ ในการวิเคราะห์ความเป็นวีรบุรุษของท้าวฮุ่งหรือเจืองนั้นปรากฏว่าทรงมีภาวะผู้นำตั้งแต่ยังทรง พระเยาว์สังเกตจากงานพระศพของพระบิดา คือขุนจอมธรรมสวรรคต ขณะนั้นท้าวฮุ่งหรือเจือง ยังเยาว์ แต่ก็รับเป็นภาระในการบริหาร กำกับนัดหมายบริวารเพื่องานพระศพของพระบิดา การเก็บอัฐิขุนจอมธรรมในลักษณะของแม่งานจนสำเร็จ

นอกจากนี้ยังเป็นผู้นำชุมชนที่ ดูแล นำชาวบ้านทำงาน ทำนา บริหารจัดการและสั่งสมสภาวะผู้นำ ความเป็นผู้นำในตัวของท้าวฮุ่งหรือเจืองนั้นมีอยู่ในสามัญสำนึกและมีความลึกซึ้งตั้งแต่สมัยยังเป็นหนุ่มน้อยอยู่ ในบทประพันธ์ได้กล่าวถึงว่าขณะที่พระบิดาพึ่งสิ้นพระชนม์ ท้าวฮุ่งหรือเจืองก็มีความคิดเป็นห่วง กังวลว่าประชาชนจะอดอยากหิวโหย แสดงให้เห็นถึงความมีจิตใจ เป็นนักปกครอง มีจิตบริหาร มีการบริหารชุมชนเพื่อทำนา ท้าวฮุ่งใช้วิธี ทำเอง พาทำ มอบหมายหน้าที่การงานให้ทำ ให้รับผิดชอบ สังเกตได้จากตอนทำนาและโห่เนื้อดังต่อไปนี้

...แต่นั้นเจืองก็ปุนแปงไว้ ยังไถเชือกค่าว
เตือนแต่งตั้งเฝื่อไว้ ค่าวควาย
อันว่า อ้ายคว่างให้ไปแต่ง เฮือนนา พุ้นก่อน
เถิงเมื่อวันลุนกูจึง ซิไป สูนกล้า
ท่อว่าเคืองใจด้วย ควายฮาม น้อยหนุ่ม
เฝิกก็ยังไป่คุ้น ปีล้ำ ล่วงเถิง
.....ฯลฯ.....

(สิลา วีระวง, 2548 : 7)

แล้วจึงไขผักตูควาย		ออกผัน ผยองผ้าย
เจืองก็ทะยานโยงเต้น		บายไถซุกแล่น
เจืองหว่านเข้าสูนกล้า		ที่นา

.....ฯลฯ.....

(สิลา วีระวง, 2548 : 7)

จากบทร้อยกรองที่ยกมาแสดงให้เห็นภาวะผู้นำของท้าวฮุ่งที่ได้ชักชวนบริวารทำนา บางครั้งก็ลงมือปฏิบัติเอง นอกจากนี้ยังสอนวิธีการทำนา การหาเนื้อหาปลา และวิธีเก็บถนอมรักษาอาหารให้มีกินตลอดปี สะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาในสมัยโบราณ

ภาวะความเป็นผู้นำของท้าวฮุ่งนั้นมีความเป็นประชาธิปไตยไม่เผด็จการทำศึกเสร็จแล้วจึงถามแม่ทัพนายกองและบริวารว่าจะสู้ต่อ หรือจะตามไปตีซ้ำดังบทร้อยกรองที่ว่า

...ท้าวฮุ่ง	ไขเงื่อนถ้อยถามหมู่	ลุงอาว
	ผายความยินสื่อเมือง	ฝูงเหง้า
บัดนี้เฮาก็	ฟันแมนฮ้ายคาเวียง	สะสว่าง
เพิงที่	เมี้ยนเครื่องเข้าเชียงล้าน	ลวดงาย

(สิลา วีระวง, 2548 : 7)

ในฐานะที่ท้าวฮุ่งเป็นหัวหน้าซึ่งการบริหารปกครองโดยทั่วไปแล้ว ในสมัยก่อนส่วนมากจะปกครองแบบราชาธิปไตย มีพระราชาเป็นใหญ่มักจะตัดสินใจด้วยอำนาจ แต่ท้าวฮุ่งกลับให้ความสำคัญในการถามปรึกษา แสดงให้เห็นถึงภาวะผู้นำแบบประชาธิปไตย ทรงเป็นผู้นำที่มีความยุติธรรม นอกจากนี้ยังแบ่งนา แบ่งเมือง ให้แม่ทัพหรือคนสนิทไปปกครองเป็นการส่งเสริมกำลังใจด้วย

ทรงมีภาวะผู้นำที่รอบคอบ มองกว้างไกล สะท้อนให้เห็นถึงวิสัยทัศน์อันกว้างไกล ท้าวฮุ่งมีความรอบคอบ และมองกว้างไกลทุกด้านมองเห็นการไกลทุกอย่างเป็นนักปกครองที่ดีเป็นที่เลื่องลือไปทั่ว นอกจากนี้แล้วท้าวฮุ่งยังมีวิธีการสร้างผู้นำรุ่นใหม่ขึ้นมา เป็นการให้โอกาสดังบทร้อยกรองที่ว่า

	...ฮื่นฮื่นเที้ยนคับคั่ง	โฮงคำ
เจืองก็	วางความสอนคว่างเญีย	ฝูงเหง้า

	สูก็เอากันต้านทุก	ประการ แหนฮ่าง
บัดนี้	เมืองใหญ่กว้างมหาโลก	ลือเฮา
	อย่าแผกถ้อยไว้คว่าง	คึดปอง
	เอากันแข็งแส่งเชียง	ตางท้าว
	คองใดฮ้ายใดดี	ดูถี่
	อย่าเญียะน้าวก้าวเข้ม	คำกล้าสะหาว

(สิลา วีระวง, 2548 : 156)

จากบทร้อยกรองที่ยกมาแสดงให้เห็นถึงการที่ท้าวฮุ่งหรือเจืองได้จัดอบรมการสั่งสอนแก่แม่ทัพและคนสนิท ในสภาวะของผู้นำนั้น นอกจากทำได้ด้วยตัวองแล้วมักที่จะได้แนะนำสั่งสอนให้ผู้อื่นได้รับประโยชน์ด้วย

ท้าวฮุ่งนั้นเป็นผู้นำที่ให้ความเสมอภาคทั้งเพศหญิงและเพศชาย เคารพในสิทธิสภาพสตรี มีการแบ่งเมืองให้ผู้หญิงปกครองเมือง เช่นให้นางจอมผู้เป็นมารดาไปครองเมืองปะกัน ให้นางเม็ง หรือป้าของท้าวฮุ่งไปสร้างเมืองใหม่มีช้างม้าเป็นจำนวนมาก บ้านเรือนกว้างใหญ่

มีการปูนบำเหน็จรางวัลแก่ขุนศึกทแกล้วทหารส่งเสริมขวัญและกำลังใจ เช่นการยกย่องความดีความชอบของเหล่าทหารและญาติ

ท้าวฮุ่งมีภาวะผู้นำที่มีความสามารถเป็นที่พึ่งของผู้อื่นได้ เมื่อข้าศึกจากเมืองปะกันมาประชิดเมืองเงินยาง ท้าวซื่มนึกถึงท้าวฮุ่งหรือเจืองที่จะมาช่วยรักษาเมืองได้ และให้มาช่วยรบหลายครั้ง

5.ทรงยึดมั่นในหลักจารีตประเพณี

ในความเป็นวีรบุรุษนั้นท้าวฮุ่งมีความยึดมั่นในหลักความเชื่อที่มีมาตั้งแต่สมัยโบราณ ท้าวฮุ่งยึดมั่นในประเพณี และความเชื่อ เช่นการเลี้ยงผี การปาดชำแหละควายเพื่อพลีกรรม แด่ผีบรรพบุรุษดังในบทประพันธ์ที่ว่า

“เจ้าจึ่งให้จ่าซ้อน	เฮวฮีบ ครัวควาย
พลีกรรมผีหมู่กำ	เป็นด้ำ
ปุนปายพร้อมทุกขัน	ขวัญคู่
พระพี่น้องสองเจ้า	นั่งเฮียง

(สิลา วีระวง, 2548 : 46)

แสดงให้เห็นว่ามีการทำบุญสุนทานยึดมั่นในพระพุทธศาสนา มีธรรมในการดำเนินชีวิต มีความกตัญญูรู้คุณ ได้แก่ การสำนึกบุญคุณบิดามารดา พี่ชายและผู้มีบุญคุณ

6.เป็นที่เคารพรักและมีความรักที่มั่นคง

ในความเป็นวีรบุรุษของท้าวฮุ่งหรือเจืองนั้น มีความใกล้ชิดสนิทสนมกับไพร่ฟ้าประชาชนเป็นอย่างยิ่ง ทุกคนรักและจงรักภักดีต่อท้าวฮุ่งตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์จนตลอดพระชนม์ชีพ เพราะมีพระจริยวัตรที่งดงามเป็นนิสัยทำให้เป็นที่รักของบุคคลทั่วไป แม้กษัตริย์ต่างเมือง เช่น ท้าวซื่ม ก็ยังนิยมชมชอบในนิสัยใจคอความเป็นคนดีของท้าวฮุ่ง จึงทุ่มเทความรักให้ และประกาศยกลูกสาวให้ด้วย มีบทร้อยกรองที่แสดงว่าท้าวซื่มรักท้าวฮุ่งปานดวงตาว่า...

“...ท่อว่า	คึดฮุ่งผู้เหง้า ดูเกิ่ง	สองตา ออกแล้ว
เขาก็	มวลแมนแดงดาดเวียง	วังล้อม

(สิลา วีระวง, 2548 : 68)

นอกจากนี้แล้วยังเป็นที่รักของทแกล้วทหารทั้งหลาย เมื่อมีเหตุการณ์ไม่สงบเรียบร้อย มีศึกมาประชิดหรือต้องต่อสู้กับข้าศึก เหล่าทหารก็จะขันอาสาออกรบและตายแทนท้าวฮุ่ง ดังบทร้อยกรองต่อไปนี้

“...สว่าสว่าล้วนโยเธศ	ฝูงหาญ
ขานอาวถวิลนอกใน	ตางเจ้า
ทุกนายพร้อมขุนกวาน	แล้วอย่า
เมี้ยนหมู่เข้าเทแล้ว	พ่องลง”

(สิลา วีระวง,2548 : 73)

จากบทร้อยกรองดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงความรัก ความศรัทธาของทหารที่มีต่อท้าวฮุ่ง กล้าตายและยอมสละชีวิตเพื่อสู้ตายแทนท้าวฮุ่งได้

ในกรณีของหญิงคนรัก นางง้อมได้จัดทัพเพิ่มเติมให้ท้าวฮุ่งด้วยความรัก เหนือสิ่งอื่นใดก็คือความรักจากนางง้อม ที่เสียสละทุกอย่าง เป็นต้นว่าของศักดิ์สิทธิ์ป้องกันภัยต่างๆ เพื่อให้ท้าวฮุ่งปลอดภัยและได้ชัยชนะกลับมา สังเกตจากบทร้อยกรองต่อไปนี้

	“…หมักหม่อนหน้าง้อมสั่ง	มาดา
	เดียวจักแถลงคำคืน	คอบเจือง ในห้อง
เฮาก็	ชมแพงเพี้ยงสองตา	ตนพี่ จริงแล้ว
	ประดับพวกพ้องทั้งช้าง	ช่อยหลาน
		(สิลา วีระวง, 2548 : 73)
“…นางจิ่ง	แจงดูสร้อยสังวาล	มุกมาศ
	แหวนขอดล้วนคำเข้ม	ขอบลาย
	พร่างพร่างเหลื้อมมณีราช	ฤทธา
	พรายพรายควรค่าเมือง	พันพ้อง
เฮียกชื่อ	นาคาเหลื้อมแสงสูรย์	เสด็จยาตร
	พ่อย่อมย้องยกไว้	ใส่หัว
ปางเมื่อ	พระพ่อเข้ายาดท้าว	เชียงแท่นทามผี เผ่านั้น
	ครันยกยกยื่นแมน	มัวใบ้
	นางก็พาทีท้าว	ทวนกลอน กอยบอก
	พี่บ่ไว้เวนให้	ช่อยแฮง”
		(สิลา วีระวง, 2548 : 80)

สุดยอดของเรื่องแห่งความรักก็คือ มีความรักมั่นคง มีสัจจะ ซื่อตรงต่อคนรัก เมื่อครั้งที่ ตีเมืองปะกันได้รับชัยชนะ ได้ทรัพย์สิน เงินทองและผู้หญิงมากมาย ท้าวฮุ่งมีความสุขสบายแวดล้อมด้วยบริวารเฝ้าแหนแห่แต่ก็ยังมีความมั่นคงรักคิดถึงนางง้อมด้วยความซื่อสัตย์และไม่ลืมคำสัญญาที่ให้ไว้ว่าจะนำสินสอดมาขอแต่งงาน แสดงให้เห็นถึงความรักที่มั่นคง

วีรกรรมการสู้รบของท้าวฮุ่งหรือเจือง

ท้าวฮุ่งได้ทำศึกสงครามด้วยความกล้าหาญหลายครั้ง แต่ละครั้งก็ได้รับชัยชนะ ทำให้กองทัพมีความภาคภูมิใจ ฮึกเหิมในการต่อสู้และมีกำลังใจในการทำสงคราม ได้แก่ การไปทำศึกที่เมืองเงินยาง ท้างฮุ่งได้รับการขอร้องให้ไปช่วยลุงซึ่มเพื่อทำศึกกับพวกแกว เมืองปะกันที่ยกทัพมาล้อมเมืองเงินยางเพราะต้องการชิงนางอั้วไปเป็นชายาท้าวแองกา ท้าวฮุ่งได้รับชัยชนะจับตัวท้าวแองกาได้และได้ชนช้างกับท้าวกว่าพระยาแกวและตัดคอท้าวกว่าได้เป็นวีรกรรมอันห้าวหาญของท้าวฮุ่ง

ต่อมาไปทำศึกที่เมืองปะกัน โดยหลังจากที่ช่วยเหลือเมืองเงินยางให้ปลอดภัยแล้ว ท้าวฮุ่งได้ยกทัพตามไปตีพวกแกวถึงเมืองปะกัน ทำศึกที่เมืองปะกัน ท้าวฮุ่งชนะยึดครองเมืองได้

ต่อมาไม่นานได้ยกกองทัพไปทำศึกที่เมืองตุมวาง สาเหตุที่ท้าวเจืองต้องยกทัพไปตีเมือง ตุมวาง เพราะหุนบังกับคำหิ่งไปก่อกวนพวกข้าพางเข้าปล้นเมืองปะกัน ท้าวเจืองจึงต้องตามไปจัดการ ได้ทำศึกกับพระยาฟ้าฮ่วน ท้าวตายืน ท้าวตาทอกเจ็ดไห ตลอดจนพวกผี และแถนลอ ท้าวฮุ่งหรือเจืองต่อสู้จนสุดกำลัง หมดแรงถูกปลงพระชนม์กลางสนามรบ

เมื่อสิ้นพระชนม์แล้วท้าวฮุ่งหรือเจืองได้ไปกำเนิดบนสวรรค์มีกองทัพที่ยิ่งใหญ่และไพร่พลเป็นจำนวนมาก บรรดาแม่ทัพนายกองและทหารต่างๆก็เป็นทหารเดิมที่เคยทำสงครามร่วมกันเมื่อครั้งที่มีชีวิตเป็นมนุษย์อยู่นั่นเอง บนสวรรค์นั้นท้าวฮุ่งหรือเจืองได้ทำศึกบนสวรรค์หลายครั้งได้รับชัยชนะมีเมืองขึ้นเป็นจำนวนมาก

วีรกรรมที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของการทำศึกสงครามในสมัยโบราณก็คือการกระทำยุทธหัตถีหรือการชนช้าง ในมหากาพย์ท้าวฮุ่งหรือเจืองได้พรรณนาการกระทำยุทธหัตถีของท้าวฮุ่งหรือเจืองไว้หลายครั้งมีทั้งได้รับชัยชนะและพ่ายแพ้ตอนสิ้นพระชนม์การชนช้างหรือยุทธหัตถีที่สำคัญของท้าวฮุ่งมีดังต่อไปนี้

ครั้งแรกเป็นการกระทำยุทธหัตถีกับท้าวกว่าและตัดคอท้าวกว่าได้เป็นวีรกรรมอันห้าวหาญของท้าวฮุ่งที่ได้แสดงความสามารถให้ลุงกับป้าเห็น สามารถช่วยเหลือชาวนครเงินยางได้อย่างกล้าหาญ และเป็นการกอบกู้เกียรติ ศักดิ์ศรีลูกผู้หญิงให้กับนางอั้ว

ต่อมาท้าวฮุ่งยกพลไปตีเมืองปะกัน กล่าวคือหลังจากที่ตีฝ่าวงล้อมของพวกแกวปะกันเพื่อเข้าไปช่วยเมืองเงินยางได้แล้วก็ยกกองทัพตามไปตีเมืองปะกันและได้ชนช้าง กับพวกแกวจนได้ชัยชนะและยึดเอาเมืองได้

อีกไม่นานท้าวฮุ่งยกทัพไปตีเมืองตุมวางเพื่อช่วยเหลือพวกข้าพาง ศึกครั้งนี้ได้ขยายวงกว้างออกไปอย่างกว้างขวาง ท้าวฮุ่งต้องทำศึกกับพระยาฟ้าฮ่วน ท้าวตายืน ท้าวตาทอกเจ็ดไห ตลอดจนพวกผี และแถนลอ ท้าวฮุ่งต่อสู้จนสุดกำลัง หมดแรงถูกปลงพระชนม์ สิ้นพระชนม์กลางสนามรบ (ชูศักดิ์ ศุกรนันทน์,2553 : 124-125)

บทสรุป

จะเห็นได้ว่าท้าวฮุ่งหรือเจือง มีพฤติกรรมที่สร้างคุณประโยชน์ให้แก่บ้านเมือง ในสมัยนั้นเป็นอย่างดียิ่ง ไม่ว่าจะเป็นการสร้างบ้านแปลงเมือง การปกครองดูแลไพร่ฟ้าประชาชน การอบรมสั่งสอนศีลธรรมจรรยา การสร้างแบบแผนพฤติกรรม วิถีชีวิต จารีตประเพณี การนับถือผีและบรรพบุรุษ การป้องกันบ้านเมืองของตนเอง การทำสงครามขยายอาณาเขตประกาศแสนยานุภาพ การป้องกันบ้านเมืองในกลุ่มเครือญาติของนครรัฐต่างๆ โดยเฉพาะกรณีที่ได้ไปช่วยลุงซึ่มทำศึกเพื่อรักษาเกียรติกษัตริย์ ช่วยรักษาศักดิ์ศรีลูกผู้หญิงซึ่งเป็นขัติยนารีของ นางอั้ว การพิทักษ์รักษาพวกข้าพางดำที่มีบุญคุณ การต่อสู้เพื่อเกียรติและศักดิ์ศรีของลูกผู้ชายเพื่อชาติบ้านเมืองและกรณีสุดท้าย ท้าวฮุ่งเจืองได้ออกสู้รบเคียงบ่าเคียงไหล่กับทหารหาญ จนถึงวาระสุดท้ายทรงเสียสละพระชนม์ชีพเพื่อชาติบ้านเมืองอย่างสมพระเกียรติแห่งวีรบุรุษ สมควรได้รับการยกย่องเป็นวีรบุรุษผู้ยิ่งใหญ่เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีต่อไป

.....

บรรณานุกรม

จิตร ภูมิศักดิ์ ขุนเจือง:ชาวเสียมแห่งลุ่มน้ำกก. (2538). ใน สุจิตต์ วงษ์เทศ(บรรณาธิการ). **ท้าวฮุ่งขุนเจือง วีรบุรุษสอง ฝั่งโขง.** กรุงเทพฯ: มติชน. 118-149.

จินตนา ยศสุนทร,คุณหญิง. (2521). **ประวัติวรรณคดีฝรั่งเศส.** กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ชูศักดิ์ ศุกรนันทน์. (2553). **วรรณคดีวีรบุรุษไทยและลาว.** วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยนเรศวร พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร.

ดวงเดือน บุญญาวง. (2540). **แนวคิดและฮีตคอง ท้าวฮุ่งท้าวเจือง.** กรุงเทพฯ: มติชน.

ธวัช ปุณโณทก. (2541). ท้าวฮุ่งขุนเจือง วีรบุรุษสองฝั่งโขงกับการรับรู้ในเอกสารประวัติศาสตร์ของล้านช้าง. **ตำนานเกี่ยวกับท้าวฮุ่งหรือเจือง : มิติทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม.** กรุงเทพฯ: สถาบันไทศึกษา. 76-95.

ธิดา สาระยา.จาก-หนงจื้อเกาถึง-ขุนเจือง. (2538). ใน พรมแดนของชนชาติ ใน สุจิตต์ วงษ์เทศ (บรรณาธิการ) **ท้าวฮุ่งขุนเจืองวีรบุรุษสองฝั่งโขง**. กรุงเทพฯ: มติชน. 150-180.

ประคอง นิมมานเหมินทร์. (2538). มหากาพย์เรื่องท้าวบาเจือง: มหากาพย์สองฝั่งโขง. ใน สุจิตต์ วงษ์เทศ (บรรณาธิการ) **ท้าวฮุ่งขุนเจืองวีรบุรุษสองฝั่งโขง.** กรุงเทพฯ: มติชน. 76-95.

สุกัญญา สุจฉายา. (2542). พระร่วงในประวัติศาสตร์และวีรบุรุษทางวัฒนธรรม. **วารสารภาษาและวรรณคดีไทย**, 16(12), 212-216.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2538). **ศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษ มหากาพย์ของอุษาคเนย์ ท้าวฮุ่ง ขุนเจือง วีรบุรุษ สองฝั่งโขง.** กรุงเทพฯ: มติชน.

สิลา วีระวงส์และสุจิตต์ วงษ์เทศ. (2548). **ท้าวฮุ่ง ขุนเจือง : วีรบุรุษสองฝั่งโขง.** กรุงเทพฯ: มติชน.

สิลา วีระวงส์และสุจิตต์ วงษ์เทศ. (2548). **ท้าวฮุ่ง ขุนเจือง มหากาพย์ของอุษาคเนย์**. กรุงเทพฯ: มติชน.

สิลา วีระวง. (ม.ป.ป.). **มหากาบท้าวฮุ่ง ท้าวเจืองสะบับสมบูรณ์.** เวียงจัน : สถาบันค้นคว้าศิละปะวันนะคะดี. คะณะกำามะการค้นคว้าวิทะยาสาดสังคมแห่งลัด.

สิลา วีระวง มหากาบท้าวฮุ่ง ท้าวเจือง. (1994). **เวียงจันทน์ : สถาบันค้นคว้า ศิละปะวันนะคะดี.** คะณะกำมะการ ค้นคว้าวิทะยาสาดสังคมแห่งลัด.

สัมพันธบทในกวีนิพนธ์ 'หัวใจห้องที่ห้า' : พันธกิจกวียุคหลังสมัยใหม่

Intertextuality in poetry 'The Heart's Fifth Chamber' : The mission of the postmodern poets

อนุชา พิมศักดิ์[1] Thananan Trongdee

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษากวีนิพนธ์ชุด **"หัวใจห้องที่ห้า"** ของอังคาร จันทาทิพย์ โดยใช้มโนทัศน์สัมพันธบทผลการศึกษาพบว่า กวีใช้สัมพันธบทเพื่อประกอบสร้างตัวบท 4 ลักษณะ คือ การสร้างสัมพันธบทกับตัวบทวรรณกรรม การสร้างสัมพันธบทกับสถานที่หรือเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์และปรากฏการณ์ทางสังคม การสร้างสัมพันธบทกับงานวิชาการโดยใช้รูปแบบงานวิชาการและสายตานักวิชาการในการมองเรื่องต่างๆ และการสร้างสัมพันธบทกับชุดสัญญะทางวัฒนธรรม ทั้งวัฒนธรรมพุทธศาสนา วัฒนธรรมท้องถิ่น และวัฒนธรรมประชานิยม เมื่อวิเคราะห์วัตถุประสงค์ พบว่า กวีใช้สัมพันธบทเพื่อแสดงตัวตน เพื่อประกอบสร้างความหมายและความจริง และสร้างความหมายใหม่ให้กับบทกวี

คำสำคัญ: *สัมพันธบท หัวใจห้องที่ห้า หลังสมัยใหม่*

[1]อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์
[1]Lecturer, Thai Language, Faculty of Education Kalasin Rajabhat University

Abstract

This article aims to study AngkanChanthathip's poetry 'The Heart's Fifth Chamber' by applying the concept of intertextuality. The results revealed that the intertextuality method was used for constructing poems into four characteristics: a constructing of intertextuality and literature, a constructing of intertextuality and settings or historical events and social phenomena, a constructing of intertextuality and academic works through the perspective of scholar and in academic form, a constructing of intertextuality and a set of cultural semiotic which included Buddhist culture, local culture, and popular culture. It is found that the poet uses intertextuality for the purpose of expressing himself and constructing of meaning, truth, and poetry.

Keywords : *intertextuality 'The Heart's Fifth Chamber' Postmodern*

บทนำ

'หัวใจห้องที่ห้า'เป็นรวมบทกวีนิพนธ์รางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน ประจำปีพุทธศักราช 2555 ผลงานเล่มที่ห้าของอังคาร จันทาทิพย์ ต่อจาก "ความรักของคนเศร้า", "วิมานลงแดง", "ที่ที่เรายืนอยู่", และ "หนทางและที่พักพิง" เนื้อหาภายในเล่มนี้แบ่งออกเป็นสองภาค ภาคแรกชื่อ "หัวใจห้องที่ห้า" ตามชื่อหนังสือ ภาคหลังชื่อ "นิทานเดินทาง"

ความโดดเด่นของรวมบทกวีนิพนธ์เล่มนี้หากพิจารณาจากบทวิจารณ์ของนักวิจารณ์วรรณกรรมแล้วจะพบว่าต่างมองไปที่เนื้อหาของตัวบทกวี ซึ่งเป็นแก่นแกนสำคัญของหนังสือรวมบทกวีมาเสมอ อาทิ *"...ภาคแรกเป็นการมองออกไปข้างนอก สำรวจความเป็นไปของโลกรอบตัว ณ ขณะปัจจุบัน ในมุมมองของเขา นี่คือโลกที่เต็มไปด้วยความขัดแย้ง อันเป็นผลพวงจากหัวใจที่ปิดล็อก และพวกเรากำลังก้าวเดินลงไปสู่จุดตกต่ำที่สุดของมนุษยชาติ"* (จรูญพร ปรปักษ์ประลัย. 2555) ที่ว่า *"...มีสาระเนื้อหาหนักแน่นและครอบคลุมในมิติความคิดที่แยบยลที่สุดเท่าที่ 'อังคาร จันทาทิพย์' ได้สร้างสรรค์มา... มันเป็นเนื้องานที่มีที่มาที่ไป ที่ถูกสืบค้นอย่างมุ่งมั่นตั้งใจ ทั้งด้วยประสบการณ์ตรงและด้วยการเคี่ยวกรำด้านความรู้สึกและสำนึกที่ผลิบานและขยายตัวอย่างมีพลังใจ การมองโลกอย่างเป็นองค์รวมขององค์รวม (Holistic Worldview) การรู้จักเชื่อมโยงและแยกแยะประเด็นเพื่อจัดวางไว้เป็นหัวใจของกวีนิพนธ์ในแต่ละบท นับเป็นกุญแจดอกสำคัญที่ทำให้ 'อังคาร จันทาทิพย์' สามารถไขเข้าไปสู่ประตูกลแห่งปริศนาของโลกและชีวิต"* (สกุล บุณยทัต, 2555) สอดคล้องกับคำกล่าวของ ม.ร.ว. สุขุมพันธุ์ บริพัตร ประธานการประกาศรางวัลซีไรต์ ประจำปีพุทธศักราช 2555 ที่ว่า *"คณะกรรมการตัดสินให้ความเห็นถึงผลงานตรงกันว่าเป็นงานเขียนร่วมสมัยหากเปรียบเป็นอาหารคือฟิวชันฟู้ด ที่มีความโดดเด่น ในรสชาติทางภาษา ลีลาการนำเสนอ ตลอดจนเนื้อหาที่เข้มข้น สะท้อนแง่มุมสังคมและวิถีมนุษย์ได้อย่างมีชั้นเชิงหลากหลายด้วยจังหวะน้ำเสียงและจินตนาการมีอัตลักษณ์เฉพาะตัว นำสิ่งคุ้นเคยมาปรับเปลี่ยนให้เป็นเรื่องใหม่จึงได้ความสดใหม่ ตระหนักรู้ถึงรากเหง้าทางประวัติศาสตร์ทิ้งค้างประเด็นคำถามที่ค่อนข้างย้อนแย้งให้ผู้อ่านได้ขบคิดต่อประหนึ่งการเดินทางชีวิตของมนุษย์ที่ยังไม่จบสิ้นง่ายๆ นอกจากนี้งานเขียนยังเน้นย้ำถึงคนไร้บ้าน คนพลัดถิ่น คนกลุ่มน้อยเชื่อมโยงเรื่องเล่าในอดีตกับวิถีปัจจุบัน เป็นการปะทะสังสรรค์ท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรมโดยแบ่งเป็น 2 ภาคคือ หัวใจห้องที่ห้าและนิทานเดินทาง"* (ข่าวศิลป

วัฒนธรรม. 2556) คำกล่าวนี้สะท้อนถึงมุมมองต่อเนื้อหาของคณะกรรมการผู้ตัดสินในปีนั้นได้เป็นอย่างดี

เมื่อพิจารณาบทวิจารณ์จะเห็นลักษณะของ “หัวใจห้องที่ห้า” ว่ากล่าวถึงโลกและชีวิต รูปแบบการวางโครงเรื่องของหนังสือ แบ่งออกเป็นสองภาค ภาคแรก ใช้ชื่อว่า “หัวใจห้องที่ห้า” และภาคหลัง “นิทานเดินทาง” การแบ่งภาคของเนื้อหามีส่วนสำคัญ เพราะเนื้อหาในภาคแรกเปรียบกับการเดินทางไปในโลกกว้างด้วยการเปิดหัวใจห้องพิเศษมามองโลก มองปัญหาสังคม ส่วนในภาคนิทานเดินทาง คือการเดินทางย้อนกลับไปในเส้นทางชีวิตเดิม ดังในบทกวีที่ว่า“เดินทางไกลในทางเก่า” เล่าถึงเรื่องราวพื้นถิ่นอีสานเป็นส่วนใหญ่ ทั้งตำนาน นิทาน ความเชื่อ รวมไปถึงวิถีชีวิต ทั้งนี้ รูปแบบการเล่าเรื่องนี้กวีหรือบรรณาธิการน่าจะมีเหตุผลหรือแนวคิดบางประการในการกำหนดวิธีการนำเสนอเนื้อหาของสาร

จากข้อมูลพบว่ามีการวิจารณ์รวมบทกวีเล่มนี้ในเชิงเนื้อหามากพอสมควร ทำให้ผู้อ่าน ผู้ฟังได้เข้าถึงแก่นแกนของสารหรือเนื้อหาที่กวีประสงค์จะนำเสนอได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น แต่มีสิ่งหนึ่งที่น่าสนใจในกวีนิพนธ์ชุดนี้ ก็คือ รูปแบบของการเล่าเรื่องและการวางโครงเรื่อง ที่กวีมีความตั้งใจจะนำเสนอโดยไม่ใช่วิธีการรวบรวมงานจากที่ต่างๆ มาตีพิมพ์เพียงเท่านั้น แต่พบว่า บทกวีผ่านการวางโครงเรื่อง เนื้อหา แนวคิด มาเป็นอย่างดี อีกทั้งมีการกล่าวถึงการแก้ไขต้นฉบับไว้ด้วย ชี้ให้เห็นว่ารวมบทกวีนิพนธ์เล่มนี้มีการใช้กลวิธีในการเขียนที่พิเศษ และเมื่อพิจารณาเนื้อหาอย่างละเอียดแล้วพบว่ามีการอ้างอิงเชื่อมโยงตัวบท(text) หลายตัวบท ปรากฏลักษณะสัมพันธบท (intertextuality) จำนวนมาก จึงน่าสนใจว่า กวีนิพนธ์ชุด“หัวใจห้องที่ห้า” มีลักษณะสัมพันธบทกับตัวบทอื่นๆ อย่างไรบ้าง และวัตถุประสงค์ในการประกอบสร้างสัมพันธบทนี้คืออะไร ในบทความนี้จะกล่าวถึงแนวคิดสัมพันธบทเป็นพื้นฐานเพื่อปูพื้นความเข้าใจในขั้นต้น จากนั้นจะกล่าวถึงลักษณะสัมพันธบทในบทกวี ต่อจากนั้นจะวิเคราะห์วัตถุประสงค์ในการสร้างสัมพันธบทของกวี เพื่อนำไปสู่บทสรุปเกี่ยวกับลักษณะการใช้สัมพันธบทที่สัมพันธ์กับพันธกิจของกวีในบริบทวรรณกรรมหลังสมัยใหม่

“สัมพันธบท” ในฐานะเครื่องมือในการวิเคราะห์วรรณกรรม

ลักษณะความเป็นสัมพันธบท (intertextuality) คือ จากการกล่าวถึงตัวบท(text) อื่น เป็นการนำตัวบทอื่นที่ปรากฏก่อนแล้วในบริบททางสังคมของผู้แต่ง เช่น ตัวบทวรรณกรรม ตัวบทภาพยนตร์ ตัวบทงานศิลปะ ตัวบทเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ ตัวบทคำกล่าวของบุคคล ตัวบทข่าวสาร ตัวบทเพลง เป็นต้น มากล่าวซ้ำอีกครั้งหนึ่ง ในงานเขียน

เพื่อวัตถุประสงค์เฉพาะของผู้แต่ง ส่วนลักษณะสัมพันธบทที่ประกอบสร้างผ่านรหัสทางวัฒนธรรม คือการอาศัยบริบททางวัฒนธรรมในสังคมนั้นๆ มาประกอบสร้างตัวบทขึ้นใหม่ แต่มีการอ้างอิงหรือพาดพิงตัวบททางวัฒนธรรมที่มีมาก่อนด้วย

สัมพันธบทเป็นมโนทัศน์ที่นักคิดแนวหลังสมัยใหม่ (postmodern) นำมาใช้อธิบายเรื่องตัวบทวรรณกรรม หลังจากที่มีการขานรับทฤษฎีการวิจารณ์ที่มีชื่อเสียงของโรล็องด์บาร์ตส์ นักปราชญ์ชาวฝรั่งเศส ซึ่งเขียนบทความเรื่อง “The Death of the Author” เมื่อ ค.ศ.1968 บทความนี้จุดประกายความคิดที่ว่านักประพันธ์มิได้อยู่ในฐานะผู้สร้างสรรค์ผลงานวรรณกรรมอีกต่อไป และตัวบทมิได้เป็นผลผลิตของอัจฉริยภาพของผู้แต่ง แต่เป็นพื้นที่หลากหลายมิติที่เปิดให้ข้อเขียนจากแหล่งต่างๆได้มาปะทะสังสรรค์กัน ทั้งนี้ ไม่มีข้อเขียนใดที่เป็นของแท้ดั้งเดิมแม้สักชิ้นเดียว ตัวบทคือผ้าถักทอด้วยสารพัดข้อความซึ่งมาจากแหล่งข้อมูลวัฒนธรรมอันหลากหลาย (ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิชย์. 2545:14)คำอธิบายนี้ทำให้เห็นว่า“ตัวบท” (text) มีความหมายกว้างมาก ทั้งนี้นพพร ประชากุล (2543: 175-177) ได้อธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทในลักษณะของสัมพันธบทไว้ว่า “ตัวบทหนึ่งๆ มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับตัวบทอื่นๆ ที่ปรากฏอยู่ในยุคสมัยเดียวกันหรือในยุคสมัยก่อนหน้าไม่มากก็น้อย โดยที่ความสัมพันธ์เชื่อมโยงดังกล่าวมีหลักฐานยืนยันได้ในตัวบทชิ้นที่พิจารณาเป็นหลักอยู่”

แกรแฮมอัลเลน (Graham Allen. 2002) นำเสนอแนวคิดเรื่องสัมพันธบท ในหนังสือชื่อ intertextualityโดยอ้างอิงแนวคิดของนักวิชาการสำคัญหลาย เช่น โรล็องด์บาร์ตส์(Roland Barthes)เฟอร์ดินานด์เดอโซซูร์ (Ferdinand de Saussure) มิคาอิลบาคห์ติน (MikailM.Bakhtin) เจอราร์ด เจเน็ตต์ (Gérard Genette) มิคาเอลริฟฟาแตร์ (Michael Riffaterre) และจูเลีย คริสเตวา (Julia Kristeva)นับเป็นตำราวิชาการเล่มแรกๆ ที่เชื่อมโยงภาพของการศึกษาสัมพันธบท

จูเลีย คริสเทวา (Julia Kristeva) เสนอว่าตัวบทไม่ได้มีความโปร่งใส แต่บรรจุไว้ด้วยอุดมการณ์ต่างๆ นานา ดังนั้น การเขียนหรือการพูดจึงมิได้เป็นเพียงการสื่อสารหรือการถ่ายทอดข้อความจากคนหนึ่งไปสู่อีกคนหนึ่ง แต่เป็นการเขียน/พูดที่เป็นปฏิบัติการ (Practice) และมีผลผลิต (productivity) กล่าวคือ ตัวบทมิได้หยุดนิ่ง แต่นำไปสู่การงอกเงยความหมายให้แก่ตัวบทอื่นๆ ต่อไปไม่สิ้นสุด ในแง่นี้ ตัวบทหนึ่งจึงไม่ได้มีเอกลักษณ์โดยตัวมันเอง แต่หากเป็นการหยิบยืมรูปแบบและเนื้อหาของตัวบทที่มีอยู่ก่อนแล้วมาประกอบสร้างขึ้นมาใหม่ (Allen. 2000: 27-37 อ้างถึงใน สุรสมกฤษณะจูฑะ. 2551: 209) โดยตัว

วรรณกรรมเป็นประดิษฐกรรมของระบบ รหัส และขนบต่างๆ ซึ่งสืบทอดผ่านมาโดยงานวรรณกรรมที่มีมาก่อนแล้ว แนวคิดนี้เชื่อว่าระบบ รหัส และขนบต่างๆ ของรูปแบบศิลปะและจากวัฒนธรรมในสังคมนั้นมีผลต่อการสร้างความหมายให้แก่งานวรรณกรรมทั้งสิ้น กรอบความคิดเช่นนี้เองที่เรียกว่า Intertexualityหรือ สหบท/สัมพันธบท ซึ่งเชื่อว่าการอ่านจะนำพาผู้อ่านไปสู่ตาข่ายแห่งความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับตัวบทต่างๆ การจะตีความ หรือค้นพบความหมายของสิ่งที่อ่านนั้นจะต้องกระทำผ่านร่องรอยของความสัมพันธ์ต่างๆ ที่ตัวบทหนึ่งมีกับตัวบทอื่นๆอีกมากมาย ดังนั้น “การอ่าน” จึงกลายเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ระหว่างตัวบทหนึ่งและตัวบทอื่นๆ ทั้งหมดที่ถูกอ้างถึงและมีความสัมพันธ์กันอยู่ เป็นการเคลื่อนที่จากตัวบทซึ่งเป็นอิสระสู่ตาข่ายแห่งความสัมพันธ์ ด้วยเหตุนี้นี่เอง ตัวบทจึงได้กลายไปเป็นสัมพันธบท (พิเชฐแสงทอง.2555: 264)

สรุปได้ว่า สัมพันธบท(intertextuality) จึงหมายถึง การพิจารณางานประพันธ์เป็นตัวบท (text) ที่ประกอบสร้างขึ้นจากตัวบทอื่นๆหรือรหัสทางวัฒนธรรมต่างๆที่ปรากฏก่อนแล้วในวรรณกรรม ในงานศิลปะแขนงต่างๆ และในบริบทสังคมวัฒนธรรม การประกอบสร้างความหมายของตัวบทใหม่ขึ้นอยู่กับการตีความหรือการอ่านโดยเชื่อมโยงรหัสทางวัฒนธรรมเข้าด้วยกันของผู้อ่าน

ลักษณะสัมพันธบทของกวีนิพนธ์ “หัวใจห้องที่ห้า”

ผลการศึกษาลักษณะความเป็นสัมพันธบทใน “หัวใจห้องที่ห้า”พบว่า มีการใช้สัมพันธบทในบทกวีอยู่ 4 ลักษณะคือ

1.สัมพันธบทกับตัวบทวรรณกรรมในบทกวีปรากฏลักษณะสัมพันธบทกับตัวบทวรรณกรรมอยู่หลายบท ซึ่งแต่ละบทที่มีการอ้างอิงตัวบทอื่นต่างมีเป้าหมายในการอ้างอิงแตกต่างกัน ทั้งนี้สามารถแบ่งย่อยได้ 3 ประเภท ได้แก่

1.1 สัมพันธบทกับตัวบทวรรณกรรมจีน พบว่ากวีได้ใช้ตัวบทวรรณกรรมจีนลายลักษณ์เพื่อนำเสนอภาพจินตนาการของตน ดังตัวอย่างจากภาคหลัง นิทานเดินทางในบท **ความฝัน** ‘เรื่องที่ 1’ ที่ว่า

‘ข้าพเจ้าเดินเข้าไปในภาพเขียน...
บทอำลาเพื่อนเก่า ‘เมิ่งเฮ่าหราน’
เปลี่ยวกังวานบทกวี ‘ท่านหลี่ไป๋’
แยงซีเกียง ใบไม้ผลัดเพิ่งผลิใบ
โดดเดี่ยวในเดือนสามงดงามนั้น...

ในกวีนิพนธ์บทนี้ ได้อ้างอิง บทกวี 'ส่งเมิ่งเฮ่าหรานไปก่วงหลิง' ของ 'หลี่ไป๋' กวีสมัยราชวงศ์ถัง และอีกบทใน ความฝัน 'เรื่องที่ 2' ก็ปรากฏลักษณะสัมพันธบทกับบทกวีจีนของกวีเถาหยวนหมิง คือ *"ข้าพเจ้าท่องเที่ยวไป...สู่นาไร่เรือกสวน 'เถาหยวนหมิง'ฟังเรื่องราวหลงเลือกแพร่งทางแย่งชิงบ้านพักพิงทิ้งร้างไปนานหลายปี..."*

การอ้างถึงบทกวีชื่อดังของกวีจีนสองท่าน คือ หลี่ไป๋ และเถาหยวนหมิง ซึ่งนำมาจากหนังสือ'หยกใสร่ายคำ' พระราชนิพนธ์แปลบทกวีจีน ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ดังที่อังคารอ้างอิงว่า *"เก็บความ- บันดาลใจเบื้องแรกจาก 'หอกระเรียนเหลือง ส่งเมิ่งเฮ่าหรานไปก่วงหลิง' ของ 'หลี่ไป๋'กวีสมัยราชวงศ์ถัง, 'กลับสู่นาสวน บท 1, บท 2' 'ดื่มเหล้า บท 5,บท 8' ของ 'เถาหยวนหมิง' กวีสมัยราชวงศ์จิ้นตะวันออก. 'หยกใสร่ายคำ' พระราชนิพนธ์แปลบทกวีจีน ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี"* ลักษณะสัมพันธบทที่กวีประกอบสร้างมีถึงสี่ชั้น ในชั้นแรกอ้างถึงพระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา สยามบรมราชกุมารี ชั้นที่สองคือ อ้างถึงตัวบทกวีนิพนธ์ของกวีจีนทั้งสองท่าน ชั้นที่สาม คือความหมายในตัวบท และชั้นที่สี่คือการอ้างถึงบทกวีชั้นที่สามเพื่ออ้างถึงแรงปรารถนาของตนเองในการปะทะสังสรรค์ของตัวบท

สัมพันธบททั้งสี่ชั้นในกวีนิพนธ์บทนี้แสดงให้เห็นว่าพื้นที่ในบทกวีหนึ่งบทเป็นเวทีในการแสดงความหมายที่หลากหลาย เช่นความหมายแรก อาจเป็นการชื่นชมในพระปรีชาสามารถของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา สยามบรมราชกุมารี จึงยกเอาตัวบทจากหนังสือหยกใสร่ายคำ มาใช้ในการอ้างถึง อีกความหมายคือ การชื่นชมในความสามารถของกวีจีนทั้งสองท่าน หลี่ไป๋และเถาหยวนหมิงกวีเอกของจีน ที่สาม คือ ตัวบทที่กวีทั้งสองได้เขียนขึ้น แล้วกวีนำมาบอกเล่าและแสดงบทบาทสมมติว่าตัวเองฝันว่าได้เข้าไปอยู่ในบทกวีนั้น ดังนั้น การเข้าถึงความหมายชั้นที่สี่ คือการเอาตัวเองเข้าไปในตัวบท การเข้าไปในตัวบทอาจหมายถึงกวีประสงค์ให้ตัวบทบอกเล่าแรงปรารถนาของตน ดังคำประพันธ์ที่ว่า"ข้าพเจ้าท่องเที่ยวไป...สู่นาไร่เรือกสวน...บ้านพักพิงทิ้งร้างไปนานหลายปี ท่านกวีกลับคืนสู่นาสวน" ความประสงค์ของกวี คือ ต้องการจะประกอบสร้างความปรารถนาของตนผ่านบทกวี *"ความฝัน"ทั้งสองบท โดยใช้ตัวบทของกวีจีนทั้งสองมาเป็นองค์ประกอบในการสร้างตัวตนในเรื่องเล่า เพื่อเสนอภาพแทนตัวตนว่า "เขาปรารถนาการกลับไปอยู่บ้านเกิด"* ด้วยการอิงความหมายผ่านการตีความบทกวีของกวีจีนทั้งสองท่านนั่นเอง

1.2 สัมพันธบทกับตัวบทวรรณกรรมท้องถิ่น เป็นลักษณะสัมพันธบทที่อังคารนำมาใช้จำนวนมาก เช่นในบทกวี "รุ้งนิทาน และเรื่องเล่าวันวานของแม่..." มีการอ้างถึงวรรณกรรมท้องถิ่นอีสานหลายเรื่อง ดังนี้

ขูลู - นางอั้วผาแดง - นางไอ่... วันเวลาผ่านไปไม่หยุดนิ่ง

เราลาร้างแหล่งหลักเคยพักพิง แต่บางสิ่งอยู่ยงความทรงจำ
น้ำเต้าปุง ปวงผีฟ้า พญาแถน... เคยโลดแล่นเรื่องเล่าอยู่เช้าค่ำ
อุรังคธาตุนิทาน... ขานถ้อยคำ เล่าเรื่อง ลำนำ และตำนาน

การอ้างถึงตัววรรณกรรมท้องถิ่นอีสานอย่าง ขูลู-นางอั้ว ผาแดง-นางไอ่ ตำนานน้ำเต้าปุง หรืออุรังคในบทกวี *"รุ้งนิทาน และเรื่องเล่าวันวานของแม่..."* เป็นการสร้างความหมายการโหยหาอดีต การครุ่นคิดถึง "แม่" ผู้เคยเล่านิทานเหล่านี้ให้ตนฟัง ดังบทจบที่ว่า *"จบลงเหมือนในนิทาน กาลครั้งหนึ่งให้หวนห้วงคำนึงคิดถึงแม่ถึงท้องทุ่ง รุ้งสวย สุดตาแล ถึงอดีตเก่าแก่และแสนไกล"* แสดงลักษณะสัมพันธบทของตัวบทวรรณกรรมท้องถิ่นที่สัมพันธ์กับบริบทชีวิตของกวี ภาพของวัยเยาว์ของกวีถูกนำเสนอด้วยคำว่า *"อดีตเก่าแก่และแสนไกล"* ประโยคนี้อาจให้ความหมายถึงชีวิตวัยเยาว์ของกวีในระดับที่หนึ่ง หรืออาจตีความถึงอดีตเชื่อมโยงกับ "แม่" ด้วยความผูกพันของแม่ลูกผ่านการเล่านิทานเหล่านี้ให้ฟังในวัยเด็ก การ "คิดถึงแม่" ของกวียังมีนัยถึงการจากไปของแม่ เพราะในหน้าคำนำ กวีได้กล่าวถึงการจากไปของแม่ ที่โยงถึงกวีนิพนธ์บทนี้ได้ว่า กวีประกอบสร้างความหมายด้วยการสร้างสัมพันธบทระหว่างบทกวีของเขากับแม่ผ่านการเล่าวรรณกรรมท้องถิ่นอีสานของแม่ และหากพิจารณาประวัติที่ถูกนำเสนอของอังคารจะพบว่าครอบครัวของกวีเป็นครอบครัวหมอลำ ซึ่งถ่ายทอดวรรณกรรมท้องถิ่นเหล่านี้ การกล่าวถึงแม่ตัวแทนของวัฒนธรรมอีสานกลายเป็น "เรื่องเล่าวันวาน..." เพราะเรื่องราวเหล่านี้ในน้ำเสียงของเขาเป็นเรื่อง "อดีตเก่าแก่และแสนไกล" เป็นสิ่งสวยงามในชีวิต "ถึงท้องทุ่ง รุ้งสวย สุดตาแล" ความงามของท้องทุ่งรุ้งสวยสุดสายตา เป็นสายตาของวัยเด็ก บทกวีบทนี้อังคารจึงมีตั้งใจนำเสนอตัวตนในหลายระดับผ่านการสังสรรค์ของตัวบทหลากชนิด ทั้งตัวบทแม่ นิทานของแม่ และอดีตของตัวเอง เพื่อจะเสนอภาพแทนของตัวเองที่ "โหยหาความเป็นอีสานดั้งเดิม" ที่สูญหายไป โดยใช้แม่เป็นสัญญะของความเป็นอีสาน เพราะเป็นผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรมอีสาน

1.3 สัมพันธบทกับวรรณกรรมประชานิยม พบว่าในบทกวีของอังคารมีการอ้างอิงตัวบทวรรณกรรมประชานิยมหลายบท โดยเฉพาะตัวบทที่เกี่ยวกับวัยรุ่น เพื่อให้ความหมายในเชิงเสียดสี(irony) เช่นใน"บทสนทนาของคนพลัดถิ่น" ที่ว่า

ปลาสีส้ม พอรู้มันชื่อ<u>นีโม่</u> แมวประหลาดตาโตโต <u>โดเรม่อน</u>
<u>จระเข้ขอนลอย</u> หาบตะลอน ลิงน้อย เจ้าหนอนกินใบชา
มีครบทั้งนก หนู ปู ปลา ไก่ <u>กบเคโระ</u>ตาใสใสให้ซื้อหา
บางคราวเห็นขำในสินค้า อยู่ท้องไร่ท้องนาเคยหากิน

การปรากฏของ **นีโม่** จากภาพยนตร์แอนมิเมชั่นเรื่อง “Finding Nemoนีโม ปลาเล็ก หัวใจโต๊ โต” **โดเรม่อน** การ์ตูนญี่ปุ่นยอดนิยม **จระเข้ขอนลอย** หุ่นมือชื่อดัง จากรายการเจ้าขุนทอง ที่เคยโด่งดังทางช่องเจ็ดสี เจ้าหนอนใบชา จากโฆษณาชาเขียวชื่อดัง และ**กบเคโระ** ตัวการ์ตูนชื่อดังจากญี่ปุ่น ทำให้เห็นสัมพันธบทอันหลากหลายในตัวบทนี้ การสร้างสัมพันธบทของกวีนิพนธ์บทนี้ปรากฏภาพของตุ๊กตาในหาบตะกร้า ที่พ่อค้าเองยังรู้สึก “ขำ” กับสิ่งที่เขาขาย “บางคราวเห็นขำในสินค้า อยู่ท้องไร่ท้องนาเคยหากิน” กวีนิพนธ์นี้ให้ภาพความย้อนแย้งของตัวละครที่มองเห็นภาพของสินค้าตัวแทนวัฒนธรรมประชานิยมหรือความทันสมัย เป็นสิ่งที่เขาเคยหาอยู่หากินเมื่อครั้งอยู่บ้านนอก การ “ขำ”ของพ่อค้าคือการเสียดสีกับปรากฏการณ์ชาวนาออกจากท้องนา ออกจากวิถีชีวิตดั้งเดิมมาทำงานขายสินค้าที่ไม่คุ้นเคยเพื่อเลี้ยงปากเลี้ยงท้องลูกเมีย มีถ้อยคำเสียดสีสังคมอีสานว่าเป็นสังคมแบบบริโภคนิยม อย่าง *“อย่างน้อย ลูกได้เรียนหนังสือ ทั้งมือถือ ค่าเทอมเริ่มรุมสุมทั้งลูกทั้งเมียเสียทุกมุม พอแตกหนุ่มมันขอมอเตอร์ไซค์...”*

กวีนำเสนอภาพของลูกที่กำลังเรียนหนังสือ ซึ่งเป็นภาพตายตัว(stereotype)ของคนอีสาน ภาพของพ่อแม่ออกเดินทางจากบ้านมาหางานทำเพื่อส่งเสียลูกให้เรียนหนังสือ แต่ข้อความต่อมากลับมี “ทั้งมือถือ ค่าเทอมเริ่มรุมสุม” สะท้อนภาพสังคมบริโภคนิยมที่ต้องจ่ายค่ามือถือหรือซื้อมือถือใหม่ และค่านิยมวัยรุ่นกับการต้องมีรถจักรยานยนต์เมื่อโตเป็นหนุ่ม “พอแตกหนุ่มมันขอมอเตอร์ไซค์...” ทำให้ผู้เป็นพ่อต้องกลายเป็น “คนพลัดถิ่น” กวีประกอบสร้างคนพลัดถิ่นอีสานผ่านตัวบทวัฒนธรรมประชานิยมทั้ง นีโม่ โดเรม่อน ฯลฯ สัญญะของความทันสมัย กับตัวพ่อค้าหาบเร่พลัดถิ่นตัวแทนของคนชายขอบ ผู้ถูกกระแสโลกาภิวัตน์พัดให้ต้องมาทำงานที่ตนไม่พึงพอใจ ต้องขำแบบเจ็บปวดกับชีวิตกวีใช้สายตาพระเจ้าผู้หยั่งรู้ทุกอณูความรู้สึกของตัวละครพ่อค้าในสร้างภาพแทน “คนอีสานพลัดถิ่นที่ถูกผลักด้วยกระแสบริโภคนิยมผู้โหยหาการคืนถิ่น”

1.4 สัมพันธบทกับข่าว พบว่ากวีนิพนธ์ชุดนี้มีลักษณะสัมพันธบทกับข่าวมากที่สุด กวีนำข่าวมามองในมุมสันติภาพ และมีการวิพากษ์ข่าวในเชิงอุดมคติเรื่องสันติภาพเสมอ ตัวอย่างในบทกวี “ก้าวย่างย้อนแย้งแห่งศตวรรษ?! (วิวัฒนาการที่ ‘ชาร์ลดาร์วิน’ ไม่มีโอกาสเห็น)” จะเห็นการนำหนังสือพิมพ์มาเป็นโครงในการเล่าเรื่อง เช่น *กรอบล่าง ข่าวต่างประเทศ ในประเทศ* กรอบซ้ายริมองค์ประกอบของหนังสือพิมพ์มาประกอบสร้างเรื่องราวข่าวสารอันเลวร้าย ทั้ง *“จลาจลดุเดือดนองเลือดคาว ธรรมชาติวิบัติบ้า ไฟใต้เดือดดุ ลอบฆ่า จลาจล พิบัติภัย”* การใช้ภาพหนังสือพิมพ์นำเสนอความโหดร้ายของสังคมปัจจุบัน การประกอบสร้างเรื่องราวดังกล่าวหากพิจารณาจากเชิงอรรถท้ายบทกวีที่ว่า *“เขียน/เพิ่ม/เติม/ปรับ/ปรุง/แก้/ไข/เลือก/คัด/ขัด/เกลาจากบทกวี ‘ในหน้า (เปื้อนเลือดของ)*

อารยะ' ในวาระเฉลิมฉลองครบ 200 ปีเกิด 'ชาร์ลดาร์วิน'และ 150 ปีกำเนิด 'ทฤษฎีวิวัฒนาการ' กุมภาพันธ์ 2552" และชื่อบทกวี "ก้าวย่างย้อนแย้งแห่งศตวรรษ?! (วิวัฒนาการที่ 'ชาร์ลดาร์วิน' ไม่มีโอกาสเห็น)" จะพบว่ากวีใช้เวทีของหนังสือพิมพ์เป็นสื่อในการวิพากษ์สังคมมนุษย์ ชาร์ลดาร์วิน พูดถึงทฤษฎีวิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิต และการคัดสรรของธรรมชาติ ผู้สมบูรณ์กว่าสามารถอยู่รอดได้ ทั้งนี้กวียังเสียดเย้ยด้วยชื่อเดิม "ในหน้า (เปื้อนเลือดของ) อารยะ" และทิ้งท้ายด้วยประโยค "ใครกระหยิ่มยิ้มเยาะเย้ยเคราะห์กรรม!..." เพื่อวิพากษ์สังคมนิยมเสพความรุนแรงอย่าง "...ไม่รู้อิ่ม" และยิ้มเยาะเย้ยกับข่าวสารอันดูเหมือนเป็นสิ่งธรรมดา

ในบทกวี "ความตายของสันติสุข" เป็นสัมพันธบทกับข่าวอีกบทหนึ่งที่นำเอาข่าวสารที่สะเทือนใจและโยงกับสันติภาพที่ผู้เขียนมุ่งนำเสนอ การอ้างอิง *"บันดาลใจจากเรื่องราวของ 'สันติสุข พรมดาว' ลิงแสมแสนรู้ซึ่งคอยติดตามเจ้าหน้าที่ตำรวจมวลชนสัมพันธ์ไปปฏิบัติภารกิจต่างๆ จนได้ชื่อ 'ลิงตำรวจ' ขวัญใจเด็กๆ และประชาชนในพื้นที่ 'ปัตตานี' 'สันติสุข พรมดาว' ถูกสุนัขรุมกัดเสียชีวิตเมื่อวันที่ 22 สิงหาคม 2553..."* แสดงลักษณะสัมพันธบทจากข่าว และมีภาพย้อนแย้งผู้คนที่ "ยังคงเข่าฆ่าหลังฮาครืน" ความหมายของถ้อยคำชั้นแรกสันติสุขอาจจะเป็นแค่ลิงแสมตัวหนึ่งตามข่าว แต่ชื่อของลิง "สันติสุข" และชื่อบทกวี ความตายของสันติสุข ก็เป็นการประกอบสร้างความหมายชั้นที่สองที่การตายของลิงเป็นสัญญะของความล้มเหลวในกระบวนการสันติภาพชายแดนใต้ น้ำเสียงของกวีที่ขับเน้น "สัญชาตญาณสัตว์" ของเหล่าสุนัขสื่อถึงผู้ก่อความไม่สงบในชายแดนใต้ "ฝังคมเขี้ยวจมเขี้ยว" จนกระบวนการสร้างสันติสุข "ยับเยินเกินเยียวยา" จนที่สุด "สันติสุขในชายแดนใต้ก็ต้องจบลงไป"

2. สัมพันธบทกับสถานที่หรือเหตุการณ์ แบ่งย่อยได้ 5 ประเภท ได้แก่

2.1 สัมพันธบทกับเหตุการณ์ทางการเมือง พบว่ากวีกล่าวถึงเหตุการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองในน้ำเสียงของความเป็นกลางทางการเมือง โดยระบุถึงการแบ่งฝ่ายในหลายบท เช่น *"วันนี้โลกเลือกข้างแตกต่างขั้ว"* ใน นรกและสวรรค์ของคนอื่น หรือในบทกวี "เล่ห์กลของตรรกะ" ที่กล่าวถึงความเลวร้ายที่ทำให้สังคมมืดมน การทำร้ายกัน ที่ว่า

ทั้งผู้บริสุทธิ์ ประทุษร้าย แยกเป็นฝ่าย เป็นฝั่งดั่งฟากถนน
สองฟากฝั่ง แสงสว่างและมืดมน ตรรกะและเล่ห์กลปรากฏการณ์

การกล่าวถึงเหตุการณ์ทางการเมืองเพื่อนำเสนอภาพความขัดแย้งแบบ "วางตัว

เป็นกลาง” หรือมองในฐานะ “ผู้เฝ้ามอง” และตัดสินว่าทุกคน “เป็นชนวนด้วยส่วนหนึ่ง” ภาพเสนอนี้เป็นการประกอบสร้างตัวตนของกวีว่าเป็นผู้รักสันติ และพยายามจะบอกว่าความขัดแย้งทางการเมืองมีสาเหตุมาจากทุก ทุกคนต่างต้องรับผิดชอบในความขัดแย้งนี้ เพราะต่างแบ่งแยกและสร้างนรกแห่งความทุกข์ยากให้คนอื่น

2.2 สัมพันธบทกับเหตุการณ์ปัญหาความรุนแรงในจังหวัดชายแดนใต้

เป็นประเด็นหนึ่งที่กวีสร้างสัมพันธบทกับข่าวสารและมุมมองเกี่ยวกับความรุนแรงชายแดนใต้ เช่นในบทกวี “แนวรบด้านใต้”ได้นำเสนอภาพของทหารเกณฑ์(ที่ไม่ใช่คนชายแดนใต้ เพราะมีข้อความกำกับว่า “หลายร้อยกิโลเมตรจากบ้านเกิด) ผู้หวาดหวั่นว่าจะถูกส่งไปสับเปลี่ยนกำลังพลที่ชายแดนใต้ ที่ว่า

ภารกิจ ชายแดนใต้ ใช่ไหมแม่?...
หวาดหวั่นแผ่ม่านความตายคล้ายหมอกฝน
ฤดูปรับสับเปลี่ยนกำลังพล
สะพรึงท้นท่วมอกวิตกสะท้าน

การนำเสนอภาพความกลัวตายของทหารเกณฑ์ในการลงไปปฏิบัติภารกิจชายแดนใต้ และความกลัวของ “แม่” ที่อาจสูญเสียลูกชายไปกับเหตุการณ์ความไม่สงบนี้ เพราะตามข่าวสารที่ปรากฏมีการตายของทหารเสมอ ดัง“ม่านความตายคล้ายหมอกฝน” จนต้อง “สะพรึงท้นท่วมอกวิตกสะท้อน” กวีนำเสนอเหตุการณ์ความวิตกของทหารเกณฑ์นอกพื้นที่ชายแดนใต้ผู้กลัวการลงพื้นที่ แสดงภาพของ “คนนอก” อาจไม่รับรู้เหตุผลของการปฏิบัติภารกิจนั้น เพราะหากพิจารณามุมมองของกวีที่พูดถึงแนวรบด้านต่างๆ ทั้งด้านตะวันออก (ความขัดแย้งไทยกับกัมพูชา) ตะวันตก (สงครามพม่ากับชนกลุ่มน้อย) จะปรากฏน้ำเสียงของ “ความไม่เห็นด้วย” อยู่ทุกบท เช่นเดียวกับบทนี้กวีอ้างอิงเหตุการณ์ชายแดนใต้มาเสนอความไม่เห็นด้วยกับความรุนแรงและสงคราม

อีกภาพเสนอคือผลของความรุนแรง ดังในบทกวี “ไม่มีของขวัญจากสงคราม” อ้างอิงกรณีการเสียชีวิตของพลตำรวจเอกสมเพียร เอกสมญา เพื่อนำเสนอภาพความรุนแรงของความขัดแย้งในชายแดนใต้ว่ามีแต่ความสูญเสีย “ไม่มีของขวัญ” ดังบทกวีที่ว่า

‘ตาเนาะปูเต๊ะ :แผ่นดินสีขาว’
อีกครั้งคาราวซับเลือดไหล ไห้ห่มร่ำ
‘บูโด’ สะเทือนระเบิดสะท้าน ‘ภูพานคำ’
‘หนองบัวลำภู’ ร้าวกับข่าวร้าย
ดับฝันดีลงอีกฝัน ‘บันนังสตา’
...

ฝันเล็กๆ สิ้นสุดลงตรงวีรบุรุษ...
ใครทำลายของขวัญพรากสัญญา!?...
(74)

ในบทกวีนี้กวีระบุว่า “บันดาลใจจากเรื่องราวของชุมพล เอกสมญา และพลตำรวจเอกสมเพียร เอกสมญา” การเลือกกล่าวถึงเหตุการณ์นี้ กวีมุ่งนำเสนอภาพความโหดร้ายและความสูญเสียที่เกิดขึ้น เป็นการอ้างอิงตัวบทเหตุการณ์เพื่อเสนอภาพความรุนแรง

2.3 สัมพันธบทกับเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์หรือบุคคลในประวัติศาสตร์ มีการอ้างอิงบุคคลสำคัญหลายคน คือ รงค์ วงษ์สวรรค์ พลตำรวจเอกสมเพียร เอกสมญา อองซาน ซูจีกับสามี ชาร์ลดาร์วินและอัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ เช่นบท บรรพกาลวิบัติ (อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์คิด เรากำลังจะเห็น!)กวีมุ่งนำวาทกรรมความรู้ของไอน์สไตน์และดาร์วินมาเสนอในเชิงวิพากษ์ว่าสิ่งที่พวกเขากล่าวถึงไว้มันส่งผลในปัจจุบัน เช่น ทฤษฎีวิวัฒนาการ ที่มนุษย์หันมาเข่นฆ่ากันเอง ขัดแย้งกันเอง ส่วนพลตำรวจเอกสมเพียร เป็นการอ้างถึงเพื่อเสนอภาพความรุนแรงจากความขัดแย้ง ส่วนอองซาน ซูจี กวีกล่าวถึงเพื่อเสนอภาพการต่อสู้เพื่อสันติภาพแบบสันติ

แต่ในการกล่าวถึงรงค์ วงษ์สวรรค์ ในบทกวี “รมณีย์ดอกไม้”แตกต่างจากการกล่าวถึงบุคคลสำคัญอื่น ด้วยเหตุว่ารงค์เป็นนักเขียน เป็นศิลปินเช่นเดียวกับกวี สายตาของกวีจึงมองรงค์ในมุมมองเช่นเดียวกับตนเอง ดังบทกวีที่ว่า

มิร้าง ‘รงค์รมณีย์สีดอกไม้’ กลีบทุกกลีบ ใบทุกใบ ต้นทุกต้น
ชีวิตมอบสวนสวรรค์ดาลใจดล <u>รักดอกผลงานสะพรั่งอยู่ยั่งยืน</u>...

การอ้างอิงรงค์ วงษ์สวรรค์ในฐานะศิลปิน ผู้ที่ มิร้าง ‘รงค์รมณีย์สีดอกไม้’และ“รักดอกผลงานสะพรั่งอยู่ยั่งยืน” ภาพของรงค์ถูกเสนอว่าเป็นภาพของผู้ไม่มีวันตาย แตกต่างจากภาพของบุคคลอื่นที่นำเสนอว่าเป็นตัวแทนของความตายความสูญเสีย หากวิเคราะห์แล้วจะพบว่า กวีประกอบสร้างความเป็น “ศิลปิน” ที่เป็น “อมตะ”

2.4 สัมพันธบทกับปรากฏการณ์ทางสังคม ปรากฏภาพของสังคมชนบทที่เปลี่ยนแปลงไปด้วยกระแสการอพยพเข้าสู่เมือง ดังในบทกวี “หมู่บ้านในเสียงตอกเสาเข็ม” นำเสนอภาพเปรียบเสียงของครกมองกับเสียงของเสาเข็ม ความว่า

คล้ายเสียง ‘ครกมอง’ ของหมู่บ้าน แว่วจากลานตำข้าวแต่เช้ารุ่ง
ตึก ตัก ตุบ ยุบ ยก ตกกระทุ้ง ไหวทุ่ง สะเทือนลาน กังวานสะท้อน...
ตึก ตัก เสียงตอกเสาเข็มก้อง คล้ายเสียงครกมองของหมู่บ้าน...

สะเทือนเพิงเพิ่งปลูกสร้างล้อมกลางลาน เป็นเรือนชานรวมครัวไฟชั่วคราว

การนำเสนอภาพของความล่มสลายของสังคมชนบทอีสาน เป็นการนำภาพตายตัวมากล่าวถึง บทกวีหรือวรรณกรรมนำเสนอประเด็นนี้มีมายาวนาน จนกลายเป็นภาพติดตาของผู้คนในสังคมไทย ทั้งที่ปัจจุบัน ภาพนั้นอาจเปลี่ยนไปแล้ว เพราะแรงงานภาคก่อสร้างในปัจจุบันหาคนอีสานยาก เพราะส่วนใหญ่เป็นแรงงานพม่าและกัมพูชา หรือในบทกวี “บทสนทนาของคนพลัดถิ่น” ที่นำเสนอภาพล้อเลียนสังคมอีสาน ที่ฟุ้งเฟ้อ จนต้องดิ้นรนออกจากบ้านเกิดเมืองนอนเพื่อสนองค่านิยมเหล่านั้น ดังบทสรุปที่ว่า *“อย่างน้อย ลูกได้เรียนหนังสือทั้งมือถือ ค่าเทอมเริ่มรุมสุมทั้งลูกทั้งเมียเสียทุกมุมพอแตกหนุ่มมันขอมอเตอร์ไซค์”* เป็นการตอกย้ำภาพตายตัวของคนอีสานในการตกเป็นทาสลัทธิบริโภคนิยม

2.5 สัมพันธบทกับสถานที่หรือเหตุการณ์ในชีวิตของกวี กวีกล่าวถึงในหลายบท โดยเฉพาะสถานที่หรือเหตุการณ์ในบ้านเกิดและวัยเยาว์ บางบทกล่าวถึงสถานที่ที่ตนชื่นชอบ เป็นสถานที่ใช้ “หัวใจห้องที่ห้า”ของกวี ดังบทกวีชื่อดังกล่าวได้บรรยายบรรยากาศชนบทว่า“เป็นบ้านเกิด”ดังความว่า

พรมหุบลึก บ้านเรือน แม่น้ำไหล คืนดวงใจใฝ่ฝันอันเก่าก่อน
แผ่นดิน ผืนฟ้า เอื้ออาทร เป็นบ้านเกิด เรือนอน นานแสนนาน
เป็นบ้านเกิด เรือนอน นานแสนนาน...

ในกวีนิพนธ์บทนี้ สัมพันธบทที่ปรากฏคือ บริบทชีวิตของกวีกับสถานที่ที่ชื่นชอบ โดยเฉพาะความเป็น“ธรรมชาติ”สะท้อนรสนิยมของกวี ผู้ชื่นชอบความบริสุทธิ์ของธรรมชาติอันสงบเยือกเย็น ภาพเสนอเหล่านี้ เป็นภาพที่กวีนำเสนอมาอย่างต่อเนื่อง คือ ผู้รักสงบแบบธรรมชาติ ในบทกวี “ฤดูเก็บเกี่ยว”นำเสนอภาพจำในวัยเยาว์ของกวี ดังบทกวีที่ว่า

ตะวันอ้อมพร้อมข้าวพราวทุ่ง... เหลืองแพรรวงพรายรุ้งระยิบไหว
ลมหนาวอวดแดดอุ่นกรุ่นกลิ่นไอ หอมคายรวงคายใบมาบางเบา
ริมสองข้างทางถนนชนบท เหลืองอร่ามงามงดท้องทุ่งข้าว...
ปีติเอยเคยระคนอกสะทกเศร้า บ้านวัยเยาว์ เรือนเคยอยู่ ฤดูเก็บเกี่ยว
สองข้างทางทุ่งสีทอง ใจท่องเที่ยว วาดโค้งเคียวความฝันนั้นเกี่ยวรวง

ภาพวัยเด็กของกวี เป็นภาพความอุดมสมบูรณ์ เพราะเลือกเสนอ “ฤดูเก็บเกี่ยว” สัญญะของความสำเร็จ ความสมบูรณ์ และสีทอง คือสีของความร่ำรวย ความร่ำรวยในความหมายของกวีน่าจะหมายถึง ความร่ำรวยความสุขและความร่ำรวยทางวัฒนธรรมพื้นบ้านที่ “*เหลืองอร่ามงามงด...*”

การเสนอสัมพันธบทวัยเด็กกับบทกวีเป็นการประกอบสร้างตัวตนกวีผู้โหยหาอดีต โหยหาความเป็นอีสาน วัฒนธรรมอีสาน และภาพความสุขในอดีต ส่วนในบทกวี “ในกระเป๋าสัมภาระ” ก็โยงถึงการห่อข้าวใส่กระเป๋าเดินทางของกวี ในอดีตที่แม่เคยห่อให้ เมื่อแม่จากไปแล้ว สายใยวัฒนธรรมความรักพี่น้องไม่เหือดหาย เพราะพี่สาวบอกว่า“เอื้อยห่อข้าวให้ไปกินแลง...”เป็นการปฏิบัติหน้าที่แทนแม่ผู้จากไปนั่นเองนอกจากการกล่าวถึงแม่แล้ว กวียังกล่าวถึงพ่อผู้ล่วงลับด้วยในบทส่งท้าย “นิทานเดินทาง”

นิทานเดินทางหยุดเดินทาง *นอกชานร้าง เงียบใบ้รินไหลบ่า*
กลอนเลาะมูล เลาะโขงลำล่องอำลา *คนขับล้าโรยวัย ไร้คนฟัง...*
สนธยาหวนคืนยามความอ่อนเยาว์ *ส่งเรื่องเล่า ลำล่องข้าม ตามเราติด*
เห่ช้ากาล... ผ่านจากนี้... ทีละนิด... *เห่ช้าไกลไปสถิต... สุดปลายทาง*
ทางสายนั้นจากนี้ทีละนิด... *คนเดินทางสถิตสุดปลายทาง....**

แด่... พ่อ นักขับลำและเล่านิทานผู้ล่วงลับมิถุนายน - กรกฎาคม 2553

กวีเสนอบทกวี นิทานเดินทาง “นิทานเดินทางหยุดเดินทาง” คือการใช้สัญญะ “นิทาน” แทน “พ่อ”หมอลำวัยชราผู้“...เดินทางสถิตสุดปลายทาง...” คือตายจากไปแล้วนั่นเอง การกล่าวถึงพ่อเพื่อเสนอว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมอีสาน วัฒนธรรมนิทานพื้นบ้าน และเป็นมรดกวัฒนธรรมนักเล่าเรื่อง

3. สัมพันธบทกับงานวิชาการ สิ่งที่น่าสนใจประการหนึ่งในกวีนิพนธ์ชุดนี้คือมีลักษณะคล้ายงานเชิงวิชาการ เพราะมีการใช้สัมพันธบทกับงานวิชาการจำนวนมาก สามารถแบ่งย่อยได้ 3 ประเภท ได้แก่

3.1 สัมพันธบทกับศัพท์เฉพาะทางวิชาการมีการใช้ศัพท์เฉพาะทางวิชาการด้านสังคมศาสตร์หลายคำมาใช้ในบทกวี เช่น วาทกรรมการพัฒนา คนนอก ชายขอบ ความเป็นอื่น การประกอบสร้าง ตัวตน สัญญะ เป็นต้น ดังตัวอย่าง

เราต่างเป็น<u>สัญลักษณ์</u>ใดสักอย่าง *<u>ประกอบสร้างตัวตน</u>หลังค้นหา*
เรียนผิดถูกจริงลวงเป็นดวงตา *สุข ทุกข์ มอบศรัทธาแก่ดวงใจ*

ในบทกวี “ในบ้านของคนไร้บ้าน” พบคำศัพท์ทางวิชาการด้านสังคมศาสตร์จำนวนหลายคำ เช่น คนไร้บ้านชายขอบ เป็นอื่น โครงสร้าง กระแสหลักสัญญะวาทกรรมรูปแบบการนำคำศัพท์ทางวิชาการด้านสังคมศาสตร์มาใช้ในบทกวี เป็นลักษณะเด่นของกวีนิพนธ์ชุดนี้ และบางบทก็อ้างถึง “นักคติชนวิทยา” สัมพันธบทกับศัพท์ทางวิชาการนี้ เป็นการประกอบสร้าง “กวีวิชาการ” ซึ่งถูกนำเสนอภาพของนักวิชาการทั้งนักสันติศึกษา นักสังคมวิทยา นักคติชนวิทยา และอื่นๆ มีความเป็นสหวิทยาการในตัวกวี

3.2 สัมพันธบทกับรูปแบบงานวิชาการ ปรากฏการเขียนอ้างอิงหรือเชิงอรรถ โดยมีสัญลักษณ์ ดอกจันทน์ (*) ที่เป็นรูปแบบการอ้างอิง และมีเชิงอรรถประกอบ เช่น **อื่อทา คือการร้องเพลงกวีโบราณของชาวปกากะญอทาโบราณและคำแปลในเครื่องหมายอัญประกาศ ตัวเอนคัดจาก'ขีดลมเป็นพรมแดน พ้อเลป่า สาละวินแปลกหน้าในมูเส่คี' 'หญ้าน้ำ ทุ่งขุนหลวง'*

ลักษณะการอ้างอิงเชิงอรรถและดอกจันทน์ เป็นรูปแบบการอ้างอิงงานเขียนเชิงวิชาการที่กวีนำมาใช้ในหลายบท ทั้งมีการอธิบายประกอบที่มาของการเขียนบทกวีแต่ละบทว่ามาจากที่ใด คัดลอกมาจากไหน เช่น นิทานดวงดาว บทต้นมาจาก ตำราดูดาว โบราณ เป็นต้น เป็นลักษณะงานวิชาการเชื่อมโยงกับตัวบททางวิชาการหลานแขนง เป็นการประกอบสร้างภาพของกวีนักวิชาการได้อย่างชัดเจน

3.3 สัมพันธบทกับสายตานักวิชาการ ทั้งนักวิชาการคติชนวิทยาหรือนักวัฒนธรรมศึกษาผู้มองเสียงกบไม้บนถนนข้าวสารกับกบบนกลองมโหระทึกของชาวอุษาคเนย์โบราณในเชิงวิพากษ์การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม หรือการวิพากษ์ว่าสังคมโลกาภิวัตน์ทำให้สังคมแตกแยกวุ่นวาย เช่น บทกวีที่กล่าวถึงชนชั้นในสังคมที่ว่า*...ทุนชีวิต ก่อนทุนเนื่องหนุนกระชาก 'ชนชั้นกลาง - คนทุกข์ยาก - คนรากหญ้า' ทิ้งให้แยก ถอนให้เยินเกินเยียวยาด้วยมือ ปากสากหนา 'โลกาภิวัตน์'...*

4. สัมพันธบทกับตัวบททางวัฒนธรรมกวีนำตัวบททางวัฒนธรรมหลายตัวบทมาสร้างสัมพันธบท ทั้งวัฒนธรรมศาสนา วัฒนธรรมท้องถิ่น และวัฒนธรรมประชานิยม แสดงถึงความหลากหลายในการอ้างอิงตัวบทเพื่อนำเสนอสาร ดังนี้

4.1 สัมพันธบทกับตัวบทวัฒนธรรมพุทธศาสนา ในบทกวี "มิใช่จินตนาการ" กล่าวถึง อายตนะภายใน อันหมายถึงสื่อเชื่อมต่อที่อยู่ในตัวคน บ้างเรียกว่าอินทรีย์ 6 มี 6 อย่าง คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ทั้งหมดนี้เป็นสิ่งเชื่อมต่อกับอายตนะภายนอก ดังตัวบทที่ว่า

'ดวงตา' เราใช่ไหม หรือใครอื่น?!..
สะเทือน 'โสต'เราใช่ไหม หรือใครอื่น?!...
อบร่ำ 'ฆาน'เราใช่ไหม หรือใครอื่น?!...
ขมปร่า 'ลิ้น'เราใช่ไหม หรือใครอื่น?!...
ห้อมล้อม 'กาย'เราใช่ไหม หรือใครอื่น?!...
ระอุ 'อก'เราใช่ไหม หรือใครอื่น?!...

การนำตัวบททางวัฒนธรรมพุทธศาสนาโดยการยกเอาหลัก "อายตนะภายในทั้ง

6” มากล่างอ้างไว้ เป็นการประกอบสร้างอุดมการณ์ของกวีว่าด้วยเรื่องความรุนแรงที่นำเสนอเกือบตลอดเรื่อง การนำเรื่องอายตนะมากล่าว เพื่อเสนอว่า “ทุกคนรับรู้ความรุนแรง” เป็นอย่างดี คือสิ่งที่กวีใช้เสนอในบทกวีชุดนี้

นอกจากนี้ สัญลักษณ์ทางพุทธศาสนาของประเทศสหภาพเมียนม่า กวีนำมาสร้างสัมพันธบทกับบทกวี เพื่อวัตถุประสงค์ในการนำเสนอภาพขัดแย้งของสันติสุขกับความรุนแรงหรือสงครามระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในประเทศเมียนม่าหรือการตั้งชื่อ “แนวรบด้านตะวันตก” “แนวรบด้านตะวันออก” “แนวรบด้านใต้” เป็นกระบวนการประกอบสร้างความหมายของประเทศไทยที่มีสงครามรอบด้าน เป็นดินแดนแห่งความไม่สงบสุข เต็มไปด้วยความรุนแรง เพราะในกลางเมืองและชนบทเองก็กลายเป็นสนามรบ แบ่งฝักแบ่งฝ่าย

การนำเสนอภาพของความรุนแรงในภาคแรก “หัวใจห้องที่ห้า” เป็นการนำเสนอภาพแทนกวีผู้มีหัวใจห้องที่ห้าห้องแห่ง “ความรักสันติ ไม่ปรารถนาความรุนแรงทั้งปวง” และเรียกร้องผ่านสัมพันธบทต่างๆ ที่ประกอบสร้างผ่านตัวบทกวีทุกชิ้นว่า ความรุนแรงนำความสูญเสียมาสู่มนุษย์ ทุกคนต้องตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งในผู้สร้างความรุนแรง สันติสุขจะเกิดได้ต้องเปิดหัวใจห้องที่ห้าที่ “สงบ ร่มเย็น”ดังบทกวีปิดท้ายภาคแรก

4.2 สัมพันธบทกับตัวบทวัฒนธรรมท้องถิ่น การนำเสนอภาพของวัฒนธรรมโบราณ เช่น ภาพเขียนสีในผนังถ้ำในบทกวี “เสียงสนทนาจากผนังถ้ำ” หรือ “เสียงกบภูเขาที่ถนนข้าวสาร” เป็นการเสียดเย้ยของคุณค่าวัฒนธรรมโบราณ ภาพในอดีตกบบนกลองมโหระทึกคือสัญญะของความอุดมสมบูรณ์ การมีกบคือการเรียกฝนตามประเพณีอุษาคเนย์ แต่เสียงกบไม้บนถนนข้าวสารกลับเป็นเสียงเรียกลูกค้าต่างชาติ และกบเหล่านี้ไม่ชอบฝน

3 :ครุ่นคำนึงนักคติชนวิทยาชาวต่างชาติคนหนึ่ง
อ้างว้างเสียงกบไม้ไหวสะท้อน...
โลกเก่าแก่เก่าก่อนหมุนย้อนกลับ
วิถีคนบนดงดอยฝากรอยประทับ
ภาพเสียงเคยสดับยังจับใจ...
ความสมบูรณ์อพยพมาอยู่เมือง?!
เปลี่ยนเรื่องเล่าเกี่ยวพันสัญลักษณ์
กบสลักจากฆ้อง กลอง ทิ้งท้องเรื่อง
จากบรรพกาล ผ่านห้วงยามความฝืดเคือง
กลายเป็นเครื่องเรียกคนแทนฝนลม!...

ในบทกวี “สีโห สังข์ สินไซ ในตัวเรา” กวีนำเสนอภาพของวัฒนธรรมอีสาน ทั้ง

นิทาน กลอนลำ ผญาฮูปแต้ม ลายผ้า ลายปูนปั้น สิมลักษณะสัมพันธบทเหล่านี้เป็นการนำตัวบททางวัฒนธรรมมาประกอบสร้างตัวตนของกวีซึ่งต่างจากบทกวีก่อนหน้าที่มุ่งวิพากษ์สังคมเมืองสังคมทุนนิยม บริโภคนิยมเหมือนกวีพยายามจะบอกว่า ตัวตนของกวีถูกสร้างขึ้นจากชุดสัญญะทางวัฒนธรรมเหล่านี้ เพราะกวีมี *"สีโห สังข์ สินไซ ในตัวเรา..."* และวัฒนธรรมอีสานอื่นๆ เป็นดังการ *'การมุ่งไปข้างหน้า - ถวิลหาความหลัง'*

นอกจากนี้กวียังแทนค่าตัวเองลงในสัญญะในชุดตัวบททางวัฒนธรรมอีสานนี้ด้วย โดยการอ้างอิงวรรณกรรมสินไซว่าตัวเองเป็น "สินไซน้อย" ตัวละครที่ถูก "โชคชะตาพาร้างห่างบ้านเรือน" จาก "เปงจาน" ซึ่งในตัวบทกวีน่าจะหมายถึงบ้านเกิดของกวี คือ อำเภอมัญจาคีรี จังหวัดขอนแก่นนั่นเอง ไปผจญกับ "ยักษ์กุมภัณฑ์" คืออุปสรรคของชีวิตที่ *"เปลี่ยนผันไปตามเงื่อนผูก ยุคสมัย ตามวัยวาร"*

การแทนค่าชุดสัญญะทางวัฒนธรรมเหล่านี้ คือการนำเสนอภาพแทนของกวี ว่า "ตัวตน"ของกวีคือความเป็นอีสาน ผู้จากภูมิลำเนาไปเพื่อปฏิบัติภารกิจบางประการ การประกอบสร้างตัวตนด้วยตัวบททางวัฒนธรรมอีสานนี้เพื่อบอกว่า "เลือดในกายคือเลือดอีสาน"

4.3 สัมพันธบทกับตัวบทวัฒนธรรมประชานิยมกวีนำเสนอสื่อสมัยใหม่อย่างเกมในเครือข่ายสังคมออนไลน์เฟซบุ๊ค อย่าง Farm Villeในบทกวี "ด้านทั้งสองของโลกเสมือน"ดังนี้

Farm Ville กว้างใหญ่ ในห้องแคบ
ซ่อนแอบโลกอีกใบใกล้เคียงบ้าน
...เนิ่นนานวัน พรวนดินรดน้ำ สม่ำเสมอ
ผ่าน Facebook Farm Ville ใจลิ่วละเมอ
'ไร่ของเรา' เข้าเพ้อ เธอนำพา
ส่วนเติมเต็ม เกมละเล่น เป็น 'เพื่อนบ้าน'

กวีนิพนธ์บทนี้ กวีใช้สัมพันธบทกับสื่อสมัยใหม่หรือสื่อประชานิยมอย่างเฟซบุ๊คมาอ้างอิง เพื่อนำเสนอมุมมองเรื่องการโหยหาวิถีชีวิตแบบเกษตรกรที่ตนเคยเป็น การเล่นเกมนี้เพื่อชดเชยชีวิตส่วนที่ขาดหายไป

สัมพันธบทกับตัวตนของกวี

การประกอบสร้างตัวตนของกวีผ่านตัวบท "หัวใจห้องที่ห้า" ดด้วยสายตานักวิชาการด้านสังคม สายตานักวัฒนธรรม สายตานักข่าว สายตานักวรรณกรรม หรือสายตาคนอีสาน ทำให้กวีนิพนธ์ชุดนี้เต็มไปด้วยตัวบททางวัฒนธรรมที่ถูกนำมาสร้างสัมพันธบท

ระหว่างกันจำนวนมาก ตัวบทเหล่านี้ต่างส่งเสียงสื่อสารซึ่งกันและกัน สร้างความหมายใหม่ให้กับตัวบทอื่นๆ ทั้งส่งเสียงเสียดสีสังคม การนำตัวบททางวัฒนธรรมต่างๆ มาใช้เป็นการเลือกสรรมาอย่างจงใจ ทั้งนี้เพื่อส่ง“สาร” บางประการแก่ผู้อ่านนั่นเอง

เมื่อพิจารณาสารที่กวีได้นำเสนอผ่านสัมพันธบทต่างๆ พบว่ากวีใช้สัมพันธบทเพื่อวัตถุประสงค์ 3 ประการคือ

1. ใช้สัมพันธบทเพื่อแสดงตัวตน ผ่านการนำเสนอด้วยรูปแบบภาษา ตัวบทวรรณกรรม ตัวบทวัฒนธรรม การสร้างความหมายของคนบ้านนอกอีสานผู้มีรากเหง้า รักสันติภาพ เกิดเป็น “ตัวตนของกวี”ผู้มีตัวตนหลากหลาย นักวิชาการ นักบุญ นักวัฒนธรรม โดยอาศัยชุดวัฒนธรรมอีสานอันเป็นรากเหง้าบรรพบุรุษ เรื่องของเรื่องเล่าต่างๆ มานำเสนอว่าเขามีตัวตนในอดีตอย่างไรและสิ่งเหล่านี้ยังไหลเวียนอยู่ในกายตัวตนนักวิชาการที่นำเสนอผ่านสัมพันธบททางวิชาการ ทั้งการใช้ถ้อยคำ การใช้รูปแบบวิชาการหรือการมองแบบสายตานักวิชาการ หรือตัวตนของผู้รักสันติ นำเสนอผ่านเหตุการณ์ ข่าวสาร มุมมองทางการเมืองทั้งในประเทศและระหว่างประเทศ ตัวตนของกวีจึงเป็นตัวตนที่มีหลายมุม ไม่ใช่ตัวตนแบบแบน แต่รอบด้านทำเห็นความเป็น “อังคาร จันทาทิพย์” ที่ถูกประกอบสร้างตัวตนผ่านสัมพันธบทเหล่านี้

2. ใช้สัมพันธบทเพื่อประกอบสร้างความหมายและความจริง กวีใช้สัมพันธบทเพื่อการสร้างความหมายของสันติภาพ ต่อต้านความรุนแรง ให้ความหมายความงดงามของวัฒนธรรมท้องถิ่น ทั้งนี้การสร้างความหมายและความจริงต่างๆ ที่ดำรงอยู่ในสังคมทั้งในเรื่องปัญหาการเมือง ชนชั้น สิ่งแวดล้อม ศาสนา วัฒนธรรมท้องถิ่น ที่ถูกกระแสสังคมบริโภคนิยมโหมกระหน่ำ เหล่านี้นั้น กวีใช้การมองผ่านสัมพันธบทต่างๆ เพื่อประกอบสร้างชุดความหมาย ทั้งชุดความหมายสันติภาพ ชุดความหมายวัฒนธรรมท้องถิ่น ความหมายและความจริงเหล่านี้คือสิ่งที่ดำรงอยู่ในตัวบทเพื่อให้ผู้อ่านให้ความหมาย

3. ใช้สัมพันธบทเพื่อสร้างความหมายใหม่ให้กับบทกวี กวีใช้สัมพันธบทเพื่อสร้างความหมายใหม่ที่ให้กับบทกวี ในความหมายแบบเดิมของบทกวีจะเน้นว่าบทกวีเกิดจากความพวยพุ่งทางอารมณ์ของกวี การเกิดอารมณ์สะเทือนใจเมื่อประสบหรือมีสิ่งกระทบใจก่อเกิดเป็นบทกวีที่มาจากอารมณ์หรือประสบการณ์ชีวิตอันทรงคุณค่า แต่ในรวมบทกวีนี้ได้นำเสนอว่าบทกวีไม่จำเป็นต้องมาจากอารมณ์เพียงอย่างเดียว แต่อาจมาจากการใช้มโนทัศน์ต่างๆ ทั้งแบบหลังสมัยใหม่ หรือใช้ความรู้ทางวิชาการ มุมมองของนักวิชาการ เอ็นจีโอ หรือประเด็นทางชาติพันธุ์ต่างๆ มาใช้ในการแต่งก็ได้ แสดงให้เห็นว่ากวีนิพนธ์ได้เกิด

ความหมายใหม่ มีพันธกิจใหม่

สุดท้ายแล้วในการใช้สัมพันธบทไม่ใช่เพียงการอ้างอิงตัวบทเพียงเท่านั้น แต่คือลักษณะของการข้ามวัฒนธรรม วัฒนธรรมนั้นสามารถเลื่อนไหลได้ไม่ใช่สิ่งหยุดนิ่ง ตายตัว วัฒนธรรมวรรณศิลป์ร่วมสมัยอาจไม่จำเป็นต้องเกิดมาจากแรงผลักทางอารมณ์เพียงอย่างเดียว อาจเกิดมาจากการค้นคว้าหาความรู้ การตระหนักในเรื่องสิทธิมนุษยชน โลกแห่งสันติภาพ ภาพของกวีแบบอังคาร จึงเป็นกวีผู้รอบรู้ กวีนักวิชาการ เป็นการสร้างความหมายใหม่ให้กับกวีหลายอย่าง เช่น กวีสมัยนี้ไม่ใช่จินตกวีเท่านั้น อาจต้องเป็นกวีผู้แสวงหาความรู้มาเติมเต็มอยู่เสมอ มีลักษณะของ “กวีพุทธะ”ที่ต้องรู้เรื่องโลกโลกีย์และโลกธรรม จึงจะเป็นกวี หรือกวีจะต้องมีความเป็นสหวิทยาการในตนเองมีความเป็นนักวิชาการผู้ขวนขวายหาความรู้และรู้จักมองโลกในหลายๆ แบบ

สรุป

กวีนิพนธ์ “หัวใจห้องที่ห้า” เป็นรวมบทกวีนิพนธ์ที่มีความต่างจากกวีนิพนธ์ในอดีตส่วนใหญ่ ปรากฏลักษณะของความเป็นกวีนิพนธ์ที่มีการพาดพิง อ้างอิง ตัวบทหรือเรื่องเล่ามาใช้ในการนำเสนอสาร หรือที่เรียกว่าสัมพันธบท อาจกกล่าวลักษณะดังกล่าวนี้เป็นหัวใจอีกห้องหนึ่งของวรรณกรรมเล่มนี้ก็ว่าได้ ด้วยลักษณะสัมพันธบทที่กวีนำมาใช้จำนวนมากนี้ปรากฏนัยสำคัญทั้งการสร้างสัมพันธบทกับวรรณกรรม สถานที่หรือเหตุการณ์ งานวิชาการ หรือชุดสัญญะทางวัฒนธรรม ที่สะท้อนให้เห็นถึงเป้าหมายของกวีในการนำเสนอผ่านการสร้างสัมพันธบทเพื่อประกอบสร้างตัวตน สร้างความหมาย ความจริง และสร้างความหมายใหม่ให้บทกวี ทั้งนี้แม้กวีเองจะไม่ได้บอกกล่าวว่าตนเองต้องการนำเสนอสัมพันธบทหรือนำเสนอสารต่างๆ เพื่อเป้าหมายใด แต่ตัวบทกวีต่างๆ ได้นำเสนอตัวตน ความรู้ ความคิด มโนทัศน์ของกวีผ่านตัวอักษรที่ร้อยกรองกันมาเรียบร้อยแล้ว

บรรณานุกรม

ข่าวศิลปะและวัฒนธรรม. (ม.ป.พ.). **“สกุล บุณยทัต” โลกเปลี่ยนแปลงเรามากกว่า...เราเปลี่ยนแปลงโลก?”.** [ออนไลน์]. สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์. ได้จาก: http://www.innnews.co.th/shownews/show?newscode=478886 [เข้าถึงเมื่อวันที่ 27 มกราคม 2555].

จรูญพร ปรปักษ์ประลัย. (2555, 29 มกราคม). บันทึกระหว่างบรรทัด. **กรุงเทพธุรกิจ.**

ชูศักดิ์ ภุทรกุลวณิช. (2545). ชะตากรรมของหนังสือในสหัสวรรษใหม่. ใน **อ่านไม่เอาเรื่อง.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คบไฟ.

นพพร ประชากุล. (2543). สัมพันธบท. **สารคดี,** 16(182), 175-177.

พิเชฐ แสงทอง. (2555). จาก สหบท ถึงสัมพันธบท. **วารสารสงขลานครินทร์ ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์,** 18(3) กรกฎาคม-กันยายน.

สุรสมกฤษณะจูฑะ. (2549). “สัมพันธบท” และการเข้าถึงความจริงกรณีปัญหาเขื่อนปากมูล. ใน สุวรรณา สถาอานันท์ (บก.). **ความจริงในมนุษยศาสตร์.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อังคาร จันทาทิพย์. (2555). **หัวใจห้องที่ห้า.** กรุงเทพฯ: ผจญภัย.

Allen, Graham. (2000). **Intertextuality.** Fetter Lane: London.

ค่านิยมและความเชื่อในชื่อของนักมวยไทย[1]

Belief and Value in Muay Thai Boxers' Names

ธนานันท์ ตรงดี[2] Thananan Trongdee

บทคัดย่อ

การตั้งชื่อเป็นสิ่งจำเป็นอย่างหนึ่งของบุคคล เพราะชื่อสามารถที่จะนำไปใช้เพื่อแยกบุคคลได้ ในขณะเดียวกันการตั้งชื่อยังสะท้อนความคิด ค่านิยม และความเชื่อของเจ้าของชื่อนั้นด้วย บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอผลการวิจัยเกี่ยวกับค่านิยมและความเชื่อที่สะท้อนจากชื่อนักมวยไทย ข้อมูลได้จากนิตยสารที่เกี่ยวข้องกับมวยไทย 4 หัวชื่อ รวบรวมได้ชื่อของนักมวย 800 คน นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ความหมาย แล้วจัดหมวดหมู่ของความหมาย ผลการวิเคราะห์ปรากฏว่า

ชื่อของนักมวยไทยที่เป็นนามลักษณ์ส่วนใหญ่ประกอบขึ้นจากคำ 2 คำ คือ คำต้นชื่อ และคำท้ายชื่อ คำต้นชื่อเมื่อนำมาจัดหมวดหมู่ของความหมายแล้วสามารถจัดได้เป็น 26 หมวด ความหมายที่นิยมนำมาใช้ตั้งชื่อ ลำดับแรกได้แก่ ยอดเยี่ยมและเก่งกล้า น้อยที่สุดคือ ความเจ้าเล่ห์

เมื่อนำส่วนคำท้ายชื่อมาจัดหมวดหมู่ของความหมายจัดได้ 26 หมวด ความหมายที่นิยมมาก ลำดับแรกคือ สิ่งล้ำค่า น้อยที่สุดคือ สิ่งด้อยค่า ข้อค้นพบนี้มีงานวิจัยชิ้นอื่นนำมาสนับสนุนได้เป็นอย่างดีว่า นักมวยต้องการความเก่งกล้ามากที่สุด ก่อนที่จะเข้าสู่การต่อสู้

คำสำคัญ : *มวยไทย/ ชื่อนักมวยไทย/ นามลักษณ์ /ค่านิยมและความเชื่อ*

[1]บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของรายงานการวิจัยเรื่อง "ทำเนียบภาษากีฬามวยไทย" โดยได้รับการสนับสนุนการวิจัยจากงบประมาณรายได้ ปี 2551 คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

[2]ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

[1]This article is a part of a thesis "Muay Thai Language Directories" funded by Faculty of Humanities and Social Sciences, Mahasarakham University

Abstract

Most of the boxers' names comprise of two words: initial and final ones. This research reveals that the meanings of initial and final part of their names can be categorized into 26 groups. In the initial part of their names, the meaning of bravery or superiority is the most popular one and the meaning of cunning person is the least. In the final part of their names, the meaning of priceless objects is the most popular and the meaning of inferiority is the least. These findings are confirmed by the result from a research on Thai boxer's belief and magic which has been reported that Muay Thai boxers need bravery the best before they are engaged in fighting.

Key Words : *Muay Thai, Thai Boxing, Names of Muay Thai Boxers, Aptronym, Belief and Value.*

ความนำ

บุคคลโดยทั่วไปมักจะตั้งชื่อให้ลูกหลาน โดยคำนึงถึงคำที่มีความหมายเกี่ยวกับ ลาภ ยศ บริวาล เกียรติ ความสุข ฯลฯ นอกจากนี้ยังต้องคำนึงถึงหลักเกณฑ์การตั้งชื่อที่ปฏิบัติตามกันมา ได้แก่ในการตั้งชื่อบุคคลทั่วไป ตามที่ได้มีการกำหนดหลักเกณฑ์ต่างๆ ไว้ ดังปรากฏใน www.mongkol-luck.com กล่าวว่า

1. จะต้องไม่เป็นชื่อที่เสมอด้วยพระนามของพระพุทธเจ้าหรือพระศาสดาของศาสนาใดๆ

2. จะต้องไม่เป็นชื่อที่เสมอด้วยพระนามของพระมหากษัตริย์ พระราชทินนาม และพระนามาภิไธย

3. จะต้องมีความถูกต้องตามหลักไวยากรณ์ของไทย และมีความหมายที่ดี

4. จะต้องไม่เป็นคำหยาบคาย หรือมีความหมายสองแง่สองง่าม คำสแลง หรือคำผวนต่างๆ

5.จะต้องไม่เป็นคำที่หาที่มาไม่ได้ หรือเป็นคำที่ไม่มีความหมาย เช่น คำทับศัพท์จากภาษาอื่นๆ

6. ชื่อไม่ควรยาวเกิน 4 พยางค์ นามสกุลสามารถเกิน 5 พยางค์ได้ แต่ไม่ควรยาวเกินไป

7. จะต้องเป็นคำที่ไม่มีความหมายที่สูงส่ง หรือเลิศเลอจนเกินความเหมาะสม เพราะกลับจะเป็นผลเสียต่อเจ้าของชื่อ เพราะความเกินพอดี เช่น ชื่อที่เกี่ยวกับเทพเจ้าต่างๆ เช่น ศิวะ นารายณ์ พรหม พิฆเนศ เป็นต้น เพราะไม่เหมาะกับปุถุชนทั่วไป ถ้าตั้งจะทำให้ดวงชะตาอับโชคได้ หรือแม้แต่ชื่อที่ไม่เหมาะสมกับฐานะ เช่น ลูกคนใช้แรงงานแต่มีชื่อว่า สร้อยเพชร ซึ่งทำให้เจ้าของชื่อมีชีวิตที่สั้นมาก ดังที่เคยเป็นข่าวคึกโครมในหนังสือพิมพ์มาแล้ว

8. จะต้องไม่ใช่คำที่มีความหมายที่ยิ่งใหญ่ รุนแรง เมื่อเราได้ยินได้ฟัง หรืออ่านแล้วจะเกิดความรู้สึกที่รุนแรง เช่น จักรวาล สงคราม คงกระพัน สายฟ้า เป็นต้น คำเหล่านี้ไม่เหมาะสมที่จะนำมาตั้งเป็นชื่อให้กับคนทั่วไป เพราะจะส่งผลให้ชีวิตต้องประสบกับความกดดันหลายๆ ด้าน หรืออาจจะทำให้ชีวิต และสภาพความเป็นอยู่ที่ไม่เจริญเท่าที่ควร

9. ถ้าเป็นผู้ชายไม่ควรใช้ชื่อเกิน 2 พยางค์ แต่อนุโลมอาจตั้งชื่อได้ 3 พยางค์ แต่ปัจจุบันชื่อ 3 พยางค์เริ่มมีกันมากขึ้น

10. ถ้าเป็นชื่อผู้หญิง ไม่ควรเกิน 3 พยางค์ อย่างมากได้ 4 พยางค์ เพราะนอกจากจะจำยากแล้ว โบราณยังถือว่าหากตั้งชื่อหลายพยางค์ชะตาจะอับ น่าจะเพราะว่า

สมัยก่อนไม่มีใครตั้งชื่อหลายพยางค์มากกว่า ส่วนใหญ่จะเป็นชื่อที่สั้นๆ เรียกกันง่ายๆ จำกันได้ง่ายๆ

11. จะต้องตั้งชื่อให้ถูกกับเพศของเจ้าของชื่อ จะต้องเป็นชื่อที่เมื่อเราได้ยินได้ฟัง หรืออ่านแล้ว สามารถที่จะรู้ และเข้าใจได้ทันทีว่า เจ้าของชื่อนั้นๆ เป็นผู้หญิง หรือผู้ชาย

ในส่วนของชื่อนักมวยไทยนั้น ยังไม่มีผู้ที่กล่าวถึงในเรื่องนี้เลย ผู้เขียนเองสังเกตได้ว่านักมวยไทยส่วนใหญ่จะใช้ชื่อในการชกที่มิใช่ชื่อจริง แต่จะเป็นชื่อที่ตั้งขึ้นเป็นการเฉพาะที่เรียกว่า นามลักษณ์ (aptronym) ซึ่งมีผู้นิยามไว้ว่า “หมายถึงชื่อที่ตั้งให้เหมาะสมสอดคล้องกับลักษณะ อุปนิสัยของบุคคล และหรืออาชีพของบุคคลนั้นๆ” (ราชบัณฑิตยสถาน. 2539.) ดังนั้นถ้านำนามลักษณ์ของนักมวยไทยมาวิเคราะห์ ก็จะสามารถตีความถึงค่านิยมและความเชื่อของนักมวยได้

วัตถุประสงค์

เพื่อวิเคราะห์ความหมายของชื่อนักมวยไทย อันจะนำไปสู่การตีความเกี่ยวกับค่านิยมและความเชื่อของนักมวยไทย

วิธีดำเนินการ

1. รวบรวมรายชื่อนักมวยไทย จากนิตยสาร 4 หัวชื่อ คือ มวยสยาม มวยตู้ จักรวาลมวย และแชมป์ ได้มาจำนวน 800 คน

2. นำรายชื่อนักมวยไทยที่ได้ มาจัดใส่ในตารางของโปรแกรมเอ็กซ์เซล หากพบว่าชื่อของนักมวย ประกอบขึ้นจาก 2 คำหรือมากกว่า ให้แยกลงรหัสเป็นส่วนๆ คือ ส่วนของคำที่ใช้เป็นต้นชื่อ กลาง และคำที่ใช้เป็นท้ายชื่อ

3. จัดหมวดหมู่ความหมายของคำเหล่านี้ด้วยการลงรหัสไว้ดังนี้

1 — ดิน ฟ้า อากาศ ไฟ
2 —แก่น เก่ง กล้า ยอด
3 — โชค มงคล
4 — อาวุธ
5 — สิ่งล้ำค่า เพชร ทอง เงิน
6 — สัตว์ที่น่าเกรง
7 — สี สีผิว
8 — น้อย เล็ก จิ๋ว
9 — ชื่อเล่น
10 — ภูมิลำเนา
11 — บุคคลที่เก่งกล้า
12 — รุ่ง ทวี เจริญ
13 — ภาษาต่างประเทศ
14 — รักใคร่
15 - เกียรติ ศักดิ์ เดช
16 — สด ใหม่ ประกาย

17 — นก ปลา สัตว์น่ารัก
18 — ชื่อจริงหรือ ชื่อบุคคลอื่น
19- ชนะ ชัย พิชิต
20 — สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เทพ
21 — ชื่อพืช
22 — วัน เวลา
23 — เครื่องดนตรี
24 — สมญานาม
25 — เจ้าเล่ห์
26 — สิ่งด้อย
27 — รสชาติ
(0 = ไม่มี)

ตัวอย่างการลงรหัส

ชื่อนักมวย	รหัสชื่อตัวต้น	รหัสชื่อตัวท้าย
กงจักร	4	0
กรรณิการ์	18	0
กระดิ่งเงิน	23	5
กระต่ายขาว	9	7
กระนวน	10	0
กระล่อนจิ๋ว	25	8
กริชทองคำ	4	5
กริชเพชร	4	5
กล้าขุนศึก	2	11
กองพลน้อย	11	8
ก้องพัทลุง	2	10
กายสิทธิ์	20	0

4. ใช้คำสั่งเรียงตัวเลข ทำให้ชื่อที่มีความหมายในหมวดเดียวกันมาอยู่รวมกัน
5. นับจำนวนชื่อในแต่ละหมวด แล้วคำนวณเป็นร้อยละจาก 800 คน
6. ชื่อจริงของตน หรือของบุคคลอื่น ที่มิใช่นามลักษณ์ จะไม่นำมาวิเคราะห์

ผลการวิเคราะห์คำต้นชื่อ

กลุ่มคำที่นิยมนำมาตั้งเป็นคำต้นของนามลักษณ์ เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้ดังนี้

1. ชื่อที่มีคำต้นมาจากคำที่มีความหมายเกี่ยวกับเก่งกล้า หรือยอดเยี่ยม

กล้าขุนศึก/ก้องพัทลุง/ก้องพิภพ/ก้องฟ้า/ก้องเมืองลือ/ก้องศักดิ์/ก้องสยาม/กึกก้อง/เก่งกล้า/เก่งฤทธิ์/เกรียงไกร/แก่นกวี/แก่นณรงค์/แก่นศักดิ์/ไกรเพชร/เข้ม/คุณภาพ/

จอมพิชิต/จอมราวี/ดัง/เด่น/เด่นเก้าแสน/เด่นชัยน้อย/เด่นเชียงขวัญ/เด่นดนัย/เด่นทักษิณ/เด่นธัมรงค์/เด่นนาคา/เด่นมีชัย/เด่นวันชัย/เด่นสยาม/เด่นเหนือ/ทนงเดช/ทนงศักดิ์/เทอดธรณี/เทอดศักดิ์/น้ำหนึ่ง/ปฏิภาณ/เป็นเอก/พลังทิพย์/พลังพล/ยอด/ยอดขุนพล/ยอดเงิน/ยอดชาติชาย/ยอดชิงชัย/ยอดซุปเปอร์/ยอดดำรงค์/ยอดธงชัย/ยอดบัวงาม/ยอดบัวบาน/ยอดเพชร/ยอดภารี/ยอดมงคล/ยอดมังกร/ยอดยงยุทธ/ยอดวัลลภ/ยอดสิงห์/ยอดแสน/ยอดแสนไกร/ยอดแสนชัย/ยิ่งยอด/เยี่ยมยุทธ/เลิศทวี/เลิศเพชร/เลิศมงคล/เลิศศิลา

2. ชื่อที่มีคำต้นมาจากคำที่มีความหมายเกี่ยวกับสิ่งที่ล้ำค่า

ประกายเพชร/เพชรทรงไท/แก้ว/แก้วกล้า/ไข่มุกขาว/ไข่มุกดำ/คฤหาสน์/งาเทา/เงิน/ไตรจักร/ถุงทอง/ทอง/ทับหลัง/น้ำเพชร/บัลลังก์ทอง/ใบเพชรเล็ก/ปิ่นทิพย์/ปิ่นพนม/ปิ่นสยาม/พลอยไพฑูรย์/พลอยเมืองจันทร์/พลอยสยาม/เพชร/เพชรกล้า/เพชรงาม/เพชรจารุต/เพชรชิงชัย/เพชรชื่นชม/เพชรดำ/เพชรถาวร/เพชรทวี/เพชรทอง/เพชรทักษิณ/เพชรแท้/เพชรธวัช/เพชรนรินทร์/เพชรน้องใหม่/เพชรนาเคียน/เพชรนำชัย/เพชรนำแสง/เพชรน้ำหนึ่ง/เพชรน้ำหนึ่ง/เพชรนิล/เพชรบ้านแขก/เพชรบ้านดอน/เพชรประจัน/เพชรปราจีน/เพชรผาขาว/เพชรพนม/เพชรพยัคฆ์/เพชรพิชัย/เพชรพิมาน/เพชรไพฑูรย์/เพชรมณี/เพชรเม็ดเล็ก/เพชรเมืองใต้/เพชรยอดธง/เพชรรวมพล/เพชรรัสเซีย/เพชรราชันย์/เพชรลำตะคอง/เพชรลีซอ/เพชรศิวะ/เพชรสงวน/เพชรสนั่น/เพชรสยาม/เพชรสุริยา/เพชรสุริโย/เพชรใหม่/เพชรอัศวิน/เพชรโอภาส/มรกต/เม็ดทอง/รัตนชัย/ราชรถ/โล่ห์เงิน/วัชระ/วัชระเล็ก/หยกขาว/หยกน้อย/หยกมรกต/หยกศิลา

3. ชื่อที่มีคำต้นมาจากคำภาษาต่างประเทศ

ก๊อปปี้/กัปตัน/กาเซ็มน้อย/กูปี/โกโก้/คอสโม่/โคตี๋/โคบาล/จ๊อกกี้/จั่นเจา/เจมส์บอนด์/แจ็ค/เชอรี่/ซันโตส/ซาซ่า/ซิโก้/ซีต้า/ซีเอ็ก/ซุปเปอร์ท็อป/ซุปเปอร์บอน/ซุปเปอร์บอย/ซุปเปอร์แบงค์/ซุปเปอร์เล็ก/ดีเซล/ดีไซด์/ดีแม็กซ์/เดวิด/ไทสัน/นิโคล/โบวี่/ฟาอิซ/เมห์มูด/แม็กซิน่า/ไมค์/ยูเทวิน/ร็อกกี้/ร็อคโก้/เรนโบว์/แรมโบ้/ลัคกี้/โลโก้/โลมา/วันมาริโอ/อั่งเปา/อัปบาส/อาซีส/อารีฟ/อาลี/อิกคิวซัง/อีราค/อุสมาน/เอ็กซ์ต้า/โอโรโน่/ฮ่องเต้/ฮัดซัน/ฮาราวี/ฮิปปี้

4. ชื่อที่มีคำต้นมาจากชื่อเล่น

กระต่ายขาว/กุ้งฟ้า/ไก่เงิน/จุ๊บแจง/เจเจ/ต้วมเตี้ยม/ติ่งทอง/ตี๋ซ่า/ตี๋เล็ก/โต้งศักดิ์/ถั่วแระ/โทน/นน/น้องดิว/น้องต่อ/น้องทราย/น้องนภา/น้องนัท/น้องนุ่น/น้องแนน/น้องบอล/น้องบี/น้องเบียร์/น้องพี/น้องเล็ก/น้องเล็ก/น้องแว้ก/น้องหญิง/น้องใหม่/น้องอั๋น/นิดหน่อย/บอมบอม/บูมบูม/เบียร์สด/ปูจ๋า/ฟิล์มทอง/ลูกบอน/ลูกปลา/ลูกปลา/หญิง/หมวยเล็ก/อู๊ดน้อย/เอ็ม/เอี่ยว

5. ที่มีคำต้นมาชื่อจากชื่อภูมิลำเนา สถานที่ และกลุ่มชน

กระนวน/เกาะสมุย/คนกรุงเทพ/จอมทอง/ชาติ/ชายแดน/แดน/ตระกูล/ทุ่งมนต์/ไทยแลนด์/ไทรโยค/น้ำมูล/ป้อมปราบ/ปากะยอ/พนมรุ้ง/มัญจา/มาบุญครอง/เมืองแมน/เรือนแพ/ลำตะคอง/ลำน้ำพอง/ลำน้ำมูล/ลำน้ำวัง/ลำยอดเงิน/วังจั่น/วังเสือ/สงขลา/สยาม/สระแก้ว/สามย่าน/สายใหม่/เสาหาย/หมู่7/หลักหาย/หลังเขา/หลังสวน/แหลมทอง/แหลมสิงห์

6. ชื่อที่มีคำต้นมาจากชื่อเรียกสัตว์ที่น่าเกรงขาม หรือน่าเกรงกลัว

คชสาร/คชสิงห์/จงอาง/จงอางหยก/ฉลามขาว/ช้างน้อย/ช้างเผือก/ช้างเผือก/ตุ๊กแกผี/นาคา/นาคาเล็ก/พยัคฆ์เล็ก/พยัคฆ์หนุ่ม/พยัคน้อย/มังกรขาว/มังกรหยก/ม้าก้านกล้วย/สมิงหยก/สิงห์ดำ/สิงห์ทองน้อย/สิงห์น้อย/สิงห์พยัคฆ์/สิงห์มณี/สิงห์ศิริ/สิงห์ศึก/สิงห์สด/สิงห์หนุ่ม/เสือเล็ก/เสือสมิง/เสือหวลเล็ก/หงษ์ฟ้า/หงส์/เห่าดง

7. ชื่อที่มีคำต้นมาจากสิ่งธรรมชาติ

คีรีศักดิ์/ชลธาร/ชายชล/ดวงเดือนเล็ก/ดาราชัย/ดาวเด่น/ดาวเด่น/ดาวใต้/ดาวไทย/ดาวประกาย/ดาวไฟ/ดาวลูกไก่/ดาวสกล/ดาวเหนือน้อย/ตะวันทอง/น่านฟ้า/แผ่นดิน/ฝนหลวง/พระจันทร์ฉาย/พาหุยุทธ/ฟ้านำชัย/ฟ้านำโชค/ฟ้าประทาน/ฟ้ามีชัย/ฟ้าร้อง/ฟ้าสั่ง/ฟ้าสุระ/ฟ้าใส/ฟ้าใหม่/ภูตะวัน/ลมใต้/เล็บหิน/ศิลาชัย/สะเก็ดดาว/สายฟ้า/สายรุ้ง/สายลม/จันทร์ชัยเล็ก

8. ชื่อที่มีคำต้นมาจากคำที่มีความหมายเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์

กายสิทธิ์/เชียนโหงว/เทพกรเล็ก/เทพนคร/เทพนิมิตร/เทพบัญชา/เทพฤทธิ์/เทวดา/เทวฤทธิ์/เทวา/ปกาศิต/พิมพ์นิมิต/โพธิ์ดำ/มนต์ขาว/มนต์สวรรค์/รหัสลับ/รามเทพ/ลูกกรอก/ลูกกรอกทอง/ลูกนิมิต/ศักดิ์สิทธิ์/ศักดิ์สิทธิ์/เหิร/อิทธิฤทธิ์

9. ชื่อที่มี คำต้นมาจากชื่ออาวุธ

กงจักร/กริชทองคำ/กริชเพชร/ขวานทอง/คฑาวุธ/คมกริช/คมพยัคฆ์/คมพิชัย/คมพิชิต/คมเพชร/คิวทอง/จักรกฤษ/ฉมวกเพชร/ธนูทอง/ธนูเพชร/ป้อมปืน/ปืนใหญ่/ศรแดง/ศรนารายณ์/ศรศึกน้อย/สองคม/เหล็กเพชร

10. ชื่อที่มีคำต้นมาจากคำที่เกี่ยวกับโชค มงคล และพร

โชคดี/โชคนภา/โชครัก/ดวงสมพงษ์/ธรรมชัยเล็ก/บุญฤทธิ์/ประสพโชค/พรพิทักษ์/พรเสน่ห์/มงคลชัย/มงคลชัย/มงคลดำ/มงคลเดช/มหาโชค/มีโชค/มีโชค/มีโชค/มีมงคล/ศิริมงคล/ขวัญพิชิต

11. ชื่อที่มีคำต้นมาจากคำบอกจำนวน

เก้าล้าน/เก้าแดง/เก้าแดงใหญ่/เก้าแต้ม/ล้านเก้า/สามพลัง/สามเพชร/สามสมุทร/

สามหมอก/สามเอ/สิบหมื่น/แสนกล/แสนเก่งเล็ก/แสนคม/แสนชัยน้อย/แสนเดช/แสนทนง/แสนเมืองน้อย/แสนศักดิ์/แสนสุริยะ

12. ชื่อที่มีคำต้นมาจากบุคคลที่น่าเกรงขาม

กองพลน้อย/ขงเบ้ง/ขุนไกร/ขุนศึก/ขุนศึกน้อย/ขุนหาญ/จะเด็ด/นรสิงห์/นักรบดำ/นาซีเล็ก/พญาเสือ/มนุษย์ทองคำ/ราชันดำ/ลูกอัศวิน/สังข์ทอง

13. ชื่อที่มีคำต้นมาจากคำที่มีความหมายเกี่ยวกับชัยชนะ

เดินชนเล็ก/เดินชนเล็ก/ประเดิมชัย/ปราบศึก/ปราบหมด/ชนะเลิศ/ชนะศึก/ชัย/ชูธงเล็ก/ธงชัย/นำชัย/นำธง/ปราบ/ปราบธรณี/เผด็จศึก/พิชิตชัย/มาพิชิต/หลักชัย

14. ชื่อที่มีคำต้นมาจากชื่อพืช

กาหลง/กุหลาบขาว/ขมิ้นดำ/จำปาชัย/ดอกไม้ป่า/ต้นเพชร/ต้นเพชร/บัวขาว/ใบโพธิ์/ไผ่แดง/พริกป่น/มะไฟ/มาลัยเงิน/มาลัยทอง/สะตอป่า

15. ชื่อที่มีคำต้นมาจากคำที่มีความหมายเกี่ยวกับความเจริญรุ่งเรือง

เจริญชัย/ทวีพร/ทวีศักดิ์/ธนพล/รุ่งเพชร/รุ่งเรืองเล็ก/รุ่งศิริ/สำราญเดช/สำราญทอง/สำเริงชัย

16. ชื่อที่มีคำต้นมาจากคำที่มีความหมายเกี่ยวกับเกียรติ ศักดิ์ และเดช

เกียรติศักดิ์/เดชกมล/เดชราชา/เดชฤทธิ์/เดชสมุทร/เดชสุริยา/เดชา/ศักดิ์ชัยน้อย/ศักดิ์น้อย/ศักดิ์ประดู่/ศักดิ์พิชิต/ศักดิ์วุธ

17. ชื่อที่มีคำต้นมาจากคำที่มีความหมายเกี่ยวกับแสง และความสดใส

ประกายแสง/ยิ้มสยาม/รุ่งอรุณ/แสงมณี/แสงมรกต/แสงหิรัญ/แสงอาทิตย์/ใหม่

18. ชื่อที่มีคำต้นมาจากวัน และเวลา

ดีเดย์/ธันวา/วันฉลอง/วันเฉลิม/วันเฮง/เสาร์ห้า

19. ชื่อที่มีคำต้นมาจากเครื่องดนตรี

กระดิ่งเงิน/ซอ/ ระฆัง

20. ชื่อที่มีคำต้นมาจากสิ่งต้อยค่า

ป.4/ ฟุตบาท/นกกระจิบ

21. ชื่อที่มีคำต้นมาจากสมญานาม

จอมโว/มดเอ๊กซ์

22. ชื่อที่มีคำต้นมาจากรสชาติ

เปรี้ยวปาก/หวานเย็น

23. ชื่อที่มีคำต้นมาจากความเจ้าเล่ห์

กระล่อนจิ๋ว

ผลการวิเคราะห์คำท้ายชื่อ

กลุ่มคำที่นักมวยไทยนิยมนำมาตั้งเป็นท้ายชื่อ เรียงลำดับจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้

1. ชื่อที่มีคำท้ายมาจากคำที่มีความหมายเกี่ยวกับสิ่งที่ล้ำค่า

กระดิ่งเงิน/กริชทองคำ/กริชเพชร/ไก่เงิน/ไกรเพชร/ขวานทอง/เขียวมรกต/คมเพชร/คิวทอง/คิวทอง/จงอางหยก/จิ้งหรีดทอง/ฉมวกเพชร/ฉัตรมณี/เด่นธัมรงค์//ต้นเพชร/ตระกูลเพชร/ตะวันทอง/ติ่งทอง//ธนูทอง/ธนูเพชร/นพรัตน์/บัลลังก์ทอง/ประกายเพชร//ปรางทอง/ปานเงิน/ปานทอง/ปานเพชร/พงษ์เพชร/พลอยไพฑูรย์/เพชรทอง/เพชรไพฑูรย์/เพชรมณี//ฟิล์มทอง/มนุษย์ทองคำ/มังกรหยก/มาลัยเงิน/มาลัยทอง/มาลัยทอง/เม็ดทอง/ยอดเงิน/ยอดเพชร/ยอดเพชร/ยูงทอง/ยูงทอง/รุ่งเพชร/ลำยอดเงิน/ลูกกรอกทอง/เลิศเพชร/โล่ห์เงิน/ศรีสุวรรณ/สมอทอง/สมิงหยก/สังข์ทอง/สามเพชร/สำราญทอง/สิงห์มณี/แสงมณี/แสงมรกต/แสงมรกต/หยกมรกต/เหนือเพชร/เหล็กเพชร/เหลี่ยมเพชร/แหลมทอง/ออมสิน

2. ชื่อที่มีคำท้ายมาจากคำว่า “น้อย” และ “เล็ก”

กระล่อนจิ๋ว/กองพลน้อย/กาเซ็มน้อย/ขุนศึกน้อย/คชสารน้อย/คมสันต์เล็ก/โคบาลน้อย/จงอางน้อย/จ๊อกกี้เล็ก/จันทร์ชัยเล็ก/ฉัตรชัยน้อย/ช้างน้อย/ชาติชายน้อย/ชายเล็ก/ชูธงเล็ก/ซุปเปอร์เล็ก/ณรงค์น้อย/ดวงเดือนเล็ก/ดาวเหนือน้อย/ดีเซลเล็ก/เด่นชัยน้อย/เดินชนเล็ก/ตี๋เล็ก//เทพกรเล็ก/ไทยแลนด์เล็ก/ธรรมชัยเล็ก/นนทชัยเล็ก/นาคาเล็ก/นาซีเล็ก/ใบเพชรเล็ก/พงษ์เดชน้อย/พงษ์ศักดิ์เล็ก/พจน์น้อย/พนมรุ้งเล็ก//พยัคฆ์เล็ก/พยัคน้อย/มนตรีเล็ก/มัญจาน้อย/รุ่งเรืองเล็ก/ลำตะคองเล็ก/วสันต์เล็ก/วังจั่นน้อย/วัชระเล็ก/วันชัยเล็ก/วิชาญน้อย/วิสันต์เล็ก/ศรศิลป์น้อย/ศรศึกน้อย/ศรีพัฒนาเล็ก/ศรีพัฒนาเล็ก/ศักดิ์ชัยน้อย/ศักดิ์น้อย/ศุภชัยเล็ก/สกุลเพชรเล็ก/สงขลาเล็ก/สิงห์ทองน้อย/สิงห์น้อย/สุริยาน้อย/เสือเล็ก/เสือหวลเล็ก/แสนเก่งเล็ก/แสนชัยน้อย//แสนเมืองน้อย/หงส์ทองเล็ก/หมวยเล็ก/หยกน้อย/หลังสวนเล็ก/อนุวัฒน์เล็ก/อู๊ดน้อย

3. ชื่อที่มีคำท้ายมาจากคำที่มีความหมายเกี่ยวกับชัยชนะ

แก่นณรงค์/คมพิชัย/คมพิชิต/จอมพิชิต/จอมราวี/จำปาชัย/เจริญชัย/ณรงค์ชัย/ดาราชัย/เด่นมีชัย/เด่นวันชัย/แดนชัย/นนทชัย/ประเดิมชัย/พิชัย/พิชิตชัย//เพชรชิงชัย/เพชรพิชัย/ฟ้านำชัย/ฟ้ามีชัย/มงคลชัย/ยอดชิงชัย/ยอดธงชัย/รัตนชัย/รัตนชัย/เริงชัย/ฤทธิชัย/วรชิต/วีระชัย/วุฒิชัย/ศักดิ์พิชิต/ศิลาชัย/ศุภชัย/สรรชัย/สำเริงชัย/สิทธิชัย/สิทธิโชค/สินชัย/หรินชัย/หลักชัย/หาญชัย/อนันชัย/อรุณชัย/เอกชัย

4. ชื่อที่มีคำท้ายมาจากชื่อภูมิลำเนา สถานที่

ก้องพัทลุง/ก้องพิภพ/ก้องเมืองลือ/ก้องสยาม/แจ็คสยาม/ชายแดน/ดาวใต้/ดาว

ไทย/ดาวสกล/เด่นเชียงขวัญ/เด่นทักษิณ/เด่นสยาม/เด่นสยาม/เด่นเหนือ/เทพนคร/เทอดธรณี/ปิ่นสยาม/ผึ้งสยาม/พลอยเมืองจันทร์/พลอยสยาม/พลังพล/เพชรทักษิณ/เพชรทักษิณ/เพชรนาเคียน/เพชรบ้านแขก/เพชรบ้านดอน/เพชรประจันต์/เพชรปราจีน/เพชรผาขาว/เพชรพนม/เพชรเมืองใต้/เพชรรัสเซีย/เพชรลำตะคอง/เพชรลีซอ/เพชรสยาม/เพชรสยาม/ยิ้มสยาม/รักชาติ/รัฐเขต/รัฐเขต/ลมใต้/หนึ่งอุบล/หนุ่มบางไหน/อึ่งสยาม

5. ชื่อที่มีคำท้ายมาจากคำที่มีความหมายเกี่ยวกับความเก่งกล้า หรือยอดเยี่ยม

แก้วกล้า/ชนะเลิศ/ชาญชัย/ชาติทนง/ซุปเปอร์ท็อป/ณรงค์ศึก/ดาวเด่น/ดาวเด่น/ตี๋ซ่า/ป้อมปราบ//ฝนหลวง/เพชรกล้า/เพชรน้ำหนึ่ง/เพชรสนั่น/ฟ้าร้อง/ยอดแสน/ยิ่งยอด/เยี่ยมยุทธ/ศิษย์เอก/สมองกล/สยามพล/สองคม/สั่งยุทธ/สามพลัง/สามเอ/สามเอ/สิงห์ศึก/แสนกล/แสนคม/หญิงแกร่ง

6. ชื่อที่มี คำท้ายมาจากคำที่มีความหมายเกี่ยวกับเกียรติ ศักดิ์ และเดช

ก้องศักดิ์/เก่งฤทธิ์/เกียรติศักดิ์/แก่นศักดิ์/คงเดช/คีรีศักดิ์/เฉลิมเกียรติ/เฉลิมเดช/เดชฤทธิ์/โต้งศักดิ์/ทนงเดช/ทวีศักดิ์/เทอดศักดิ์/บรรจงศักดิ์/พันคมเดช/พันธ์ศักดิ์/มงคลเดช/มานะศักดิ์/รักเกียรติ/วุฒิเดช/สะท้านเดช/สำราญเดช/สุรศักดิ์/เสริมศักดิ์/แสนเดช/แสนทนง/แสนศักดิ์//แสวงเกียรติ/อภิเดช/อำนวยเดช

7. ชื่อที่มีคำท้ายมาจากคำที่มีความหมายเกี่ยวกับโชค มงคล และพร

ดวงสมพงษ์/ทวีพร/ใบโพธิ์/ประสพโชค/พงษ์ศิริ/พรพิทักษ์/พลังโชค/ฟ้านำโชค/ฟ้าประทาน/ฟ้าสั่ง/ฟ้าสั่ง/มหาโชค/มีโชค/มีโชค/มีโชค/มีมงคล/ยอดมงคล/ยอดมงคล/ยอดมงคล/รุ่งศิริ/ลัคกี้/เลิศมงคล/วันฉลอง/วันเฉลิม/วันเฉลิม/วันเฮง/วาสนา/ศิริมงคล/ศิริมงคล/สิงห์ศิริ

8. ชื่อที่ คำท้ายมาจากคำที่มีความหมายเกี่ยวกับสี สีผิว

กระต่ายขาว/กุหลาบขาว/ขมิ้นดำ/ไข่มุกขาว/ไข่มุกดำ/งาเทา/ฉลามขาว/ช้างเผือก/นักรบดำ/บัวขาว/ไผ่แดง/เพชรดำ/เพชรนิล/โพธิ์ดำ/มงคลดำ/มนต์ขาว/มังกรขาว/ราชันดำ/ศรแดง/สิงห์ดำ /หมึกดำ/หยกขาว

9. ชื่อที่มี คำท้ายมาจากสิ่งธรรมชาติ

ก้องฟ้า/กุ้งฟ้า/ชายชล/โชคนภา/เดชสมุทร/เดชสุริยา/ปิ่นพนม/เพชรสุริยา/เพชรสุริโย/ภูตะวัน/ยอดแสนชัย/ร็อกกี้/เล็บหิน/เลิศศิลา/สะท้านฟ้า/สะเก็ดดาว/สะเก็ดดาว/สามสมุทร/สุดปฐพี/แสงอาทิตย์/แสนสุริยะ/หงษ์ฟ้า/หลังเขา

10. ชื่อที่มีคำท้ายมาจากบุคคลที่น่าเกรงขาม

กัปตัน/จั่นเจา/เจมส์บอนด์/เดชราชา/เพชรรวมพล/เพชรอัศวิน/ยอดขุนพล/ยอดแสนไกร/แรมโบ้/ลูกอัศวิน/ศรนารายณ์/ฮ่องเต้/ฮัดซัน

11. ชื่อที่มีคำท้ายมาจากคำที่มีความหมายเกี่ยวกับแสง และความสดใส

ขาวผ่อง/ขาวสด/เบียร์สด/ประกายแสง/พยัคฆ์หนุ่ม/พระจันทร์ฉาย/เพชรงาม/เพชรแท้/เพชรนำแสง/เพชรใหม่/ฟ้าใส/ฟ้าใหม่/สายใหม่/สิงห์สด/สิงห์หนุ่ม/หงส์/อิกคิวซัง

12. ชื่อที่ คำท้ายมาจากคำที่มีความหมายเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์

/ชลาสิทธิ์/ตุ๊กแกผี/ทุ่งมนต์/เทพมิตร/เทพบัญชา/เทวฤทธิ์/ปิ่นทิพย์/พลังทิพย์/พิมพ์นิมิต/เพชรพิมาน/เพชรศิวะ/มนต์สวรรค์/รหัสลับ/รามเทพ/ศักดิ์สิทธิ์/หญิงทิพย์/อิทธิฤทธิ์

13. ชื่อที่มีคำท้ายมาจากชื่อเรียกสัตว์ที่น่าเกรงขาม หรือน่าเกรงกลัว

กูปี/คชสิงห์/คมพยัคฆ์/ซีต้า/เด่นนาคา/พญาเสือ/เพชรพยัคฆ์/ยอดมังกร/ยอดสิงห์/วังเสือ/สิงห์พยัคฆ์/เสือสมิง/เหนือพยัคฆ์

14. ชื่อที่มีคำท้ายมาจากคำที่มีความหมายเกี่ยวกับรัก

ใจรัก/โชครัก/พรเสน่ห์/สกาวใจ/หนึ่งฤทัย

15. ชื่อที่มี คำท้ายมาจากชื่ออาวุธ

ไตรจักร/ป้อมปืน/ฤทธิจักร/ศักดิ์วุธ

16. ชื่อที่มี คำท้ายมาจากคำภาษาต่างประเทศ

ซุปเปอร์บอย/ซุปเปอร์แบงค์/เซียนโหงว

17. ชื่อที่มีคำท้ายมาจากคำที่มีความหมายเกี่ยวกับความเจริญรุ่งเรือง

เลิศทวี/ ผลอนันต์/ พูนสวัสดิ์

18. ชื่อที่มีคำท้ายมาจากชื่อพืช

ยอดบัวงาม/ศักดิ์ประดู่

19. ชื่อที่มีคำท้ายมาจากชื่อเรียกนก ปลา สัตว์น่ารัก

ลูกปลา/ โลมา

20. ชื่อที่มีคำท้ายมาจากสิ่งด้อยค่า

เพชรเม็ดเล็ก/ฟุตบาท

อภิปราย

ค่านิยมและความเชื่อที่สะท้อนจากการตั้งชื่อนักมวยไทยก็คือการเลือกใช้คำที่หมายถึง ความเก่งกล้าสามารถ ความเด่น ความเป็นยอด และการพิชิตชัยชนะ เป็นอันดับต้นๆ ซึ่งค่านิยมและความเชื่อนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของอำนาจ สายฉลาด (2537) เรื่อง การศึกษาการใช้ไสยศาสตร์และความเชื่อโชคลางของนักมวยระดับแชมเปี้ยนในการแข่งขันมวยไทย ตามการรับรู้ของนักมวย หัวหน้าคณะและผู้ฝึกสอน ที่สรุปไว้ว่า

“นักมวยไทยต้องการความกล้า ความแข็งแรงและอดทน แม้จะผ่านการฝึกฝนมาอย่างดีแล้วก็ตาม นอกจากนี้ยังต้องการความมั่นใจในชัยชนะจึงต้องใช้ มงคล คาถา ผ้าประเจียด และการสักยันต์ อีกทั้งต้องยิ้มแย้มแจ่มใสเพื่อให้เกิดพลังใจในการต่อสู้”

ผู้เขียนยังพบว่า ค่านิยมและความเชื่อบางประการที่เป็นลักษณะเด่นจากชื่อนักมวยไทย คือ การที่นักมวยไทยใช้คำว่า ...น้อย หรือ ...เล็ก เป็นคำท้ายชื่อ คำสองคำนี้มิได้ใช้เพื่อแสดงว่า นักมวยมีรูปร่างเล็กหรือเตี้ยแต่อย่างใด แต่เป็นการนำเอาคำว่า ...น้อย หรือ ...เล็ก มาต่อท้ายชื่อของนักมวยรุ่นพี่ หรือรุ่นอาวุโสที่ประสบความสำเร็จ หรือมีชื่อเสียง หรือที่ตนเองศรัทธานับถือ แล้วจึงนำมาใช้เป็นชื่อของตนเอง เช่น นักมวยรุ่นพี่ชื่อ ดาวเหนือ ก็นำมาตั้งเป็นของตนว่า ดาวเหนือน้อย เป็นต้น นัยดังกล่าวก็เพื่อแสดงว่า ตนเป็นผู้สืบทอดจากนักมวยรุ่นพี่นั่นเอง

อีกประเด็นหนึ่งที่ควรเข้าใจคือ การที่นักมวยไทยนิยมใช้คำที่มีความหมายว่าสิ่งของล้ำค่ามาตั้งชื่อนั้น มิได้หมายความถึงความปรารถนาให้ตนร่ำรวยหรือความต้องการที่จะมั่งมีแต่ประการใด แต่คำเหล่านี้ถูกนำมาใช้ในเชิงอุปลักษณ์ กล่าวคือ นำมาใช้แทนตนเอง เช่น ตั้งชื่อว่า เพชรพนม จะหมายความว่าตัวนักมวยนั้นเอง คือ เพชรของพนม โดยนัยแล้วก็หมายความว่าตัวนักมวยเองคือสิ่งล้ำค่าของเมืองพนมนั่นเอง

บรรณานุกรม

จักรวาลมวย. (ม.ป.ป.). ปีที่ 34, บริษัท เซ็นทรัลเอ็กซ์เพรส จำกัด.

แชมป์. (ม.ป.ป.). ปีที่ 27, บริษัท เซ็นทรัลเอ็กซ์เพรส จำกัด.

ธนานันท์ ตรงดี. (2551). **ทำเนียบภาษากีฬามวยไทย.** โครงการวิจัยโดยได้รับการสนับสนุนจากคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

มวยตู้. (ม.ป.ป.). ปีที่ 22, เค. เอส. พับลิซชิ่ง.

มวยสยาม. (ม.ป.ป.). ปีที่ 23, สยามสปอร์ตมีเดีย แมเนจเม้นท์.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2535). **พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม : ภาพพจน์ โวหาร และกลการประพันธ์.** กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

อำนาจ สายฉลาด. (2537). **การศึกษาการใช้ไสยศาสตร์และความเชื่อโชคลางของนักมวยระดับแชมเปี้ยนในการ แข่งขันมวยไทย ตามการรับรู้ของนักมวย หัวหน้าคณะและผู้ฝึกสอน.** วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต สาขาวิชาพลศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ประวัติศาสตร์การขยายตัวของชุมชนในเขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ ระหว่างปี พ.ศ. 2480 - 2556

The History of the Expansion of the Communities in Mueang Karasin Municipality during 2480 – 2556

โสภี อุ่นทะยา[1] Sopee Untaya

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง ประวัติศาสตร์การขยายตัวของชุมชนในเขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ ระหว่างปี พ.ศ. 2480 - 2556 มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการขยายตัวของชุมชนในเขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ โดยใช้แนวคิดประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นแนวคิดหลักในการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า กาฬสินธุ์เริ่มก่อตั้งเป็นเมืองในสมัยรัตนโกสินทร์ เมื่อปี พ.ศ. 2337 การตั้งชุมชนในระยะแรกๆ จะตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณรอบๆเรือนพักของเจ้าเมืองกาฬสินธุ์ เสาหลักเมือง วัด และริมฝั่งแม่น้ำลำปาว ในปี พ.ศ. 2480 ได้มีประกาศจัดตั้งเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ ชุมชนเพิ่มความหนาแน่นมากขึ้นตามลำดับ เกิดการขยายตัวออกไปในพื้นที่ว่างรอบนอกของตัวเมืองตามแนวเส้นทางคมนาคมสำคัญๆ

ปัจจัยที่มีผลต่อการขยายตัวของชุมชนในระยะแรกนี้ ได้แก่ ปัจจัยด้านประชากร นโยบายของทางราชการ และสภาพทางเศรษฐกิจ ต่อมาในปีพ.ศ. 2525 มีพระราชกฤษฎีกาเปลี่ยนแปลงเขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ เนื่องจากท้องถิ่นนอกเขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์เจริญขึ้นมีชุมชนอยู่อย่างหนาแน่น สมควรขยายเขตการปกครองเพื่อประโยชน์ในการบริหารกิจการบำรุงท้องถิ่นต่อไป จึงมีชุมชนใหม่เกิดขึ้นหลายชุมชน ปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการขยายตัวชุมชนในเขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ ระหว่างปี พ.ศ 2525-2556 คือ สภาพเศรษฐกิจ นโยบายของราชการ และประชากรตามลำดับ ชุมชนขยายตัวออกไปในพื้นที่โดยรอบทุกทิศทาง โดยเฉพาะทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ และด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ มีการขยายชุมชนออกไปมากกว่าทิศทางอื่นๆ อย่างไรก็ตามปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการขยายตัวของชุมชนในเขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์มาทุกยุคทุกสมัยคือ ความหลากหลายทางชีวภาพและวัฒนธรรม ซึ่งประกอบไปด้วย ความหลากหลายของระบบนิเวศ ความหลากหลายความเชื่อ และความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์

คำสำคัญ: *ประวัติศาสตร์ ชุมชน เทศบาลเมืองกาฬสินธุ์*

[1]ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
[1] Lecturer, Thai and Eastern Languages, Faculty of Humanities and Social Sciences, Mahasarakham University

Abstract

This research entitled, “The History of the Expansion of the Communities in Mueang Kalasin Municipality during 1937-2013” was attempted to find out the factors influencing the expansion of the communities in Mueang Kalasin Municipality. The Concept of Local History was employed as a key concept for this research study.

The findings showed that Kalasin was founded as a city in 1794 during the Rattanakosin Era. At the early stage, houses were normally built around the house of the city ruler, the city pillar shrine or temples, and along the banks of Lam Pao River. In 1937, those communities were upgraded as Mueang Kalasin Municipality, resulting in more establishments around the city center and towards the main roads.

The factors affecting the expansion of the communities in the early days included population, government policy and economics. In 1982, a decree was issued over the change of Mueang Kalasin Municipality since it was getting a lot more crowded; thus, it needed to be expanded for the effective and comprehensive administration. The keys factors that had influenced the expansion of the communities in Mueang Kalasin Municipality during 1982-2013 consisted of economics, government policy and population. At that time, more communities were emerging on all sides of the town, particularly in the south and the northeast. Other important factors that always have an impact on the growth of the communities in every era are biological and cultural diversities, ecology systems, beliefs and ethnic groups.

Keywords: *History, Community, Mueang Kalasin Municipality*

บทนำ

กาฬสินธุ์เป็นเมืองที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนานเมืองหนึ่งในภาคอีสาน ดังปรากฏร่องรอยเมืองโบราณ อาทิ เมืองฟ้าแดดสูงยาง ที่ปรากฏอยู่ในตำนานอุรังคธาตุ ปรากฏหลักฐานโบราณคดี สิ่งก่อสร้างในรูปแบบเจดีย์ และใบเสมาหินในสมัยทวาราวดี เป็นเมืองที่มีความเจริญรุ่งเรืองทางด้านอารยธรรมมาเนิ่นนานประมาณ 1,600 ปี จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์กาฬสินธุ์เริ่มก่อตั้งเป็นเมืองในสมัยรัตนโกสินทร์ เมื่อปี พ.ศ. 2336 โดยท้าวโสมพะมิต ได้อพยพผู้คนหนีภัยการสู้รบมาจากดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงพร้อมไพร่พล มาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่เมืองพรรณนานิคม จังหวัดสกลนคร ต่อมาได้อพยพผู้คนข้ามเขาภูพานมาอยู่บ้านกลางหมื่น ตำบลกลางหมื่น อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ ในปัจจุบัน ต่อมาในปี พ.ศ. 2337 ได้อพยพผู้คนลงมาทางใต้ถึงบ้านแก่งส้มโฮง ริมแม่น้ำลำปาว และเข้าถวายสวามิภักดิ์ต่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เพื่อขอตั้งบ้านเมือง ซึ่งได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ยกฐานะบ้านแก่งสำโรงขึ้นเป็นเมือง และพระราชทานนามว่า เมืองกาฬสินธุ์ หรือ เมืองน้ำดำ เป็นเมืองที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์มาตั้งแต่สมัยโบราณ ทั้งมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมแต่งตั้งให้ท้าวโสมพะมิตเป็น พระยาไชยสุนทร ครองเมืองกาฬสินธุ์เป็นคนแรก

การตั้งชุมชนเมืองกาฬสินธุ์ที่บริเวณแก่งสำโรงดงสงเปือยของเจ้าโสมพะมิต เนื่องมาจากสาเหตุหลายประการ ประการแรก เป็นการปลอดภัยจากการคุกคามเร่งรัดเก็บส่วยจากเวียงจันทน์ เพราะมีเทือกเขาภูพานขวางกั้นอยู่ ประการที่สอง บริเวณแก่งสำโรง ดงสงเปือย มีแหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์ คือ ลำน้ำปาวที่สามารถหล่อเลี้ยงชีวิตไพร่พล ตลอดจนการเพาะปลูกซึ่งเป็นวิถีการดำรงชีวิตของครอบครัวราษฎร และประการที่สาม สามารถขยายเมืองได้ง่ายเพราะบริเวณที่ กำหนดเป็นเขตเมืองนั้นกว้างขวาง (ประสิทธิ์ พรรณพิสุทธิ์. 2526 : 43)

เมืองกาฬสินธุ์เกิดจากการรวบรวมกลุ่มผู้คนอพยพหนีภัยการสู้รบจากเมืองเวียงจันทน์ ซึ่งแยกย้ายกันตามผู้นำกลุ่มไปตั้งชุมชนในอาณาบริเวณต่างๆ ส่วนหนึ่งเข้ามาอยู่ในบริเวณหนองหาร ทิวเขาภูพาน บ้านผ้าขาว เมืองสกลนคร กลุ่มหนึ่งภายใต้การนำของเจ้าโสมพะมิต เข้ามาตั้งชุมชนอยู่ที่แก่งสำโรง ดงสงเปือย ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์ มีแหล่งน้ำปาว เป็นแหล่งน้ำสำคัญต่อการดำรงชีพของราษฎร มีเทือกเขาภูพานขวางกั้นปลอดภัยจากการคุกคามเร่งรัดเก็บส่วยจากเมืองเวียงจันทน์ เมื่อตั้งเป็นเมืองก็สามารถขยายเมืองได้ง่ายเพราะมีอาณาบริเวณกว้างขวาง นับเป็นปัจจัยสำคัญในการก่อตั้งชุมชนและเมือง ซึ่งต่อมาได้ขึ้นชื่อเป็นเมืองกาฬสินธุ์ในระยะเวลาต่อมา

ปี พ.ศ. 2480 ได้มีประกาศจัดตั้งเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ขึ้น บนพื้นที่ 4.28 ตารางกิโลเมตร หลังจากที่จัดตั้งเป็นเทศบาลแล้ว ชุมชนได้เพิ่มความหนาแน่นขึ้นตามลำดับ เกิดการขยายตัวออกไปในพื้นที่ว่างรอบนอกของตัวเมืองตามแนวเส้นทางคมนาคมสำคัญๆ และในปี พ.ศ. 2525 ได้รับอนุมัติให้ขยายพื้นที่เทศบาลออกไปอีก เป็น 16.92 ตารางกิโลเมตร เทศบาลเมืองกาฬสินธุ์มีการขยายตัวอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะทางด้านธุรกิจบริการ และการค้าขายที่มีปริมาณเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ตลอดจนหน่วยงานทางราชการที่มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงสถานที่ ย้ายสำนักงาน เพื่อพัฒนาการให้บริการสาธารณูปโภคในด้านต่างๆ ให้ประชาชนเกิดความสะดวกสบาย ทำให้ชุมชนเกิดปัญหาความความแออัดเกิดการขยายตัวของชุมชนไปในทิศทางต่างๆ การขยายตัวของชุมชนในเขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์แต่ละช่วงระยะเวลามีความแตกต่างกันด้วยเหตุปัจจัยต่างๆ ตามบริบทสภาพแวดล้อม ผู้คน และเหตุการณ์สำคัญหลายด้าน

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ และปัจจัยการขยายตัวของชุมชนในเขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ ระหว่างปี พ.ศ. 2480 — 2556 ด้วยแนวคิดและวิธีการทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น จะทำให้ทราบประวัติศาสตร์ และความเปลี่ยนแปลงในแต่ละช่วงมิติของเวลานับจากอดีตจนถึงปัจจุบัน เปรียบเสมือนทุนทางสังคมและวัฒนธรรมที่ส่งเสริมให้ คนในชุมชน เยาวชน ครู ผู้รู้ ปราชญ์ ผู้นำท้องถิ่น และผู้เกี่ยวข้อง ได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น สามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในการวางแผนพัฒนา และเป็นแนวนโยบายในการจัดการพื้นที่ชุมชนเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ให้เกิดความเจริญก้าวหน้าอย่างต่อเนื่องสืบไป

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ประวัติศาสตร์การขยายตัวของชุมชนในเขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ ระหว่างปีพ.ศ. 2480 - 2556 ใช้แนวคิดประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นแนวคิดหลักในการวิจัย เพื่อศึกษาวิเคราะห์มวลประสบการณ์ของผู้คนในพื้นที่ที่สัมพันธ์กับบริบท (ธรรมชาติ สิ่งเหนือธรรมชาติ และสังคม) ในชุมชนเขตเทศเมืองกาฬสินธุ์ ที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละช่วงเวลานับจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ตามกระบวนการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เพื่อมองภาพการเคลื่อนไหวของพื้นที่การขยายตัวของชุมชน และชีวิตของผู้คนในชุมชนเขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์จำนวน 38 ชุมชน

กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วย

- ผู้รู้ (Key Informants) คือ ผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของเมืองกาฬสินธุ์ และพัฒนาการการขยายตัวของเมืองกาฬสินธุ์

- เจ้าหน้าที่ของรัฐในหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ เจ้าหน้าที่ในสำนักงานเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ สมาชิกสภาเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ เจ้าหน้าที่สำนักผังเมืองกาฬสินธุ์ เจ้าหน้าที่สำนักโยธาธิการจังหวัดกาฬสินธุ์ เจ้าหน้าที่สำนักวัฒนธรรมจังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นต้น

- ผู้นำชุมชน ประธานชุมชน และคนที่อาศัยอยู่ในชุมชนเขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ รวบรวมหลักฐานข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมีทั้งข้อมูลประเภทเอกสาร และข้อมูลที่ได้จากการศึกษาภาคสนาม

ข้อมูลประเภทเอกสาร ประกอบไปด้วยทั้งเอกสารชั้นต้น และเอกสารชั้นรอง ซึ่งส่วนใหญ่ได้จากงานวิจัย หนังสือ บทความต่าง ๆ รวมทั้งเอกสารส่วนบุคคล

ส่วนข้อมูลภาคสนามนั้น มีทั้งข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์หรือประเภทการบอกเล่า เรื่องเล่าจากคนในท้องถิ่น ที่เกี่ยวกับประวัติบุคคล ประวัติอาคารสถานที่ ประวัติวัดนิทาน ตำนาน และยังรวมไปถึงข้อมูลประเภทวัตถุสิ่งของ โบราณวัตถุสถานอีกด้วยเช่น ศิลาจารึก เอกสาร ใบลาน ร่องรอยโบราณสถาน ประติมากรรมรูปเคารพ รูปภาพ เอกสารต้นฉบับต่าง ๆ

ขั้นตอนของการศึกษาวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจะดำเนินการไปตามหลักการดังนี้

- ดำเนินการวิจัยใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) มาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์

- พยายามเลือกแนวคิดทฤษฎี วิทยาการความรู้ที่เกี่ยวข้องกับจุดประสงค์ของการศึกษาวิจัย มาสนับสนุนการวิเคราะห์เช่นกรอบความรู้ด้านสังคมวิทยา มานุษยวิทยา เศรษฐศาสตร์

- ใช้มิติของเวลา มาเป็นองค์ประกอบในการจัดลำดับเหตุการณ์ เพื่อนำไปสู่การอธิบาย และสรุปเป็นความคิดรวบยอดของเหตุการณ์ในแต่ละช่วงเวลา

การนำเสนอผลการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคือ การนำหลักฐานข้อเท็จจริงมาเรียงลำดับความสำคัญของเหตุการณ์ และอธิบายไปตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัยโดยเน้นความถูกต้อง สมเหตุสมผล เป็นไปตามหลักฐานข้อมูล และที่สำคัญต้องปราศจากอคติ

ผลการวิจัย

การขยายตัวของชุมชนในเขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ ระหว่างปี พ.ศ. 2480 - 2525

เทศบาลเมืองกาฬสินธุ์จัดตั้งขึ้นตามพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดมหาสารคาม พ.ศ. 2480 ซึ่งเป็นการยกฐานะบางส่วน ของตำบลเหนือ และตำบล

หลุบ อำเภอหลุบ ขึ้นเป็นเทศบาลเมืองมหาสารคาม ซึ่งต่อมาได้เปลี่ยนฐานะเป็นเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ในปี พ.ศ. 2490 จนถึงปัจจุบัน มีนายกเทศมนตรีรวม 23 คน โดยมี พระอรรถเปศลสุรวดี เป็นนายกเทศมนตรีคนแรก

ชุมชนเมืองกาฬสินธุ์ในระยะแรกตั้งผู้คนจะสร้างที่อยู่อาศัยบริเวณด้านเหนือ และด้านใต้ของเสาหลักเมือง บริเวณทิศตะวันออกของถนนแก่งสำโรงตัดกับถนนกาฬสินธุ์ โดยจะตั้งบ้านเรือนอยู่ริมถนนพรรณา ถนนผ้าขาว ถนนโสมพะมิต และมีบางส่วนอาศัยอยู่ริมน้ำลำปาว หลักฐานที่พอจะยืนยันได้ว่าชุมชนแรกตั้งเมืองกาฬสินธุ์ได้อาศัยอยู่บริเวณนี้คือทิศเหนือของเสาหลักเมืองมีวัดเหนือซึ่งเป็นวัดที่สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2336 (กรมศาสนา. 2537 : 243) และวัดกลางสร้างขึ้นพร้อมๆกันในปีพ.ศ. 2337 เป็นวัดที่สร้างขึ้นพร้อมกับการที่ชุมชนได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นเมือง ส่วนทางทิศใต้ของเสาหลักเมืองมีวัดใต้โพธิ์ค้ำสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2341 หลังจากสร้างวัดเหนือเพียง 5 ปี

ชุมชนดั้งเดิมในเขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ส่วนใหญ่ ตั้งอยู่บริเวณรอบๆ วัด และเรือนพักเจ้าเมือง หรือโฮงเจ้าเมือง มี 6 ชุมชนคือ ชุมชนวัดกลาง ชุมชนวัดเหนือ ชุมชนวัดใต้โพธิ์ค้ำ ชุมชนวัดหอไตรปิฎการาม ชุมชนวัดสว่างคงคา ชุมชนตลาดสด

จากคำบอกเล่าของชาวบ้านในชุมชนจะกล่าวถึงประวัติที่มาของชุมชนตามที่ได้ยินได้ฟังมาจากบรรพบุรุษ หรือเรื่องเล่าของชุมชนที่เล่าสืบทอดต่อกันมา แสดงให้เห็นประวัติศาสตร์การก่อตั้งชุมชนในระยะเริ่มแรก ที่คำนึงถึงปัจจัยในการดำรงชีวิต ความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ และความปลอดภัยในชีวิต ซึ่งมีสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจเป็นสำคัญ ชุมชนดั้งเดิมจึงอาศัยอยู่รอบๆ เสาหลักเมือง เรือนพักเจ้าเมืองที่เรียกว่าโฮงเหนือ โฮงใต้ และรอบๆ วัดที่สร้างขึ้นมาพร้อมกับการก่อตั้งชุมชน

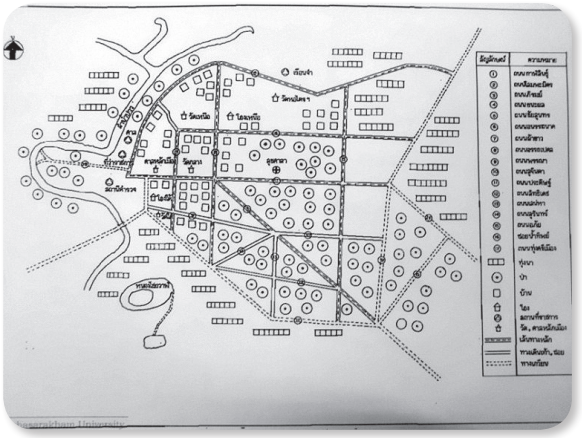

แผนที่แสดงพื้นที่ชุมชนในเขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ในระยะแรก (ทองสุข ไชยวงษ์จันทร์ : 2544)

นางวัฒนา เอาสัจจะ อายุ 67 ปี อยู่บ้านเลขที่ 64/1 ถนนอนรรฆนาค ชุมชนวัดเหนือ กล่าวถึงการตั้งบ้านเรือนของชุมชนในสมัยพระเจ้าโสมพะมิตรว่า “เป็นคุ้มเก่าแก่ตั้งแต่สมัยพระเจ้าโสมพะมิตรแล้ว คนก็มาตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้ๆ กับโฮงเหนือ และมีวัดเหนือเป็นศูนย์กลาง ก็ใกล้เจ้าเมืองปลอดภัยดี แล้วก็เป็นธรรมดาของชาวพุทธที่ต้องมีวัดเป็นที่ยึดเหนี่ยวบ้านเรือนก็อยู่รอบๆ วัด อาศัยอยู่ใกล้วัดเหนือ ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อวัดเป็น วัดศรีบุญเรือง แต่ท้ายที่สุดในปัจจุบันก็ได้เปลี่ยนชื่อกลับมาเป็นวัดเหนือเช่นเดิม”

นอกจากนี้ชุมชนดั้งเดิมอีกกลุ่มหนึ่งจะอยู่บริเวณรอบๆ แหล่งน้ำธรรมชาติคือ ชุมชนซอยน้ำทิพย์ ชุมชนท่าสินค้า ชุมชนหนองไชยวาน ชุมชนหนองผักแว่น ชุมชนแก่งดอนกลาง แต่ละชุมชนมีประวัติความเป็นมา และเรื่องเล่าของการมาตั้งชุมชน ซึ่งได้รับฟังมาจากบรรพบุรุษเล่าต่อๆ กันมาเช่น นางบัวแก้ว ภูครองเชิง อายุ 58 ปี บ้านเลขที่ 539/1 ถนนอนรรฆนาค ชุมชนแก่งดอนกลาง ได้เล่าถึงประวัติชุมชน “เจ้าโสมพะมิตร ได้มาตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่บริเวณริมแม่น้ำลำปาว เดิมชื่อว่าคุ้มแก่งสำโรง ที่ตั้งของเมืองกาฬสินธุ์เดิม แต่ต่อมาไม่นานก็ย้ายถิ่นฐานกันออกไปบางส่วนเพราะเกิดน้ำท่วมพื้นที่ บางกลุ่มก็ยังอาศัยอยู่ที่เดิมแต่ท่านก็แต่งตั้งคนดูแลเรื่อยมา มีคุณพ่ออาน โพธิแท่น ได้อพยพย้ายถิ่นฐานมาจากโคราช มาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านแก่งสำโรงนี้ ชักชวนคนมาอาศัยเพิ่มมากขึ้น ต่อมาเปลี่ยนชื่อจากคุ้มแก่งสำโรง เป็นแก่งดอนกลาง เนื่องจากบริเวณนี้เป็นแก่งน้ำ และมีพื้นที่ดอนอยู่ตรงกลางจึงเรียกว่าชุมชนแก่งดอนกลาง”

บ้านเก่าริมถนนโสมพะมิตร ชุมชนวัดเหนือ

ชุมชนดั้งเดิมอาศัยรวมตัวกันเป็นชุมชนในพื้นที่ศูนย์กลางของเมืองกาฬสินธุ์ ซึ่งเป็นที่ตั้งของศูนย์ราชการ และธุรกิจการค้าขายต่างๆ มีประชากรเพิ่มมากขึ้น มีการขยายตัวของชุมชนไปในทิศทางต่างๆ เป็นชุมชนใหญ่ขึ้นบางชุมชนได้แบ่งแยกการปกครองเป็นชุมชนใหม่ในระยะต่อมา การขยายตัวของชุมชนเป็นไปในลักษณะเป็นการแทรกขึ้นในพื้นที่

ว่างที่มีอยู่ในชุมชน การขยายตัวของชุมชนไปยังบริเวณอื่นมีน้อยมาก ส่วนหนึ่งจะออกไปอาศัยอยู่ในพื้นที่ไร่นาในช่วงระยะเวลาที่ทำการเกษตร อย่างไรก็ตามการไปอาศัยอยู่ตามไร่นาในบางฤดูกาลที่ทำการเกษตรส่งผลให้บริเวณดังกล่าวกลายเป็นชุมชนใหญ่ในเวลาต่อมา

ชุมชนซอยน้ำทิพย์ ริมฝั่งแม่น้ำปาว

ชาวบ้านชุมชนซอยน้ำทิพย์ อาศัยอยู่ริมฝั่งแม่น้ำปาว

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการขยายตัวของชุมชนในเขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2480 - 2525 คือ ปัจจัยที่เกิดจากนโยบายของทางราชการและเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ได้แก่ การก่อสร้างเส้นทางคมนาคม การขยายการบริการด้านสาธารณะ รองลงมา ได้แก่ การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร ซึ่งส่งผลให้ที่อยู่อาศัยต่างๆเพิ่มจำนวนขึ้นตามไปด้วย ส่วนปัจจัยสุดท้าย คือ การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจสังคม มีผลต่อการขยายชุมชนน้อยกว่าปัจจัยอื่น เนื่องจากชุมชนเมืองกาฬสินธุ์ยังอยู่ใต้อิทธิพลทางด้านเศรษฐกิจของเมืองใหญ่ที่อยู่ใกล้เคียง เช่น จังหวัดขอนแก่น จังหวัดอุดรธานี ทำให้เศรษฐกิจของชุมชนขยายตัว หรือเติบโตขึ้นอย่างช้าๆ เมื่อเทียบกับชุมชนใกล้เคียง เช่น จังหวัดร้อยเอ็ด จังหวัดมหาสารคาม เป็นต้น

ทิศทางการขยายชุมชนจะขยายตัวออกไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ และทิศตะวันออกเฉียงใต้ เป็นขยายตัวของที่อยู่อาศัย รูปแบบการขยายตัวของที่อยู่อาศัยมีสองลักษณะ คือ ลักษณะแรกที่อยู่อาศัยจะขยายตัวในลักษณะแทรกตัวขึ้นในพื้นที่ว่างของชุมชนเดิมเป็นการเพิ่มความหนาแน่นขึ้นในชุมชนเดิม ลักษณะที่สองเป็นการขยายตัวออกไปยังพื้นที่รอบนอก โดยลักษณะการขยายตัวแบบที่สองนี้ ที่อยู่อาศัยจะขยายไปตามแนวยาวของเส้นทางคมนาคมที่เชื่อมโยงเข้าสู่ชุมชนที่เป็นศูนย์กลาง ส่วนการขยายตัวของย่านธุรกิจการค้า มีการขยายตัวไปในพื้นที่ที่ถูกกำหนดโดยทางราชการบริเวณใจกลางชุมชน และถูกล้อมรอบไปด้วยที่อยู่อาศัยของประชากร รูปแบบการขยายตัวของย่านธุรกิจการค้า จะมีลักษณะขยายตัวตามแนวยาวของเส้นทางคมนาคมที่อยู่ในพื้นที่ที่กำหนดให้ นอกจากนี้ยัง

มีธุรกิจบางประเภทที่ต้องใช้พื้นที่มาก ได้แก่ ธุรกิจอุตสาหกรรมบางอย่าง เช่น โรงสีข้าว ปั๊มน้ำมัน ธุรกิจเหล่านี้จะกระจายกันอยู่ตามริมฝั่งของเส้นทางที่เชื่อมโยงออกสู่ชุมชนรอบนอกหรือต่างจังหวัด เนื่องจากต้องการความสะดวกในการขนส่งผลิตผลเข้าสู่ตลาดที่กรุงเทพมหานคร และจังหวัดต่างๆ

การขยายตัวของชุมชนในเขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ ระหว่างปี พ.ศ. 2525 - 2556

ในปี พ.ศ. 2525 มีพระราชกฤษฎีกาเปลี่ยนแปลงเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ เหตุผลในการประกาศใช้พระราชกฤษฎีกาฉบับนี้คือ เนื่องจากท้องถิ่นนอกเขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ได้เจริญขึ้นและมีชุมชนอยู่หนาแน่น สมควรขยายเขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ เพื่อประโยชน์ในการบริหารกิจการ และบำรุงท้องถิ่นต่อไป โดยขยายพื้นที่ออกไปเป็น 16.96 ตารางกิโลเมตร ครอบคลุมชุมชนรอบนอกหลายชุมชน พื้นที่ส่วนใหญ่ที่ขยายออกไปจะอยู่ทางด้านทิศตะวันออก ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ และทิศตะวันออกเฉียงใต้ ชุมชนใหม่ในเขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ 16 ชุมชนได้แก่ ชุมชนโพธิ์ไทร ชุมชนดอนสวรรค์

ชุมชนคุ้มห้วย ชุมชนดอนกลอย ชุมชนสุขสบายใจ ชุมชนหัวโนนโก ชุมชนสงเปลือยใน ชุมชนโรงซ่อม ร.พ.ช. ชุมชนทุ่งวัดป่าศรีเมือง ชุมชนทุ่งศรีเมืองกลาง ชุมชนทุ่งศรีเมืองพัฒนา ชุมชนทุ่งมน ชุมชนหัวคู-หนองเรือพัฒนา ชุมชนเกษตรสมบูรณ์ ชุมชนหาดลำดวน ชุมชนดงปอ

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการขยายตัวชุมชนในเขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ในระหว่างปีพ.ศ. 2525-2556 มีปัจจัยที่สำคัญคือ สภาพเศรษฐกิจ นโยบายของทางราชการ และการเพิ่มของจำนวนประชากร ตามลำดับ

สภาพเศรษฐกิจ เป็นปัจจัยที่มีความสำคัญที่ส่งผลให้ชุมชนในเขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์เกิดการขยายตัว มีสถานประกอบการค้า และบริการต่างๆในเขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์เพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก แสดงถึงการเปลี่ยนแปลงของสภาพทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน โดยที่ประชากรส่วนใหญ่ในชุมชน หันมาประกอบอาชีพค้าขาย ทำธุรกิจบริการต่างๆ มากขึ้น ทำให้พื้นที่ทางการเกษตรลดลง ส่งผลให้การจ้างแรงงานมากขึ้น ประชากรเพิ่มทำให้ชุมชนเกิดการขยายตัวตามลำดับ ส่วนนโยบายของราชการและเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ เป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลให้ชุมชนในเขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์เกิดการขยายตัว ทำให้พื้นที่เขตเทศบาลกาฬสินธุ์ที่ขยายเพิ่มขึ้นนั้นครอบคลุมชุมชนย่อยหลายชุมชน และอยู่ในความดูแลของเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ จึงได้ขยายบริการด้านสาธารณะต่างๆ ออกไปยังชุมชนย่อยเหล่านั้น ส่งผลให้ชุมชนเหล่านั้นมีประชากรอพยพเข้ามาอาศัยอยู่มากขึ้น นอกจากนี้การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรในเขตพื้นที่เทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ ส่งผลให้

อาคารบ้านพัก อาคารพาณิชย์ อาคารอุตสาหกรรม ในพื้นที่เขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์เพิ่มจำนวนขึ้นไปด้วย ชุมชนเกิดการขยายตัว โดยจะเห็นได้จากการขยายเพิ่มขึ้นของอาคารต่างๆ

ทิศทางการขยายชุมชน มีการขยายออกไปในพื้นที่โดยรอบทุกทิศทาง แต่ด้วยข้อจำกัดด้านกายภาพของชุมชน ซึ่งทิศตะวันตกเป็นที่ลุ่ม และมีลำน้ำปาวไหล่ผ่านในแนวเหนือ-ใต้ จึงทำชุมชนขยายตัวไปทางทิศตะวันออกของลำน้ำปาว ซึ่งมีลักษณะสูงกว่าโดยเฉพาะทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ตามแนวทางหลวงแผ่นดิน (กาฬสินธุ์-ร้อยเอ็ด) ด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ตามแนวทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 21 (กาฬสินธุ์-สกลนคร) และทางหลวงแผ่นหมายเลข 213 ตอนเลี่ยงเมือง ซึ่งปัจจุบันมีแนวโน้มที่ขยายไปในทิศทางดังกล่าวมากกว่าทิศทางอื่น

รูปแบบลักษณะการขยายตัวของชุมชนเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ มีลักษณะการขยายตัวไปตามเส้นทางคมนาคมสายสำคัญๆ ในเขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ ซึ่งสามารถแยกลักษณะการขยายตัวตามวัตถุประสงค์ของการใช้ที่ดินในกิจกรรมต่างๆ คือ การใช้ที่ดินประเภทพาณิชยกรรม มีการขยายตัวไปตามเส้นทางคมนาคม การใช้ที่ดินประเภทที่พักอาศัย มีการใช้ที่หนาแน่นขึ้นบริเวณใจกลางชุมชนมีการขยายออกจากจุดศูนย์กลางชุมชนไปตามเส้นทางคมนาคมในเขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ และการใช้ที่ดินประเภทอุตสาหกรรมซึ่งจะกระจายอยู่ในชุมชน และริมฝั่งถนนเป็นส่วนใหญ่

นอกจากนี้ปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการขยายตัวของชุมชนในเขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์มาทุกยุคสมัยคือ ความหลากหลายทางชีวภาพและวัฒนธรรมในชุมชนเขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ ได้แก่ ความหลากหลายของระบบนิเวศ ความหลากหลายด้านความเชื่อ และความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์

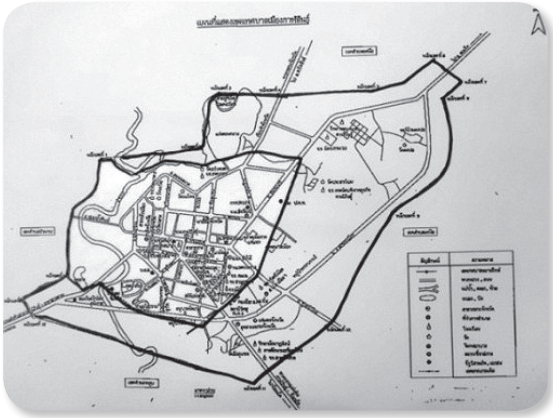

แผนที่ชุมชนในเขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ ชุมชนดั้งเดิม และชุมชนที่ขยายตัว

อภิปรายผล

ประวัติศาสตร์การตั้งเมืองกาฬสินธุ์ในระยะเริ่มแรก ท้าวโสมพะมิตรได้เลือกทำเลการตั้งบ้านเมืองที่ลำน้ำปาว บริเวณแก่งสำโรง ดงเปือย ซึ่งมีดินและแหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์ ซึ่งได้พัฒนาเป็นหมู่บ้านชุมชนต่างๆ ในเขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ในระยะต่อมา การบอกเล่าถึงประวัติศาสตร์การตั้งบ้านเรือนในชุมชนแต่ละชุมชนก็ให้ความสำคัญกับดินและแหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์อันเป็นที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม และที่อยู่อาศัย สอดคล้องกับ ศรีศักร วัลลิโภดม (2557 : 3) กล่าวไว้ในเปิดประเด็น ภูมิวัฒนธรรมกับการจัดการน้ำในภาคประชาคม : กรณีอยุธยาและสุโขทัย ว่า จากประสบการณ์ที่ออกไปตามแม่น้ำลำคลอง และท้องทุ่งรอบๆ อยุธยากับพ่อในวัยเด็กนั้น ทำให้ข้าพเจ้าได้เห็นได้รู้จักชื่อแม่น้ำลำคลอง และย่านชุมชนท้องถิ่นต่างๆ ได้เห็นทั้งฤดูน้ำฤดูแล้ง เมื่อมาทำผังเมืองและแผนที่ภูมิวัฒนธรรมของเมืองอยุธยาและบรรดาเมืองโบราณต่างๆ ในแทบทุกภูมิภาคของประเทศแล้ว ก็พอพูดได้อย่างเต็มปากว่าบรรดาผังเมืองในสมัยโบราณนั้น ล้วนเป็นเรื่องการจัดการน้ำเป็นหลักใหญ่ทั้งสิ้น โดยมุ่งที่มีการจัดตั้งที่อยู่อาศัยร่วมกันเป็นชุมชนให้มีน้ำกินน้ำใช้ตลอดปี และการหาทางป้องกันอุทกภัยในฤดูน้ำ และความแห้งแล้งในฤดูแล้ง ด้วยการกำหนดตำแหน่งที่ตั้งของบ้านเมืองในทางภูมิศาสตร์ และสภาพแวดล้อมธรรมชาติให้เหมาะสม

การตั้งชุมชนระยะแรกนั้นจะคำนึงถึงปัจจัยในการดำรงชีวิต ความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ และความปลอดภัยในชีวิต ซึ่งมีสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจเป็นสำคัญ การขยายตัวของชุมชนในเขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์เป็นไปในลักษณะเป็นการแทรกขึ้นในพื้นที่ว่างที่มีอยู่ในชุมชน การขยายตัวของชุมชนไปยังบริเวณอื่นมีน้อยมาก ส่วนหนึ่งจะออกไปอาศัยอยู่ในพื้นที่ไร่นาในช่วงระยะเวลาที่ทำการเกษตร อย่างไรก็ตามการไปอาศัยอยู่ตามไร่นาในบางฤดูกาลที่ทำการเกษตร ส่งผลให้พื้นที่ในบริเวณดังกล่าวกลายเป็นชุมชนใหญ่ในเวลาต่อมา การตั้งถิ่นฐานดั้งเดิม และการขยายตัวของชุมชนในระยะแรกจะมีลักษณะคล้ายๆ กับเขตเทศบาลของเมืองอื่นๆ ในภาคอีสาน ดังเช่น การขยายตัวของชุมชนในเขตเทศบาลอุบลราชธานี ซึ่ง ธีระ ธุศรีวรรณ (2545) ได้อธิบายปัจจัยในการขยายตัวของชุมชนในระยะเริ่มต้นจากการอพยพ หนีภัยสงคราม และมาตั้งชุมชนอยู่บริเวณริมฝั่งแม่น้ำมูล มีการสร้างถนน แล้วสร้างเชิงเทินรอบเมือง ปัจจัยสำคัญของการตั้งชุมชนในสมัยแรกนั้นขึ้นอยู่กับเจ้านายพื้นเมือง จากความสัมพันธ์อันใกล้ชิดระหว่างเจ้าเมืองกับราษฎร และต้องการความปลอดภัย

สำหรับปัจจัยสำคัญในการขยายตัวของชุมชนในเขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ในระยะแรก ได้แก่ การเพิ่มของจำนวนประชากร นโยบายของทางราชการ และสภาพเศรษฐกิจ

เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงเขตเทศบาลปัจจัยสำคัญในการขยายตัวของชุมชนในลำดับต่อมาคือ ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ ปัจจัยทางด้านนโยบายของทางราชการ และจำนวนประชากร มีทิศทางการขยายตัวจากศูนย์กลางของชุมชนไปตามเส้นทางคมนาคมสายสำคัญๆ ที่เชื่อมโยงกับจังหวัดอื่นๆ โดยเฉพาะการขยายตัวในทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ และทิศตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งมีความสอดคล้องกับ บัญชา นวนสาย (2556) ในประเด็นของลักษณะ และปัจจัยการขยายตัว แต่แตกต่างกันในทิศทางการขยายตัว ซึ่งผลการศึกษาประวัติศาสตร์การขยายตัวของชุมชนในเขตเทศบาลเมืองบุรีรัมย์ ระหว่าง ปี พ.ศ. 2468 — 2550 พบว่า การขยายตัวของเมืองบุรีรัมย์ เกิดการขยายตัวด้วยสาเหตุที่ต่างกัน ช่วงแรก มีการขยายตัวรอบๆ ศาลหลักเมือง กระจายไปตามแนวถนนสายหลัก เกิดจากปัจจัยภายในคือ การย้ายสถานที่ราชการออกนอกเขตคูเมืองเดิม ทำให้เกิดการขยายตัวเมืองออกมาทางทิศตะวันตก ในช่วงที่สอง มีการสร้างทางรถไฟมาถึงเมืองบุรีรัมย์ เกิดการขยายตัวออกไปตามถนนสุนทรเทพ ถนนนิวาส และบริเวณรอบสถานีรถไฟบุรีรัมย์ ระยะที่สาม เกิดจากปัจจัยของผู้นำท้องถิ่นที่ให้ความสำคัญกับการสร้างสาธารณูปโภคต่างๆ มีการขยายตัวเมืองออกไปทุกทิศทางตามเส้นทางการคมนาคมสายหลัก การซึ่งเป็นเส้นทางสู่เมืองอื่นๆ ทำให้เมืองบุรีรัมย์เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากในระยะต่อมา

อย่างไรก็ตามปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการขยายตัวของชุมชนในเขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์มาทุกยุคสมัยคือ ความหลากหลายทางชีวภาพและวัฒนธรรมในชุมชนเขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ ได้แก่ ความหลากหลายของระบบนิเวศ ความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ ความหลากหลายของบุคคล - สายตระกูล ความหลากหลายด้านความเชื่อ และความหลากหลายทางด้านศิลปวัฒนธรรม ซึ่งการวิจัยเรื่องอื่นๆ ไม่มีการศึกษาถึงเรื่องนี้เลย ซึ่งความรู้ในเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพ และวัฒนธรรมจากงานวิจัยนี้ สามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายวางแผนการพัฒนาชุมชนเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ในอนาคตได้ต่อไป ดังคำกล่าวของ ศาสตราจารย์ ดร.วิสุทธิ์ ใบไม้ (2550) ซึ่งปรากฏในหนังสือรวมบทความวิชาการ การศึกษาวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ และความหลากหลายทางชีวภาพ ตอนหนึ่งว่า

“ชาวไทยน่าจะมีการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมทางเลือกใหม่ โดยอาศัยข้อได้เปรียบทางด้านความหลากหลายทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็นทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมที่สำคัญของไทยที่อิงอยู่กับทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งดิน น้ำ และความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งเป็นทุนทางธรรมชาติที่ยังหลงเหลืออยู่เพียงพอ และพอเพียงสำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมตามวิถีแบบไทย โดยอาศัยหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง”

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์การขยายตัวของชุมชนในเขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ และปัจจัยการขยายตัวของชุมชนในเขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ ระหว่างปี พ.ศ. 2480 - 2556 ผลการวิจัยพบว่า กาฬสินธุ์เริ่มก่อตั้งเป็นเมืองในสมัยรัตนโกสินทร์ เมื่อปี พ.ศ. 2337 การตั้งชุมชนในระยะแรกๆ จะตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณรอบๆ เรือนพักของเจ้าเมืองกาฬสินธุ์ เสาหลักเมือง วัด และริมฝั่งแม่น้ำลำปาว ในปี พ.ศ. 2480 ได้มีประกาศจัดตั้งเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ ชุมชนเพิ่มความหนาแน่นมากขึ้นตามลำดับ เกิดการขยายตัวออกไปในพื้นที่ว่างรอบนอกของตัวเมืองตามแนวเส้นทางคมนาคมสำคัญๆ ปัจจัยที่มีผลต่อการขยายตัวของชุมชนในระยะแรกนี้ ได้แก่ ปัจจัยด้านประชากร นโยบายของทางราชการ และสภาพทางเศรษฐกิจ การขยายตัวของที่อยู่อาศัยในชุมชนจะกระจายกันอยู่ตามริมสองฝั่งของถนนสายต่างๆ ในเขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือและทิศตะวันออกเฉียงใต้ ส่วนการขยายตัวของย่านธุรกิจการค้าจะขยายตัวออกไปตามริมฝั่งถนนสายต่างๆ ทางทิศตะวันออก

ปี พ.ศ. 2525 มีพระราชกฤษฎีกาเปลี่ยนแปลงเขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ เนื่องจากท้องถิ่นนอกเขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์เจริญขึ้นมีชุมชนอยู่อย่างหนาแน่น สมควรขยายเขตการปกครองเพื่อประโยชน์ในการบริหารกิจการบำรุงท้องถิ่นต่อไป จึงมีชุมชนใหม่เกิดขึ้นหลายชุมชน ปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการขยายตัวชุมชนในเขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ระหว่างปี พ.ศ 2525-2556 คือ สภาพเศรษฐกิจ นโยบายของราชการ และประชากรตามลำดับ ชุมชนขยายตัวออกไปในพื้นที่โดยรอบทุกทิศทาง โดยเฉพาะทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ และด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ มีการขยายชุมชนออกไปมากกว่าทิศทางอื่นๆ ลักษณะการขยายตัวจากจุดศูนย์กลางของชุมชนไปตามเส้นทางคมนาคมสายสำคัญที่เชื่อมโยงกับต่างจังหวัด นอกจากนี้ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการขยายตัวของชุมชนในเขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์มาทุกยุคทุกสมัยคือ ความหลากหลายทางชีวภาพและวัฒนธรรม ซึ่งประกอบไปด้วย ความหลากหลายของระบบนิเวศ ความหลากหลายด้านความเชื่อ และความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์

นอกจากนี้งานวิจัยเรื่อง ประวัติศาสตร์การขยายตัวของชุมชนในเขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ ระหว่างปี พ.ศ. 2480 - 2556 ยังส่งเสริมการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอันเป็นมวลประสบการณ์ของผู้คนในชุมชนเขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ที่มีความสัมพันธ์กับบริบทที่มีความแตกต่างกัน อันได้แก่ สภาพทางภูมิศาสตร์ พื้นที่ ความหลากหลายทางธรรมชาติ สิ่งเหนือธรรมชาติ สังคม ประเพณี วัฒนธรรม และความเชื่อที่หลากหลายในชุมชนท้องถิ่น ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงไปในแต่ละช่วงมิติของเวลานับจากอดีตจนถึงปัจจุบัน เปรียบเสมือน “ทุนทางสังคมและวัฒนธรรม” ที่ส่งเสริมให้ คนในชุมชน เยาวชน ครู ผู้รู้ ปราชญ์ ผู้นำท้องถิ่น และผู้เกี่ยวข้อง ได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เกิดความรู้ ความเข้าใจ ความภาคภูมิใจในท้องถิ่น ร่วมกันบันทึกประสบการณ์ความรู้ที่ได้จากการศึกษานำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์เป็นแนวทางในการวางแผนพัฒนาชุมชนให้เจริญก้าวหน้าได้ต่อไป

คำขอบคุณ/ กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบพระคุณสำนักบริหารโครงการส่งเสริมการวิจัยในอุดมศึกษา และพัฒนามหาวิทยาลัยแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ที่ให้ทุนสนับสนุนการวิจัยในครั้งนี้

ขอขอบพระคุณศาสตราจารย์ ดร.วิสุทธิ์ ใบไม้ ผู้ประสานงานชุดโครงการวิจัยความหลากหลายทางชีวภาพ ที่ให้โอกาส และให้คำแนะนำผู้วิจัยได้ทำงานวิจัยในครั้งนี้

ขอขอบคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ ที่ให้คำปรึกษาแนะนำวิธีวิทยา การดำเนินงานการวิจัย ดูแลความก้าวหน้าให้การแนะนำตลอดระยะเวลาในการทำวิจัยให้ประสบความสำเร็จ

ขอขอบคุณผู้รู้ บุคลากรในสำนักงานเทศบาล ผู้นำชุมชน และทุกคนในชุมชนเขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ ตลอดจนผู้เกี่ยวข้องทุกคนที่อำนวยความสะดวก ให้ข้อมูลสำคัญ ให้ความร่วมมือในกิจกรรมต่างๆ ตลอดระยะเวลาที่ทำการวิจัยจนประสบความสำเร็จ

บรรณานุกรม

การศาสนา, กรม. (2537). **ประวัติทั่วราชอาณาจักร.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.

ทองสุข ไชยวงจันทร์. (2545). **ประวัติศาสตร์การขยายเมืองกาฬสินธุ์ในระหว่าง ปีพ.ศ. 2480 — 2540.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

ธีระ ธุศรีวรรณ. (2545). **การขยายตัวของชุมชนในเขตเทศบาลเมืองอุบลราชธานีระหว่างปี 2478 -2542.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

บัญชา นวนสาย. (2556). **ประวัติศาสตร์การขยายตัวของชุมชนในเขตเทศบาลเมืองบุรีรัมย์ในระหว่างปี พ.ศ. 2468 - 2550.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

ประสิทธิ์ พรรณพิสุทธิ์. (2536). **พระราชวงศ์จักรีกับ 200 ปีกาฬสินธุ์.** ยโสธร: โรงพิมพ์จือฮะการพิมพ์.

บทสำรวจองค์ความรู้จากงานเขียนที่เกี่ยวกับ "ส.ส.อีสาน" ระหว่าง พ.ศ. 2530-2550

Preliminary Survey of Academic Researches on 'Isan MPs', 1987-2007

พรรณิกา ฉายากุล[1] Pannika Chayayul

บทคัดย่อ

บทสำรวจองค์ความรู้เกี่ยวกับ ส.ส. อีสาน ระหว่าง พ.ศ.2530 - 2550 มีจุดประสงค์เพื่อสำรวจและรวบรวมงานวิจัยเกี่ยวกับ ส.ส. อีสานในช่วงระยะเวลาดังกล่าว ว่ามีประเด็นใดบ้างที่ได้ทำการศึกษาไปแล้ว และมีประเด็นการศึกษาใดยังไม่ได้มีการศึกษาวิจัย รวมไปถึงวิเคราะห์เนื้อหา วิธีการศึกษา และ ประเด็นต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อนำไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานสำคัญในการพิจารณาหาหัวข้อ หรือประเด็นสำหรับการทำวิจัยเกี่ยวกับเรื่องของ ส.ส. อีสานต่อไป โดยบทความชิ้นนี้จะเน้นการสำรวจจากงานวิจัยและวิทยานิพนธ์ในสาขาประวัติศาสตร์และรัฐศาสตร์ที่มีการศึกษาเกี่ยวกับ ส.ส. อีสาน ในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2530-2550)

ผลการสำรวจพบว่า การศึกษาเรื่องของ ส.ส. อีสาน ระหว่าง พ.ศ.2530 — 2550 กลุ่มที่ได้รับความสนใจเป็นพิเศษจะเป็นกลุ่มของนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์เพียงกลุ่มเดียว แต่ในระยะช่วงปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมาก็เริ่มปรากฏให้เห็นถึงความพยายามและสนใจศึกษาเรื่องราวของ ส.ส. กลุ่มอื่นเพิ่มมากขึ้นและถ้าพิจารณาในประเด็นของแนวคิดหรือทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษาเพื่อให้คำอธิบายเรื่องของ ส.ส. อีสาน ระหว่าง พ.ศ.2530 — 2550 นั้น ไม่ปรากฏว่ามีการใช้แนวคิดหรือทฤษฎีใดเป็นหลักอย่างชัดเจน แต่จะเป็นการให้คำอธิบายตามเนื้อหาของหลักฐานที่นำมาศึกษาเป็นหลัก

คำสำคัญ: *บทสำรวจ, องค์ความรู้, งานเขียน, ส.ส.อีสาน*

[1]ผู้ช่วยศาสตร์จารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
[1]Assistant Professor, History, Faculty of Humanities and Social Sciences, Mahasarakham University

Abstract

This article is a survey of researches written on the so-called 'Isan MPs' between 1987 and 2007. It aims at exploring and compiling academic researches regarding the Isan MPs in that period, in order to identify aspects that have already been studied and, in contrast, those aspects that have yet been researched. It also examines the content, research methodology and key points in those researches. This survey is particularly useful for any future researcher seeking to establish topics or key points within this subject. The emphasis of this article is on academic researches and theses in the areas of history and political science written during 1987 and 2007.

The findings reveal that most academic researches and theses on the Isan MPs completed during this twenty year period emphasise only on a group of Isan MPs belonging to Thong-in Phuritat. However, from 1997 onwards, other groups of Isan MPs have attracted greater attention from researchers. There is no clear evidence of any specific conceptual framework, methodology and theory used in the researches under discussion. Rather, these researches largely provide a descriptive account that reflects and analyses historical sources used in the studies.

Keyword: *Preliminary, Survey, Academic Researches, Isan MPs*

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การเมืองอีสานที่มีหัวเรื่องหรือประเด็นเน้นไปที่ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือเรียกกันสั้นๆ ว่า “ส.ส.”* เป็นตัวเดินเรื่องสำคัญนั้น หากพิจารณาจากงานวิจัยต่างๆ แล้วจะพบว่า ได้มีการศึกษาเรื่องดังกล่าวมาเป็นระยะเวลานานพอสมควร แต่อย่างไรก็ตาม การรวบรวมและวิเคราะห์องค์ความรู้ในเรื่อง ส.ส. อีสาน ยังไม่มีการรวบรวมไว้อย่างชัดเจนมากนัก เท่าที่มีปรากฏ คือ หนังสือเรื่อง การสำรวจสถานภาพองค์ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวิถีชีวิตทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคอีสาน พ.ศ. 2500-2545 ของ รศ.ดร. ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์ และ ผศ. อัครยา สังขจันทร์ ซึ่งกล่าวถึง กลุ่มงานที่ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การเมืองในอีสานไว้ว่าสามารถแบ่งงานที่ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวไว้ได้ 2 ส่วน คือ ส่วนที่หนึ่งช่วงสมัยก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 โดยงานในช่วงนี้จะเป็นการศึกษาเกี่ยวกับระบบการปฏิรูปการปกครองในสมัยรัชกาลที่ 5 และเรื่องกบฏผีบุญ ซึ่งเป็น 2 เรื่องที่มีการศึกษามากที่สุด

ส่วนที่สอง คือ การศึกษาการเมืองอีสานในช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการศึกษานักการเมืองอีสานที่สำคัญๆ โดยผู้เรียบเรียงกล่าวถึงงานศึกษาวิจัยไว้ 3 ชิ้น ได้แก่ งานของ พีรยา คูวัฒนศิริ เรื่อง แนวคิดและบทบาททางการเมืองของทองอินทร์ ภูริพัฒน์
อดิเรก บุญคง เรื่อง บทบาทของขบวนการเสรีไทยสายอีสานและบทบาททางการเมืองของสมาชิก หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 พ.ศ.2484-2495 และ ประสพ วงศ์หนองหว้าเรื่อง บทบาทของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดร้อยเอ็ด กับการพัฒนาสู่ตระกูลการเมือง พ.ศ. 2480-2529

งานทั้ง 3 ชิ้นข้างต้น อาจจะให้ภาพโดยรวมในเรื่องของนักการเมือง หรือ ส.ส.อีสานได้ในระดับหนึ่งและช่วงเวลาหนึ่ง แต่ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 เป็นต้นมา พบว่ายังมีงานการศึกษาเกี่ยวกับ นักการเมือง หรือ ส.ส.อีสาน เพิ่มขึ้นอีกดังนั้นบทความนี้ จึงต้องการที่จะศึกษาและสำรวจองค์ความรู้เกี่ยวกับงานวิจัยในประเด็นดังกล่าว เพื่อเสริมให้ภาพของการศึกษา ส.ส.อีสาน มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น

จากการสำรวจงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของ ส.ส. อีสานในระหว่าง พ.ศ. 2530

*** ในบทความนี้จะใช้คำว่า ส.ส. แทนคำว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร**

- 2550 พบข้อสังเกตที่สำคัญคือโดยส่วนมากแล้วงานศึกษาวิจัยจะเป็นการอธิบายเกี่ยวกับเรื่องราวของกลุ่มสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเพียงกลุ่มเดียวคือกลุ่มของนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ และจะมีงานวิจัยที่ศึกษาถึง ส.ส.อีสานที่ไม่ใช่กลุ่มของนายทองอินทร์อยู่บ้างเล็กน้อยดังจะได้กล่าวถึง ต่อไปนี้

องค์ความรู้เกี่ยวกับ "ส.ส.อีสาน" ระหว่าง พ.ศ. 2530-2550

ถ้ากล่าวถึงเรื่องราวของ "ส.ส.อีสาน" หนังสือเล่มแรกที่พูดถึงเรื่องดังกล่าว น่าจะได้แก่ งานของ ชาร์ลส์ เอฟ คายส์ (Charles F. Keys) "ISan : Regionalism in North-eastern Thailand" ซึ่งตีพิมพ์ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2510 และในปัจจุบันได้เป็นภาษาไทย โดยศูนย์วิจัยสังคมอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

"ส.ส.อีสาน"ที่ชาร์ลส์ เอฟ คายส์กล่าวถึง คือกลุ่มของนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ และกลุ่มของนายเทพ โชตินุชิต นายแคล้ว นรปติ ซึ่งเป็น ส.ส. อีสานรุ่นต่อมาภายหลังจากที่กลุ่มของนายทองอินทร์ถูกสังหารโหด โดยประเด็นสำคัญที่ คายส์ ให้คำอธิบายเกี่ยวกับ ส.ส. อีสานทั้งสองกลุ่มข้างต้น คือ แนวความคิดที่ทำให้เกิดการแสดงออกทางการเมือง ซึ่งส่งผลกระทบต่อมุมมองของรัฐบาลกลางที่มีต่ออีสานในขณะนั้น แนวความคิดดังกล่าวได้แก่ แนวความคิดท้องถิ่นนิยมและแนวคิดสังคมนิยม ซึ่งชุดคำอธิบายดังกล่าว อาจกล่าวได้ว่า ได้กลายเป็นต้นแบบของการให้คำอธิบายในเรื่อง ส.ส. อีสาน ให้กับนักวิชาการ รวมไปถึงนักศึกษาทางด้านประวัติศาสตร์การเมืองในระยะต่อมา อย่างเห็นได้ชัด

ภายจากหลังที่ คายส์ ได้ให้คำอธิบายเกี่ยวกับ ส.ส. อีสาน ในประเด็นข้างต้นตามที่กล่าวมาแล้วนั้น ภายในช่วงระยะเวลา 20 ปี คือ พ.ศ. 2510 (ที่งาน คายส์ตีพิมพ์) ถึง พ.ศ. 2530 ไม่ปรากฏว่ามีนักวิชาการคนใดสนใจศึกษาเรื่องดังกล่าวอีกเลย จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2533 มีนักศึกษาปริญญาโทของไทย ทำการศึกษาเรื่อง ส.ส. อีสาน ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า เป็นจุดเริ่มต้นในการให้ความสนใจศึกษาเรื่องดังกล่าวของนักศึกษา นักวิชาการชาวไทย และผู้เขียนมีความคิดเห็นว่าจุดเริ่มต้นดังกล่าวน่าจะเป็นการให้คำตอบที่ดีว่าทำไม จึงใช้ช่วง พ.ศ. 2530 เป็นเวลาเริ่มต้นในการสำรวจองค์ความรู้เรื่องนี้ซึ่งถ้าพิจารณาการศึกษาวิจัยเรื่อง ส.ส. อีสาน ในช่วงระยะเวลา พ.ศ.2530 — 2550 อาจแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่ม ดังนี้ คือ

1. งานศึกษาวิจัยในช่วงเวลา พ.ศ. 2530 - 2540

พียา คูวัฒนศิริ เป็นนักศึกษาคนแรกที่ทำการศึกษาวิจัยในเรื่องของ ส.ส. อีสาน โดยทำวิทยานิพนธ์ในหัวข้อ แนวคิดและบทบาททางการเมืองของทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (2533)ซึ่งตัวละครที่สำคัญเลือกอธิบายเพียงนายทองอินทร์คนเดียวเท่านั้น แต่อย่างไรก็ตาม พียาก็ดำเนินเรื่องโดยกล่าวถึงเรื่องราวและแนวคิดของกลุ่มนายทองอินทร์หรือ ที่เรียกว่า กลุ่มผู้นำอีสานซึ่งประกอบไปด้วย นายจำลอง ดาวเรือง นายถวิล อุดล นายเตียง ศิริขันธ์ และนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ควบคู่ไปกับการอธิบายแนวคิดและบทบาทของนายทองอินทร์ด้วย

แนวคิดพื้นฐานของกลุ่มผู้นำอีสานที่พียากล่าวถึง คือความต้องการให้รัฐบาลส่วนกลางเน้นพัฒนาการทางด้านเศรษฐกิจและสังคม โดยเฉพาะในเขตท้องถิ่นต่างๆ นั้นสอดคล้องกับแนวคิดของนายปรีดี พนมยงค์ ที่ให้ความสำคัญกับชนบทและประชาชนดังนั้นจึงทำให้กลุ่มของนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ มีความสัมพันธ์ที่ดีกับนายปรีดี และนำไปสู่การกลายเป็นกำลังสำคัญของขบวนการเสรีไทยในเวลาต่อมา สำหรับการจัดตั้งขบวนการเสรีไทยนั้น นายถวิล อุดล และนายเตียง ศิริขันธ์ เป็นตัวเชื่อมสำคัญ ส่วนแกนนำคนอื่นๆ ก็ล้วนเป็นผู้มีบทบาทในการจัดตั้งทั้งสิ้น ภายหลังการตกลงและเสนอแผนปฏิบัติการร่วมกัน ปรีดี พนมยงค์ หัวหน้าขบวนการเสรีไทย ได้มอบหมายภารกิจอีสานให้หัวหน้าพลพรรคเสรีไทยในจังหวัดต่างๆ ได้แก่นายถวิล อุดล รับผิดชอบหน่วยจังหวัดร้อยเอ็ด นายเตียง ศิริขันธ์ รับผิดชอบหน่วยจังหวัดสกลนคร นายจำลอง ดาวเรือง รับผิดชอบหน่วยจังหวัดมหาสารคาม และนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ รับผิดชอบหน่วยจังหวัดอุบลราชธานี นับได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นขบวนการเสรีไทยอีสาน

การเป็นกำลังสำคัญของขบวนการเสรีไทยสายอีสานส่งผลให้ กลุ่มของนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ได้เปลี่ยนสถานภาพจากการเป็นฝ่ายค้าน มาเป็นผู้ร่วมจัดตั้งรัฐบาล โดยการได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรี เริ่มครั้งแรก ในสมัยนายควง อภัยวงศ์ (เมื่อวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ.2487-31 สิงหาคม พ.ศ. 2488) แกนนำของกลุ่มนายทองอินทร์ คือ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (อุบลราชธานี) ได้รับการแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรี และเมื่อนายควง อภัยวงศ์นำคณะรัฐมนตรีลาออก กลุ่มนายทองอินทร์ก็ได้ร่วมรัฐบาลของนายทวี บุณยเกตุ (เมื่อวันที่ 31 สิงหาคม — 16 กันยายน พ.ศ. 2488) ซึ่งในครั้งนี้มีจำนวนส.ส. จากภาคอีสานได้รับแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรี มีถึง 4 คนด้วยกันคือ 1)นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (อุบลราชธานี) 2) นายเตียง ศิริขันธ์ (สกลนคร) 3) นายถวิล อุดล (ร้อยเอ็ด) 4) นายจำลอง ดาวเรือง (มหาสารคาม)

บทบาทของ ส.ส. อีสานกลุ่มนายทองอินทร์ ยุติลงเมื่อเกิดเหตุการณ์กบฏวังหลวง ในปี พ.ศ. 2492 ซึ่งเหตุการณ์ดังกล่าวเป็นสิ่งที่ทำให้รัฐบาลทหารที่ทำการยึดอำนาจเมื่อปี พ.ศ. 2490 ดำเนินการกวาดล้าง ส.ส. อีสานกลุ่มนายทองอินทร์ จำนวน 3 คน คือ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ นายถวิล อุดล และนายจำลอง ดาวเรือง รวมทั้งนายทองเปลว ชลภูมิ ส.ส. ปราจีนบุรี ที่รัฐบาลสงสัยว่าจะมีส่วนร่วมในการก่อกบฏวังหลวงโดยการฆาตกรรม การฆาตกรรมครั้งนี้เป็นที่รู้จักกันในนามของ “การสังหารอดีต 4 รัฐมนตรี” ส.ส. ทั้ง 4 คนนี้ล้วนมีความเกี่ยวข้องกับนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งเป็นผู้นำของฝ่ายคัดค้านรัฐบาลทหาร

ภายหลังจากที่มีการศึกษาเรื่องของ ส.ส. อีสาน โดยพีรยา ในปี พ.ศ. 2533 ดังที่กล่าวถึงในข้างต้นแล้ว ปรากฏว่าระยะต่อมาเริ่มมีนักศึกษาปริญญาโท สนใจที่จะศึกษาเรื่องดังกล่าวเพิ่มขึ้น เห็นได้จาก ปี พ.ศ. 2536 มีการศึกษาเรื่อง ส.ส. อีสาน 2 เรื่อง คือ งานของ ***อดิเรก บุญคง เรื่อง บทบาทของขบวนการเสรีไทยสายอีสานและบทบาททางการเมืองของสมาชิก หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 พ.ศ.2484-2495*** (2536) เป็นการอธิบายเรื่องของ กลุ่มของนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ในลักษณะของการรวมตัวกันเป็นกลุ่ม โดยประเด็นที่ทำการศึกษา คือ บทบาทสำคัญสองอย่างของกลุ่มนายทองอินทร์ ที่ประกอบไปด้วย หนึ่ง บทบาทของการเป็นแกนนำจัดตั้งเสรีไทยขึ้นตามจังหวัดต่างๆ ในภาคอีสานเพื่อต่อต้านการนำประเทศเข้าร่วมรบกับญี่ปุ่น ซึ่งเป็นการดำเนินการนอกสภา ส่วนการดำเนินการในสภานั้นมุ่งโค่นล้มรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยวิธีการรัฐสภา เพื่อจัดตั้งรัฐบาลใหม่เป็นรัฐบาลฝ่ายเสรีไทย (ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม2538:359) และสอง บทบาทของการเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภายหลังสงครามโลกครั้งที่สองสิ้นสุดลง ระยะนี้เป็นช่วงที่สมาชิกของ ขบวนการเสรีไทยสายอีสานกลุ่มแกนนำได้หันมาลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎรของภาคอีสาน จนทำให้นักการเมืองกลุ่มของเสรีไทยภาคอีสานจำนวนเพิ่มมากขึ้น มีการรวมตัวกันเป็นพรรคการเมืองที่เรียกว่า “สหชีพ” มีสมาชิกมากกว่ากลุ่มการเมืองอื่น จึงได้เป็นแกนนำจัดตั้งรัฐบาลเข้าบริหารประเทศ ผลักดันรัฐธรรมนูญการปกครอง ฉบับ พ.ศ. 2489 ออกมาใช้เป็นกติกาทางการเมืองใหม่ ทำให้ฝ่ายทหารบกซึ่งสูญเสียอำนาจทางการเมืองไปในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 หันมาใช้กำลังยึดอำนาจอีกครั้งนำการเมืองกลับสู่ระบบเผด็จการทหารอีกครั้ง(ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม2538 : 359-360)

ชาญชัย บุญเสนอ ทำการศึกษา เรื่อง การรวมกลุ่มของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (2536) งานชิ้นนี้เป็นงานทางด้านรัฐศาสตร์โดยมีวิธีศึกษาใน

ลักษณะประชากรวิจัย ซึ่งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่ได้ให้สัมภาษณ์และตอบแบบสอบถาม จำนวน 107 คนภายใต้สมมุติฐานที่ตั้งไว้ว่า “อุดมการณ์ทางการเมือง ผลประโยชน์ และภาวะผู้นำ มีความสัมพันธ์กับการรวมกลุ่มของ ส.ส. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” (ชาญชัย บุญเสนอ2536: 9) ซึ่งผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยทั้ง 3 อย่างข้างต้น มีอิทธิพลที่สำคัญต่อการรวมกลุ่มของ ส.ส. ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจริง แต่ทั้งนี้ปัจจัยทั้ง 3 อย่าง มิใช่ว่าจะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่จะเข้าไปรวมอยู่ในกลุ่มใดเหมือนกันทุกคน บางคนอาจจะมีอุดมการณ์ทางการเมืองอย่างหนึ่ง ซึ่งอาจจะมองแตกต่างกับอีกคนหนึ่ง หรือบางทีผลประโยชน์บางอย่างหรือภาวะผู้นำบางลักษณะ อาจมีความสำคัญต่อคนหนึ่ง แต่กลับไม่มีความสำคัญต่ออีกคนหนึ่งก็ได้ เพราะฉะนั้นถ้ามองจากผลของการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และตอบแบบสอบถามของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือในภาพรวม อาจกล่าวได้ว่า ส่วนใหญ่แล้วมีความเห็นว่าปัจจัยดังกล่าวข้างต้นทั้ง 3 ประการ เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการรวมกลุ่มของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แต่ก็ไม่สามารถจะยืนยันได้ว่า ปัจจัยทั้ง 3 อย่าง จะทำให้ทุกคนมีความคิดเห็น และทัศนคติที่เหมือนกัน เป็นไปในแนวทางเดียวกัน (ชาญชัย บุญเสนอ2536 : 112) ในปีต่อมา คือ พ.ศ. 2537 เรื่องของ ส.ส. อีสานยังคงได้รับความสนใจอย่างต่อเนื่อง โดยมีงานศึกษาของ สำรวน ศิริบุรี เรื่อง แนวคิดทางการเมืองและบทบาทของนายแคล้ว นรปติ ในฐานะสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร(2537)งานวิจัยชิ้นนี้กล่าวถึง แนวความคิดทางการเมืองและบทบาทของนายแคล้ว นรปติ ที่ปรากฏในการทำหน้าที่ในฐานะสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร แสดงให้เห็นว่า นายแคล้ว มีแนวความคิดทางการเมือง ในลักษณะที่ หนึ่ง เชื่อมั่นในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภาอย่างเคร่งครัด และ สอง มีแนวคิดที่จะพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศให้เป็นเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมการก่อตัวของแนวความคิดทั้งสองนี้ มีพื้นฐานมาจาก พื้นฐานทางด้านครอบครัวซึ่งอยู่ในระดับล่าง และจากประสบการณ์ทางการศึกษารวมไปถึงด้านการทำงานที่ได้คลุกคลีใกล้ชิดกับราษฎรในภาคอีสาน

ในปีเดียวกันนี้ ***ประสพ วงศ์หนองหว้าได้ทำการศึกษาเรื่อง บทบาทของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดร้อยเอ็ด กับการพัฒนาสู่ตระกูลการเมือง พ.ศ. 2480-2529*** (2537) ไว้โดยผู้วิจัยพบว่า สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดร้อยเอ็ด มีการสืบทอดอำนาจทางการเมือง ในระบบของตระกูลการเมืองสองลักษณะ คือ ตระกูลแนวคิดทางการเมือง ที่เริ่มต้น

จาก นายถวิล อุดล สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดร้อยเอ็ดรุ่นแรก ที่มีอุดมการณ์รักท้องถิ่น โดยการเสนอพระราชบัญญัติจัดระเบียบเทศบาลเพื่อเป็นรากฐานการปกครองในระบอบประชาธิปไตย และแนวคิดเกี่ยวกับระบบรัฐสภาเพื่อจะให้มีรัฐบาลเข้ามาพัฒนาประเทศชาติตรงกับความต้องการของพลเมืองส่วนใหญ่ นอกจากนี้ยังมีแนวคิดเกี่ยวกับการรักษาเอกราชและชาตินิยม ที่เห็นได้จากพฤติกรรมทางการเมืองหลายประการ เช่น การต่อสู้ทางการเมืองในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ทั้งในและนอกสภาผู้แทนราษฎร ในรูปของขบวนการสายเสรีไทยสายอีสาน และการมีส่วนร่วมต่อสู้เพื่อให้เกิดเสรีภาพทางด้านการเมืองกับสมาชิกของประเทศในสหภาพเอเชียอาคเนย์ แนวความคิดเหล่านี้ได้นำมาถ่ายทอดยังนักการเมืองรุ่นหลัง ที่สังกัดพรรคสหชีพด้วยกัน ได้แก่ นายสิงห์ ปกาสิทธิ์ นายวิเชียร บำรุงพานิชย์ นายฉันท์ จันทชุม นายประมวล ประสาร นายจำรัส ทิบแสง ซึ่งทำให้นักการเมืองเหล่านี้ได้รับการเลือกตั้งเข้าสู่สภาผู้แทนราษฎรแบบยกทีมทั้งหมดใน พ.ศ. 2489 (ประสพ วงศ์หนองหว้า2537 : 6)

ตระกูลเชื้อสายทางการเมือง ได้แก่ ตระกูลสายเชื้อ ตระกูลพูลลาภ ตระกูลจุรีมาศ ตระกูลทวีวัฒน์ และตระกูลหิรัญโชติ เป็นต้น ซึ่งตระกูลเหล่านี้ส่วนใหญ่จะมีแนวคิดค่อนไปทางอนุรักษ์ โดยมีบทบาททางการเมืองผ่านสภามาจากระดับท้องถิ่น และนักการเมืองกลุ่มนี้จะมีบทบาทที่สนับสนุนนโยบายของรัฐบาล โดยจะพยายามเข้าร่วมดำเนินงานทางการเมืองกับรัฐบาลเมื่อมีโอกาส เช่น การเข้าเป็นเลขานุการรัฐมนตรีสมาชิกวุฒิสภาที่มาจากการแต่งตั้ง และรัฐมนตรี เพื่อถ่ายทอดอำนาจทางการเมืองมาสู่เชื้อสายของตระกูล

ถ้าพิจารณางานศึกษาวิจัยเรื่อง ส.ส. อีสาน ในช่วงพ.ศ. 2530 - 2540 ตามการสำรวจข้างต้น จะพบว่า มีทั้งสิ้นจำนวน 5 เรื่อง และมีประเด็นของความเหมือนกันในเรื่องของกลุ่มหรือบุคคลที่ถูกนำมาศึกษา ซึ่งพบว่าโดยส่วนมากแล้ว จะใช้กลุ่มของนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ เป็นตัวละครสำคัญ อย่างไรก็ตาม ในช่วงเวลาดังกล่าว ก็มีงานศึกษาวิจัยที่แสดงให้เห็นว่าต้องการจะเปิดพื้นที่การศึกษาให้มากไปกว่ากลุ่มของนายทองอินทร์ แต่ก็เป็นเพียงงานชิ้นเดียวในช่วงเวลานี้ และดูจะไม่ส่งผลให้เกิดแรงกระตุ้นให้นักวิชาการในช่วงต่อมาทำการศึกษา ส.ส. อีสาน ในกลุ่มอื่นๆ นอกจากกลุ่มของนายทองอินทร์มากเท่าใดนัก ดังจะเห็นได้จากงานการศึกษาวิจัยของนักวิชาการ และนักศึกษาในช่วงเวลาตั้งแต่ พ.ศ. 2540 - 2550 ก็ยังคงวนเวียนอยู่ในเรื่องของ กลุ่มนายทองอินทร์ เป็นหลัก

2. งานศึกษาวิจัยในช่วงเวลา พ.ศ. 2540 - 2550

งานศึกษาวิจัยเรื่อง ส.ส. อีสานในช่วงนี้ดูเหมือนว่าจะมีปริมาณเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด โดยเริ่มที่งานการศึกษา ส.ส. อีสานคนสำคัญในกลุ่มของนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ที่เหลืออีก 3 คน ได้แก่ *สุวัฒน์ชัย แสนราช เรื่อง แนวความคิดและบทบาททางการเมืองของนายถวิล อุดล สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดร้อยเอ็ด พ.ศ.2480-2492* (2541) *ธีรวัชร ประนัดสุดจ่า เรื่อง แนวความคิดและบทบาททางการเมืองของนายจำลอง ดาวเรืองสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดมหาสารคามในช่วงปีพ.ศ.2480-2492* (2542) *อภิสิทธิ์ กิจเจริญสิน เรื่อง แนวความคิดและบทบาททางการเมืองของนายเตียง ศิริขันธ์สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดสกลนครในช่วงปีพ.ศ.2480-2495* (2542) ซึ่งงานการศึกษาวิจัยทั้ง 3 เรื่อง เป็นวิทยานิพนธ์ของมหาวิทยาลัยมหาสารคามทั้งสิ้น

ในส่วนของรายละเอียดและประเด็นของงานชุดดังกล่าวข้างต้น ที่ถูกผลิตออกมาในเวลาใกล้เคียงกันนั้น อาจกล่าวได้ว่า มีการให้คำอธิบายไปในลักษณะเดียวกับงานของพีรยา คือ อธิบายถึงแนวคิดพื้นฐานที่ความต้องการให้รัฐบาลส่วนกลางเน้นพัฒนาการทางด้านเศรษฐกิจและสังคม โดยเฉพาะในเขตท้องถิ่นต่างๆ รวมถึงบทบาทที่สำคัญของกลุ่มผู้นำอีสานทั้งในและนอกสภา นอกจากนี้ยังมีการกล่าวถึงการมีความสัมพันธ์ ศรัทธา และเป็นกลุ่มผู้สนับสนุนที่ดีของนายปรีดี พนมยงค์ ดังจะเห็นได้จากการเป็นแกนนำสำคัญในขบวนการเสรีไทยสายอีสาน และการเป็นแกนนำสำคัญของพรรคสหชีพที่ตั้งขึ้นมาสนับสนุนนายปรีดี

นอกจากชุดงานศึกษาวิจัยทั้ง 3 เรื่องของมหาวิทยาลัยมหาสารคามแล้ว ในปี พ.ศ. 2542 ก็ยังปรากฏงานของ *เฉลิมเกียรติ ภาระเวช เรื่อง บทบาททางการเมืองของผู้นำท้องถิ่นอีสาน พ.ศ. 2481- 2495* (2542) เฉลิมเกียรติอธิบายถึง "ผู้นำท้องถิ่น " อีสาน ว่าหมายถึง กลุ่มของนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ และพวกอีก 3 คน คือ นายเตียง ศิริขันธ์ นายถวิล อุดล และนายจำลอง ดาวเรือง ซึ่งบุคคลเหล่านี้ได้รวมกลุ่มกันในลักษณะของกลุ่มการเมืองที่ไม่เป็นทางการขึ้นในสภาผู้แทนราษฎร และมีความเป็นอิสระไม่ได้ตกอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐบาล โดยผู้นำท้องถิ่นอีสานกลุ่มนี้ได้ดำเนินบทบาท และเคลื่อนไหวทางการเมืองเพื่อผลักดันให้ระบอบการเมืองเป็นเสรีนิยม และระบบเศรษฐกิจเป็นสังคมนิยม ทั้งนี้ เพื่อให้ผลประโยชน์ของคนในท้องถิ่นได้รับการปกป้องมากขึ้น

สำหรับการสิ้นสุดของกลุ่ม "ผู้นำท้องถิ่น " อีสาน งานวิจัยชิ้นนี้กล่าวว่า การเมืองหลังรัฐประหาร 2490 นับเป็นการกวาดล้างทางการเมืองที่สำคัญที่สุดครั้งหนึ่งในสังคม

การเมืองไทย กลุ่มผู้นำท้องถิ่นอีสานถูกฆาตกรรมโหด โดยครั้งแรก นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ นายถวิล อุดล นายจำลอง ดาวเรือง พร้อมด้วยนายทองเปลว ชลภูมิ ได้ถูกสังหารโหดพร้อมกันทั้ง 4 คน และหลังจากนั้นนายเตียง ศิริขันธ์ ผู้นำท้องถิ่นอีสานคนสุดท้ายที่ยังเคลื่อนไหวทางการเมืองอยู่ ก็ได้ถูกสังหารโหดเช่นเดียวกันกับสมาชิกคนอื่นๆ ของกลุ่ม (เฉลิมเกียรติ ภาระเวช 2542 : 71)

ภายหลังจากปี พ.ศ. 2542 งานวิจัยเกี่ยวกับ ส.ส. อีสาน ก็ยังถูกผลิตออกมาอย่างต่อเนื่อง โดยในปี พ.ศ.2544 ***ศิริพร ศรีพนมเขต ทำการศึกษาเรื่อง การรวมกลุ่มทางการเมืองของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดอุบลราชธานี ระหว่างปี พ.ศ. 2500 - 2538*** (2544) งานวิจัยชิ้นนี้ถึงแม้จะเป็นการศึกษาเรื่อง ส.ส. อีสาน แต่ก็มีความแตกต่างจากงานหลายชิ้นที่ถูกผลิตขึ้นในช่วงเวลานี้ กล่าวคือ เป็นการศึกษา ส.ส. อีสาน ในระดับจังหวัดและช่วงระยะเวลาที่ทำการศึกษาก็เป็นช่วงสมัยใหม่ โดยแบ่งการรวมกลุ่มของ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดอุบลราชธานี ระหว่างปี พ.ศ. 2500 - 2538 ออกเป็น 3 ช่วง คือ ช่วงแรก ปี พ.ศ. 2476 - 2500 สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดอุบลราชธานี มีบทบาทและลักษณะของการการรวมกลุ่ม ดังนี้

หนึ่ง รวมกลุ่มกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดอื่น ในการแสวงหาความรู้ทางการเมือง ตรวจสอบรัฐบาลผ่านการเขียนบทความลงในหนังสือพิมพ์ และรวมกลุ่มกันก่อตั้งสำนักงานกฎหมายเพื่อช่วยเหลือประชาชน

สอง ในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดอุบลราชธานีบางคนได้เข้าร่วมในขบวนการเสรีไทย ซึ่งเมื่อสิ้นสุดสงคราม ก็ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองติดต่อกันหลายสมัย

สาม การมีบทบาทในการเป็นแกนนำจัดตั้งพรรคการเมืองที่สำคัญ คือ ประชาธิปัตย์ และสหชีพ

ช่วงที่สอง พ.ศ. 2501- 2516 สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดอุบลราชธานี รวมกลุ่มกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดอื่น ก่อตั้งพรรคสังคมประชาธิปไตย

ช่วงที่สาม พ.ศ. 2517- 2538 แบ่งออกเป็น 2 ระยะ คือ หนึ่งก่อนปี 2518 อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดอุบลราชธานี รวมกลุ่มกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดอื่น ก่อตั้งพรรคการเมืองขึ้นมา 2 พรรค และดำรงตำแหน่งหัวหน้าพรรค แต่ไม่ได้รับเลือกตั้ง และ สอง หลังปี 2518 สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดอุบลราชธานี มีการรวมกลุ่มกัน 3 กลุ่ม ใหญ่ คือ กลุ่มของนายประสิทธิ์ ณรงค์เดช กลุ่มนายไชยศิริ เรืองกาญจนเศรษฐ์ และกลุ่มของนายสุทัศน์ เงินหมื่น

ถึงแม้งานการศึกษาของ ศิริพร ศรีพนมเขต จะมีลักษณะและประเด็นที่แตกต่างไปจากเรื่องที่นักวิชาการและนักศึกษาประวัติศาสตร์การเมืองท้องถิ่นอีสานนิยมศึกษาคือเรื่องของกลุ่มนายทองอินทร์ก็ตาม แต่เรื่องของกลุ่มนายทองอินทร์ก็ยังคงอยู่ในความสนใจเสมอ ดังจะเห็นได้จากเฉลิมเกียรติ ภาระเวช ได้เขียนบทความเรื่อง ***เรื่องขบวนการเสรีไทยสายอีสาน : ข้อสังเกตเบื้องต้น*** (2545)ใน หนังสือที่ระลึกเนื่องในโอกาสเกษียณอายุราชการรองศาสตราจารย์ อุดม พิริยะสิงห์ พิริยนุสรณ์ บทสำรวจองค์ความรู้ทางรัฐศาสตร์ ในปริญญานิพนธ์ หลักสูตรไทยคดีศึกษา บทความชิ้นนี้เป็นการเสนอความคิดเห็นที่แตกต่างจาก งานของอดิเรก บุญคง ในบางประการ กล่าวคือ เฉลิมเกียรติเสนอว่า ขบวนการเสรีไทยสายอีสาน ซึ่งมี ส.ส. อีสานกลุ่มของนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ เป็นแกนนำสำคัญนั้นไม่ใช่เป็นขบวนการที่ต่อต้านญี่ปุ่นเพียงอย่างเดียว แต่เป็นขบวนการต่อต้านการรวมศูนย์อำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของรัฐไทย

นอกจากนี้แล้วในทัศนะของเฉลิมเกียรติเองยังคิดว่า ขบวนการเสรีไทยสายอีสานมีความแตกต่างไปจากขบวนการเสรีไทยสายอื่นตรงที่ขบวนการเสรีไทยสายอีสานมีลักษณะบางประการของขบวนการทางสังคม (Social Movement) เนื่องจากขบวนการเสรีไทยสายอีสายนั้น มีฐานของประชาชนอย่างกว้างขวาง ทั้งชาวนา ชาวไร่ ครูประชาบาล และข้าราชการ ฐานประชาชนดังกล่าวนี้มีทั้งที่เข้าร่วมขบวนการด้วยความสมัครใจ และด้วยการถูกระดม (Mobilize) โดยอาศัยอำนาจและอิทธิพลของผู้นำเสรีไทยสายอีสานซึ่งเป็นผู้แทนราษฎร อย่างไรก็ตามขบวนการเสรีไทยสายอีสานนั้นอยู่ในขั้นเริ่มต้นของการจัดตั้งเท่านั้น และต้องสลายตัวไปทันทีที่สงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลง ยังไม่สามารถพัฒนาไปสู่ความเป็นสถาบันได้(โครงการตำราคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ภาควิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม2545:103-104)

การศึกษาเรื่อง ส.ส. อีสาน ในช่วงเวลา พ.ศ. 2540 — 2550 นั้น ดูเหมือนจะถึงจุดสูงสุด ในปี พ.ศ. 2546 เป็นต้นมา กล่าวคือ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546 จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. 2550 มีงานการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ ส.ส. อีสาน ถูกผลิตออกมาทุกปีติดต่อกัน โดย ***ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์ ค้นคว้าวิจัยระดับปริญญาเอก เรื่อง การรวมกลุ่มทางการเมืองของ “ส.ส.อีสาน“ พ.ศ. 2476-2494*** (2546)ได้กล่าวว่า แนวคิดท้องถิ่นนิยม และภูมิภาคนิยมเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญ ที่ทำให้ ส.ส. อีสาน เกิดการรวมกลุ่มกันในสภา เพื่อเป็นพลังต่อรองกับรัฐบาลในการช่วยเหลือภูมิภาคของตน และนับตั้งแต่ พ.ศ. 2481 ส.ส. อีสานก็มีความคิดทางการเมืองที่แตกต่างกันมากขึ้น โดยเห็นได้ชัดจากการที่ ส.ส. อีสานเข้าไปมี

บทบาทในการเป็นแกนนำจัดตั้งพรรคการเมืองใหญ่ 2 พรรคในปี พ.ศ. 2489 คือ พรรคสหชีพ แกนนำก็คือ กลุ่มเสรีไทยสายอีสาน อันประกอบด้วยนายเตียง ศิริขันธ์ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ นายถวิล อุดล และนายจำลอง ดาวเรือง ส่วนอีกพรรคหนึ่ง คือ พรรคประชาธิปัตย์ ส.ส. ที่เป็นแกนนำร่วมจัดตั้งพรรคนี้คือ นายฟอง สิทธิธรรม และนายเลียง ไชยกาล (ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์2546 : 501-502)แต่เมื่อพิจารณาการรวมกลุ่มนอกสภาของ ส.ส. อีสานกลับเป็นไปในลักษณะของการช่วยเหลือกันและกันภายใต้ปัจจัยพื้นฐานที่มาจากชาติพันธ์ลาว โดยได้มีการประสานแนวความคิดและรวมกลุ่มกันภายใต้ชื่อ ขบวนการเสรีลาว เพื่อช่วยกันกอบกู้เอกราชให้แก่ชาติลาว ซึ่งการรวมกลุ่มดังกล่าวทำให้ ส.ส. อีสานทั้งสองกลุ่มถูกกล่าวหาจากรัฐบาลว่าต้องการแบ่งแยกดินแดนอีสาน นำไปสู่การจับกุมและกำจัดทางการเมือง โดยเฉพาะกลุ่มแกนนำสายเสรีไทยอีสาน ได้เกิดกรณีการสังหารอดีต สี่รัฐมนตรีอีสานขึ้นหลังทศวรรษ 2490 (ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์2546 : 502)

สำหรับการรวมกลุ่มในช่วงหลังการรัฐประหาร 2490 พบว่าปัจจัยสำคัญที่ทำให้ ส.ส. อีสานรวมกันได้อย่างเห็นชัดเจนมากกว่าสมัยก่อนหน้านั้น คือ การมีผลประโยชน์ร่วมกัน โดย ส.ส. อีสานเป็นฐานเสียงหลักที่สำคัญในการสนับสนุน จอมพล ป. พิบูลสงคราม ให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

ในปีถัดมา พรรณิกา ฉายากุล ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง ***ส.ส. อีสานกลุ่มแนวคิดสังคมนิยม พ.ศ. 2490-2506*** (2547) ซึ่งอาจกล่าวได้ว่างานศึกษาวิจัยชิ้นนี้เป็นการศึกษา ส.ส. อีสานที่ไม่ใช่กลุ่มนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ แต่ให้ความสนใจไปที่ ส.ส. อีสานกลุ่มแนวคิดสังคมนิยม ซึ่งได้แก่กลุ่มของนายเทพ โชตินุชิต ในสองประเด็นใหญ่ คือ หนึ่ง ศึกษาถึงปัจจัยในการรับรู้แนวคิดสังคมนิยมของ ส.ส. อีสานกลุ่มนี้ว่าเกิดจากปัจจัยใดบ้าง ซึ่งผลการศึกษาสรุปได้ว่า น่าจะมาจากปัจจัยสำคัญ 2 ประการ คือ หนึ่ง การเข้ามาของแนวคิดสังคมนิยม ในไทยช่วง พ.ศ. 2490ซึ่ง ส.ส. อีสานกลุ่มแนวคิดสังคมนิยม คงได้เรียนรู้และแลกเปลี่ยนแนวคิดดังกล่าวจากบุคคลใกล้ชิดที่มีความรู้ในเรื่องสังคมนิยมและจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ซึ่งสอนเกี่ยวกับแนวคิดทางการเมือง และลัทธิเศรษฐกิจ และปัจจัยที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ การที่ ส.ส. อีสานกลุ่มแนวคิดสังคมนิยม ได้ทำงานและคลุกคลีอยู่ในภูมิภาคของตน ทำให้ได้พบเห็นปัญหาและความยากลำบากของชาวบ้าน ดังนั้นจึงพยายามหาแนวทางในการแก้ปัญหา และคงเห็นว่า“สังคมนิยม” จะเป็นสิ่งที่ช่วยแก้ไขปัญหาได้(พรรณิกา ฉายากุล2547 : บทคัดย่อ)

สอง ศึกษาถึงที่มาของการเลือกแนวคิดสังคมนิยมมาเป็นทางแก้ไขปัญหาของ

ประเทศและภาคอีสาน ซึ่งผลการศึกษาพบว่า ปัญหาพื้นฐานของภาคอีสาน ซึ่งได้แก่ น้ำท่วม ภัยแล้ง และปัจจัยจากภายนอก คือ นโยบายของรัฐบาลโดยเฉพาะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ที่ก่อให้เกิดปัญหาหลายอย่างในอีสาน เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอีสานกลุ่มแนวคิดสังคมนิยมเสนอแนวคิดแบบสังคมนิยมในการแก้ไขปัญหา แต่การเสนอแนวคิดดังกล่าวไม่สามารถกระทำได้อย่างเต็มที่และชัดเจนมากนัก เนื่องจากระบบการปกครองของไทยในขณะนั้นไม่เอื้ออำนวย

สมชัย ภัทรธนานันท์กล่าวถึง บทบาทและรวมกลุ่มของ ส.ส. อีสานไว้ใน บทความเรื่อง ***อีสานกับรัฐไทย : การครอบงำ ความขัดแย้ง และ การต่อต้าน*** (2548) โดยให้ภาพของ ส.ส. อีสานตั้งแต่ ในระยะเริ่มแรกของการปกครองแบบรัฐสภา(2476) ที่มีกลุ่มของนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ เป็นตัวเดินเรื่องที่สำคัญ ต่อมาในช่วงที่ญี่ปุ่นเข้ามารุกรานไทยช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง (พ.ศ. 2484 - 2488) ผู้นำทางการเมืองอีสานก็ได้ร่วมมือกับปรีดี จัดตั้งขบวนการเสรีไทยเพื่อต่อต้านญี่ปุ่น โดยการเคลื่อนไหวดังกล่าวอยู่ภายใต้การนำของนายเตียง ศิริขันธ์ และบทบาทของกลุ่ม ส.ส. อีสานในครั้งนี้ ได้นำไปสู่ช่วงเวลาแห่งความสำเร็จของ ผู้นำกลุ่ม กล่าวคือ พวกเขาได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งสำคัญในรัฐบาลของนายปรีดี พนมยงค์ แต่สภาวการณ์ดังกล่าว ดำรงอยู่ได้ไม่นาน ทหารก็กลับเข้ามายึดอำนาจในปี พ.ศ. 2490 ทำให้ ส.ส. อีสานกลุ่มนายทองอินทร์ ถูกกวาดล้าง เนื่องจากให้การสนับสนุนนายปรีดี ซึ่งเป็นฝ่ายตรงข้ามกับกลุ่มทหาร

แต่อย่างไรก็ตาม ส.ส. อีสานก็ยังมีการรวมกลุ่มและแสดงบทบาทอยู่อย่างต่อเนื่อง โดยในปี พ.ศ. 2499 การต่อสู้ทางการเมืองของอีสานก็เกิดการเปลี่ยนแปลง กล่าวคือ การต่อสู้ของ ส.ส. อีสาน ไม่ได้เป็นเพียงการเคลื่อนไหว ต่อสู้ให้รัฐบาลหันมาสนใจพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของคนในภูมิภาคเท่านั้น แต่ยังได้นำเอาระบบเศรษฐกิจการเมืองแบบสังคมนิยมเข้ามาเป็นเครื่องมือในการต่อสู้เคลื่อนไหวอีกด้วย โดยมีกลุ่มการเมืองที่สำคัญ คือ พรรคแนวร่วมสังคมนิยม ซึ่งมีนายเทพ โชตินุชิต และ นายแคล้ว นรปติ เป็นแกนนำสำคัญ

นอกจากงานวิจัยข้างต้นแล้ว ในปี พ.ศ. 2549 ยังมีงานวิจัยอีกกลุ่มหนึ่งที่ศึกษา ส.ส. อีสานในลักษณะที่ต้องการทำความรู้จักนักการเมืองที่เคยได้รับการเลือกตั้งในจังหวัดต่างๆ ของภาคอีสาน และเพื่อต้องการทราบถึงเครือข่ายและความสัมพันธ์ของนักการเมืองในจังหวัดต่างๆ ของภาคอีสานบทบาทและความสัมพันธ์ของกลุ่มผลประโยชน์ที่มีส่วนให้การสนับสนุนทางการเมืองแก่นักการเมืองในจังหวัดต่างๆ ของภาคอีสานบทบาทและ

ความสัมพันธ์ของพรรคการเมืองกับนักการเมืองจังหวัดต่างๆ ของภาคอีสานวิธีการหาเสียงในการเลือกตั้งของนักการเมืองจังหวัดต่างๆ ของภาคอีสาน

งานวิจัยกลุ่มนี้ ได้แก่ นักการเมืองถิ่น ซึ่งเป็นงานวิจัยของสถาบันพระปกเกล้าโดยผู้เรียบเรียงส่วนใหญ่จะเป็นอาจารย์ประจำสถาบันราชภัฏหรือมหาวิทยาลัยประจำจังหวัดนั้นๆ ในส่วนของภาคอีสานมี 3 ชิ้นคือ ***สุเชาวน์ มีหนองหว้าและกิติรัตน์ สีหบัณฑ์ เรื่อง นักการเมืองถิ่นจังหวัดอุบลราชธานี*** ตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2549 ***นิรันดร์ กุลฑานันท์ เรื่อง นักการเมืองถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์*** ตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2549 ***ไชยวุฒิ มนตรีรักษ์ เรื่อง นักการเมืองถิ่นจังหวัดเลย*** ตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2549 งานวิจัยชุดนักการเมืองถิ่น ให้ภาพเกี่ยวกับนักการเมืองถิ่นหรือ ส.ส. อีสาน ออกมาในรูปแบบประเด็นการศึกษาที่ค่อนข้างคล้ายคลึงกัน จะแตกต่างกันเฉพาะส่วนของรายละเอียด ส.ส. แต่ละจังหวัด กล่าวคือ งานวิจัยทุกเล่มจะมีบทของการอธิบายหลักๆ ในเรื่องของ การศึกษา “การเมืองถิ่น” และ “นักการเมืองถิ่น” ของจังหวัดที่ทำการศึกษาสภาพทั่วไปและภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดที่ทำการศึกษา

การวิเคราะห์เรื่องการเมืองและประวัติการเลือกตั้งของจังหวัดที่ทำการศึกษาบทสรุป ; ภาพรวม “การเมืองถิ่น” และ “นักการเมืองถิ่น” ของจังหวัดที่ทำการศึกษา

ปี พ.ศ. 2550 ซึ่งเป็นปีสุดท้ายของการสำรวจองค์ความรู้ เรื่อง ส.ส. อีสานในบทความนี้พบงานของสหชาติ ทันที ศึกษาเรื่อง ***ความคิดทางการเมืองของนายไขแสง สุกใส*** (2550) ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นงานวิจัยอีกชิ้นหนึ่งที่ไม่ได้มุ่งความสนใจไปที่กลุ่มนายทองอินทร์ แต่หันมาศึกษาส.ส.อีสานที่มีแนวคิดสังคมนิยม โดยพยายามศึกษาหาคำตอบถึงปัจจัยที่ทำให้นายไขแสงเกิดความคิดสังคมนิยมและนำความคิดดังกล่าวมาเป็นแนวทางในการแสดงบทบาททางการเมือง ซึ่งผลการศึกษาพบว่า แนวคิดทางการเมืองของนายไขแสง สุกใส สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ช่วงใหญ่ๆ ด้วยกัน คือ ช่วงแรก เป็นช่วงของการเข้าสู่การเมืองระดับท้องถิ่นและระดับชาติครั้งแรก นายไขแสง สุกใส ได้ดำเนินบทบาททางการเมืองตามความคิดแบบผู้นำชาวบ้าน (นักเลงท้องถิ่น) ผสมผสานกับความคิดรักชาติและต่อต้านการปกครองแบบเผด็จการ ซึ่งปัจจัยที่ก่อให้เกิดแนวคิดรักชาติเป็นเพราะนายไขแสงได้รับการถ่ายทอดความคิดดังกล่าวจากนายเปลื้อง วรรณศรี อดีต ส.ส. สุรินทร์ เมื่อติดคุกร่วมกันระหว่าง พ.ศ. 2497 - 2500 และ พ.ศ. 2501 - 2508แนวความคิดทางการ

เมืองของนายไขแสงในช่วงที่สอง ได้แก่ เมื่อได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในสมัยที่ 2 นายไขแสง ดำเนินบทบาททางการเมืองตามแนวคิดสังคมนิยม โดยการจัดตั้งพรรคสังคมนิยมแห่งประเทศไทยขึ้น และดำเนินบทบาททางการเมืองตามความคิดสังคมนิยม

สรุป

จากการสำรวจองค์ความรู้เกี่ยวกับ ส.ส. อีสาน ระหว่าง พ.ศ.2530 - 2550 ตามที่กล่าวถึงทั้งหมดข้างต้น พอที่จะสรุปแนวทางการศึกษาในเรื่องดังกล่าวได้ 2 ประเด็นด้วยกัน คือ

1. การศึกษาเรื่องของ ส.ส. อีสาน ระหว่าง พ.ศ.2530 - 2550 กลุ่มที่ได้รับความสนใจเป็นพิเศษจะเป็นกลุ่มของนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์เพียงกลุ่มเดียว แต่ในระยะช่วงปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมาก็เริ่มปรากฏให้เห็นถึงความพยายามและสนใจศึกษาเรื่องราวของ ส.ส. กลุ่มอื่นเพิ่มมากขึ้น

2. ในประเด็นของแนวคิดหรือทฤษฎีในการศึกษาเพื่อให้คำอธิบายเรื่องของ ส.ส. อีสาน ระหว่าง พ.ศ.2530 - 2550นั้น ไม่ปรากฏว่ามีการใช้แนวคิดหรือทฤษฎีใดเป็นหลักอย่างชัดเจน แต่จะเป็นการให้คำอธิบายตามเนื้อหาของหลักฐานที่นำมาศึกษาเป็นหลัก ซึ่งดูเหมือนจะมีเพียงงานของ รศ.ดร. ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์ และศาสตราจารย์ ดร.ชาร์ลส์ เอฟ คายส์เท่านั้นที่พยายามให้คำอธิบายว่า แนวคิดท้องถิ่นนิยม และภูมิภาคนิยม เป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญ ที่ทำให้ ส.ส. อีสาน เกิดการรวมกลุ่มกัน

ข้อเสนอแนะ

จากการสำรวจงานวิจัยเกี่ยวกับ แนวคิดและการรวมกลุ่มของ ส.ส. อีสานจะเห็นได้ว่า โดยส่วนใหญ่แล้วจะเป็นการอธิบายเกี่ยวกับเรื่องราวของกลุ่มสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเพียงกลุ่มเดียวคือกลุ่มของนาย ทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ในช่วงระยะเวลา ประมาณ ปีพ.ศ. 2480-2495 เป็นหลัก จะมีงานวิจัยที่กล่าวถึง ส.ส. อีสานจากกลุ่มอื่น หรือช่วงเวลาอื่นบ้างเล็กน้อย ดังนั้นจึงมีประเด็นการศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การเมืองอีสานอีกในหลายเรื่องที่น่าสนใจศึกษา เช่น

บทบาทของ ส.ส. อีสาน นับตั้งแต่ พ.ศ. 2522 ซึ่งเป็นช่วงที่ประเทศไทยกลับมามีสภาผู้แทนราษฎรที่มีความต่อเนื่องยาวนานอีกครั้ง ภายหลังจากที่สภาผู้แทนราษฎรขาดหายไปหรือมีอยู่ในระยะสั้นๆ เนื่องจากมีการทำการปฏิวัติรัฐประหาร และเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบทางการเมืองขึ้นอยู่บ่อยครั้งในช่วงปี พ.ศ. 2514 — 2521ยังไม่มีงานวิจัยชิ้นใดศึกษาไว้

ประเด็นในเรื่อง “ตระกูลการเมือง” เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจ เพราะในแต่ละจังหวัดล้วนมีตระกูลการเมืองที่สำคัญทั้งในระดับท้องถิ่นรวมไปถึงระดับชาติ ซึ่งได้รับเลือกตั้งอย่างต่อเนื่อง แต่ยังไม่มีงานวิจัยชิ้นใดที่ศึกษาลึกลงไปในรายละเอียด ซึ่งจากการสำรวจงานวิจัยข้างต้นจะเห็นได้ว่ามีเพียงงานของ ประสพ วงศ์หนองหว้า เพียงชิ้นเดียวเท่านั้นที่ศึกษาประวัติศาสตร์การเมืองท้องถิ่นในประเด็นตระกูลการเมือง

การศึกษาเชิงเปรียบเทียบในเรื่องบทบาทหรือการรวมกลุ่ม รวมไปถึงแนวคิดทางการเมืองของ ส.ส.อีสานกับ ส.ส.จากภาคอื่น ก็เป็นอีกประเด็นการศึกษาหนึ่งที่ยังไม่ปรากฏว่ามีการศึกษาวิจัย เป็นต้น

บรรณานุกรม

เฉลิมเกียรติ ภาระเวช. (2545). ขบวนการเสรีไทยสายอีสาน : ข้อสังเกตเบื้องต้น. ใน โครงการตำราคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ภาควิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. **หนังสือที่ระลึกเนื่องในโอกาสเกษียณอายุราชการ รองศาสตราจารย์ อุดม พิริยะสิงห์ พิริยนุสรณ์ บทสำรวจองค์ความรู้ทางรัฐศาสตร์ ในปริญญานิพนธ์ หลักสูตรไทยคดีศึกษา.** มหาสารคาม: โครงการตำราคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ภาควิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

เฉลิมเกียรติ ภาระเวช. (2542). **บทบาททางการเมืองของผู้นำท้องถิ่นอีสาน พ.ศ. 2481-2495.** วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ชาญชัย บุญเสนอ. (2536). **การรวมกลุ่มของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.** วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ไชยวุฒิ มนตรีรักษ์. (2549). **นักการเมืองถิ่นจังหวัดเลย.** นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า.

ดาราวัตน์ เมตตาริกานนท์. (2546). การเมืองสองฝั่งโขง. กรุงเทพฯ: มติชน.

ธีรวัชร ประนัดสุดจ่า. (2542). **แนวความคิดและบทบาททางการเมืองของนายจำลอง ดาว เรืองสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดมหาสารคามในช่วงปี พ.ศ.2480-2492**. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

นิรันดร์ กุลฑานันท์. (2549). **นักการเมืองถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์.** นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า.

ประสพ วงศ์หนองหว้า. (2537). **บทบาทของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดร้อยเอ็ด กับการพัฒนาสู่ตระกูลการเมือง พ.ศ. 2480-2529.** ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.

พรรณิกา ฉายากุล. (2547). **ส.ส. อีสานกลุ่มแนวคิดสังคมนิยม พ.ศ. 2490-2506.** วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

พิชญ์ สมพอง. (2551). **นักการเมืองถิ่นจังหวัดยโสธร.** นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า.

พีรยา คูวัฒนศิริ. (2533). **แนวคิดและบทบาททางการเมืองของทองอินทร์ ภูริพัฒน์.** วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิตภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ระวี ประสงค์ศิลป์. (2536). **พัฒนาการของขบวนการต่อสู้ทางการเมืองในจังหวัดอุดรธานี: ศึกษาการเลือกตั้งทั่วไปสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่ 12 - 15 (พ.ศ.2522 - 2531).** วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

ศิริพร ศรีพนมเขต. (2544). **การรวมกลุ่มทางการเมืองของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดอุบลราชธานี ระหว่างปี พ.ศ. 2500 — 2538.** วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

สมชัย ภัทรธนานันท์. (2548). **"อีสานกับรัฐไทย: การครอบงำความขัดแย้ง และ การต่อต้าน"** มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม 24(2), 99-122.

สหชาติ ทันที. (2550). **ความคิดทางการเมืองของนายไขแสง สุกใส.** ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

สุวัฒน์ชัย แสนราช. (2541). **แนวความคิดและบทบาททางการเมืองของนายถวิล อุตลสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดร้อยเอ็ด พ.ศ.2480-2492.** วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

สุเชาวน์ มีหนองหว้าและกิติรัตน์ สีหบัณฑ์. (2549). **นักการเมืองถิ่นจังหวัดอุบลราชธานี.** นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า.

สำรวน ศิริบุรี. (2537). **แนวคิดทางการเมืองและบทบาทของนายแคล้ว นรปติ ในฐานะสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร.** วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร.

อดิเรก บุญคง. (2536). **บทบาทของขบวนการเสรีไทยสายอีสานและบทบาททางการเมืองของสมาชิกหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 พ.ศ.2484-2495.** วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

อภิสิทธิ์ กิจเจริญสิน. (2542). **แนวความคิดและบทบาททางการเมืองของนายเตียง ศิริขันธ์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดสกลนครในช่วงปี พ.ศ. 2480-2495.** วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

บทวิจารณ์หนังสือ
Article Reviews

โดย ดร.อภิราดี จันทร์แสง[1]
By: Apiradee Jansaeng

ผู้แต่ง ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ
ชื่อเรื่อง ประวัติศาสตร์วิพากษ์ : สยามไทยกับปาตานี
พิมพลักษณ์ กรุงเทพฯ : มติชน, 2556

ในหนังสือเล่มนี้ผู้แต่งได้นำเสนอพัฒนาการของการสร้างประวัติศาสตร์ปาตานีซึ่งในปัจจุบันเรียกว่า ปัตตานี ภาพความขัดแย้ง การเคลื่อนไหวทางการเมืองในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ในมุมมองประวัติศาสตร์การเมืองสมัยใหม่ โดยเฉพาะปัญหามลายูมุสลิมที่ยังครุกกรุ่นจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ผู้เขียนได้นำเสนอแนวคิดทั้งความเชี่ยวชาญประวัติศาสตร์การเมือง โดยเฉพาะประวัติศาสตร์ความขัดแย้งการแบ่งแยกดินแดนในประเทศอสหรัฐอเมริกาและจากประสบการณ์ส่วนตัวในการเกิดรัฐประหาร 6 ตุลาคม 2519 อีกทั้งได้มีประสบการณ์ในการหนีเข้าป่ากับสหายและมวลชนมลายูร่วม 3 ปี ทั้งในเขตพื้นที่สงชลา

[1]อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
[1]Lecturer, History, Faculty of Humanities and Social Sciences, Mahasarakham University

เขาน้ำค้าง และการสัมผัสประสบการณ์ตรงในการพูดคุยกับสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์มลายาในประเทศไทย อีกทั้งประสบการณ์การสำรวจเส้นทางเชื่อมต่อระหว่างเทือกเขาของไทยและมาเลเซีย

การถ่ายทอดความรู้เชิงประวัติศาสตร์ความขัดแย้งนี้ ผู้เขียนได้แบ่งการนำเสนอ 7 ประเด็นหลัก โดยในประเด็นแรกที่นำเสนอ คือ การชวนคิดเรื่องคำจำกัดความของประวัติศาสตร์ ว่า ประวัติศาสตร์คือหนทางและการเดินทาง ซึ่งเกิดจากความทรงจำที่อุบัติขึ้นในชีวิตของคนรุ่นหนึ่งที่มีผลสะเทือนยาวไกลและลุ่มลึก (ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ, 2556 : 4)

ประเด็นที่สอง คือ ประวัติศาสตร์วิพากษณ์ : สยามไทยกับปัตตานี พัฒนาการของความเคลื่อนไหวทางการเมืองในแต่ละยุคโดยเริ่มตั้งแต่สมัยอาณาจักรปาตานีจนกระทั่งถึงการเคลื่อนไหวในยุคปัจจุบันซึ่งเป็นรูปแบบการปกครองแบบรัฐชาติสมัยใหม่ปัจจุบัน โดยย้อนไปช่วงเจ็ดหัวเมืองมลายู จนถึงการทำสนธิสัญญากับอังกฤษอันส่งผลให้ไทยเสียสิทธิในดินแดนไทรบุรี กลันตัง ตรังกานู และปะลิส ส่งผลให้รัฐปาตานีกลายเป็นส่วนหนึ่งของรัฐไทยในฐานะจังหวัดหนึ่งของประเทศไทย นอกจากนี้ยังได้อธิบายถึงรูปแบบการปกครองแบบรัฐชาติไทยและรัฐชาติมลายูในสมัยใหม่ ซึ่งต่อมามีผลเป็นต่อการสร้างลัทธิชาตินิยมอันส่งผลให้เกิดความขัดแย้งเกิดขึ้นระหว่างผู้คนมลายูมุสลิมกับรัฐบาลไทยในเวลาต่อมา

ประเด็นที่สาม คือ กบฏดุซงญอ การเมืองในประวัติศาสตร์

ผู้เขียนได้อธิบายถึงพัฒนาการของระบบการปกครองระหว่างสยามกับปาตานีโดยเล่าย้อนถึงกรณี “กบฏดุซงญอ” โดยชี้ให้เห็นต้นเหตุของความขัดแย้งอันรุนแรงในขณะนั้น โดยพยายามสร้างวาทกรรมให้เกิดความเกลียดชังกบฏดุซงญอ โดยกล่าวหาว่ากบฏดุซงญอคือคนกลุ่มหนึ่งที่หลงผิดและพากันลุกฮือขึ้นต่อสู้ทำร้ายเจ้าหน้าที่รัฐไทย ทั้งที่ขัดแย้งกับเหตุการณ์ที่ไม่มีการเอ่ยถึงจากส่วนกลาง ในการห้ามชาวมลายูมุสลิมสวมใส่เครื่องแต่งกายตามหลักศาสนาอิสลาม ซึ่งนโยบายชาตินิยมไทยของจอมพล ป.พิบูลสงคราม บังคับให้ทุกคนต้องปฏิบัติและแสดงออกซึ่งความเป็นไทยอย่างพร้อมเพรียงกัน ทั้งนี้นโยบายนี้ทำให้คนกลุ่มน้อยไม่ว่า จีน มลายู เวียดนาม ที่อาศัยอยู่ในประเทศเกิดความเดือดร้อนและโกรธเคืองรัฐบาลที่พยายามใช้นโยบายผสมกลมกลืนเชื้อชาติอื่นให้เป็นไทย ทำให้แต่ละกลุ่มเกิดการขัดขืนนโยบายนี้ กบฏดุซงญอก็เช่นกัน

ประเด็นที่ 4 แลไปข้างหลัง : "ปาตานี รัฐมลายูนอกมลายา"
ผู้เขียนได้นำเสนอทรรศนะของชาวต่างชาติ บราบาร่า วิตติ้ง แฮมโจนส์ ผู้สื่อข่าวชาวอังกฤษที่ได้เดินทางลงมาพื้นที่ปัตตานีช่วง พ.ศ. 2490 และบทความของเธอได้รับการตีพิมพ์ในหนังสือสเตรทไทม์ของสิงคโปร์ ซึ่งบทความนี้ถือเป็นเอกสารชั้นต้นในการนำเสนอข้อมูลของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในบริบทของสังคมที่แตกต่างจากประชากรส่วนใหญ่ของประเทศไทย การมีอัตลักษณ์ทางภาษาและวัฒนธรรมมุสลิมที่ชัดเจน และการถูกลืมและการเหลียวแลจากรัฐบาลส่วนกลางจนทำให้ผู้คนในพื้นที่นี้ถูกแปลกแยกออกไปจากความเป็นไทยและดูเหมือนจะเป็นมลายูนอกรัฐมลายูที่ถูกเปรียบเปรยเอาไว้

ประเด็นที่ 5 ข้อเสนอของฮัจญีสุหลง และท่านปรีดี พนมยงค์ต่อการปกครองพิเศษในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

บทนี้ได้นำเสนอวิธีการหาทางแก้ไขความขัดแย้ง เริ่มด้วยการนำเสนอแนวคิดของท่านปรีดี พนมยงค์ ที่ต้องการให้เห็นคุณค่าของความเป็นท้องถิ่นและอัตลักษณ์ของแต่ละพื้นที่ หากทุกส่วนเห็นความสำคัญของ "ความรักปิตุภูมิท้องที่" (Local Patriotism) ในกรณีของชาวมุสลิมภาคใต้ก็ควรให้ความเคารพในความคิดและความเชื่อของเขา และให้อิสระในการปกครองตนเองแต่มีจิตสำนึกร่วมของความเป็นชาติเดียวกัน ซึ่งท่านปรีดี พนมยงค์ได้รับอิทธิพลแนวคิดของประธานาธิบดีลินคอร์น สหรัฐอเมริกา ที่เสนอการแก้ปัญหาความขัดแย้งของแต่ละเชื้อชาติ ว่า การปกครองแบบประชาธิปไตย ที่มีการปกครอง โดยที่มีรัฐบาลของราษฎร โดยราษฎร เพื่อราษฎร

ประเด็นที่ 6 ความเคลื่อนไหวทางการเมืองของชาวมลายูมุสลิม

ผู้เขียนได้อธิบายถึงรูปแบบและพัฒนาการของความเคลื่อนไหวทางการเมืองในแต่ละยุคโดยเริ่มตั้งแต่สมัยอาณาจักรปาตานีจนกระทั่งถึงการเคลื่อนไหวในยุคปัจจุบันซึ่งเป็นรูปแบบการปกครองแบบรัฐชาติสมัยใหม่ ซึ่งบทความนี้จะฉายให้เห็นภาพของรูปแบบและวิธีการเคลื่อนไหวทางการเมืองของชาวมลายูมุสลิม และบทความสุดท้ายในหนังสือเล่มนี้ คือการอธิบายเปรียบเทียบระหว่างสงครามแยกดินแดนในภาคใต้ของประเทศอเมริกากับลัทธิแบ่งแยกดินแดนในภาคใต้สยามไทย โดยอธิบายให้เห็นถึงความเป็นมาของแนวคิดการแบ่งแยกของภาคใต้ในอเมริกา และทำการเปรียบเทียบกับแนวคิดแบ่งแยกดินแดนในจังหวัดชายแดนใต้ของไทยว่ามีความเหมือนหรือความแตกต่างกันอย่างไร

ประเด็นสุดท้าย จากสงครามแยกดินแดนในภาคใต้สหรัฐอเมริกาถึงลัทธิแบ่งแยกดินแดนในภาคใต้สยามไทย

ในบทนี้ผู้เขียนได้เปรียบเทียบแนวคิดสงครามเพื่อเอกราชของภาคใต้สหรัฐอเมริกา (War of Independence) ที่เป็นสงครามกลางเมืองที่ภาคใต้ต้องการแยกตัวออกจากส่วนอื่นของสหรัฐอเมริกาด้วยปัญหาทางการแบ่งแยกชนชั้นผิวดำและผิวขาว ชนชั้นนายทุนและทาส ในขณะที่คนภาคใต้ก็ได้สร้างวาทกรรมใหม่ที่เรียกว่า “อารยธรรมภาคใต้” (Southern Civilization) และ ความเป็นชาติของภาคใต้ (Southern Nation) เพื่อความเท่าเทียมกันและเสรีภาพในสังคมขึ้นมาปะทะกับการต่อต้านของผู้คนอเมริกันภาคอื่นๆที่เสียผลประโยชน์กับการพังทะลายระบบทาสนี้

หากจะเปรียบเทียบกับลัทธิการแบ่งแยกดินแดนในภาคใต้ของประเทศไทยแล้วอาจจะมีความต่างกันในหลายลักษณะ โดยผู้เขียนเองก็ยืนยันว่ามีความคล้ายคลึงกันน้อย แต่สามารถนำมาใช้เป็นบทเรียนหรือเป็นกรณีศึกษาได้ แต่หากจะให้วิเคราะห์ความเหมือนอาจจะอยู่ตรงที่ประเด็นของการโหยหาอดีต และอิสรภาพเสรี

กล่าวโดยสรุป หนังสือเล่มนี้ได้พยายามนำเสนอแนวคิดเรื่องประวัติศาสตร์ความรู้กับเส้นทางการต่อสู้และความขัดแย้งระหว่างรัฐไทยกับปาตานีที่มีมาอย่างยาวนาน โดยการนำเสนอเป็นการใช้ประสบการณ์ของผู้เขียนที่มีพื้นฐานทางประวัติศาสตร์และความรู้ด้านประวัติศาสตร์สหรัฐอเมริกาเข้ามาเปรียบเทียบศึกษา ทั้งจากเอกสารชั้นต้นหลายรูปแบบและประสบการณ์ในภาคสนามที่มีค่า ความน่าสนใจอีกอย่างหนึ่ง คือผู้เขียนได้กระตุกความคิดในเรื่องของการต่อเนื่องของประวัติศาสตร์ภาคใต้ไทยที่ดูเหมือนจะยังไม่มีข้อยุติและยังคงขัดแย้งต่อไป แม้ว่าประวัติศาสตร์เหล่านี้ได้เกิดขึ้นแล้วมาหลายชั่วอายุคนแต่ปัจจัยอะไรที่สามารถทำให้ประวัติศาสตร์ความขัดแย้งนี้ยังซ้ำรอยเดิมอยู่ในดินแดนภาคใต้ของไทยมาได้อย่างต่อเนื่อง

บันทึก Memory

บันทึก Memory